

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	3
ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ	5
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	6
ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ	7
ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ	9
ΒΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	10
ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ	12
ΓΛΩΣΣΑ	14
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	16
ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ	19
ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ	22
ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΑΙ ΑΔΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	23
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΙΝΗ	24
ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΣ	25
ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ	27
ΕΙΡΗΝΗ – ΠΟΛΕΜΟΣ – ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ	29
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	31
ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ	32
ΕΠΙΤΥΧΙΑ – ΑΠΟΤΥΧΙΑ	34
ΕΡΓΑΣΙΑ	35
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ	39
ΗΘΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ	41
ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ	42

ΘΕΣΜΟΙ	43
ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ – ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ	45
ΚΙΝΗΤΡΑ	46
ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ	47
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	48
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΚΟΜΦΟΡΜΙΣΜΟΣ – ΜΑΖΟΠΟΙΗΣΗ	50
ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ	51
ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ	54
ΜΕΣΣΙΑΝΙΣΜΟΣ	56
ΜΝΗΜΕΙΑ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ – ΜΟΥΣΕΙΑ	57
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	61
ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ	63
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ – ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΣΜΟΣ	65
ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	67
ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	76
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ – ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΣ	80
ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ	82
ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ	84
ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΜΟΣ – ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ	85
ΤΕΧΝΗ	87
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	89
ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ	97
ΦΥΣΗ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ	99
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	103

ΘΕΜΑ: ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Α1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Ακόμη και στη σημερινή κοινωνία του καταναλωτισμού και του υλικού ευδαιμονισμού, πολλοί άνθρωποι εξακολουθούν να συγκινούνται απ' το «*ευ αγωνίζεσθαι*», δηλ. απ' το αθλητικό ιδεώδες, όπως αυτό διαμορφώθηκε στην αρχαία Ελλάδα.

- **Αθλητικό ιδεώδες** σημαίνει:

- Αγώνας για τη νίκη κι όχι για τα χρήματα.
- Ευγενής άμιλλα και σεβασμός των συναγωνιζόμενων.
- Ηθική και πνευματική ολοκλήρωση.

- Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις ο αθλητισμός:

- Εξασφαλίζει σωματική ευεξία και πνευματική ενάργεια.
- Καλλιεργεί αρετές όπως η επιμονή, η υπομονή, η πειθαρχία, η αυτοπεποίθηση, το θάρρος, η αλληλεγγύη, το πνεύμα συνεργασίας.

- Σήμερα, ωστόσο, στο χώρο του αθλητισμού παρατηρούνται πολλά **εκφυλιστικά φαινόμενα**:

- Επαγγελματισμός, εμπορευματοποίηση, εύκολο – και συχνά ανέντιμο – κέρδος.
- Πρωταθλητισμός και χρήση αθέμιτων μέσων (π.χ. αναβολικά).
- Φανατισμός και βία στους αθλητικούς χώρους.

- Οι **αιτίες** για όλα τα παραπάνω νοσηρά φαινόμενα είναι:

- Η γενική κρίση των ηθικών αξιών.
- Η καθιέρωση του επαγγελματισμού.
- Το χρήμα, που έγινε υπέρτατη αξία.
- Η σκόπιμη καλλιέργεια του φανατισμού από «*παραγόντες*» που επενδύουν στον αθλητισμό πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα.

- Επειδή, όμως, ο αθλητισμός αφορά και απασχολεί άμεσα ή έμμεσα την πλειοψηφία των ανθρώπων, είναι επιβεβλημένη η **αντιμετώπιση των προβλημάτων**. Τρόποι αντιμετώπισης:

- Ερασιτεχνικός αθλητισμός: δημιουργία υποδομών για την άθληση και την ψυχαγωγία όλων των ανθρώπων.
- Ηθικές – κυρίως – αμοιβές για τις επιτυχίες και τις νίκες.
- Απομάκρυνση των «*παραγόντων*» που αντιμετωπίζουν τον αθλητισμό ως εμπόρευμα.
- Επαναπροσδιορισμός των προτεραιοτήτων και των αξιών του ανθρώπου.

- Μ' αυτές τις προϋποθέσεις ίσως καταστεί δυνατόν ο αθλητισμός να επιτελέσει την πραγματική του αποστολή: να καταρρίψει τις προκαταλήψεις και τις αντιπαλότητες, να ενώσει τους ανθρώπους και δημιουργήσει κλίμα συνεργασίας ανάμεσα στους λαούς.

Α2. ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ

1. Ο αθλητισμός είναι το καλύτερο αντίδοτο, για να καταικήσουμε την υπερένταση και τις δοκιμασίες μιας ζωής που γίνεται καθημερινά πιο αγχώδης αλλά και πιο ανθυγιεινή. Κάνει το σώμα ρωμαλέο και ευκίνητο. Δύναμη, υγεία και ομορφιά είναι ό,τι πολυτιμότερο μπορεί να προσφέρει η άθληση στον άνθρωπο.

Ο ατομικός αθλητισμός είναι ένα σχολείο όπου σφυρηλατείται ο χαρακτήρας. Καταβάλλει το άτομο προσπάθειες για να βελτιώσει τις προσωπικές του επιδόσεις, για να ξεπεράσει τον εαυτό του. Η ευγενής άμιλλα, που αναπτύσσεται στον αθλητικό στίβο, ισχυροποιεί τη θέληση, την επιμονή και την καρτερία, την αγωνιστικότητα και την τόλμη των συναγωνιζόμενων.

Ο ομαδικός, πάλι, αθλητισμός αναπτύσσει άλλες αρετές όπως είναι η αλληλεγγύη, το ομαδικό πνεύμα, η πειθαρχία, η αυτοκυριαρχία και η ευγένεια. Εμπνέει θάρρος, ενισχύει την αυτοπεποίθηση και την αισιοδοξία.

Τέλος, φέρνει πλησιέστερα τους ανθρώπους διαφορετικής κοινωνικής τάξης, εθνικότητας ή θρησκείας. Οι διάφορες προκαταλήψεις καταρρέουν μόνες τους μπροστά στη συντροφικότητα που αναπτύσσεται μέσα στα στάδια.

Ορισμένοι επικριτές του αθλητισμού ισχυρίζονται ότι τα όσα ωφελούμαστε από τον αθλητισμό δεν αντισταθμίζουν ούτε στο ελάχιστο τους κινδύνους που διατρέχουμε από αυτόν. Και αναφέρονται συνήθως στη σπατάλη χρόνου και δυνάμεων, στον κίνδυνο ατυχημάτων.

Εκτός από αυτό, στην εποχή μας ο αθλητισμός έχει χάσει τη γνησιότητά του. Επικρατεί ο επαγγελματισμός σ' όλα σχεδόν τα αγωνίσματα που διαφθείρει όσους ασχολούνται μ' αυτά. Οι θεατές των αγώνων φανατίζονται, χωρίζονται σε φατρίες, συμπλέκονται. Εξάπτεται ο σοβινισμός και εξυπηρετούνται συμφέροντα που δεν έχουν καμιά σχέση με το γνήσιο αθλητικό πνεύμα. Τέλος, η εμπορευματοποίηση του αθλητισμού συνιστά το μεγαλύτερο κίνδυνο.

Στην πρώτη αντίρρηση θα είχαμε να αντιτάξουμε ότι καμιά ανθρώπινη ενέργεια ακόμη και η πιο απλή δεν είναι τελειώς απαλλαγμένη από κινδύνους. Όσο για τη δεύτερη διαπίστωση, δεν μπορούμε ν' αρνηθούμε τον κίνδυνο που διατρέχει ο αθλητισμός στην εποχή μας να χάσει το αληθινό περιεχόμενό του. Αυτό όμως δε μειώνει καθόλου την αξία του. Απλώς μας θυμίζει την υποχρέωσή μας να τον κρατήσουμε στην καθαρή μορφή του μακριά από κάθε ωφελμιστική βλέψη, μακριά από κάθε σκοπιμότητα πολιτική ή οικονομική.

Ν. Δαρδιώτης, Μια Μέθοδος προσέγγισης του μαθήματος της Εκθεσης

2. Η εμπορευματοποίηση του αθλητισμού

Κάθε ανθρώπινη εκδήλωση, ατομική και κυριότερα συλλογική, είναι γέννημα κοινωνικών συνθηκών, από τις οποίες επηρεάζεται βαθύτατα και τις οποίες καθρεφτίζει πιστότατα. Το πνεύμα ενός λαού και ο πολιτισμός του πραγματώνονται μέσα σε τούτες τις εκδηλώσεις και επόμενο είναι στη μελέτη τους να αναζητούν οι κατοπινοί τη γνώση του παρελθόντος. Το ποιόν λοιπόν των συνθηκών αντανακλάται στην ποιότητα των κοινωνικών εκδηλώσεων, που με τη σειρά τους έρχονται είτε να ενισχύσουν την κοινωνική πραγματικότητα είτε, όταν ασφαλώς συντρέχουν οι κοινωνικοί όροι, να τις επιφέρουν μικρότερες ή μεγαλύτερες αλλαγές.

Με βάση τις σκέψεις αυτές, δεν πρέπει να απορούμε που η εμπορευματοποίηση κυριαρχεί σε όλες τις εκφάνσεις της εποχής μας. Στην κοινωνία της αφθονίας τίποτε δεν έχει μείνει ανόθευτο από τον ωφελμισμό, την ηθική του συμφέροντος και τη λατρεία του χρήματος. Το πιο δυσάρεστο είναι πως η οικονομία της αγοράς, δίχως πλέον ιδεολογικό αντίπαλο, παρεισφρεί και τελικά αλώνει χώρους και έξω από την οικονομία: την παιδεία, την τέχνη, τον αθλητισμό.

Στον τελευταίο, η επικράτηση της εμπορευματοποίησης δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Με κριτήρια της ιδιωτικής οικονομίας λειτουργούν τα περισσότερα αθλητικά σωματεία, που από καιρό έχασαν το μη κερδοσκοπικό τους χαρακτήρα. Συνηθέστερα λοιπόν λειτουργούν κάτω από το νομικό καθεστώς των εμπορικών επιχειρήσεων και άλλο σκοπό δε γνωρίζουν από το χρήμα. Το κέρδος όμως είναι αξία ξένη προς την ανιδιοτέλεια, την ευγενή άμιλλα, τη συντροφικότητα, που αναπόφευκτα σαρώνονται από την ισοπεδωτική επίδραση του. Γιατί στην οικονομία της αθλητικής αγοράς η προσπάθεια που δε μεταφράζεται σε νίκη και κατά συνέπεια δεν αποφέρει κέρδος λογίζεται αποτυχία και για την αποφυγή της συχνά επιστρατεύονται μέσα – δωροδοκίες, χρήση αναβολικών ουσιών, φανατισμός – που κάθε άλλο παρά προάγουν το γνήσιο αθλητικό ιδεώδες.

Κάτω λοιπόν από τον έλεγχο του κέρδους το ιδεώδες αυτό μένει κενό γράμμα και μόνο σε φωτεινές εξαιρέσεις επιβιώνει. Τη θέση του στη συνείδηση των περισσότερων αθλητών έχουν καταλάβει τα ιδεολογικά υποκατάστατα, όπως η φανέλα, η ιστορία της ομάδας, η προσωπική προβολή και κυριότερα το χρήμα. Με τις αξίες αυτές εμφορούνται οι περισσότεροι αθλητές και αναπόφευκτα αυτές και μόνο υπηρετούν.

Με βάση τα προηγούμενα, θα μπορούσαμε να πούμε πως οι σύγχρονες αθλητικές δραστηριότητες φαίνεται πως περισσότερο συγκλίνουν με το πνεύμα των ρωμαϊκών αγώνων παρά των αρχαίων ελληνικών αγώνων. Τίποτε όμως δεν είναι τυχαίο: τέτοιος πολιτισμός, τέτοιες και οι εκδηλώσεις του. Και ένας πολιτισμός που γεννά στον απλό άνθρωπο την ανάγκη εκτόνωσης, αδιαφορεί για την ουσία και εμμένει στο θέαμα, περιφρονεί τις αξίες και τιμά το χρήμα είναι αναπόφευκτα συνυπεύθυνος για την κατάντια των εκδηλώσεών του.

Π. Σ. Χατζημυσιιάδης, Μ. Κ. Αθανασίου, Η Νεοελληνική Γλώσσα στο Ενιαίο Λύκειο

ΘΕΜΑ: ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ

- Επακόλουθο της οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης – ιδιαίτερα κατά τον 20^ο αι. – είναι η μαζική μετακίνηση πληθυσμών από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα. Στις μεγαλουπόλεις πλέον συνωστίζονται πολλοί άνθρωποι: η συμβίωσή τους γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη, ενώ τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται καθημερινά.

- Ένα από αυτά τα προβλήματα – ίσως από τα πιο σοβαρά – είναι η αλλοτρίωση, δηλ. το αίσθημα της μοναξιάς ή – με άλλα λόγια – η αποξένωση του ανθρώπου από τον εαυτό του, από την εργασία και γενικά από το κοινωνικό του περιβάλλον και από τη φύση.

- Τα **αίτια** του προβλήματος:

- Οι σύγχρονες συνθήκες ζωής: πίεση, άγχος, γρήγοροι ρυθμοί ζωής, ανωνυμία μέσα στο πλήθος, έλλειψη κοινωνικών επαφών.
- Οι συνθήκες στο χώρο εργασίας: το χρήμα, η εξειδίκευση και ο στυγνός οικονομικός ανταγωνισμός μετέτρεψαν τον άνθρωπο από δημιουργό σε εργαλείο, στερώντας του έτσι τη χαρά της δημιουργικότητας και το αίσθημα της πληρότητας μέσα στον εργασιακό χώρο.
- Το πνεύμα και οι προτεραιότητες της εποχής: κατάρρευση των ηθικών αξιών (δικαιοσύνη, ανδρεία, σύνεση, κ.τ.λ.), καταναλωτισμός / υλικός ευδαιμονισμός, ωφελιμισμός, αμοραλισμός.
- Η απομάκρυνση του ανθρώπου από το ζωογόνο φυσικό περιβάλλον.

- Οι **συνέπειες** του προβλήματος ανιχνεύονται σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής:

- Προσωπική ζωή: μοναξιά, αποτελμάτωση, αδιαφορία, περιθωριοποίηση, ψυχικές νόσοι.
- Οικονομική ζωή: τυποποίηση, αυτοματισμός, αθέμιτος ανταγωνισμός, θεοποίηση του χρήματος.
- Κοινωνική και πολιτική ζωή: αδιαφορία για τα μείζονα προβλήματα του καιρού μας (ανεργία, ναρκωτικά, καταστροφή περιβάλλοντος, κ.τ.λ.), έλλειψη ενδιαφέροντος και σεβασμού για το συνάνθρωπο, αποχή από τα πολιτικά δρώμενα.

- Η αλλοτρίωση ως φαινόμενο εντοπίζεται κυρίως σε πυκνοκατοικημένες αστικές περιοχές και έχει – όπως φάνηκε παραπάνω – δραματικές συνέπειες για τον άνθρωπο και την κοινωνία. Γι' αυτό και είναι επιβεβλημένη η **αντιμετώπιση του προβλήματος**:

- Βελτίωση της εικόνας των σύγχρονων μεγαλουπόλεων: οι πόλεις αυτές είναι ανάγκη να γίνουν πιο φιλόξενες κι ανθρώπινες (περισσότερο πράσινο, λιγότερο τσιμέντο).
- Βελτίωση των συνθηκών και των χώρων εργασίας.
- Παροχή κινήτρων και πνευματικών ερεθισμάτων για την ευαισθητοποίηση των ανθρώπων και την ενδυνάμωση των μεταξύ τους σχέσεων (π.χ. διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, ενθάρρυνση των συλλογικών πρωτοβουλιών).
- Επαναπροσδιορισμός των στόχων, των προτεραιοτήτων και των αξιών του σύγχρονου ανθρώπου.

- Μ' αυτές τις προϋποθέσεις και με τη συνδρομή της ανθρωπιστικής παιδείας ίσως τελικά μπορέσουμε να αποκαταστήσουμε την επαφή με τον εαυτό μας, με το συνάνθρωπο και γενικά με το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

ΘΕΜΑ: ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

- Ο άνθρωπος απ' τη φύση του είναι πολιτικό – κοινωνικό ον και γι' αυτό επιδιώκει να ζει μέσα οργανωμένες κοινωνίες. Για να είναι, όμως, ομαλή η κοινωνική συμβίωση, είναι απαραίτητος κι ο σεβασμός των δικαιωμάτων των υπόλοιπων ανθρώπων. Για τα δικαιώματα του ανθρώπου κάνουν λόγο ήδη απ' τον 5^ο π.Χ. αι. οι Σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή. Πολλούς αιώνες αργότερα, στα χρόνια του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και της Γαλλικής επανάστασης διεξήχθησαν σκληροί αγώνες για την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κατά τον 20^ο αι. επίσης, έγιναν πολλές συζητήσεις και προσπάθειες για την προάσπιση των δικαιωμάτων αυτών, με πιο χαρακτηριστική ίσως την ψήφιση της *Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* απ' τον ΟΗΕ το 1948.

- Κι όταν μιλάμε για ανθρωπίνια δικαιώματα εννοούμε τις στοιχειώδεις αξιώσεις που προβάλλει κάθε μέλος μιας πολιτισμένης κοινωνίας, προκειμένου να ζει ελεύθερα και με αξιοπρέπεια. Τέτοια στοιχειώδη δικαιώματα είναι η ελευθερία σκέψης κι έκφρασης, το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου, η συμμετοχή στα κοινά, η δυνατότητα του «εκλέγειν» και του «εκλέγεσθαι», η παιδεία, η εργασία, η κοινωνική πρόνοια, κ.ά.

- Δυστυχώς και παρά τους αγώνες, τις προσπάθειες και τις διακηρύξεις, καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες της καταπάτησης αυτών των στοιχειωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Σε χώρες με καταπιεστικά – δικτατορικά καθεστάτα η καταπάτηση γίνεται με τρόπο απροκάλυπτο. Αντίθετα, σε χώρες «πολιτισμένες» και με δημοκρατικά καθεστάτα η παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου γίνεται με πιο εκλεπτυσμένους τρόπους (προπαγάνδα μέσα απ' τα ΜΜΕ) και μάλιστα – σε αρκετές περιπτώσεις – με τη συγκατάθεση ή τη σιωπηρή ανοχή της κοινής γνώμης.

- Επιχειρώντας κανείς να διερευνήσει σε βάθος το πρόβλημα της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα μπορούσε να κατονομάσει ως **αιτίες του προβλήματος**:

- Τις προτεραιότητες και τις «αξίες» της εποχής μας: δηλ. το πάθος για δύναμη, εξουσία, επιβολή, και την τάση για στυγνή εκμετάλλευση του συνανθρώπου.
- Το ατομικιστικό ιδεώδες και το πρότυπο του σκληρού κι αδίστακτου ανθρώπου, όπως αυτό προβάλλεται απ' τα ΜΜΕ (κινηματογραφικές ταινίες, τηλεοπτικές σειρές, ακόμη και παιδικά προγράμματα!).
- Την έλλειψη κοινωνικής ευαισθησίας και την αδιαφορία για το συνάνθρωπο (ένα πρόβλημα που εντοπίζεται κυρίως σε μεγαλουπόλεις).
- Τις πολιτικές σκοπιμότητες και τα οικονομικά συμφέροντα των λίγων – ισχυρών, οι οποίοι εκμεταλλεύονται με τρόπο αδίστακτο κάθε περίπτωση, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους.

- Η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προκαλεί δυστυχώς αλυσιδωτές αντιδράσεις και οι **συνέπειες** είναι ιδιαίτερα σοβαρές, διότι:

- Υπονομεύεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, ο οποίος αντιμετωπίζεται πλέον ως αναλώσιμη μονάδα (π.χ. διαβίωση σε φτωχογειτονιές – γκέτο, ανεργία, οικονομική εξαθλίωση).
- Αναβιώνουν ρατσιστικές αντιλήψεις (π.χ. περιθωριοποίηση ή αποκλεισμός ανθρώπων με διαφορετικό χρώμα, θρησκεία, πολιτικό φρόνημα, κ.τ.λ.).
- Αυξάνονται ραγδαία τα κρούσματα βίας κι εγκληματικότητας, εξαιτίας των ανισοτήτων και της πώλωσης.
- Οπισθοδρομεί ο πνευματικός πολιτισμός και υποβαθμίζονται οι πανανθρώπινες αξίες και τα ιδανικά.

- Η σοβαρότητα του προβλήματος απαιτεί και οργανωμένο **τρόπο αντιμετώπισης**: δηλαδή, ευαισθητοποίηση και συνεργασία πρώτα απ' όλα των ίδιων των ανθρώπων και των κοινωνικών φορέων, και στη συνέχεια των κρατών και των διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, Διεθνής Αμνηστία, κ.ά.). Αποφασιστικό ρόλο για την ευαισθητοποίηση των παραπάνω παραγόντων μπορεί να διαδραματίσει η *παιδεία*, διότι μόνον αυτή διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες και υπαγορεύει το σεβασμό για το συνάνθρωπο.

ΘΕΜΑ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

- Κατά τον Α. Δελμούζο χρέος της σύγχρονης κοινωνίας αποτελεί η ανάγκη «να πλάθουμε ανθρώπους με γερό και ωραίο σώμα, με καθαρό στοχαστικό νου, με δυνατή θέληση και σεβασμό και αγάπη για τους συνανθρώπους τους». Ωστόσο, η εποχή μας δε δείχνει να εκτιμά στην πράξη τις ανθρωπιστικές αξίες. Γι' αυτό και προβάλλεται επιτακτικό το αίτημα για ένα νέο ανθρωπιστικό κίνημα που να έχει αίτημα του την ευτυχία του ανθρώπου σύμφωνα με τις σύγχρονες συνθήκες ζωής.

- Ανθρωπισμός καλείται το σύστημα αξιών και αντιλήψεων που τοποθετεί στην κορυφή του «αξιακού» συστήματος τον άνθρωπο και τα δικαιώματά του για ελευθερία, ευτυχία, ειρήνη, κοινωνική ισότητα, δικαιοσύνη, εργασία, μόρφωση. Επίσης, ο ανθρωπισμός ως κίνημα θέτει στόχο του την κατάργηση κάθε είδους εκμετάλλευσης του ανθρώπου από άνθρωπο και την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- Ο ανθρωπισμός ως ιδεολογία και κίνημα έχει βαθιά τις ρίζες του στην ιστορία και το παρελθόν:

- **Κλασικός ανθρωπισμός:** ο ανθρωπισμός είναι κατάκτηση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος. Εμφανίζεται όταν στον κοινωνικό χώρο προβάλλει αυτεξούσια και υπεύθυνη η ανθρωπινή ύπαρξη, όταν κατισχύει στην πολιτική ζωή η Δημοκρατία και διαμορφώνονται συνθήκες ελευθερίας στην σκέψη, στην έκφραση, στη δράση. Ιδανικό του κλασικού ανθρωπισμού αποτελεί «ο καλός καγαθός πολίτης».
- **Χριστιανικός ανθρωπισμός:** ο χριστιανικός ανθρωπισμός προέκτεινε τις ανθρωπιστικές καταβολές του κλασικού ανθρωπισμού και τις συμπλήρωσε. Υποστήριξε την κατάργηση των κοινωνικών διακρίσεων και κυρίως του θεσμού της δουλείας, προβάλλοντας την ισότητα ως βασική αρχή για τη ρύθμιση των ανθρωπίνων σχέσεων. Τέλος, προέκτεινε την αρχή της ανεξικακίας ως την ενεργό αγάπη.
- Στην εποχή μας ο ανθρωπισμός ταυτίζεται: **α.** με την πίστη ότι ο άνθρωπος ως ελεύθερο ον δικαιούται να ζει σε μια δημοκρατική κοινωνία (κοινωνικός ανθρωπισμός), **β.** με την πεποίθηση στην διαμορφωτική δύναμη της παιδείας (εκπαιδευτικός ανθρωπισμός) και **γ.** με τη βεβαιότητα ότι η αλήθεια της γνώσης οφείλει να έχει αφετηρία και κέντρο τον άνθρωπο (επιστημονικός ανθρωπισμός).

- Τα βασικά **χαρακτηριστικά** του ανθρωπισμού:

- Η ισόρροπη ανάπτυξη σώματος, πνεύματος και ψυχής.
- Η δημιουργία ελεύθερων ανθρώπων, ικανών, υπεύθυνων, αποφασιστικών.
- Η δημιουργία ανθρώπων με ανθρωπιστικά ιδανικά όπως η ειρήνη, η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη, η συνεργασία, η καλλιέργεια.
- Η καθιέρωση κοινωνικών δομών, όπως η αξιοκρατία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η ελευθερία.

- Ωστόσο, στην εποχή μας το πνεύμα του ανθρωπισμού και τα ανθρωπιστικά ιδανικά διέρχονται κρίση. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, αρκεί να έχουμε υπόψη μας τις παρακάτω παραμέτρους:

- Η κυριαρχία της βίας καταστρατηγεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και θέτει σε κίνδυνο την ανθρωπινή ύπαρξη. Συγκεκριμένα, τα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας (βία, εγκληματικότητα, τρομοκρατία) καθημερινά οξύνονται, οι πολεμικοί εξοπλισμοί και τα πυρηνικά όπλα αυξάνονται και οι εθνικιστικές συγκρούσεις απειλούν την παγκόσμια ειρήνη.
- Οι απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης στις πόλεις, η καταστροφή του φυσικού χώρου, η τυποποίηση των σχέσεων και η αλλοτρίωση υποβαθμίζουν την αξία της ανθρωπίνης ζωής και συντελούν στην ανθρωπιστική κρίση.
- Η κυριαρχία του τεχνοκρατικού πνεύματος οδηγεί στην μηχανοποίηση της ανθρωπίνης ζωής και συμπεριφοράς που σε συνδυασμό με την υπέρμετρη εξειδίκευση ευθύνονται για την πνευματική μονομέρεια του σύγχρονου ανθρώπου.
- Ο υλικός ευδαιμονισμός και ο στυγνός ωφελιμισμός συντελούν στο θρίαμβο του ατομισμού σε βάρος των συλλογικών αξιών. Παράλληλα, η προσήλωση του σύγχρονου ανθρώπου στον καταναλωτισμό του στερεί την εσωτερική ελευθερία του.
- Καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες μιας πολύμορφης βαρβαρότητας, μιας κατάφωρης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κυρίως των παιδιών.
- Η κοινωνία των δύο τρίτων συντηρεί και οξύνει την κοινωνική ανισότητα, παραβιάζοντας και καταστρατηγώντας το δικαίωμα της ισότητας των ευκαιριών στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινωνίας.
- Η πείνα και η εξαθλίωση που μαστίζουν τις αναπτυσσόμενες χώρες αποδεικνύουν την αναγκαιότητα για έναν ανθρωπισμό αγωνιστικό και μαχόμενο.

- Παρά τη ζοφερή και αποθαρρυντική πραγματικότητα – έτσι όπως την περιγράψαμε παραπάνω – υπάρχουν και τρόποι δράσης που θα συνδράμουν στην καλλιέργεια των ανθρωπιστικών ιδανικών στην εποχή μας:

- Είναι ανάγκη να συνειδητοποιήσει κάθε άνθρωπος την αξία του ανθρωπισμού στην εποχή μας. Έτσι, θα αντιμετωπίζει με υπευθυνότητα τη ζωή και τις πράξεις του, έχοντας επίγνωση της σημασίας που έχει η ατομική και κοινωνική ελευθερία.
- Απαραίτητη είναι η προσπάθεια τήρησης του σωστού «μέτρου», κατά τις διδασκαλίες των αρχαίων Ελλήνων («μέτρον άριστον»). Μ' αυτό τον τρόπο το άτομο θα οπλιστεί με ειλικρίνεια στις σχέσεις του, θα πιστέψει στον άνθρωπο και θα χαλιναγωγήσει τα βίαια ένστικτα και τα καταναλωτικά πάθη του.
- Χρειάζεται καθημερινή προσπάθεια και διαρκής αγώνας για την εναρμόνιση με τις αρχές του ανθρωπισμού.
- Η συνειδητοποίηση των ανθρωπιστικών ιδανικών αποτελεί έργο της παιδείας, που χρειάζεται να αποκτήσει ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό.
- Επιτακτική προβάλλει η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και η αντικειμενική πληροφόρηση του μέσου πολίτη.
- Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αποτελεί μέριμνα όλων, κυβερνήσεων, επιστημόνων, του απλού πολίτη.
- Επιβάλλεται η σύσφιξη των ανθρώπινων σχέσεων μέσα από συλλογικούς θεσμούς που προωθούν τη συνεργασία και την αλληλεγγύη.
- Η ενεργοποίηση των πνευματικών ανθρώπων, καλλιτεχνών και επιστημόνων αποτελεί αδήριτη ανάγκη.
- Έμπρακτη και ουσιαστική προστασία των ανθρωπιστικών ιδεωδών χρειάζεται να γίνει από τους διεθνείς ανθρωπιστικούς οργανισμούς.
- Ευεργετική θα ήταν η δραστηριοποίηση των λαών και η άσκηση πίεσης στις κυβερνήσεις για περιορισμό των εξοπλισμών και μελλοντικό αφοπλισμό. Επίσης, απαραίτητη θεωρείται η παροχή ουσιαστικής βοήθειας για την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών.
- Σημαντικό παράγοντα αντιμετώπισης αποτελεί ο σεβασμός της ιστορικής παράδοσης και της εθνικής ταυτότητας κάθε λαού στα πλαίσια των υπερεθνικών συνασπισμών.
- Λαοί και κυβερνήσεις χρειάζεται να είναι αλληλέγγυοι απέναντι στους λαούς που καταπιέζονται από ολοκληρωτικά καθεστώτα ή στερούνται την εθνική τους ανεξαρτησία.

- Χρειάζεται να γίνει σε όλους συνείδηση η άποψη του Καντ που εκφράζει την ουσία του ανθρωπισμού: «Ο άνθρωπος μπορεί να γίνει για τον άλλο άνθρωπο μόνο σκοπός, όχι μέσο».

ΘΕΜΑ: ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ

- Στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια της βιομηχανικής επανάστασης παρατηρήθηκε το φαινόμενο της μαζικής μετακίνησης πληθυσμών από την ύπαιθρο σε βιομηχανικά και εμπορικά κέντρα. Έτσι πόλεις που διέθεταν λιμάνι ή εργοστάσια, προσέλκυαν πολλούς ανθρώπους από την επαρχία και κυρίως από τις αγροτικές περιοχές. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε *αστυφιλία* και παρατηρήθηκε και στην Ελλάδα, με μεγάλη βέβαια καθυστέρηση σε σχέση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

- Αν θέλει κανείς να εξηγήσει αυτή τη μετακίνηση ανθρώπων από την επαρχία σε αστικά κέντρα, θα μπορούσε να καταλήξει στο εξής συμπέρασμα: η προσδοκία για μια καλύτερη ζωή είναι αυτή που ωθεί πολλούς ανθρώπους να εγκαταλείψουν αγροτικές περιοχές και μικρές επαρχιακές πόλεις για να καταφύγουν στα αστικά κέντρα. Πιο συγκεκριμένα, **αιτίες της αστυφιλίας** θεωρούνται:

- Η εργασία: στα αστικά κέντρα υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για ανεύρεση εργασίας, ενώ στην επαρχία η κατάσταση είναι πολύ πιο δύσκολη και οι ευκαιρίες πολύ λιγότερες.
- Το βιοτικό επίπεδο και οι ανέσεις: στα αστικά κέντρα υπάρχουν σαφώς καλύτερες προϋποθέσεις για μόρφωση, διασκέδαση – ψυχαγωγία, υγεία – περίθαλψη, κοινωνικές επαφές.
- - Ωστόσο, το φαινόμενο της αστυφιλίας έχει και σοβαρές συνέπειες:
- Στη δημογραφική σύνθεση της χώρας: ερήμωση της υπαίθρου, υποβάθμιση της επαρχίας, συνωστισμός στα αστικά κέντρα.
- Στην ποιότητα ζωής: η άναρχη οικοδόμηση στα αστικά κέντρα και η καταστροφή του περιβάλλοντος δημιούργησαν «πόλεις – τέρατα», που είναι πνιγμένες στο γκρίζο, το νέφος και τα σκουπίδια.
- Στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων: αλλοτρίωση, μοναξιά, άγχος, αδιαφορία για το συνάνθρωπο, έλλειψη κοινωνικής ευαισθησίας.

- Σε τελική ανάλυση, το πρόβλημα είναι πολύ πιο σοβαρό απ' όσο αρχικά φαίνεται και προβάλλει επιτακτικά η ανάγκη για την αντιμετώπισή του. Συγκεκριμένα, η πολιτεία οφείλει να δίνει κίνητρα (π.χ. δημιουργία θέσεων εργασίας, ενθάρρυνση δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται κατά τόπους, δημιουργία υποδομών: δρόμοι, σχολεία, νοσοκομεία) στους κατοίκους επαρχιακών ή παραμεθόριων περιοχών, προκειμένου να παραμένουν στον τόπο τους. Ταυτόχρονα, (η πολιτεία) μπορεί να ενθαρρύνει κατοίκους αστικών περιοχών, για να επιστρέφουν στη γενέτειρά τους (αποκέντρωση).

ΘΕΜΑ: ΒΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

A1. Ορισμοί εννοιών

- **Βία** ονομάζουμε τη χρησιμοποίηση δύναμης για επιβολή θέλησης ή καταναγκασμό. Η βία εκδηλώνεται με πολλές μορφές (ατομική – ομαδική, νόμιμη – παράνομη, επιθετική –αμυντική, σωματική – ψυχολογική). Απώτερος σκοπός της βίας είναι η επιβολή.

- **Εγκληματικότητα** χαρακτηρίζουμε την οποιαδήποτε παράβαση του νόμου. Προέρχεται από τη λέξη έγκλημα που σημαίνει: α) κάθε πράξη που παραβιάζει τον ποινικό νόμο β) κάθε πράξη που βρίσκεται σε αντίθεση με την επικρατούσα ηθική μια ορισμένης κοινωνίας.

A2. Τα αίτια του φαινομένου

- Ο χαρακτήρας της σύγχρονης κοινωνίας ωθεί τον άνθρωπο στον υλικό ευδαιμονισμό. Η καταναλωτική κοινωνία με τη διαφήμιση και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ερεθίζει τις επιθυμίες και επιβάλλει στο σύγχρονο άνθρωπο «τι πρέπει να θέλει» (Eco). Από την άλλη μεριά όμως, δεν επιτρέπει σε όλους τους ανθρώπους ν' αποκτήσουν τα προβαλλόμενα αγαθά. Έτσι, σύμφωνα με τον Eco «μια επιθυμία, ερεθισμένη και ανικανοποίητη, μπορεί να πάρει δύο δρόμους: την ατομική εξέγερση (την εγκληματική πράξη για παράνομη ιδιοποίηση των αγαθών του άλλου) και τη συλλογική επανάσταση (τον κοινωνικό αγώνα για σωστότερη διανομή του κοινού πλούτου)». Απόρροια του παραπάνω είναι η τάση που επικρατεί για πλουτισμό με οποιοδήποτε μέσο, θεμιτό ή αθέμιτο. Η τάση αυτή εκδηλώνεται με οργανωμένο έγκλημα (εμπόριο ναρκωτικών, λαθρεμπόριο, ληστείες, κλπ.).
- Η ανεργία που στις μέρες μας απειλεί κυρίως τους νέους και η φτώχεια αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που ωθούν το σύγχρονο άνθρωπο στη βία και στην εγκληματικότητα.
- Μια άλλη αιτία αποτελεί το σύμπλεγμα κατωτερότητας και η ανάγκη του ανθρώπου για αυτοεπιβεβαίωση. Σ' αυτή την αιτία ανάγονται οι μικρές καθημερινές πράξεις βίας από άτομα που είναι ψυχικά τραυματισμένα.
- Πολλοί πιστεύουν επίσης πως ο φόβος και η ανασφάλεια αποτελούν βασικές αιτίες στην εκδήλωση της βίας.
- Η έξαρση της βίας και της εγκληματικότητας ανάγεται στην κρίση του σύγχρονου πολιτισμού. Οι αντιφάσεις της εποχής μας, ο κλονισμός των ηθικών αξιών, καθώς και η αδυναμία αντικατάστασής τους από νέες, ωθούν το σύγχρονο άνθρωπο στην ηθική αναληψία και σε σπασμωδικές ενέργειες αντίδρασης μέσα από τη βία και την εγκληματικότητα.
- Η εσφαλμένη κοινωνικοποίηση, η οποία είναι αποτέλεσμα της κρίσης της οικογένειας και της ελλιπούς αγωγής, αποτελεί ακόμα ένα σοβαρό αίτιο.
- Χαρακτηριστικό είναι ότι φαινόμενα βίας και εγκληματικότητας παρατηρούνται ιδιαίτερα στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις, όπου ο άξενος χαρακτήρας τους, η ανωνυμία και ο υπερπληθυσμός ευνοούν την εκδήλωσή τους. Στις πόλεις επίσης απουσιάζει ο παραδοσιακός πολιτισμός που αποτελεί στοιχείο κοινωνικής σύγκλισης και συνοχής. Οι δεσμοί ανάμεσα στους ανθρώπους ατονούν και οι ηθικοί φραγμοί είναι χαλαρότεροι. Ανησυχητικό είναι το γεγονός της αδιαφορίας, της κοινωνικής ανοχής και της απουσίας αντίδρασης που παρατηρούνται στα αστικά κέντρα (φόντοι, ληστείες, βιασμοί ... μπροστά στα μάτια διάφορων περαστικών).
- Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ενέχουν ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για τον πολλαπλασιασμό της βίας και της εγκληματικότητας. Για πολλούς η μετάδοση τέτοιων σκηνών αποτελεί μέσο εκτόνωσης της επιθετικότητας του ατόμου. Η άποψη αυτή δεν ευσταθεί, γιατί το άτομο παρακολουθώντας σκηνές βίας εθίζεται σ' αυτήν, με αποτέλεσμα να τη θεωρεί φυσιολογικό και συνηθισμένο στοιχείο της κοινωνίας.
- Ιδεολογικοί λόγοι για την επιβολή συγκεκριμένης ιδεολογίας (θρησκευτικής, πολιτικής) οδηγούν συχνά σε φαινόμενα ακραίας βίας.
- Η επικράτηση ανελεύθερων καθεστώτων, οι κοινωνικές αδικίες, οι φυλετικές διακρίσεις οδηγούν σε βίαιες εξεγέρσεις και σε πόλεμο.
- Ιδιαίτερα οι νέοι, που είναι από τη φύση τους επαναστατικοί, αντιδρούν με βίαιο τρόπο σε μια κοινωνία, που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους, πιστεύοντας ότι είναι το μόνο μέσο αντίδρασης.
- Αναντίλεκτα, η κρίση του θεσμού της οικογένειας είναι μια πρόσφορη συνθήκη για την εκδήλωση βίας από το παιδί. Τόσο η ελλιπής αγωγή του τελευταίου από τους γονείς όσο και οι κάθε είδους αρνητικές εμπειρίες που μπορεί να αποκτήσει σε ένα δυσμενές οικογενειακό κλίμα είναι παράγοντες που διευκολύνουν την εμφάνιση ανεπίτρεπτων ηθικά πράξεων.

- Μια πρόσθετη αιτία είναι ο μιμητισμός της αντικοινωνικής συμπεριφοράς ή και κάθε προκλητικής πράξης εκ μέρους μιας μερίδας κυρίως νέων. Είναι γνώρισμα των ανήλικων η άκριτη υιοθέτηση των «μοντέρνων» τρόπων αντίδρασης, όπως ο χουλιγκανισμός στα γήπεδα, η διάπραξη εγκληματικών πράξεων σε νυχτερινά κέντρα υπό την επήρεια αλκοολούχων ποτών καθώς και η μίμηση των βιαιοτήτων που προβάλλονται σε ταινίες ή στην τηλεόραση.

A3. Οι επιπτώσεις της βίας στο άτομο και την κοινωνία

- Ο άνθρωπος δεν μπορεί να εκφραστεί, να αναπτύξει τις ικανότητές του και να δράσει ελεύθερα, εξαιτίας του φόβου και της ανασφάλειας.
- Εξευτελίζεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια.
- Κυριαρχεί αβεβαιότητα τόσο για το παρόν, όσο και για το μέλλον.
- Το άτομο χάνει τη γαλήνη του, γεμίζει απαισιοδοξία.
- Δημιουργούνται στο άτομο ψυχολογικά προβλήματα (ανία, πλήξη, άγχος, αγωνία, ανασφάλεια, ψυχικές ασθένειες).
- Δημιουργείται εσωτερικό κενό, καθώς το άτομο κλείνεται στον εαυτό του λόγω έλλειψης ανθρώπινων σχέσεων, αλλά και εμπιστοσύνης προς τον συνάνθρωπο.
- Επέρχεται οπισθοδρόμηση του πολιτισμού, γιατί νεκρώνονται οι δημιουργικές ικανότητες του ατόμου, επειδή δεν μπορεί να δράσει ελεύθερα.
- Εκμηδενίζονται οι ηθικές αξίες και αρχές, γιατί μέσα σ' ένα κλίμα βίας, το άτομο γίνεται ψυχρό και απάνθρωπο.
- Κυριαρχούν τα ένστικτα και τα πάθη.
- Επικρατεί το ατομικό συμφέρον και η αδιαφορία για το κοινωνικό, γιατί λείπει η ανθρωπιά.
- Δημιουργείται κρίση επικοινωνίας σε όλα τα επίπεδα.
- Επικρατεί έκλυση ηθών.
- Προκαλούνται ανυπολόγιστες υλικές καταστροφές στη δημόσια και ιδιωτική περιουσία.

A4. Οι τρόποι αντιμετώπισης

- Παιδεία και σωστή αγωγή από την οικογένεια, το σχολείο, την κοινωνία.
- Καταπολέμηση της ανεργίας και, γενικότερα, άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων.
- Καλλιέργεια ηθικοπνευματικών αξιών, για την ανάπτυξη ηθικής συνείδησης, η οποία θα βοηθήσει το άτομο να γίνει υπεύθυνη προσωπικότητα.
- Αυστηρή νομοθεσία και επιβολή ποινών σε κρούσματα αδικαιολόγητης βίας.
- Περιορισμός της προβολής βίαιων σκηνών από τα ΜΜΕ.
- Ανάπτυξη στενότερων – ουσιαστικότερων σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων.
- Διεθνής συνεργασία για την πρόληψη και πάταξη της βίας (διασκέψεις, συνέδρια πολιτικά, ομοιόμορφη νομοθεσία).

ΘΕΜΑ: ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ

Α1. ΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

- Οι ραγδαίες εξελίξεις των τελευταίων ετών στον τομέα της γενετικής φαίνεται πως απ' τη μια έχουν διευρύνει αφάνταστα τους ορίζοντες της Γνώσης και της εξέλιξης, απ' την άλλη όμως προκάλεσαν μια φοβερή σύγχυση στην παγκόσμια «κοινή γνώμη», η οποία παρακολουθεί μάλλον αμήχανα τις συνεχείς επιστημονικές ανακοινώσεις πάνω στα συγκεκριμένα θέματα.

- Η γενετική, κλάδος της βιολογίας, ερευνά τα φαινόμενα της κληρονομικότητας και μελετά τρόπους για τη βελτίωση ή την αλλαγή των γενετικών δεδομένων. Επιδιώξη της είναι η κατανόηση του γενετικού κώδικα των φυτικών και ζωικών όντων, ώστε να αποκτήσει τη δυνατότητα παρέμβασης στους μηχανισμούς μετάδοσης των κληρονομικών χαρακτηριστικών και είτε να διορθώσει πιθανές ανωμαλίες είτε να βελτιώσει το γενετικό εξοπλισμό και να πετύχει τη δημιουργία βελτιωμένων ή νέων φυτικών και ζωικών οργανισμών.

- Ένα απ' τα σημαντικότερα επιτεύγματα της γενετικής είναι η πολυσυζητημένη κλωνοποίηση. Το ενδιαφέρον της έγκειται στη δυνατότητα αναπαραγωγής της ζωής με μεθόδους εντελώς ξένες προς τις φυσικές. Με απλά λόγια η τεχνική της στηρίζεται στην εμφύτευση ενός σωματικού κυττάρου σε ένα ωάριο απ' το οποίο έχει προηγουμένως αφαιρεθεί το γενετικό υλικό, με σκοπό να δημιουργηθούν απόγονοι πανομοιότυποι με το γονέα τους.

- Ωστόσο, στο σημείο αυτό τίθενται κάποια επίμαχα ερωτήματα. Η αποκρυπτογράφηση του ανθρώπινου DNA θα βοηθήσει στην πρόληψη ή την αντιμετώπιση σοβαρών νόσων; Η κλωνοποίηση είναι τελικά ηθικά επιτρεπτή και ωφέλιμη ή μήπως πρόκειται στο μέλλον να χρησιμοποιηθεί από «σκοτεινά» κέντρα εξουσίας για την επίτευξη αθέμιτων στόχων;

- Τέτοιου είδους ερωτήματα είναι δύσκολο να απαντηθούν από τον μέσο άνθρωπο που δεν κατέχει τις απαιτούμενες εξειδικευμένες γνώσεις, ώστε να μπορέσει να σταθμίσει τις νέες εξελίξεις με ψυχραιμία και μεθοδικότητα. Τη σύγχυση επιτείνουν και τα ΜΜΕ, διότι συνήθως προβάλλουν τέτοια θέματα εντελώς επιφανειακά, με μόνο σκοπό τη δημιουργία εντυπώσεων κι όχι την ουσιαστική πληροφόρηση. Το αποτέλεσμα, τελικά, είναι να παρακολουθεί η κοινή γνώμη εμβρόντητη τα όσα συμβαίνουν, ή μπορεί να συνέβησαν, μέσα στα ιατρικά εργαστήρια και τα ερευνητικά – πειραματικά κέντρα που προσπαθούν να τελειοποιήσουν μεθόδους της γενετικής και, πιο συγκεκριμένα, της κλωνοποίησης.

- Ειδικά για την κλωνοποίηση, η άγνοια, οι φημολογίες, ο φόβος για το άγνωστο και οι προκαταλήψεις των απλών ανθρώπων απ' τη μια, η αινιγματικότητα και η ασάφεια στα λόγια των ειδικευμένων επιστημόνων από την άλλη, έχουν ως αποτέλεσμα τον αδικαιολόγητο πανικό και τη διάδοση επιπόλαιων και αστήρικτων λογικά απόψεων, όπως για παράδειγμα οι παρακάτω:

- «Η κλωνοποίηση θα σημάνει το τέλος της φυσιολογικής γέννησης των ανθρώπων».
- «Η κλωνοποίηση αντιβαίνει στο φυσιολογικό τρόπο αναπαραγωγής και διασαλεύει τις ισορροπίες της φύσης».
- «Η κλωνοποίηση προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια».
- «Η μέθοδος της κλωνοποίησης, αν πέσει σε λάθος χέρια, μπορεί να αποτελέσει ένα φοβερό καταστροφικό όπλο».
- «Με την κλωνοποίηση μπορεί να δημιουργηθούν στο μέλλον στρατιές ανδραπόδων και πειθήνιων ατόμων που θα υπακούν τυφλά στις εντολές της εκάστοτε εξουσίας».

- Τέτοιου είδους απόψεις δεν βασίζονται στη λογική και μάλλον προδίδουν την έλλειψη σωστής ενημέρωσης για το θέμα. Το σίγουρο είναι ότι η μέθοδος της κλωνοποίησης αποτελεί μια νέα δυνατότητα, ένα νέο «όπλο» στα χέρια της ανθρωπότητας. Απ' αυτήν εξαρτάται αν θα μπορέσει να το χρησιμοποιήσει σωστά η εσφαλμένα. Γιατί, πραγματικά, οι θετικές πλευρές της νέας επιστημονικής – ιατρικής μεθόδου είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς:

- Καθίσταται δυνατόν να δημιουργηθούν κυτταρικές σειρές που θα αντικαταστήσουν όργανα που δυσλειτουργούν ή φθαρμένους και κατεστραμμένους ιστούς του ανθρώπινου σώματος.
- Γίνεται αποτελεσματικότερη η αντιμετώπιση ασθενειών που μέχρι σήμερα θεωρούνται ανίατες, όπως για παράδειγμα ο καρκίνος, η νόσος Alzheimer, κ.τ.λ.

- Καταπολεμούνται αποτελεσματικά κληρονομικές ασθένειες και θωρακίζεται ο οργανισμός απέναντι σε πολλές αρρώστιες.
- Είναι ενδεχόμενο να δημιουργηθεί μια σειρά από εξελιγμένα φυτικά και ζωικά είδη, που θα καλύψουν τις αυξανόμενες ανθρώπινες ανάγκες.
- Σώζονται από τον κίνδυνο της εξαφάνισης πολλά σπάνια φυτικά και ζωικά είδη, που ο πληθυσμός τους σήμερα παρουσιάζει ραγδαία μείωση.
- Υπάρχει η δυνατότητα να αποκτούν παιδιά τα άτεκνα ζευγάρια.

- Πίσω από αυτή την τόσο ελπιδοφόρο προοπτική ελλοχεύουν πάντοτε και κάποιοι **κίνδυνοι**:

- Η μαζική παραγωγή και διάθεση γενετικά μεταλλαγμένων τροφίμων υποκρύπτει και κάποιους αδιευκρίνιστους κινδύνους για την ανθρώπινη υγεία.
- Οι παρεμβάσεις στο γενετικό κώδικα απειλούν να αποδιοργανώσουν τους μηχανισμούς ύπαρξης και διαίτησης των όντων.
- Η δημιουργία ανθρώπων «κατά παραγγελία» εγκυμονεί κινδύνους για την κοινωνία και θέτει μια σειρά από ηθικά και νομικά προβλήματα.
- Αν προχωρήσει η κλωνοποίηση του ανθρώπου, είναι πιθανόν τα κλωνοποιημένα νεογνά να παρουσιάζουν σοβαρές περιπλοκές και περισσότερες απ' το φυσιολογικό μέσο όρο συγγενείς ανωμαλίες ή δυσπλασίες, με αποτέλεσμα να πεθαίνουν πρόωρα.
- Είναι επίσης πιθανόν τα κλωνοποιημένα άτομα ή τα άτομα με μεταλλαγμένο DNA να αντιμετωπίζονται στο μέλλον άλλοτε προνομιακά κι άλλοτε με προκατάληψη ή εχθρότητα («γενετικός ρατσισμός»).
- Τέλος, το χειρότερο απ' όλα: υπάρχει το εφιαλτικό ενδεχόμενο να χρησιμοποιηθεί η νέα τεχνική για «παραγωγή» ανθρώπινων νεογνών, τα οποία θα προορίζονται για «αποθήκες ανταλλακτικών», δηλ. ως πηγή οργάνων για μεταμόσχευση.

- Ύστερα απ' όλα τα παραπάνω, καταλαβαίνει κανείς πόσο *ευαίσθητους* και *λεπτούς* χειρισμούς απαιτεί η εφαρμογή των καινούριων ανακαλύψεων και μεθόδων στην καθημερινή ζωή. Το βέβαιο είναι ότι *δεν πρέπει να τεθούν φραγμοί στην επιστημονική έρευνα, δεν πρέπει να ανασταλεί η πρόοδος και η προαγωγή της γνώσης*. Απ' την άλλη, όμως, είναι αναγκαίο να συσταθούν *βιοηθικές επιτροπές*: στόχος τους θα είναι να παρεμποδίζουν την *εσφαλμένη ή επικίνδυνη χρήση* της τεχνολογίας και των επιστημονικών ανακαλύψεων. Έτσι, ίσως μπορέσει να καταστεί δυνατή η αξιοποίηση των νέων και επαναστατικών μεθόδων της γενετικής και της κλωνοποίησης για το *μετριασμό του ανθρώπινου πόνου* και την *ανακούφιση του πολύπαθου* πλανήτη μας.

ΘΕΜΑ: ΓΛΩΣΣΑ

- Γλώσσα ονομάζεται ένα σύστημα συμβολικών σημείων με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ των μελών της γλωσσικής κοινότητας. Η ανθρώπινη αυτή ικανότητα επικοινωνίας με το λεκτικό συμβολισμό είναι διαχρονικά μεταβαλλόμενη. Με τη βοήθεια της γλώσσας επιτυγχάνεται η γνώση του κόσμου, αφού αποτελεί μέσο για τη διαφύλαξη και τη μετάδοση της πληροφορίας και τη ρύθμιση της συμπεριφοράς του ατόμου. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος δεν περιγράφει απλώς την πραγματικότητα, ούτε εκφράζει σκέψεις και συναισθήματα αλλά σκέπτεται, ταξινομεί το χάος που τον περιβάλλει, και παράγει νέα δεδομένα.

- Ο ποιητής Γ. Ρίτσος σημειώνει: «Η κάθε λέξη είναι μια έξοδος για μια συνάντηση, πολλές φορές ματαιωμένη. Και τότε είναι μια λέξη αληθινή σαν επιμένει στη συνάντηση», τονίζοντας τη σημασία της γλώσσας στην επικοινωνία και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Ωστόσο, σήμερα είναι πολλοί αυτοί που μιλούν για γλωσσική κρίση και για υποβάθμιση της γλώσσας μας. Μεταξύ άλλων επισημαίνουν και τα παρακάτω «νοσηρά» φαινόμενα: συρρίκνωση του λεξιλογίου (λεξιπενία), σολοικισμοί, γραμματικές παρατυπίες, νεολογισμοί που συνιστούν ένα είδος «παραγλώσσας / αργκό», αδυναμία ακριβούς διατύπωσης, συνθηματολογία και απλούστευση – τυποποίηση έκφρασης, τάση για χυδαιολογία και βωμολοχία, φλυαρία που οδηγεί σε έλλειψη ειρμού, ακυριολεξία και ασάφεια, υποκατάσταση των ελληνικών λέξεων από ξένες.

- Οι αιτίες της γλωσσικής υποβάθμισης εντοπίζονται στα εξής:

- Η ελλιπής γλωσσική παιδεία: δεν έχει εφαρμοστεί στα σχολεία της χώρας μας ενιαία και συστηματική διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Αντίθετα, η διάσπαση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε αρχαία και νέα, καθώς και η υποβάθμιση του γλωσσικού μαθήματος, για το οποίο αφιερώνονται λίγες ώρες του αναλυτικού προγράμματος, γιγαντώνουν τη γλωσσική σύγχυση των παιδιών.
- Ο ρόλος των ΜΜΕ: η κυριαρχία του πολιτισμού της «εικόνας» υποκαθιστά το λόγο, ενώ ο εθισμός στην τηλεοπτική παρακολούθηση αλλοιώνει το γλωσσικό αισθητήριο και οδηγεί σε αδυναμία σαφούς έκφρασης. Επιπλέον, η χαμηλή γλωσσική ποιότητα των εκπομπών και ο διασποράς της ελληνικής γλώσσας από τη διαφήμιση διαμορφώνουν το περιορισμένο και τυποποιημένο λεξιλόγιο των δεκτών, και ιδιαίτερα όσων βρίσκονται στη νεανική ηλικία. Τέλος, η τηλεοπτική εικόνα μονοπωλεί τον ελεύθερο χρόνο και απομακρύνει απ' το διάβασμα.
- Η ολιγωρία της πνευματικής ηγεσίας: οι πνευματικοί άνθρωποι έχουν αποστασιοποιηθεί από την κοινωνική πραγματικότητα, με αποτέλεσμα να μην επικοινωνούν με τον κόσμο και να μην τον παιδαγωγούν γλωσσικά. Παράλληλα, η τάση για λογιότατισμό (αρχαϊσμό) και επιτήδευση των διανοούμενων καθιστά τη γλώσσα τους ακατάληπτη και εντείνει τη γλωσσική σύγχυση του απλού ανθρώπου.
- Η αλλοτρίωση του σύγχρονου ανθρώπου: η μοναξιά και η έλλειψη επικοινωνίας που παρατηρείται στις ανθρώπινες σχέσεις περιορίζει τη γλώσσα σ' ένα στοιχειώδη κώδικα συνεννόησης. Οι επιδερμικές καθημερινές επαφές την τυποποιούν, καθιστώντας τη ρηχή συνθηματολογία.
- Η ευθύνη της πολιτείας: η κομματικοποίηση και γενικότερα η ιδεολογική εκμετάλλευση της γλώσσας από τον πολιτικό λόγο καταστρέφει τη θεμελιακή λειτουργία της επικοινωνίας και προωθεί τον εξουσιαστικό μονόλογο. Παράλληλα, η πολιτεία μετά τη θεσμοθέτηση της Δημοτικής αμέλησε να αξιοποιήσει το εγχώριο επιστημονικό δυναμικό για την αντιμετώπιση της γλωσσικής κρίσης, ενώ με τις πολιτικές αποφάσεις της συντέλεσε στη διαιώνισή της.

- Οι συνέπειες της γλωσσικής κρίσης είναι πολλαπλές:

- Η υποβάθμιση της γλώσσας ενός λαού οδηγεί σταδιακά στο γλωσσικό εκβαρβαρισμό και στην απώλεια της εθνικής ταυτότητας, αφού η γλώσσα αποτελεί θεμελιακό στοιχείο της εθνικής ιδιαιτερότητας.
- Η γλωσσική κρίση εμποδίζει την ανθρώπινη επικοινωνία, οξύνει το αίσθημα της απομόνωσης και της μοναξιάς και στερεί από τον άνθρωπο το νόημα της ζωής, δυναμιτίζοντας την ίδια την ύπαρξή του.
- Ο περιορισμός του λεξιλογίου ισοδυναμεί με συνακόλουθο περιορισμό στη σκέψη, στη νόηση, στη φαντασία. «Διάνοια και λόγος ταυτόν» έλεγε ο Πλάτωνας, υπονοώντας πως η φθορά της γλώσσας συντελεί στην πνευματική παθητικότητα και σύγχυση, οδηγώντας σταδιακά και στη φθορά της ίδιας της κοινωνίας.

- Η γλωσσική κρίση αναχαιτίζει κάθε προσπάθεια πνευματικής εξέλιξης και προόδου. Χωρίς τη γλώσσα τίθεται σε αμφισβήτηση η ίδια η έννοια του πολιτισμού, αφού χωρίς αυτήν δεν καλλιεργούνται οι Τέχνες και τα Γράμματα.
- Η υποβάθμιση της γλώσσας ευνοεί τη μονοδιάστατη, μονολιθική, δογματική σκέψη, διευκολύνοντας τη χειραγώγηση των πολιτών από αυταρχικές εξουσίες και συντελώντας στη μαζοποίηση των ανθρώπων.

- Παρόλα αυτά, υπάρχουν και **τρόποι αντιμετώπισης** της γλωσσικής κρίσης:

- Επιβεβλημένη κρίνεται η εκ νέου ιεράρχηση των αναγκών του σύγχρονου ανθρώπου, με στόχο να επιτευχθεί η εξισορρόπηση του ηθικοπνευματικού με τον υλικοτεχνικό πολιτισμό. Έτσι, θα δοθεί η πρέπουσα σημασία στην καλλιέργεια και στην ορθή χρησιμοποίηση της γλώσσας, που αποτελεί θεμελιακό στοιχείο του πνευματικού πολιτισμού.
- Σημαντικός είναι ο ρόλος της παιδείας που έχει χρέος να συντηρεί την επαφή του μαθητή με τις γλωσσικές του ρίζες και να συμβάλει καθοριστικά στη γλωσσική του συγκρότηση, δίνοντας έμφαση στη γλωσσική διδασκαλία με την υιοθέτηση νέων παιδαγωγικών μεθόδων. Στην ίδια κατεύθυνση θα συντελέσει η οργάνωση βιβλιοθηκών στα σχολεία και η ώθηση του μαθητή στην επαφή με το βιβλίο και το διάβασμα.
- Απαιτείται συνειδητοποίηση του προβλήματος από την οικογένεια, η οποία χρειάζεται με την καλλιέργεια του διαλόγου να μεταλαμπαδεύσει στα νεαρά μέλη της τα ορθά γλωσσικά πρότυπα και να τους υποδείξει δημιουργικούς τρόπους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου. Μέσα σ' αυτούς τους τρόπους περιλαμβάνονται το διάβασμα και γενικότερα η επαφή με τη λογοτεχνία, τις Τέχνες, τα Γράμματα.
- Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επιβάλλεται να συμμορφώνονται μ' ένα κώδικα δεοντολογίας που να κατοχυρώνει το σεβασμό στην ελληνική γλώσσα.
- Καθοριστικός είναι ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η πνευματική ηγεσία, όχι μόνο λειτουργώντας ως παράδειγμα προς μίμηση στη χρήση της γλώσσας, αλλά και αναλαμβάνοντας την πρωτοβουλία να προσεγγίσει τον απλό πολίτη και ιδίως τη νεολαία, με την οποία χρειάζεται να επικοινωνεί ουσιαστικά και αδιάλειπτα.

- Απέναντι σ' όλους αυτούς που «κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου» για τη γλώσσα μας, υπάρχουν και κάποιιοι που υποστηρίζουν ότι δεν τίθεται σήμερα θέμα γλωσσικής κρίσης ή ένδειας. Η γλώσσα των νέων κυρίως, με τους νεολογισμούς της, στην πραγματικότητα αποδίδει τα νέα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά δεδομένα που διαμορφώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο. Δηλαδή, η νεοελληνική γλώσσα ούτε πεθαίνει ούτε χάνεται· απλά προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται με ταχύτατους ρυθμούς. Οι νέες αυτές συνθήκες μπορούν να συνοψισθούν στα εξής σημεία:

- Ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και απρόσκοπτη επικοινωνία ανθρώπων από διαφορετικές χώρες.
- Αυξημένη κινητικότητα διδασκόντων, διδασκομένων, επαγγελματιών και τουριστών.
- Πρόοδος των επιστημών και διαμόρφωση μιας διεθνούς επιστημονικής γλώσσας.
- Διαμόρφωση μιας παγκοσμίως κοινής γλωσσικής ορολογίας γύρω από τη μόδα, τη μουσική, τους υπολογιστές και τον αθλητισμό.

- Όλοι οι παραπάνω παράγοντες, λένε, επιφέρουν σημαντικές αλλαγές σ' όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής και φυσικά επηρεάζουν την ελληνική – και κάθε άλλη – γλώσσα, καθώς διευκολύνουν τα λεξιλογικά δάνεια από γλώσσα σε γλώσσα.

- Τελικά, δεν υπάρχει ομοφωνία πάνω στο θέμα αν κινδυνεύει ή όχι η ελληνική γλώσσα· αν μιλούν ή όχι σωστά ελληνικά οι νέοι. Όπως και να 'χει το ζήτημα, καμιά γλώσσα δεν πεθαίνει, αν δεν χαθούν οι ομιλητές της. Επομένως, στόχος της ελληνικής πολιτείας και της παιδείας θα πρέπει να είναι αυτός: να μη χαθούν οι ομιλητές της ελληνικής γλώσσας· το αντίθετο: να ασκηθούν στη δημιουργική χρήση της.

ΘΕΜΑ: ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Α1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Δημοκρατία ονομάζεται το πολίτευμα, στο οποίο *ανώτατο όργανο της πολιτείας είναι ο λαός*. Αυτός ασκεί την κυρίαρχη εξουσία, η βούλησή του είναι η ανώτατη πολιτειακή βούληση, στην οποία υποτάσσονται τα όργανα του κράτους και τα άτομα. Στο δημοκρατικό πολίτευμα κάθε εξουσία πηγάζει από το λαό και υπάρχει για να τον ωφελεί. Συγκεκριμένα, ο λαός ασκεί την εξουσία **έμμεσα** (όπως γίνεται σήμερα στην κοινοβουλευτική δημοκρατία) ή **άμεσα** (όπως γινόταν στην αρχαία Αθήνα).

- Τα **χαρακτηριστικά γνωρίσματα** της Δημοκρατίας:

- Ελεύθερη έκφραση της λαϊκής βούλησης: εκδηλώνεται μέσω εκλογών.
- Κοινοβουλευτισμός και πολυκομματισμός: η εξουσία ασκείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους και η λαϊκή βούληση εκφράζεται δια μέσου πολλών κομμάτων, που διεκδικούν την εξουσία στις εκλογές.
- Ισονομία: εξασφαλίζει την ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο.
- Αξιοκρατία: παρέχει σε όλους τις ίδιες ευκαιρίες για ανάδειξη στα ανώτατα αξιώματα.
- Ελευθερία και αυτοδιάθεση: ο πολίτης ζει και να αναπτύσσει ελεύθερα τις δραστηριότητές του μέσα στα πλαίσια του νόμου.
- Σεβασμός των ανθρώπινων δικαιωμάτων: κατοχυρώνει την ισότητα των πολιτών και καταπολεμά τις προκαταλήψεις και τις ρατσιστικές αντιλήψεις.
- Ενδιαφέρον για τα κοινά: η κοινή προσπάθεια για την επίλυση των προβλημάτων γίνεται αποτελεσματικότερη.

- Η **αξία** της Δημοκρατίας:

- Λαμβάνει υπόψη τη βούληση της πλειοψηφίας και τα αιτήματα της ελευθερίας και της δικαιοσύνης.
- Εξασφαλίζει ήρεμη ζωή, ωθεί στην πρόοδο και στην ευημερία, παγώνει την ειρήνη.
- Σέβεται τα ατομικά δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες, με αποτέλεσμα να αναβαθμίζεται η ανθρώπινη αξία.
- Επιτρέπει στον άνθρωπο να καλλιεργεί τον εαυτό του, να διαμορφώνει αβίαστα την προσωπικότητά του και να ανάγεται σε υποδειγματικό ελεύθερο πολίτη.
- Προάγει την οικονομία, το εμπόριο, ενώ παράλληλα συντελεί στην πνευματική και ηθική πρόοδο.
- Διασφαλίζει την **κοινωνική ισορροπία**, τη **γαλήνη** και παρέχει το **αίσθημα της ασφάλειας**.

- Η **κρίση** της Δημοκρατίας στις σύγχρονες κοινωνίες:

- Η δημιουργία του καταναλωτικού τύπου ανθρώπου περιόρισε τη δυνατότητα του αυτοκαθορισμού του, την ελευθερία του και τον αποπροσανατόλισε από την ενασχόληση με τα κοινά.
- Οι εκπρόσωποι του λαού δεν προωθούν πάντοτε τα συμφέροντά του, αλλά γίνονται πολλές φορές φερέφωνα των συμφερόντων κάποιων συγκεκριμένων κοινωνικών – οικονομικών τάξεων.
- Οι μηχανισμοί επηρεασμού της κοινής γνώμης κατευθύνουν τον αφελή και ανυποψίαστο πολίτη, καθιστώντας τον πιστό υπήκοο ύποπτων και σκοτεινών επιδιώξεων.
- Στη σημερινή εποχή παντοδυναμίας της τεχνολογίας δεν ελέγχει ο πολίτης την εξουσία, αλλά η εξουσία ασκεί αμείλικτο έλεγχο στους υπηκόους της, ενεργώντας συχνά μυστικά και ερήμην τους.
- Η εξουσία οργανώνεται από την κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας προς τη βάση, δημιουργώντας δαιδαλώδη γραφειοκρατικά φαινόμενα, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση του μέσου πολίτη από τα κέντρα λήψης αποφάσεων.

- Τα **αίτια** της κρίσης της Δημοκρατίας:

- Δυσπιστία απέναντι στην πολιτική και τους φορείς της εξουσίας: ο μέσος πολίτης αισθάνεται ότι η συμμετοχή του στα κοινά είναι αναποτελεσματική και ότι ο ίδιος γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης και εμπαιγμού. Γι' αυτό απορρίπτει την ενασχόληση με τα πολιτικά δρώμενα και αμφισβητεί την ίδια τη δημοκρατία ως πολίτευμα.
- Αρρυθμία στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος: τα κόμματα αρχών που λειτουργούν με δημοκρατικές διαδικασίες και σέβονται τις αποφάσεις της βάσης απουσιάζουν από την πολιτική πραγματικότητα. Οι υπάρχοντες κομματικοί σχηματισμοί λειτουργούν ανορθόδοξα, ενώ παράλληλα ο πολίτης αδυνατεί να εκφραστεί πολιτικά έξω απ' αυτούς.

- Ατομικισμός: η ηθική κρίση που χαρακτηρίζει την εποχή μας, οδήγησε στην υποβάθμιση της ανθρωπίνης αξίας και στον παραγκωνισμό του «εμείς» από το «εγώ». Ο μέσος άνθρωπος, επομένως, προτάσσει ως μοναδικό στόχο την ικανοποίηση των προσωπικών του επιδιώξεων, καταφεύγοντας σε ατομικές – συμφεροντολογικές λύσεις ακόμη και στα λεγόμενα «πολιτικά» ζητήματα.
- Δυσλειτουργία των φορέων κοινωνικοποίησης: η οικογένεια και το σχολείο δεν καλλιεργούν το δημοκρατικό ήθος, αφού δεν προωθούν πάντα το διάλογο, με αποτέλεσμα να παράγουν πειθήνιους υπηκόους και όχι ενεργούς πολίτες.

- Οι **συνέπειες** από την κρίση της Δημοκρατίας:

- Καλλιεργούνται τάσεις περιθωριοποίησης, ιδιώτευσης και απομάκρυνσης από τα κοινά.
- Ενθαρρύνεται η αναζήτηση ατομικών – προσωπικών λύσεων και προβάλλεται ως αυτοσκοπός η προσωπική ικανοποίηση, με επακόλουθο την αποξένωση από τους άλλους.
- Ενισχύεται η αντικοινωνική συμπεριφορά, και έτσι υπονομεύεται η επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων.
- Καλλιεργείται ο φανατισμός και ο δογματισμός, με αποτέλεσμα το άτομο να απομακρύνεται από την αλήθεια και την ουσιαστική γνώση.
- Η κοινωνία καταδικάζεται σε στασιμότητα, αφού δεν ανανεώνεται, ούτε εκσυγχρονίζεται με τη βοήθεια του διαλόγου και την απρόσκοπτη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών.
- Ελλοχεύει ο κίνδυνος εξάπλωσης ολοκληρωτικών αντιλήψεων και επιβολής αυταρχικών καθεστώτων.

- Προτάσεις **αντιμετώπισης** του προβλήματος:

- Η δημοκρατία δεν είναι μόνο πολιτικό σύστημα, αλλά και τρόπος ζωής.
- Ο κοινωνικός – πολιτικός προβληματισμός προϋποθέτει σωστή ενημέρωση και διάλογο.
- Η ελεύθερη έκφραση και η ανταλλαγή απόψεων αποτελούν τις βάσεις της δημοκρατίας.
- Χρειάζεται η δημιουργία στέρεας και πολυδιάστατης πολιτικής – πολιτιστικής κουλτούρας.
- Καθοριστικός αποβαίνει ο ρόλος του σχολείου, που χρειάζεται να παρέχει πολλαπλές ευκαιρίες, πολύπλευρη γνώση και να προωθεί το διάλογο, την έρευνα, την κριτική.
- Αναγκαία θεωρείται η ανανέωση του ενδιαφέροντος του πολίτη για τα κοινά, η ενεργός δηλαδή συμμετοχή του στις πολιτικές διαδικασίες.
- Τέλος, θα μπορούσε να προτείνει κανείς την αναθεώρηση και ουσιαστικοποίηση του ρόλου του κοινοβουλίου, τον εκδημοκρατισμό των κομμάτων και τη ριζική **αναδιοργάνωση** των διοικητικών θεσμών.

A2. Η ΣΧΕΣΗ ΑΤΟΜΟΥ – ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

- Κύρια και βασική επιδίωξη της δημοκρατίας είναι η σε ανώτατο βαθμό ευημερία και ανάπτυξη του ατόμου μέσα από την κατοχύρωση των δικαιωμάτων του και το σεβασμό της προσωπικότητάς του καθενός. Στις ανοιχτές, στις δημοκρατικές κοινωνίες ο καθένας έχει το δικαίωμα να σκέπτεται ό,τι θέλει, να ερευνά όποιο πεδίο της γνώσης θέλει, να ασπάζεται όποιες ιδέες θέλει. Λαμβάνεται πρόνοια για τη ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, τη σωστή και πλήρη ενημέρωση, την αδέσμευτη άσκηση κριτικής της εξουσίας. Εξασφαλίζεται ακόμη ισότητα ευκαιριών και αυτόνομη δράση του πολίτη μέσα στην κοινωνία. Επιτρέπεται, τέλος, στον καθένα να διαλέξει όποιο επάγγελμα θέλει, να αναπτύξει τις ικανότητές του και να διαμορφώσει τη ζωή του όπως επιθυμεί.

- Πολλοί όμως διεκδικούν μόνο τα δικαιώματά τους και δεν αντιλαμβάνονται πως έχουν και ευθύνες. Δεν μπορούμε όμως να θεωρούμαστε δημοκρατικοί πολίτες, αν δεν έχουμε σαφή συνείδηση όχι μόνο των δικαιωμάτων μας αλλά και των υποχρεώσεών μας. Όταν βλέπουμε μόνο τα δικαιώματά μας, μπορούμε να φτάσουμε εύκολα στην ασυδοσία και στην καταπάτηση των δικαιωμάτων των άλλων. Η δημοκρατία είναι το πολιτικό σύστημα του μέτρου και της τάξης. Οι υπερβολές εξωθούν σε ασυδοσία και σε στέρηση της ελευθερίας και της δικής μας και των άλλων. Και το μέτρο αυτό δεν είναι αποτέλεσμα σκληρής εφαρμογής των νόμων, αλλά προκύπτει από τη συνείδηση των υποχρεώσεων που έχει ο καθένας, και από τον συνακόλουθο αυτοπεριορισμό του.

- Βρίσκοντας το άτομο τη δύναμη να αυτοπεριοριστεί, ζει την πιο υψηλή και την πιο δυνατή τελειώσή του. Αναπτύσσει ορισμένες ηθικές ιδιότητες, την ειλικρίνεια, την τιμιότητα, την μετριοπάθεια, την ανεκτικότητα, την ανθρωπιά. Αγαπά το διάλογο, αποφεύγει τη βία και συνεργάζεται αρμονικά με τους άλλους. Ο

ελεύθερος άνθρωπος αναγνωρίζει τα λάθη του και αναλαμβάνει τις αντίστοιχες ευθύνες. Αποφεύγει την παρανομία, ακόμη και όταν είναι εξασφαλισμένη η ατιμωρησία, γιατί σέβεται τον εαυτό του και τους άλλους κι αγωνίζεται να περισώσει την αξιοπρέπειά του. Τέλος, απαλλαγμένος από το φόβο και την υποψία δρα δημιουργικά, αναπτύσσει και αξιοποιεί τις ικανότητές του και συμβάλλει όσο μπορεί στη γενικότερη ανάπτυξη του συνόλου.

- Δεν υπάρχει αμφιβολία πως μια τέτοια συμπεριφορά αποτελεί δύσκολη κατάκτηση. *Αύξηση ελευθεριών συνεπάγεται και αύξηση ευθυνών, αύξηση υποχρεώσεων.* Και αυτές δεν επιβάλλονται ούτε, πολλές φορές, καθορίζονται. Καλείται λοιπόν το άτομο μόνο του να συνειδητοποιήσει το χρέος του και να αυτοπεριοριστεί· να προβαίνει κάθε φορά σ' εκείνες τις επιλογές και σ' εκείνη τη μορφή συμπεριφοράς που δε θα διαταράσσει την ομαλή κοινωνική συμβίωση. Αυτό όμως σημαίνει πως θα βρει τη δύναμη να υπερνικήσει ατομικές αδυναμίες, να περιορίσει τις απαιτήσεις του και να υποταχτεί μόνος του σε αρχές που ο ίδιος θα θέσει στη ζωή του.

- *Η δημοκρατία δεν είναι θεωρία αλλά πράξη· είναι τρόπος ζωής και ποιότητα συμπεριφοράς· είναι στράτευση σε ευγενείς αγώνες· είναι θητεία στο χρέος προς το συνάνθρωπο, προς το σύνολο· είναι ενεργητική συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτική ζωή, στις υποθέσεις που αφορούν το σύνολο. Με το να φλυαρούμε για τα ανεκτίμητα αγαθά της δημοκρατίας χωρίς να εφαρμόζουμε τις πιο στοιχειώδεις αρχές δημοκρατικής ζωής υπονομεύουμε με τις πράξεις μας το πολίτευμα που ισχυριζόμαστε πως είναι το καλύτερο. Οι περισσότεροι δυστυχώς, που αποκαλούν τον εαυτό τους δημοκρατικό, ως ελευθερία και δημοκρατία θεωρούν την αυταρχικότητά τους, την ικανοποίηση των ιδιοτελών σκοπών τους και πολλές φορές και της αναίδειάς τους.*

- Εκείνο τελικά που χρειάζεται, για να ξεπεράσει το άτομο την ιδιοτέλεια, τον εγωισμό και γενικά την αδυναμία, είναι η *παιδεία*. Όσο ανεβαίνει το επίπεδο των ανθρώπων, τόσο βελτιώνεται η συμπεριφορά τους και η ποιότητα των σχέσεών τους. Για τέτοιους ανθρώπους δεν είναι απαραίτητος ο νόμος για να καθορίζει τι πρέπει να πράττουν και τι να αποφεύγουν. Ο καθένας είναι σε θέση κάθε φορά να επιλέγει ελεύθερα ό,τι δεν αντίκειται στο νόμο και στο συμφέρον του συνόλου.

ΘΕΜΑ: ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Α1. ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

- Τα ΜΜΕ ούτως ή άλλως διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στις σημερινές κοινωνίες και αποτελούν μια κατάκτηση του σύγχρονου ανθρώπου. Τα τελευταία χρόνια δίπλα στα παραδοσιακά ΜΜΕ έκανε δυναμικά την εμφάνισή του κι ένα ακόμη, το *διαδίκτυο (Internet)*.

- Σε σύγκριση με τα άλλα ΜΜΕ, το *διαδίκτυο* παρουσιάζει κάποια **ιδιαίτερα χαρακτηριστικά**:

- Είναι πολυπρόσωπο, μαζικό, διαπροσωπικό και περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές και πολυεπίπεδες μορφές επικοινωνίας.
- Ανατρέπει την παραδοσιακή σχέση πομπού και δέκτη: ενώ στα άλλα ΜΜΕ η επικοινωνία είναι μονόδρομη και ο δέκτης έχει συνήθως παθητικό ρόλο, στο διαδίκτυο ο καθένας μπορεί να είναι ταυτόχρονα πομπός και δέκτης πληροφοριών.

- Εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, το διαδίκτυο παρουσιάζει και κάποια **πλεονεκτήματα** σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ΜΜΕ, καθώς:

- Επιτρέπει την εύκολη και άμεση πρόσβαση στη γνώση και την πληροφορία με χαμηλό σχετικά κόστος. Η μόνη προϋπόθεση είναι ένας υπολογιστής ή ένα κινητό τηλέφωνο.
- Αξιοποιεί στο μέγιστο τις δυνατότητες των παραδοσιακών ΜΜΕ: ήχος, εικόνα, κίνηση και κείμενα συνδυάζονται και επιτρέπουν στο χρήστη να ενημερώνεται άμεσα για το θέμα της αρεσκείας του.
- Καθιστά την επικοινωνία πολυεπίπεδη, πολυπρόσωπη, και – ταυτόχρονα – εξατομικευμένη: την ίδια στιγμή ένας τεράστιος αριθμός ατόμων μπορεί να μεταδίδει πληροφορίες σ' έναν εξίσου τεράστιο αριθμό ατόμων.
- Δεν περιορίζεται από εθνικά σύνορα, γλώσσες ή θρησκείες: προωθεί τη γνωριμία με τους «Άλλους» και βοηθά στην εξοικείωση με το «Διαφορετικό».
- Αποτελεί ίσως το ιδανικότερο μέσο για μια παγκόσμια συνεννόηση των λαών, για ένα παγκόσμιο κίνημα εναντίον του πολέμου, της αδικίας, της καταπίεσης και της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Καθιστά πάλι πραγματικότητα την άμεση – συμμετοχική δημοκρατία, η οποία αποκτά το χαμένο της νόημα: ο καθένας έχει τη δυνατότητα να εκφράζει ελεύθερα την άποψή του για τα προβλήματα που τον απασχολούν και να συντονίζει τη δράση του με άλλους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα.
- Είναι το μόνο μέσο που διαθέτει την ευελιξία να προσαρμόζεται στις ανάγκες των χρηστών του κι όχι το αντίθετο, όπως συμβαίνει με τα παραδοσιακά ΜΜΕ.

- Παρά τα εμφανή πλεονεκτήματα του *διαδικτύου* ως μέσου επικοινωνίας και πληροφόρησης, **πολλοί αμφισβητούν την αξία του** υποστηρίζοντας ότι:

- Απομονώνει τον άνθρωπο και τον καθηλώνει μπροστά στην οθόνη: είναι πιθανόν, δηλαδή, ένα άτομο να μένει καθημερινά για πολλές ώρες «καρφωμένο» μπροστά σ' ένα μηχάνημα αναζητώντας «εξ αποστάσεως» συντροφιά και διασκέδαση.
- Μεταβάλλει σταδιακά το κοινωνικό ον που λέγεται άνθρωπος σε μια περιθωριοποιημένη και αντικοινωνική ύπαρξη, που αδιαφορεί όχι μόνο για τα μικρά καθημερινά προβλήματα, αλλά και μείζονα πολιτικά και κοινωνικά τεκταινόμενα.
- Αποδυναμώνει τη φυσική, αβίαστη και θερμή διαπροσωπική επικοινωνία κι επαφή μεταξύ των ανθρώπων. Ως υποκατάστατό της προβάλλει την ψυχρή και απρόσωπη ανταλλαγή γραπτών μηνυμάτων ή φωτογραφιών.

Α2. ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

- Πέρα των γνώσεων και των πληροφοριών το *διαδίκτυο* προσφέρει και ψυχαγωγία: σε πάρα πολλούς δικτυακούς τόπους (*sites*) ο χρήστης μπορεί:

- Να πληροφορείται για ψυχαγωγικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις που οργανώνονται στην περιοχή, όπου ζει.
- Να συμμετέχει σε παιχνίδια με συμπαίκτες ή αντιπάλους απ' όλες τις γωνιές του πλανήτη.
- Να επικοινωνεί με ανθρώπους από διαφορετικές χώρες, γνωρίζοντας παράλληλα την ιδεολογία, την κουλτούρα και τον τρόπο σκέψης τους.

- Να αναζητά πληροφορίες για τις τελευταίες εξελίξεις στο χώρο της τέχνης (θέατρο, κινηματογράφος, λογοτεχνία, κ.τ.λ.).
- Να επισκέπτεται ιστοσελίδες μουσείων και πολιτιστικών συλλόγων, συνδυάζοντας μ' αυτόν τον τρόπο τη διασκέδαση με την ψυχαγωγία.

A3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ / ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Το διαδίκτυο – πέρα απ' όλες τις δυνατότητες που παρέχει στο χρήστη – βοηθά με τη δικτυακή του υποδομή στην παγκοσμιοποίηση της αγοράς και αποτελεί τελευταία έναν πρόσφορο χώρο οικονομικής δραστηριοποίησης:

- Πολλές επιχειρήσεις προωθούν τις πωλήσεις τους με τη μέθοδο της «τηλεαγοράς»: ο πελάτης – χρήστης επισκέπτεται την ιστοσελίδα της επιχείρησης, διαλέγει τα προϊόντα της αρεσκείας του και πληρώνει συνήθως με πιστωτική κάρτα. Τα αγορασμένα προϊόντα του αποστέλλονται ταχυδρομικά μερικές μέρες αργότερα.
- Η διαφήμιση εταιρειών αλλά και συγκεκριμένων προϊόντων έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις: γνωστές εταιρείες διαφημίζονται σε ιστοσελίδες που καθημερινά δέχονται την επίσκεψη μεγάλου αριθμού χρηστών – υποψηφίων πελατών.
- Πέρα από τη διαφήμιση, οι περισσότερες εταιρείες – ακόμη και μικροεπιχειρήσεις – διαθέτουν πλέον το δικό τους δικτυακό τόπο (*site*), όπου μπορεί ο κάθε ενδιαφερόμενος να ανατρέξει για να πληροφορηθεί για τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που προσφέρει η συγκεκριμένη επιχείρηση.

A4. Η «ΣΚΟΤΕΙΝΗ» ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

- Δίπλα στα τόσα πλεονεκτήματα του διαδικτύου καλό θα ήταν να επισημάνουμε και τις άσχημες πλευρές του:

- Με το διαδίκτυο είναι μάλλον εύκολη και απλή υπόθεση πλέον η κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας: τραγούδια, κυρίως, αλλά και λογοτεχνικά βιβλία μπορούν εύκολα – με το πάτημα ενός κουμπιού – και ανέξοδα να αποθηκευτούν στον υπολογιστή μας.
- Μέσα στο διαδίκτυο με την ανοχή, την αδιαφορία και τη συγκατάθεση (;) κυβερνήσεων ανθούν κάθε λογής παράνομες δραστηριότητες: από παράνομα τυχερά παιχνίδια και πορνογραφικό υλικό μέχρι εμπόριο ανθρώπινων οργάνων και ναρκωτικών ή όπλων. Σε αρκετές χώρες, βέβαια, έχει συσταθεί «δικτυακή αστυνομία», χωρίς ωστόσο να είναι ακόμη γνωστά τα αποτελέσματα της δράσης της.
- Πολλές φορές το διαδίκτυο γίνεται, επίσης, μέσο προπαγάνδας ακραίων εθνικιστικών ή θρησκευτικών ιδεολογιών.

A5. Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

- Τις τελευταίες δεκαετίες η τεχνολογία της πληροφορικής και οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν ένα νέο δεδομένο που επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα όλους σχεδόν τους τομείς της ανθρώπινης ζωής. Εύλογο είναι λοιπόν να ασκεί καταλυτική επίδραση και στην εκπαιδευτική διαδικασία. Με όλο και πιο γρήγορους ρυθμούς, όλο και περισσότερα σχολεία εξοπλίζονται με δίκτυα υπολογιστών και αποκτούν πρόσβαση στο διαδίκτυο (*Internet*).

- Η εισαγωγή των υπολογιστών στην εκπαίδευση εφοδιάζει μαθητές και εκπαιδευτικούς με μια νέα δυνατότητα και ανοίγει καινούριους ορίζοντες στη μαθησιακή διαδικασία. Τα πλεονεκτήματα από τη χρήση των υπολογιστών στη σχολική αίθουσα είναι πολλά:

- Οι μαθητές μαθαίνουν να διαχειρίζονται διάφορα προγράμματα και έτσι αναπτύσσουν πιο αποτελεσματικά τις γνωστικές και νοητικές ικανότητές τους. Επιπλέον, ανακαλύπτουν τα λάθη τους και είναι σε θέση να αξιοποιούν τις αποκτημένες γνώσεις για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων θεωρητικού ή και πρακτικού χαρακτήρα.
- Αντί για το παραδοσιακό βιβλίο με την περιορισμένη και τυποποιημένη ύλη, οι μαθητές έχουν στη διάθεσή τους μια συσκευή – εργαλείο που τους επιτρέπει να έχουν πρόσβαση σε μια τεράστια γκάμα πληροφοριών.
- Με τη χρήση του διαδικτύου ανοίγει μπροστά στα μάτια των μαθητών ένας τεράστιος και πρόσφορος για εξερεύνηση κόσμος. Πληροφορίες, γνώσεις, επικοινωνία, συνεργατική μάθηση είναι μερικές από τις νέες δυνατότητες.
- Με τη χρήση των κατάλληλων ηλεκτρονικών προγραμμάτων για τη διδασκαλία μαθημάτων η μαθησιακή διαδικασία αποκτά νέο ενδιαφέρον. Την παραδοσιακή – πληκτική τις πιο πολλές φορές –

διδασκαλία έρχεται να αντικαταστήσει η εικόνα, ο ήχος και τα κείμενα που οπωσδήποτε δημιουργούν ζωηρότερες εντυπώσεις και κινητοποιούν τις πνευματικές δυνάμεις του παιδιού. Έτσι, η μάθηση γίνεται ένα «παιχνίδι», του οποίου οι μαθητές είναι και οι βασικοί πρωταγωνιστές, καθώς η διδασκαλία επικεντρώνεται πλέον γύρω από αυτούς και τις ανάγκες τους («μαθητοκεντρικό σχολείο»).

- Επιπλέον, στα χέρια του εκπαιδευτικού οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν ένα ακόμη μέσο για να επιτύχει το στόχο του. Και είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό μέσο, διότι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές επιτρέπουν: **α.** την επίδειξη του νέου γνωστικού αντικειμένου με την παράλληλη χρήση εικόνων, διαγραμμάτων, χαρτών κ.τ.λ., **β.** την προσομοίωση ή εξομοίωση φαινομένων, δηλαδή την «αναπαράσταση» ενός φυσικού φαινομένου, **γ.** την εργαστηριακή χρήση για τη διενέργεια πειραμάτων ή μετρήσεων και **δ.** τη διδασκαλία με τη βοήθεια ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

- Βέβαια, για να μην μείνουν τα παραπάνω πλεονεκτήματα στο χώρο της θεωρίας, αλλά για να γίνουν απτή πραγματικότητα, είναι απαραίτητη η **ύπαρξη κάποιων προϋποθέσεων**:

- Εξοπλισμός όλων των σχολείων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και ελεύθερη πρόσβαση στο διαδίκτυο.
- Καλή κατάρτιση των εκπαιδευτικών πάνω στις νέες τεχνολογίες και τη χρήση τους, ώστε να διαδραματίζουν καθοριστικό – καθοδηγητικό ρόλο στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία.
- Εκπαιδευτικά προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών που θα είναι ευέλικτα, ώστε να ανταποκρίνονται στην ηλικία, τα ενδιαφέροντα, τις γνωστικές ανάγκες και την ψυχosύνθεση του κάθε μαθητή.

- Παρά τα αναμφισβήτητα πλεονεκτήματα που υπάρχουν, είναι αρκετοί αυτοί που τηρούν επιφυλακτική στάση απέναντι στην εισαγωγή της πληροφορικής στη σχολική αίθουσα. Οι κυριότερες **ενστάσεις** που προβάλλουν είναι οι εξής:

- Υποβαθμίζεται ο ρόλος του εκπαιδευτικού, ο οποίος τελικά αποκτά μάλλον διακοσμητικό ρόλο μέσα στην αίθουσα. Μοιάζει περισσότερο μ' έναν επιτηρητή – επιστάτη που επιβλέπει απλά τη διεκπεραίωση κάποιων δραστηριοτήτων που ο υπολογιστής έχει αναθέσει στους μαθητές.
- Καταργούνται οι παραδοσιακές μέθοδοι διδασκαλίας, οι οποίες ωστόσο θεωρούνται απαραίτητες για τη σωστή ανάπτυξη της προσωπικότητας του κάθε παιδιού.
- Αμφισβητείται η αξία του διαλόγου ως πρωταρχικού παιδαγωγικού μέσου, που συντελεί στην ολόπλευρη ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του μαθητή και στην επικράτηση δημοκρατικού κλίματος μέσα στην σχολική τάξη.
- Χάνεται η αίσθηση της θερμής – προσωπικής επαφής και επικοινωνίας, καθώς οι μαθητές έχουν την προσοχή τους εστιασμένη σε μια οθόνη.
- Το σχολείο χάνει το γενικότερο παιδευτικό – ανθρωπιστικό του ρόλο και καθίσταται ένας χώρος παροχής εξειδικευμένων γνώσεων με εντελώς χρησιμοθηρικό χαρακτήρα.

- Παρόλα αυτά, η χρήση της νέας τεχνολογίας στην εκπαίδευση είναι πλέον μονόδρομος για κάθε κοινωνία που επιθυμεί να παρακολουθεί τις εξελίξεις και να «μορφώνει» ανθρώπους ικανούς να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του μέλλοντος. Όσοι αντιστρατεύονται τη χρήση των υπολογιστών στο σχολείο έχουν κάποιο δίκιο να ανησυχούν. Δεν πρέπει, όμως, ο φόβος τους να αποτελέσει ανασχετικό παράγοντα για την εισαγωγή της πληροφορικής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σε τελικά ανάλυση το σχολείο είναι ένας ζωντανός οργανισμός που μπορεί να αντιμετωπίζει τα προβλήματα που καθημερινά παρουσιάζονται στη σχολική ζωή. Έτσι και στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να μετριάσει τα όποια αρνητικά από την εισαγωγή των υπολογιστών στην εκπαιδευτική διαδικασία και να εξάρει τα θετικά τους στοιχεία, που είναι άλλωστε και πολύ περισσότερα.

ΘΕΜΑ: ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ

Α1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ

- Η διαφήμιση είναι ένα σύντομο οπτικοακουστικό μήνυμα που θεωρητικά ενημερώνει τους καταναλωτές για τα πλεονεκτήματα ενός προϊόντος (υλικού ή πνευματικού), πρακτικά όμως τους παρακινεί – χρησιμοποιώντας όλους τους τρόπους πειθούς – για να τ' αγοράσουν.

- Αρκετοί είναι εκείνοι που επισημαίνουν τη **θετική συμβολή της διαφήμισης**, διότι:

- Υποβοηθά την οικονομική ανάπτυξη δημιουργώντας θέσεις εργασίας (σε διαφημιστικές εταιρείες, σε ΜΜΕ κ.ά.).
- Δίνει διέξοδο στην κρίση της υπερπαραγωγής υλικών αγαθών.
- Χρηματοδοτεί και υποστηρίζει οικονομικά τα ΜΜΕ.
- Συντελεί – λόγω του ανταγωνισμού – στη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων.
- Αποτελεί το βασικό *χορηγό* σε αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

- Ωστόσο, οι περισσότεροι τονίζουν τις **αρνητικές πλευρές** της, διότι η διαφήμιση:

- Εξάπτει την καταναλωτική μανία (= καταναλωτισμός) και διογκώνει τις ατομικές ανάγκες σε βάρος των κοινωνικών.
- Εθίζει τους ανθρώπους στο να υπακούν σε διαφημιστικά και κατ' επέκταση σε πολιτικά μηνύματα.
- Προβάλλει ευτελή υλικά πρότυπα (ο «πετυχημένος», η «όμορφη», κ.ά.).
- Καλλιεργεί την παθητικότητα και το μιμητισμό περιορίζοντας μ' αυτό τον τρόπο την πρωτοβουλία και την ελεύθερη κριτική σκέψη.
- Επιβάλλει την τυποποίηση και την ομοιομορφία οδηγώντας έτσι στην μαζοποίηση.
- Ερεθίζει την απληστία και τη ματαιοδοξία του καταναλωτή, ο οποίος προσπαθεί με την αγορά προϊόντων να αναπληρώσει συναισθηματικά κενά ή να ξεφύγει από ψυχικά αδιέξοδα.

Α2. ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ

- Βασικός στόχος κάθε ανθρώπου είναι η απόκτηση και η απόλαυση υλικών αγαθών. Βεβαίως, η απαίτηση για βελτίωση των όρων ζωής και για άνοδο του βιοτικού επιπέδου είναι θεμιτή. Το κακό όμως ξεκινά απ' τη στιγμή που η απόκτηση πλούτου και η απόλαυση περισσότερων υλικών αγαθών αποτελούν την αποκλειστική – σχεδόν – επιδίωξη κάθε ανθρώπου. Αυτή ακριβώς η επιδίωξη οδηγεί στην άμετρη κατανάλωση προϊόντων (= καταναλωτισμός ή υλικός ευδαιμονισμός).

- Οι **αιτίες του καταναλωτισμού** μπορούν να εντοπιστούν στα δεδομένα που έχουν διαμορφωθεί στη μεταβιομηχανική / καπιταλιστική κοινωνία στην οποία ζούμε:

- Η δυνατότητα μαζικής παραγωγής αγαθών επιβάλλει και τη μαζική κατανάλωσή τους.
- Η προβολή καταναλωτικών προτύπων ζωής.
- Η διαφήμιση πολλαπλασιάζει τις ήδη υπάρχουσες ανάγκες και δημιουργεί κι άλλες επίπλαστες.
- Ο παραγκωνισμός των ηθικών και πνευματικών αξιών οδηγεί στην απώλεια του μέτρου.
- Το χαμηλό πνευματικό επίπεδο και η νωθρότητα καθιστούν ευκολότερη τη χειραγώγηση του μέσου ανθρώπου.

- Η τάση του καταναλωτισμού μοιάζει – επομένως – μ' ένα φαύλο κύκλο που δημιουργεί συνεχώς νέες ανάγκες και ωθεί το σύγχρονο άνθρωπο στο να καταβάλλει περισσότερες προσπάθειες για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών. Οι **συνέπειες του καταναλωτισμού**:

- Εξάντληση των φυσικών πόρων (π.χ. πετρέλαιο) και καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.
- Ατομισμός, ανταγωνιστικές σχέσεις, αδιαφορία για το συνάνθρωπο, αλλοτρίωση.
- Άγχος, εργασιομανία, πλεονεξία.
- Αδιαφορία για τα κοινωνικά, εθνικά και παγκόσμια προβλήματα.
- Χειραγώγηση των πολλών απ' τους λίγους – οικονομικά ισχυρούς και περιορισμός της πνευματικής ελευθερίας.

ΘΕΜΑ: ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΑΙ ΑΔΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Ο *έναρθρος λόγος* αποτελεί το κυριότερο μέσο έκφρασης των σκέψεων και των συναισθημάτων και είναι αποκλειστικό προνόμιο του ανθρώπου. Είναι πολύτιμο εφόδιο, εφόσον τον βοηθά να επικοινωνεί με τους συνανθρώπους και να εξυπηρετεί τις καθημερινές ανάγκες του. Η εσφαλμένη και ιδιοτελής χρήση του όμως καθιστά το *λόγο* επικίνδυνο.

- Σε αρκετές περιπτώσεις, δηλαδή, κάποιος γίνεται συνεργός στο ψεύδος με την απόκρυψη ή τη διαστρέβλωση της αλήθειας. Η αιτία είναι προφανής: ένας τέτοιος άνθρωπος επιδιώκει το ατομικό συμφέρον σε βάρος του συλλογικού. Δυστυχώς όμως, σ' αυτή την περίπτωση υπηρετεί τον *Αδικο Λόγο*, το *Λόγο* δηλ. της (αυταρχικής) εξουσίας.

- Πραγματικά, η εξουσία – κυρίως στα ολοκληρωτικά καθεστάτα – ελέγχει και κατευθύνει τα ΜΜΕ και χρησιμοποιεί επιστημονικές μεθόδους και μηχανισμούς άκρως μελετημένους, προκειμένου να παραπλανήσει και να χειραγωγήσει την κοινή γνώμη. Αυτό το επιτυγχάνει με τον *Αδικο Λόγο*, τα βασικά χαρακτηριστικά του οποίου είναι τα εξής:

- Μεταβάλλει τους ανθρώπους σε μάζα άβουλων όντων.
- Είναι γλώσσα με έντονο διατακτικό χαρακτήρα (οι ελλειπτικές προτάσεις, η ευρεία χρήση ουσιαστικών και επιθέτων κι ο συνθηματικός λόγος υπογραμμίζουν και επιβάλλουν τις αυταπόδεικτες – υποτίθεται – αλήθειες).
- Καλλιεργεί την αοριστία, τη γενικότητα, την ασάφεια, τη μυστικοπάθεια, την ταυτολογία.
- Είναι συχνά δυσνόητος, επιδιώκοντας μ' αυτό τον τρόπο τη δημιουργία αποστάσεων ανάμεσα στον πομπό (που είναι «παντογνώστης» και «παντοδύναμος») και στο δέκτη (που πρέπει να αισθάνεται μικρός κι ασήμαντος).
- Εκμηδενίζει την κριτική σκέψη και επιβάλλει με δογματικότητα και απόλυτο τρόπο την «αλήθεια» των μηνυμάτων του πομπού (☉ είναι δηλ. γλώσσα που δεν ερευνά, δε διαλέγεται αλλά συντηρεί και διαιώνίζει «αιώνιες και μοναδικές αξίες και αλήθειες»).
- Είναι γλώσσα φθοράς και διαφθοράς, εφόσον ο στόχος της δεν είναι η επικοινωνία αλλά η παραπλάνηση (χρησιμοποιεί «βαρύγδονες λέξεις» αλλά τις αποφορτίζει από το νοηματικό τους περιεχόμενο).

- Απ' την άλλη πλευρά, ο σεβασμός προς την πνευματική μας φύση, η ίδια η αξιοπρέπειά μας απαιτεί την υποστήριξη της αλήθειας, την καταπολέμηση του ψεύδους και, με λίγα λόγια, την υπεράσπιση του *Δίκαιου Λόγου*, του *Λόγου* δηλ. της *Παιδείας*.

- Ο *Λόγος της Παιδείας* είναι ο μόνος που μπορεί να βοηθήσει τον άνθρωπο να αντισταθεί στον καταγιστικό *Λόγο* της εξουσίας. Συγκεκριμένα, ο *Λόγος της Παιδείας*:

- Αναπτύσσει την κριτική ικανότητα.
- Καλλιεργεί την ηθική και την πνευματική αρετή (δικαιοσύνη, εντιμότητα, ειλικρίνεια, αξιοπρέπεια, σωφροσύνη, παρρησία).
- Ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη απέναντι στο Ωραίο και στην Ανθρωπιά.
- Οπλίζει τον άνθρωπο μ' όλα εκείνα τα πνευματικά εφόδια – γνώσεις που τον καθιστούν ικανό να κατοχυρώσει την πνευματική του ελευθερία.

- Η *Παιδεία* είναι, επομένως, η μοναδική αξιόπιστη απάντηση απέναντι στον ολοκληρωτισμό, απέναντι στον αδηφάγο και παντοδύναμο μηχανισμό προπαγάνδας που στήνει η κάθε εξουσία. Είναι η μοναδική λύση για την στερέωση της ελευθερίας.

ΘΕΜΑ: ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΙΝΗ

- Η δικαιοσύνη αποτελεί τη θεμελιώδη προϋπόθεση για τη συλλογική ζωή και την ομαλή λειτουργία μιας κοινωνίας. Μόνο στα πλαίσια ενός Κράτους Δικαίου πραγματοποιείται ο ύψιστος σκοπός της πολιτείας: η *αυτάρκεια* και η *ευημερία* των πολιτών, η ηθική και η πνευματική τους *ολοκλήρωση*.

- Η θέσπιση κανόνων δικαίου (= νόμων) στοχεύει ακριβώς στην επίτευξη των παραπάνω στόχων. Η *σημασία* επομένως των νόμων είναι πολύ μεγάλη:

- Κατοχυρώνουν τις ατομικές ελευθερίες και τα συλλογικά δικαιώματα.
- Επιβάλλουν το σεβασμό της ζωής, της τιμής και της περιουσίας κάθε πολίτη.
- Αποτρέπουν την αυτοδικία, την αδικία, την εκμετάλλευση και τη χρήση βίας.
- Δημιουργούν κλίμα ασφάλειας και καθορίζουν τις υποχρεώσεις κάθε πολίτη.
- Ανυψώνουν το άτομο σε *υπεύθυνη* και *ολοκληρωμένη προσωπικότητα*.

- Βέβαια, καλό είναι να επισημάνουμε ότι οι νόμοι, για να λειτουργούν με τρόπο αποτελεσματικό, είναι απαραίτητο να συντρέχουν *κάποιες προϋποθέσεις*. Συγκεκριμένα, οι νόμοι πρέπει:

- Να θεσπίζονται μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες.
- Να εκφράζουν το κοινό περί δικαίου αίσθημα.
- Να εξυπηρετούν το συμφέρον του συνόλου.
- Να εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση χωρίς διακρίσεις.
- Να προσαρμόζονται στις εκάστοτε *κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες*.

- Ωστόσο, συχνά οι νόμοι δε γίνονται σεβαστοί από τους πολίτες. Σ' αυτή την περίπτωση, η *παραβίασή τους* επιφέρει και την *ανάλογη ποινή*. Μέσα λοιπόν στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης οι νόμοι διαδραματίζουν ένα *καίριο* και *καθοριστικό* ρόλο, αρκεί βέβαια να έχουμε υπόψη μας ότι η ποινή:

- Δεν αποτελεί ανταπόδοση ή εκδίκηση.
- Δεν εξοντώνει το δράστη αλλά *παραδειγματίζει* τον ίδιο και τους υπόλοιπους.
- Στοχεύει στη *διαφύλαξη της κοινωνικής ασφάλειας* και στη *διασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας*.

- Αξίζει όμως να επισημάνουμε ότι η *επιβολή ποινών* δεν αποτελεί *πανάκεια*, ούτε μπορεί μ' αυτό τον τρόπο και μόνο να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα *αδικίας, της βίας και της εγκληματικότητας*. Είναι ταυτόχρονα *απαραίτητο* να υπάρχουν και *κάποιες προϋποθέσεις* που θα διασφαλίζουν τη σωστή απονομή δικαιοσύνης. Συγκεκριμένα:

- Η δικαιοσύνη οφείλει να λειτουργεί *ανεξάρτητη* και *ανεπηρέαστη* απ' τις άλλες δύο εξουσίες, τη νομοθετική και την εκτελεστική.
- Οι δικαστές πρέπει να διακρίνονται από *ευθυκρισία, αμεροληψία, εντιμότητα, θάρρος, ευαισθησία*, να είναι *αδέκαστοι* και να γνωρίζουν *τέλεια* τους κανόνες δικαίου.

- Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η *σωστή εφαρμογή των νόμων* και η *εύρυθμη λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης* αποτελούν τα *εχέγγυα* για την ατομική ολοκλήρωση και τη συλλογική πρόοδο.

ΘΕΜΑ: ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΣ

- Ο Εθελοντισμός θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά κινήματα των τελευταίων δεκαετιών, με κύριο χαρακτηριστικό του την εθελοντική προσφορά υπηρεσιών του ατόμου προς το κοινωνικό σύνολο μέσα από χιλιάδες μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες παρεμβαίνουν με στόχο – τουλάχιστον θεωρητικά – να απαλύνουν τον ανθρώπινο πόνο και να διαμορφώσουν έναν κόσμο καλύτερο

- Η εθελοντική δράση εκδηλώνεται με τις ακόλουθες μορφές:

- **Ανθρωπιστική δράση:** α. παροχή υλικών αγαθών ή χρημάτων για την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών (π.χ. φυσικές καταστροφές), β. αποστολή ιατροφαρμακευτικού υλικού, παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, αιμοδοσία, δωρεά οργάνων, γ. συμμετοχή σε ομάδες διάσωσης ανθρώπων.
- **Κοινωνική δράση:** α. προσφορά εθελοντικής εργασίας σε συλλόγους και ιδρύματα για την προστασία των παιδιών, την επανένταξη των τοξικομανών και αποφυλακισμένων, τη βοήθεια σε άτομα με ειδικές ανάγκες και σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι, β. παρεμβάσεις που αποβλέπουν στην ποιότητα ζωής (βελτίωση των συγκοινωνιών, καθαριότητα της πόλης, προστασία των πεζών κ.ά.), γ. δραστηριοποίηση οργανώσεων για την προστασία των δικαιωμάτων του καταναλωτή.
- **Περιβαλλοντική δράση:** ανάληψη πρωτοβουλιών για την προστασία του περιβάλλοντος (προστασία της χλωρίδας και πανίδας, αναδάσωση, καθαριότητα των ακτών, ανακύκλωση απορριμμάτων, εφαρμογές εναλλακτικών πηγών ενέργειας κ.ά.).

- Η ανάπτυξη του κινήματος του εθελοντισμού **οφείλεται σε ένα πλέγμα αιτιών**, τόσο κοινωνικών όσο και ανθρωπιστικών. Αυτά είναι:

- Η διόγκωση των κοινωνικών προβλημάτων και η συνειδητοποίησή τους από την πλευρά του πολίτη.
- Η δραματική παρουσίαση της ανθρώπινης δυστυχίας από τα μέσα ενημέρωσης.
- Η αναζήτηση εμπειριών και η ανάγκη φυγής από τη ρηχότητα και την πεζότητα της καθημερινότητας.
- Η συνειδητοποίηση του βαθύτερου νοήματος της ζωής μέσα από την ουσιαστική ανθρώπινη επικοινωνία και την εθελούσια προσφορά στο κοινωνικό σύνολο.
- Οι ενοχές των ευαίσθητων ατόμων μπροστά στην ανθρώπινη δυστυχία και το αίσθημα ευθύνης και κοινωνικής αλληλεγγύης.
- Η απογοήτευση από το σύγχρονο τρόπο ζωής (καταναλωτισμός, άγχος, ανταγωνιστικό πνεύμα, ατομικισμός κ.ά.).
- Οι τραυματικές προσωπικές εμπειρίες που ενισχύουν την ευαισθησία του ανθρώπου απέναντι σε αντίστοιχα προβλήματα.

- Υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις εθελοντικής προσφοράς, οι οποίες υποκρύπτουν **ιδιοτελή κίνητρα**, που δεν είναι όμως ικανά να αμαυρώσουν ένα σημαντικό κίνημα της εποχής μας. Τέτοια κίνητρα είναι:

- Προσωπική προβολή και επιδίωξη της δημοσιότητας.
- Τυχοδιωκτικές και καιροσκοπικές πρακτικές ως αποτέλεσμα της τηλεοπτικής εικόνας (ευκαιριακή και επιφανειακή ευαισθητοποίηση).

- Οι **λόγοι που καθιστούν αναγκαία** την εθελοντική δράση είναι:

- Η όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων και η διεύρυνση του φάσματος των κοινωνικών προβλημάτων (οικολογικό αδιέξοδο, υποσιτισμός, υποβάθμιση ποιότητας ζωής, ξενοφοβία, πόλεμοι, εγκληματικότητα κ.ά.).
- Η πολυδιάστατη κρίση της εποχής μας – πολιτική αποξένωση, αλλοτρίωση των ανθρώπινων σχέσεων, φθορά της συλλογικότητας – που επιβάλλει ως απάντηση την ενεργοποίηση του πολίτη και την αλληλεγγύη.
- Η συνειδητοποίηση της αδυναμίας του κράτους και των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν τα πολύπλοκα προβλήματα, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
- Η υποχώρηση της αντίληψης ότι η επίλυση όλων των προβλημάτων είναι ευθύνη του κράτους, μιας αντίληψης που αποτελεί αντικίνητρο της δραστηριοποίησης του απλού πολίτη.
- Η κατανόηση ότι ο εθελοντισμός αποτελεί ένα ριζοσπαστικό τρόπο συμμετοχής στα κοινά και δημοκρατική αναγκαιότητα, εφόσον η ουσία της δημοκρατίας είναι η ενεργοποίηση του πολίτη ως καθημερινή στάση ζωής.

- Ο εθελοντισμός ως κίνημα που αναδεικνύει την ανθρωπιά και το αίσθημα κοινωνικής αλληλεγγύης των πολιτών, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση ενός καλύτερου κόσμου βασισμένου στον αλτρουισμό και τις ανθρωπιστικές αξίες, καθώς η δράση των εθελοντών:

- **Απαλύνει τον ανθρώπινο πόνο:** α. συμβάλλει στη διάσωση ανθρώπων και στηρίζει τους δοκιμαζόμενους από καταστροφές και πολέμους, β. ανανεώνει την πίστη στον άνθρωπο και την ικανότητά του να δημιουργεί έναν καλύτερο κόσμο.
- **Εξασφαλίζει την προστασία του περιβάλλοντος και αναβαθμίζει την ποιότητα ζωής:** α. συντελεί στη διατήρηση της ποικιλίας του περιβάλλοντος, της οικολογικής ισορροπίας και της φυσικής ομορφιάς, β. διαμορφώνει οικολογική συνείδηση και επιλύει προβλήματα που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή των πολιτών (υγεία, συνθήκες διαβίωσης, καθαριότητα κ.ά.).
- **Προασπίζει τα κοινωνικά δικαιώματα:** α. βελτιώνει τις συνθήκες ζωής, προωθεί τα δικαιώματα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και αποτρέπει φαινόμενα εκμετάλλευσης της ανθρώπινης ύπαρξης, β. αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα του κοινωνικού κράτους και ακρογωνιαίο λίθο της κοινωνικής συναίνεσης.
- **Διευρύνει την κοινωνική συνείδηση και τη δημοκρατία:** α. καλλιεργεί το πνεύμα συνεργασίας, την αλληλοκατανόηση και την αλληλεγγύη, αξίες που προάγουν την κοινωνική συνοχή, β. εκπαιδεύει τους νέους σε αξίες, όπως η συνεργασία, η υπευθυνότητα, η συλλογικότητα και η αγωνιστικότητα. Έτσι, αίρει τη νοοτροπία του «ωχαδερφισμού» και του ατομικισμού, γ. ενισχύει τη δημοκρατία, εφόσον συντελεί στη διαμόρφωση μιας κοινωνίας ενεργών πολιτών και όχι παραιτημένων, παθητικών και εξαρτημένων υπάργων.

ΘΕΜΑ: ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ

- Μια νέα παγκόσμια πραγματικότητα ανατέλλει στην εποχή μας: τα εθνικά σύνορα γκρεμίζονται, οι διαμάχες μεταξύ των λαών χάνουν την οξύτητά τους, η εθνική απομόνωση αίρεται. Ο διεθνισμός φέρνει τους λαούς σε στενότερη επαφή, συσφίγγει τους δεσμούς τους και χαράζει νέους δρόμους παγκόσμιας επικοινωνίας και συνεργασίας. Στον κόσμο που οικοδομείται όλοι οι λαοί αποτελούν δικαιωματικά μέλη. Ακριβέστερα, συνιστούν κρίκους, άλλοι ισχυρότερους άλλοι πιο αδύναμους, μιας παγκόσμιας οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής αλυσίδας.

- Και μέσα σε όλα αυτά μια αντίρροπη δύναμη αναπτύσσεται: ο εθνικισμός, η τάση για απομόνωση, που δικαιώνεται από την ιδεολογία της εθνικής ανωτερότητας και εκφράζεται με τη μορφή της τυφλής και φανατισμένης προσήλωσης στα ιδεώδη και τις αξίες ενός έθνους. Ασφαλώς δε θα γινόταν λόγος, αν επρόκειτο για ένα περιθωριακό φαινόμενο, για μια δογματική επιμονή κάποιων αμετανόητων οπαδών των ολοκληρωτικών λύσεων και των εθνικών εκκαθαρίσεων. Αυτό δεν συμβαίνει και δεν δικαιολογούμαστε να εφησυχάζουμε. Ο εθνικισμός απλώνεται στην Ευρώπη και το φάντασμα της χιτλερικής ιδεολογίας ξαναπαίρνει σάρκα και οστά, για να αποτελέσει τη νέα απειλή εναντίον της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Και το πιο ανησυχητικό: οι νέοι, που μέχρι τώρα τους γνωρίσαμε ένθερμους υποστηρικτές της ειρήνης, της δικαιοσύνης και των δικαιωμάτων, ολοένα και περισσότερο δελεάζονται από την εθνικιστική μισαλλοδοξία και κατά χιλιάδες πυκνώνουν τις τάξεις των φασιστικών κομμάτων.

- Ο άνεμος του εθνικισμού σάρωσε και σαρώνει την τελευταία πολυεθνική αυτοκρατορία που επέζησε στον εικοστό αιώνα: την Ε.Σ.Σ.Δ. Από την άλλη, σκορπίζει πτώματα, ερείπια, δημιουργεί караβάνια προσφύγων στο αιματοβαμμένο τοπίο της Γιουγκοσλαβίας. Δημιουργεί αναστατώσεις παντού, από τα Βαλκάνια ως τα Ουράλια.

- Το έθνος επιστρέφει – ή μήπως δεν έφυγε ποτέ; – πρωταγωνιστικά στη σκηνή της ιστορίας, με τις σημαίες, τα σύμβολα και τους ύμνους του, με τις μνήμες και τα τραύματά του, τις νοσταλγίες και τα οράματά του, τις συμπάθειες και τις αντιπάθειές του. Φαινόμενο **όχι αναιτιολόγητο**, αν λάβουμε υπόψη τις εθνικές, πολιτικές και ιδεολογικές συγκυρίες των καιρών μας:

- Σε εθνικό επίπεδο παρατηρούνται μεταβολές και ανακατατάξεις στον ευρωπαϊκό χάρτη. Πολυεθνικοί σχηματισμοί, που μέχρι πρόσφατα αποτελούσαν συμπαγείς κρατικές οντότητες, κατέρρευσαν σαν χάρτινοι πύργοι. Η διάλυσή τους έφερε στην επιφάνεια μίση και διαφορές, που για δεκαετίες υπέβρισκαν και με εκρηκτικό τρόπο εκφράστηκαν στην προσπάθεια των εθνών τους να συγκροτήσουν αυτόνομα κράτη.
- Από την άλλη, στην καλλιέργεια του εθνικισμού προσφεύγουν φιλοπόλεμες κυβερνήσεις με επεκτατική πολιτική. Και αυτό τους εξυπηρετεί διπλά: μπορούν, αφενός, να αποπροσανατολίζουν το λαό από τα φλέγοντα κοινωνικά προβλήματα και έτσι να εδραιώνουν τη δύναμή τους και, αφετέρου, να φανατίζουν τους ανθρώπους και να τους χρησιμοποιούν σαν πειθήνια όργανα για τις επιδιώξεις τους.
- Ακόμη, το ιδεολογικό κλίμα της εποχής είναι ρευστό και συγκεχυμένο. Οι μεγάλες ιδεολογίες του παρελθόντος κατέρρευσαν και το κενό τους δεν κάλυψαν νέες. Όμως με ποια «πιστεύω» να αγωνιστεί ο άνθρωπος των ημερών μας εναντίον της αδικίας, της εκμετάλλευσης και της ανεργίας; Την ιδεολογική στέγη προσφέρει ο εθνικισμός. Και αυτή μάλιστα είναι προνομιακή, γιατί στις ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές, που κάθε μέρα συντελούνται, έχει το πλεονέκτημα να στηρίζεται σε αρχέγονες, κακοφορμισμένες αξίες, όπως η δύναμη, η αρετή και η ανωτερότητα της φυλής, και παράλληλα να προτείνει ως κοινωνικό όραμα για το μέλλον μια ειδυλλιακή εικόνα του εθνικού παρελθόντος, που λόγω της σταθερότητάς του πάντα θέλγει τους ανθρώπους.

- Ιστορικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες συντελούν στην εμφάνιση των εθνικιστικών συγκρούσεων μ' όλη την οξύτητα και τη δυναμική του φαινομένου. Μαζί μ' αυτούς τους παράγοντες κι ένα πρόσθετο στοιχείο, αυτό που οι εθνολόγοι και ανθρωπολόγοι αποκαλούν «εθνοκεντρικό σύνδρομο»: από τη μια μεριά το αίσθημα της αλληλεγγύης, αδελφότητας της κοινότητας που νιώθει τις δικές της αξίες ως απόλυτες, ως μοναδική της άμυνα ενάντια στην αμορφία και την εξαφάνιση· από την άλλη, το αίσθημα ότι ο άλλος, ο ξένος, ο διαφορετικός, η κουλτούρα του, οι αξίες του είναι εχθρικές, αντιπροσωπεύουν μια θανάσιμη απειλή. Όπως γράφει σχετικά ο E. Fromm: «Ο εθνικισμός είναι η δική μας μορφή αιμομιξίας, είναι η ειδωλολατρία μας, είναι η παραφροσύνη μας. Λατρεία του είναι ο πατριωτισμός. Δε χρειάζεται να

πούμε ότι λέγοντας ‘πατριωτισμός’ εννοούμε τη στάση εκείνη που θέτει ένα έθνος υπεράνω της ανθρωπότητας, υπεράνω των αρχών της αλήθειας και της δικαιοσύνης, και όχι το φλογερό ενδιαφέρον που νιώθει κανείς για το έθνος του, που έχει σχέση τόσο με την πνευματική όσο και με την υλική ευημερία του έθνους – όχι όμως με την κυριαρχία του πάνω σε άλλα έθνη. Όπως η αγάπη για ένα άτομο που αποκλείει την αγάπη για τους άλλους δεν είναι αγάπη, έτσι και η αγάπη ενός για τη χώρα του, όταν δεν αποτελεί μέρος της αγάπης του για την ανθρωπότητα δεν είναι αγάπη, αλλά ειδωλολατρική λατρεία...».

- Ο εθνικισμός, λοιπόν, αναβιώνει στην Ευρώπη. Η νεκρανάστασή του έρχεται να μας θυμίσει τις μελανότερες στιγμές της ανθρώπινης ιστορίας και να κηλιδώσει τον πολιτισμό που αναπτύξαμε, για να μην τις επαναλάβουμε. Φαίνεται όμως πως δεν το καταφέραμε, γιατί μπερδέψαμε δύο εκ δια μέτρου αντίθετες έννοιες: τον **πατριωτισμό** (ή: **εθνισμό**) με τον **εθνικισμό**. Πατριωτισμός (ή: εθνισμός) σημαίνει αγάπη για το έθνος και η αγάπη δε δικαιολογεί κανένα φανατισμό σε βάρος των άλλων. Ο εθνικισμός είναι η νοσηρή υπερβολή του. Είναι η ιδεολογία που εκμεταλλεύεται με δόλιο τρόπο τη φιλοπατρία των ανθρώπων, για να τη δηλητηριάσει με μίσος εναντίον των αλλοεθνών.

- Επομένως, έχουμε ανάγκη τον πατριωτισμό και όχι τον εθνικισμό. Ο πρώτος δέχεται την εθνική ετερότητα και γι’ αυτό όχι μόνο μπορεί, αλλά και πρέπει να υπάρξει στη σύγχρονη διεθνοποιημένη πραγματικότητα· ειδάλλως ελλοχεύει ο κίνδυνος της εθνικής αφομοίωσης. Ο δεύτερος αντιβαίνει στο πνεύμα των καιρών, εναντιώνεται στην πορεία ενοποίησης του κόσμου και υπονομεύει τις προσπάθειες για την εδραίωση της ειρήνης. Φραγμό στην εξάπλωσή του μπορεί να αποτελέσει μόνο η γνήσια φιλοπατρία και ως κοινωνία επιβάλλεται να μεριμνούμε για την καλλιέργειά της, αν επιθυμούμε να διατηρήσουμε την εθνική μας ταυτότητα και να ζήσουμε ειρηνικά με τους υπόλοιπους λαούς.

- Η απάντηση – μ’ άλλα λόγια – στην υπαρκτή και πειστική ανάγκη των ατόμων και των ανθρώπινων ομάδων για ταυτότητα και για νοήματα ζωής πρέπει να αναζητηθεί σε μια άλλη ριζικά διαφορετική στρατηγική, που προσπαθεί να γνωρίσει τον άλλο, τον ξένο, τον διαφορετικό, να νιώσει ακόμη και συγκινησιακά τις δικές του αξίες και τους δικούς του τρόπους ζωής. Μια στρατηγική που επιδιώκει να επεκτείνει την αλληλεγγύη και την αδελφότητα της αρχικής ομάδας προς τις άλλες ομάδες, προς τους «περιθωριακούς», προς τους αποκλεισμένους.

ΘΕΜΑ: ΕΙΡΗΝΗ – ΠΟΛΕΜΟΣ – ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Οι βασικοί **λόγοι** που επιβάλλουν την **ειρήνη**:

- Δυνατότητα ολόπλευρης ανάπτυξης των δυνατοτήτων του ανθρώπου.
- Ανάπτυξη πολιτισμού (επιστήμη – τέχνη κτλ.).
- Αίσθημα ασφάλειας – ανάπτυξη δημιουργικότητας.
- Μείωση τεράστιων πολεμικών δαπανών – δυνατότητα αύξησης των κοινωνικών παροχών – ανάπτυξη οικονομίας – βελτίωση ποιότητας ζωής.
- Αποδοτική συνεργασία μεταξύ κρατών

- Οι μορφές του **πολέμου**:

- Ανάλογα με τη στάση και τους σκοπούς: αμυντικός, επιθετικός, απελευθερωτικός.
- Ανάλογα με τα όπλα: βιολογικός, χημικός, συμβατικός, πυρηνικός.
- Ανάλογα με τον τρόπο διεξαγωγής: θερμός ή ψυχρός.
- Ανάλογα με τον αριθμό των εμπόλεμων: τοπικός, εμφύλιος, παγκόσμιος.

- Στη βάση τους τα **αίτια** των πολέμων είναι οικονομικά – κοινωνικά, παρά το γεγονός ότι είναι δυνατό να παρουσιάζονται πίσω από κάποια ιδεολογική κάλυψη. Σήμερα, οι **βασικές αιτίες** είναι: **α.** η επιδίωξη των ισχυρών κρατών για διάθεση και πώληση όπλων, **β.** η ικανοποίηση συμφερόντων των ηγετικών ομάδων ή κρατών, **γ.** η προσπάθεια για δημιουργία σφαιρών επιρροής, **δ.** οι ιδεολογικές, πολιτικές και θρησκευτικές διαφορές, αλλά και **ε.** ο αποπροσανατολισμός των λαών από τη συνειδητοποίηση των προβλημάτων τους.

- Οι **συνέπειες** των πολέμων: **α.** απώλεια ανθρώπινου δυναμικού, **β.** καταστροφή του πολιτισμού, **γ.** καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, **δ.** πολιτικές – κοινωνικές – γεωγραφικές ανακατατάξεις και αλλαγές, **ε.** ηθική κατάπτωση – εκβαρβαρόση του ανθρώπου, **στ.** εθισμός σε έναν κόσμο ταραχής και αγριότητας, **ζ.** εξοικείωση του ατόμου με τη βία και την καταστροφή, **η.** εθισμός στον πόνο και στον αφανισμό, **θ.** έξαρση της απανθρωπιάς.

- **Προτάσεις** για την αποφυγή του πολέμου: **α.** έλεγχος των εξοπλισμών, καταστροφή των πυρηνικών, **β.** διάλογος μεταξύ των κρατών, **γ.** κινητοποιήσεις ενημέρωσης των λαών για τα αποτελέσματα προηγούμενων πολέμων, τα αποτελέσματα ενός πυρηνικού πολέμου, τις δαπάνες των εξοπλισμών σε κρατικό και παγκόσμιο επίπεδο, **δ.** αποκάλυψη συμφερόντων που κρύβονται πίσω από τους πολέμους, **ε.** ενοποίηση και συντονισμός των ενεργειών σε παγκόσμιο επίπεδο: επιτροπές ειρήνης, διεθνείς οργανώσεις, σεμινάρια, ανταλλαγές επιστημόνων, καλλιτεχνικές – αθλητικές διοργανώσεις, «σταυροφορίες» για ενημέρωση των λαών πάνω σε θέματα υγείας, διατροφής, περιθάλψης, **στ.** κινητοποιήσεις και διαμαρτυρίες σε παγκόσμιο επίπεδο σε περιπτώσεις που ξεσπά πόλεμος: πορείες ειρήνης, συμπαράσταση της παγκόσμιας κοινής γνώμης σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων μιας χώρας, δραστηριοποίηση της πνευματικής ηγεσίας – επιστημόνων, λογοτεχνών, καλλιτεχνών γενικά με στόχο τη διασφάλιση της ειρήνης και την αποτροπή του πολέμου.

- Η **τρομοκρατία** (terrorism), αν και δεν υπάρχει διεθνώς συμφωνημένος ορισμός, γενικά αποτελεί τη «**συστηματική**» χρήση ή την απειλή χρήσης βίας – πάντα ως αντίδραση ή άσκηση πίεσης από οργανωμένες ομάδες με πολιτικά, θρησκευτικά ή άλλα ιδεολογικά κίνητρα – εναντίον ατόμων, ομάδων ή περιουσιών, με απώτερο στόχο τις κυβερνήσεις, από τις οποίες προσδοκούν κάποια πολιτικά οφέλη – κέρδη (όχι την κατάληψη εδάφους).

- Βασικά **χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας** είναι η ανωνυμία και η μυστικότητα των μελών όχι όμως και των οργανώσεων. Τα τρομοκρατικά πλήγματα γενικά προκαλούν πανικό και αποδιοργάνωση. Αποτελούν μεμονωμένα απρόβλεπτα πλήγματα εκφοβισμού (όπως δολοφονίες, βομβιστικές ενέργειες, αεροπειρατείες, απαγωγές, κ.τ.λ.). Τις περισσότερες φορές πλήττουν ακόμη και τον άμαχο πληθυσμό (αθώους πολίτες). Ιστορικά, η τρομοκρατία ποτέ δεν μπόρεσε να ανατρέψει ένα καθεστώς. Πάντως, τα τρομοκρατικά πλήγματα βασίζονται στον αιφνιδιασμό και στον ιδεολογικό φανατισμό ή στον θρησκευτικό φονταμενταλισμό, ενώ για την υλοποίησή τους απαιτείται πρόσβαση σε κάποιους οικονομικούς πόρους, δια των οποίων πολλοί δίοδοι του διεθνούς (λαθρ-)εμπορίου παραμένουν ανοικτοί.

- Πολλοί πιστεύουν, ότι ο πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας δεν είναι στην πραγματικότητα πόλεμος, και η τρομοκρατία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται κυρίως με διακρατική συνεργασία, πληροφορίες (*intelligence*), αστυνομικά και διπλωματικά μέσα. Όμως, μετά από την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 υποστηρίζεται ότι τα μέσα αυτά δεν αρκούν από μόνα τους, και μάλλον απαιτούνται επιπρόσθετα και ορισμένα προληπτικά μέτρα (*pre-emptive measures*), τα οποία έχουν κυρίως επιθετικό χαρακτήρα (π.χ. οι ενέργειες της Δύσης στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ). Ωστόσο, και αυτός ο επιθετικός τρόπος αντιμετώπισης της τρομοκρατίας φαίνεται ατελέσφορος, διότι «σπέρνει» το χάος και τον όλεθρο όχι μόνο στις χώρες, όπου έχουν τη βάση τους τρομοκρατικές οργανώσεις (*ταλιμπάν, ισλαμικό κράτος*), αλλά και στις χώρες του δυτικού κόσμου, καθώς τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις στην «καρδιά» πολλών ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων.

ΘΕΜΑ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

- Ελευθερία είναι η δυνατότητα σκέψης, έκφρασης και δράσης του ατόμου χωρίς εξωτερικούς και εσωτερικούς καταναγκασμούς, παρά μόνο με τους περιορισμούς εκείνους που υπαγορεύει η συνύπαρξη με τους άλλους ανθρώπους.

A1. Εξωτερική Ελευθερία (κατοχυρωμένη δια του Νόμου)

- Πρόκειται για το σύνολο των κανόνων που είναι επίσημα θεσπισμένοι από το κράτος και κατοχυρώνουν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και είναι συγκεκριμένα:

- **Ατομική ελευθερία** (δικαίωμα ζωής, τιμής, έκφρασης, προσωπικού απορρήτου, ασύλου κατοικίας, υγεία, ανεξιθρησκία, κοινωνική πρόνοια).
- **Κοινωνική ελευθερία** (ισοτιμία, δικαιοσύνη, αξιοκρατία).
- **Πολιτική ελευθερία** (δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι, δικαίωμα συνέρχεσθαι).
- **Οικονομική ελευθερία** (ελεύθερη επιλογή επαγγέλματος, δικαίωμα περιουσίας και συνεταιρίζεσθαι).
- **Πολιτιστική ελευθερία** (αδέσμευτη δημιουργία στις τέχνες και στα Γράμματα).
- **Εθνική ελευθερία** (εθνική ανεξαρτησία).

A1. Εσωτερική Ελευθερία

- Απορρέει από την ηθική συνείδηση, την εσωτερική εκείνη δύναμη που σημαίνει το δίκαιο, το καλό, το αληθινό και είναι συγκεκριμένα:

- **Πνευματική ελευθερία** (απαλλαγή από προλήψεις, δεισιδαιμονίες, αναχρονιστικές αντιλήψεις).
- **Ηθική ελευθερία** (απομάκρυνση από πάθη, αδυναμίες, συμπλέγματα).
- **Ψυχική ελευθερία** (απελευθέρωση από άγχη, φοβίες, ανασφάλειες).

- Ο σύγχρονος άνθρωπος των προηγμένων δυτικών κοινωνιών, όμως, φαίνεται πως **δεν είναι ουσιαστικά ελεύθερος**, κυρίως εξαιτίας:

- Του υλικού ευδαιμονισμού.
- Της στείρας τεχνοκρατικής αντίληψης.
- Του βιομηχανοποιημένου και αλλοτριωτικού τρόπου ζωής.
- Της ρευστότητας, της ιδεολογικής σύγχυσης, της διάβρωσης των αξιών.
- Του ατομικισμού.
- Της δυσλειτουργίας των θεσμών, της κρίσης της οικογένειας.
- Της έλλειψης ανθρωπιστικής εκπαίδευσης.
- Της εμπορευματοποίησης και κομματικής στράτευσης των ΜΜΕ.
- Της εμπορευματοποίησης της τέχνης και της ψυχαγωγίας.
- Της συνεχούς καταστρατήγησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ΘΕΜΑ: ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ

A1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

- **Επιστήμη:** πρόκειται για τη σφαίρα της ανθρώπινης δραστηριότητας που έργο της είναι η επεξεργασία και η θεωρητική συστηματοποίηση των γνώσεων για την αντικειμενική πραγματικότητα. Άμεσος σκοπός της είναι η περιγραφή, η ερμηνεία και η πρόγνωση των διαδικασιών και φαινομένων της πραγματικότητας, τα οποία μελετά με βάση τους νόμους που ανακαλύπτει.
- **Τεχνολογία:** ονομάζεται η εφαρμοσμένη επιστήμη, η συστηματική, δηλαδή, και οργανωμένη εφαρμογή των επιστημονικών κατακτήσεων στον παραγωγικό τομέα.

A2. ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

- Η θεαματική πρόοδος της επιστήμης και η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχουν επιφέρει αξιοσημείωτες αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας και στον τρόπο σκέψης των ανθρώπων. Οι εφαρμογές και τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα αναβάθμισαν αισθητά την ποιότητα ζωής, τουλάχιστον στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες.

- Τα τελευταία χρόνια, όμως, η κυριαρχία της τεχνολογίας δημιουργεί αγωνιώδη προβλήματα και ερωτηματικά, καθώς γίνεται αντιληπτό σιγά – σιγά ότι οι όροι αντιστρέφονται και ότι η τεχνική πρόοδος, που ήταν μέσο καλύτερης προσαρμογής του ανθρώπου στη φύση, τώρα γίνεται όργανο καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος και ταυτόχρονα μέσο εκμετάλλευσης, επιβολής και μαζικής καταστροφής του ίδιου του ανθρώπου.

- Είναι φανερό λοιπόν η αντινομία: απ' τη μια η τεχνολογία ικανοποιεί βασικές ανθρώπινες ανάγκες και προσφέρει μέσα ανακούφισης, απ' την άλλη όμως προκαλεί μαζικές καταστροφές, επιφέρει τον όλεθρο και το θάνατο.

- Τεχνολογικές εφαρμογές σε τομείς όπως η γενετική (π.χ. κλωνοποίηση), η βιοτεχνολογία (π.χ. μεταλλαγμένα προϊόντα) και η πολεμική βιομηχανία, έχουν δώσει το έναυσμα για έντονες συζητήσεις σχετικά με το ρόλο της επιστήμης και της τεχνολογίας στην πρόοδο του ανθρώπινου πολιτισμού. Έτσι, αβίαστα τίθεται το ερώτημα: **είναι η επιστήμη υπεύθυνη ή όχι για τις συνέπειες των επιτευγμάτων της;** Μ' άλλα λόγια: ο επιστήμονας φέρει ευθύνη για την 'καλή' ή 'κακή' χρήση των επιτευγμάτων της έρευνάς του;

- Σύμφωνα με μια άποψη, **ο επιστήμονας πρέπει να ενδιαφέρεται αποκλειστικά για την πρόοδο της έρευνάς του.** Την ευθύνη για τη χρήση των εφευρέσεών του την έχουν άλλοι. Αυτή η άποψη θέλει τον επιστήμονα κλεισμένο στο εργαστήριό του, αποκομμένο απ' το πολιτικό και κοινωνικό 'γίγνεσθαι', τον θέλει συνεργό ή πειθήνιο όργανο στα χέρια των εκάστοτε χρηματοδοτών της έρευνάς του. Ένας τέτοιος επιστήμονας όμως είναι ηθικά ανερμάτιστος, καθώς αδιαφορεί για το συνάνθρωπο και – στη χειρότερη περίπτωση – χρησιμοποιεί τη γνώση του για ιδιοτελείς σκοπούς. Χωρίς αντιστάσεις και ενδοιασμούς, προσφέρει τις γνώσεις του σε άτομα ή ομάδες που απεργάζονται το κακό της ανθρωπότητας: κυβερνήσεις, μεγάλοι οικονομικοί οργανισμοί και στρατιωτικές ολιγαρχίες χρηματοδοτούν τις έρευνες τέτοιων επιστημόνων και στη συνέχεια καρπώνονται τα αποτελέσματα και τα χρησιμοποιούν προς όφελός τους και προς βλάβη του συνόλου.

- Σύμφωνα, όμως, με την άλλη άποψη **ο επιστήμονας δεν πρέπει απλώς να παράγει γνώση, αλλά κυρίως να αναρωτιέται με αγωνία πώς, από ποιους και για ποιο σκοπό θα χρησιμοποιηθούν όσα ο ίδιος ανακαλύπτει.** Δεν είναι δυνατόν να προβλέπει πάντα τον τρόπο χρησιμοποίησης των επιτευγμάτων του, αλλά τουλάχιστον μπορεί να εργάζεται έχοντας πάντοτε μπροστά του ως οδηγό την αλήθεια και την ανιδιοτέλεια. Αυτό που προέχει στην περίπτωση του δεν είναι η άρτια επιστημονική κατάρτιση, αλλά κυρίως η ηθική του συγκρότηση: ειλικρίνεια, αμεροληψία, δικαιοσύνη, αξιοπρέπεια, ευγένεια. Χρέος ενός τέτοιου επιστήμονα είναι να απορρίπτει οποιαδήποτε παρέμβαση στο έργο του, να αρνείται να υπηρετήσει οποιαδήποτε σκοπιμότητα εκτός από μία: το συμφέρον της ανθρωπότητας.

- Έχει, επομένως, και ο επιστήμονας μερίδιο ευθύνης του για τον τρόπο αξιοποίησης των ανακαλύψεών του. Το υπόλοιπο της ευθύνης μοιράζεται ανάμεσα στις κυβερνήσεις, τις οικονομικές ολιγαρχίες (που

χρηματοδοτούν και ελέγχουν ουσιαστικά την έρευνα) και στους απλούς καθημερινούς ανθρώπους, που με την αδιαφορία και την παθητική τους στάση επέτρεψαν και επιτρέπουν την ιδιοποίηση και την αξιοποίηση της τεχνολογίας από ελάχιστα κέντρα εξουσίας.

- Πιο ψύχραιμη αντιμετώπιση του θέματος καταδεικνύει τελικά ότι η επιστήμη και η τεχνολογία δεν μπορεί να είναι «καλές» ή «κακές». Μόνον ο άνθρωπος μπορεί να είναι καλός ή κακός και μόνο αυτός μπορεί να ενεργεί ηθικά ή συμφεροντολογικά. Η γνώση και τα νέα επιτεύγματα τον όπλισαν με απεριόριστες δυνατότητες, και αν δε μάθει να τις αξιοποιεί για το συμφέρον του συνόλου, το μέλλον διαγράφεται αβέβαιο και απειλητικό.

A3. ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗ

- Πολλές φορές έχει υποστηριχθεί ότι μοναδικός στόχος της επιστημονικής έρευνας είναι η διαρκής αναζήτηση της αλήθειας, που δεν μπορεί να υποβληθεί σε κριτική ή περιορισμούς από το κοινωνικό γίγνεσθαι. Επομένως, πιστεύεται ότι οι επιδιώξεις επιστήμης και κοινωνίας έχουν χωριστεί και έχουν περιέλθει σε σύγκρουση. Η εμμονή, όμως, της επιστημονικής κοινότητας στο δόγμα «η αλήθεια για την αλήθεια» έχει οδηγήσει σε αδιέξοδο, από τη στιγμή που τα επιτεύγματά της χρησιμοποιούνται για να καταστρέφεται το φυσικό περιβάλλον, για να αλλοτριώνεται η ανθρώπινη προσωπικότητα και για να ενισχύεται η πιθανότητα μιας πυρηνικής καταστροφής.

- Οι αιτίες της ηθικής κρίσης της επιστήμης:

- Η εξειδίκευση προκαλεί την αποστασιοποίηση του επιστήμονα από το κοινωνικό 'γίγνεσθαι'.
- Ο στυγνός επαγγελματισμός του επιστήμονα τον δεσμεύει σε μια επαγγελματική δεοντολογία συχνά αντιφατική προς το κοινωνικό συμφέρον.
- Ο στείρος επιστημονισμός επιτρέπει στον επιστήμονα να οχυρώνεται πίσω από ιδεολογίες, δικαιολογώντας την ανευθυνότητά του.
- Η υποτίμηση των ανθρωπιστικών επιστημών σε σύγκριση με τις θετικές – εφαρμοσμένες επιστήμες αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, κι αυτό γιατί οι ανθρωπιστικές επιστήμες δεν ευνοούν άμεσα την παραγωγική δραστηριότητα.
- Το υλιστικό πνεύμα της εποχής μας προβάλλει τον πλουτισμό ως σκοπό ζωής και δεσμεύει τον επιστήμονα στην **επιδίωξη προσωπικών στόχων, στην επαγγελματική ανέλιξη και στην απόκτηση υλικών κερδών.**

- Η ευθύνη της επιστήμης:

- Η κοινωνική, ηθική και η επιστημονική ευθύνη δεν είναι δυνατό να αλληλοαποκλείονται. Γι' αυτό επιβάλλεται αναθεώρηση των σκοπών της επιστημονικής έρευνας. Το δόγμα «η αλήθεια για την αλήθεια» είναι αδήριτη ανάγκη να αντικατασταθεί από το δόγμα «η αλήθεια για τον άνθρωπο». Η ανθρωποκεντρική θεώρηση της επιστημονικής γνώσης γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στην κοινωνική, την ηθική και την επιστημονική ευθύνη, όταν μάλιστα η επιστημονική κοινότητα αποφασίσει να υπερβεί την εξυπηρέτηση των εθνικών – τοπικών μικροσυμφερόντων και να υπηρετήσει συλλογικά οράματα για το καλό της ανθρωπότητας. Όπως άλλωστε είπε ο Αϊνστάϊν «επιστήμη χωρίς θρησκεία είναι χωλή», εννοώντας με τη λέξη θρησκεία την ευρύτερη έννοια της ηθικής.

- Τα ηθικά εφόδια του επιστήμονα:

- Συναίσθηση ευθύνης απέναντι στην επιστήμη, την κοινωνία, την ηθική.
- Υπεύθυνη αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων: συμμετοχή σε κάθε συλλογική προσπάθεια και άσκηση εποικοδομητικής κριτικής.
- Τιμιότητα, αμεροληψία, θάρρος, ακεραιότητα χαρακτήρα, **αυτογνωσία, αυτοκυριαρχία, ταπεινοφροσύνη, τιμιότητα, ειλικρίνεια, μετριοπάθεια, υψηλά ιδανικά, ανθρωπιστικές αρχές και αξίες, ανιδιοτέλεια, αφιλοχρηματία, σύνεση και περισκεψή.**

- Στην εποχή μας, μόνον η επανασύνδεση της επιστήμης με την ηθική της διάσταση και η επικράτηση της πλατωνικής ρήσης «πάσα επιστήμη χωριζόμενη αρετής πανουργία και ου σοφία φαίνεται», μπορούν να δώσουν αποτελεσματικές λύσεις στα παγκόσμια προβλήματα.

ΘΕΜΑ: ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑ

- Όπως όλοι οι άνθρωποι, έτσι και οι νέοι θέτουν στόχους – υλικούς ή πνευματικούς – στη ζωή τους και καθώς είναι ονειροπόλοι, φιλόδοξοι, οραματιστές και αισιόδοξοι, επιδιώκουν με ιδιαίτερο ζήλο να τους υλοποιήσουν. Έτσι, αφενός κερδίζουν το σεβασμό των άλλων, αφετέρου γεμίζουν αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση.

- Στις προσπάθειες για την επίτευξη των στόχων τους οι νέοι – όπως είναι φυσικό – άλλοτε επιτυγχάνουν κι άλλοτε αποτυγχάνουν. Οι **παράγοντες** που οδηγούν ένα νέο στην **επιτυχία** είναι:

- **Εξωγενείς παράγοντες:** ηθική και υλική ενίσχυση απ' την οικογένεια, αρωγή από το στενό κοινωνικό περιβάλλον, ευνοϊκές συγκυρίες.
- **Παράγοντες που έχουν σχέση με τον ίδιο το νέο:** ρεαλιστική θεώρηση των πραγμάτων, αυτογνωσία, αποφασιστικότητα, επιμονή, θέληση, μεθοδικότητα, αισιοδοξία, πρωτοβουλία, αυτενέργεια, πειθαρχία, υπευθυνότητα, φαντασία.

- Αντίθετα, οι **παράγοντες** που οδηγούν ένα νέο στην **αποτυχία** είναι:

- **Εξωγενείς παράγοντες:** έλλειψη συμπαράστασης από το στενό περιβάλλον, δυσμενείς κοινωνικές συνθήκες, αστάθμητοι παράγοντες, ατυχή περιστατικά.
- **Παράγοντες που έχουν σχέση με τον ίδιο το νέο:** υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων, έλλειψη επιμονής και προσήλωσης, επιπολαιότητα, ανευθυνότητα, οκνηρία, ραθυμία, ματαιοδοξία, κακός υπολογισμός των εξωγενών παραγόντων.

- Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθούν οι **συνέπειες** στην ψυχολογία των νέων σε περίπτωση **επιτυχίας** ή **αποτυχίας**:

- **Επιτυχία:** ενθουσιασμός, αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση, νέα και πιο φιλόδοξα σχέδια για το μέλλον, επιθυμία για ανάληψη νέων πρωτοβουλιών· ωστόσο, η επιτυχία μπορεί να οδηγήσει και σε *άσχημα αποτελέσματα*: υπεροψία, εγωισμός, αλαζονεία.
- **Αποτυχία:** επίρριψη ευθυνών σε τρίτους, πτώση ηθικού, απογοήτευση, μοιρολατρία, ατολμία, απαισιοδοξία· όλα τα παραπάνω μπορούν να οδηγήσουν και σε *πιο ακραίες καταστάσεις*: απομόνωση, ψυχικός κλονισμός, κ.τ.λ.

- Πάντως, αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό – ιδιαίτερα από τους νέους – είναι το εξής: *μεγαλύτερη σημασία έχει η συνειδητή κι επίμονη προσπάθεια*· αυτό που αξίζει δηλαδή είναι η δύσκολη και γεμάτη εμπειρίες πορεία για την επίτευξη του στόχου παρά αυτή καθαυτή η κατάκτησή του. Η επιτυχία, εξάλλου, καλό είναι να γίνεται δεκτή με αυτοσυγκράτηση ενώ η αποτυχία με αξιοπρέπεια και διάθεση αυτοκριτικής. Γιατί είναι γνωστό πως όλοι μαθαίνουν και κερδίζουν πολύτιμες εμπειρίες από τα λάθη τους.

ΘΕΜΑ: ΕΡΓΑΣΙΑ

A1. ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

- Ένας απ' τους βασικότερους τομείς δραστηριοποίησης του ανθρώπου μέσα σε μια κοινωνία είναι η **εργασία**. Ιδιαίτερα στη σημερινή κοινωνία η φύση της εργασίας (**χειρωνακτική – πνευματική**) και η αποδοτικότητά της σε χρήματα αποτελούν τα δύο βασικότερα ίσως κριτήρια που καταξιώνουν έναν άνθρωπο ή – το αντίθετο – τον οδηγούν στην απαξίωση.

- Σύμφωνα λοιπόν με τις κοινωνικές αντιλήψεις που επικρατούν, *καταξιώνεται στη συνείδηση της κοινής γνώμης ο άνθρωπος που ασκεί κάποιο επάγγελμα που απαιτεί πνευματικό κάματο*. Αντίθετα, *περνά απαρατήρητος ο άνθρωπος που καταβάλλει σωματικό μόχθο*. Ο πρώτος εργάζεται κάτω από αξιοπρεπείς συνθήκες, αμείβεται καλά και απολαμβάνει την κοινωνική αναγνώριση. Ο δεύτερος, αντίθετα, εργάζεται συχνά κάτω από αντίξοες συνθήκες, υφίσταται την εκμετάλλευση των εργοδοτών του, έχει περιορισμένες γνώσεις κι ενδιαφέροντα.

- Όσο παράλογα, αυθαίρετα και ατεκμηρίωτα κι αν ακούγονται όλα τα παραπάνω, εντούτοις έχουν ριζώσει βαθιά μέσα στη συνείδηση του καθενός μας, με αποτέλεσμα η *διάκριση χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας να αποτελεί σήμερα το βασικότερο ίσως τεκμήριο της κοινωνικής θέσης*. Για να το διαπιστώσει κανείς αυτό, αρκεί να κοιτάξει γύρω του: τη μεγαλοαστική τάξη αποτελούν γιατροί, δικηγόροι, αρχιτέκτονες και γενικά άνθρωποι που έχουν σπουδάσει, ενώ στα κατώτερα στρώματα της κοινωνίας συνωστίζονται άνθρωποι του μεροκάματου και της χειρωνακτικής εργασίας.

- Αν όμως εξετάσει κανείς τα πράγματα σφαιρικά και ψύχραιμα κι αν αποτινάξει από πάνω του όλες τις προκαταλήψεις που αφορούν το θέμα της εργασίας, θα διαπιστώσει ότι η *διάκριση χειρωνακτικής – πνευματικής εργασίας είναι εντελώς αυθαίρετη και ανυπόστατη*, διότι:

- Για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας *οι άνθρωποι που ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα είναι εξίσου απαραίτητοι μ' εκείνους που ασκούν μη χειρωνακτικά*.
- Όλες οι αξιόλογες πνευματικές συλλήψεις θα παρέμεναν ανεφάρμοστες, *αν δεν υπήρχαν κάποιοι άνθρωποι οι οποίοι θα τις υλοποιούσαν*· και βέβαια η υλοποίηση μιας θεωρητικής ιδέας απαιτεί την καταβολή σωματικής προσπάθειας.
- Η ίδια η *υπόσταση του ανθρώπου είναι διπλή*: υλική και πνευματική· απ' τη μια η χειρωνακτική εργασία ισχυροποιεί το σώμα και αναπτύσσει τις δεξιότητες, ενώ απ' την άλλη η πνευματική προάγει τις διανοητικές ικανότητες.
- Τέλος, ο ίδιος ο *ανθρώπινος πολιτισμός κινείται ταυτόχρονα σε δύο επίπεδα*: το υλικό και το πνευματικό· και μάλιστα φαίνεται πως το ένα προϋποθέτει και συμπληρώνει το άλλο, οπότε και δεν μπορεί να τεθεί ζήτημα ανωτερότητας του ενός.

- Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω μπορεί να καταλάβει κανείς ότι η *αυθαίρετη και παρωχημένη διάκριση χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας απ' τη μια συντελεί στη διαιώνιση των κοινωνικών αδικιών κι απ' την άλλη υποδαυλίζει ρατσιστικές κοινωνικές αντιλήψεις*. Γι' αυτό πρέπει να καταπολεμηθεί και να εκριζωθεί απ' τις συνειδήσεις όλων των ανθρώπων.

A2. ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ

- Η πρόοδος του τεχνικού πολιτισμού και η αλματώδης ανάπτυξη των επιστημών έχουν καταστήσει στις μέρες μας επιτακτική την ανάγκη για *εξειδίκευση στο χώρο της εργασίας και της επιστήμης*.

- Οι λόγοι που επιβάλλουν την *εξειδίκευση* στη σύγχρονη κοινωνία είναι:

- Η πρόοδος της επιστήμης και η προαγωγή της γνώσης.
- Η αδυναμία κατάκτησης, αφομοίωσης και αξιοποίησης όλων των γνώσεων που αφορούν μια επιστήμη ή ένα γνωστικό αντικείμενο.
- Η οργάνωση της κοινωνίας με βάση τον καταμερισμό της εργασίας.
- Η απαίτηση του κοινωνικού συνόλου να εμπιστεύεται την εξυπηρέτησή του σε ειδικευμένους επαγγελματίες και επιστήμονες.

- Ο επιμερισμός ενός ευρύτερου γνωστικού τομέα και η εξειδίκευση μπορεί να έχουν **θετικά** αποτελέσματα:
 - Αύξηση της παραγωγής και της παραγωγικότητας.
 - Πιο γρήγορη και πιο αξιόπιστη παροχή υπηρεσιών.
 - Μέγιστη αποδοτικότητα των εργαζομένων (ταχύτητα, ακρίβεια, ποιότητα).
 - Πρόοδος των επιστημών και εκσυγχρονισμός των παραγωγικών διαδικασιών.

- Κάθε άνθρωπος, επομένως, που εξειδικεύεται, προσφέρει τις υπηρεσίες του με πιο αποτελεσματικό τρόπο, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη. Βέβαια, ο εξειδικευμένος επαγγελματίας ή επιστήμονας μοιάζει με έναν κρίκο στην αλυσίδα της παραγωγικής διαδικασίας, που τις περισσότερες φορές δεν έχει σαφή εικόνα γι' αυτή τη διαδικασία.

- Αυτή ακριβώς η διαπίστωση μας οδηγεί και στις **αρνητικές** επιπτώσεις της εξειδίκευσης πάνω στον άνθρωπο:

- Ο άνθρωπος γίνεται από δημιουργός «εργαλείο», χάνει το ενδιαφέρον του και μηχανοποιεί τη συμπεριφορά του στο χώρο της εργασίας.
- Κατ' επέκταση, αδρανοποιείται, δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, δεν έχει αυτενέργεια και πρωτοτυπία.
- Τέλος, γίνεται «μέτοχος» και παθητικός δέκτης μιας τυποποιημένης διαδικασίας όχι μόνο στον εργασιακό αλλά και στον κοινωνικό – πολιτικό χώρο.

- Οι αρνητικές επιδράσεις της εξειδίκευσης δεν περιορίζονται μόνο σε κάθε άνθρωπο ξεχωριστά αλλά επεκτείνονται και στο **κοινωνικό σύνολο** και στον **ανθρώπινο πολιτισμό** γενικότερα. Εφόσον, δηλαδή, το άτομο περιορίζεται σ' ένα πολύ συγκεκριμένο τομέα δραστηριότητας, είναι πιθανόν να εγκλωβιστεί σ' ένα και μοναδικό χώρο, το χώρο της εργασίας. Κι αυτό το γεγονός με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει στη μονοδιάστατη σκέψη, στη μονόπλευρη θέαση της πραγματικότητας, στην αδυναμία επόπτευσης και κριτικής θεώρησης του κόσμου.

- Έτσι, μπορεί με την εξειδίκευση να αναπτύσσονται οι τεχνικές δεξιότητες, αλλά ταυτόχρονα απονεκρώνεται το πνεύμα και εγκλωβίζεται η κριτική ικανότητα του ανθρώπου μέσα σε στερεότυπους τρόπους σκέψης. Αυτό το γεγονός όμως οδηγεί στη στασιμότητα του πνευματικού πολιτισμού, στην εξατομίκευση, στον ωφελιμισμό, στην αδιαφορία για το συνάνθρωπο, στον κοινωνικό κομπορμιισμό.

- Επειδή, όμως, ο άνθρωπος είναι πολιτικό ον, δεν μπορεί να αρκείται στη μονοδιάστατη τεχνολογική πρόοδο και την ατομική ευημερία. Στόχος και σημείο αναφοράς του θα πρέπει να είναι πάντα το σύνολο, η κοινωνία, ο κόσμος. Και μακροπρόθεσμη απαίτηση κάθε συνειδητοποιημένου ανθρώπου είναι η εξής: να συμβαδίζει η τεχνολογική πρόοδος με την ανάπτυξη του πνευματικού πολιτισμού.

- Προϋπόθεση για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος είναι η προώθηση της ανθρωπιστικής παιδείας. Η ανθρωπιστική παιδεία μπορεί να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει τις πνευματικές δυνάμεις του ανθρώπου, μπορεί να συντελέσει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Μόνον έτσι είναι ίσως δυνατόν να συνδυαστούν αρμονικά και να συμβαδίσουν η τεχνολογική με την πνευματική πρόοδο.

A3. ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

- Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας – ιδιαίτερα κατά της τελευταίες δεκαετίες – άλλαξε ριζικά τις παραγωγικές διαδικασίες και τη δομή της ίδιας της κοινωνίας. Οι νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατέστησαν επιτακτική την ανάγκη για ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση. Η απόκτηση ενός – ή περισσότερων – τίτλου σπουδών θεωρείται μια απαραίτητη προϋπόθεση για την επαγγελματική αποκατάσταση ενός ανθρώπου. Έτσι, ένα μεγάλο ποσοστό νέων ανθρώπων στρέφεται προς την πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

- Ωστόσο, αυτή η στροφή προς την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση δημιουργεί το πρόβλημα της πληθώρας πτυχιούχων και, ακολούθως, οξύνει το ήδη σοβαρό πρόβλημα της ανεργίας. Παρατηρείται δηλαδή κορεσμός σε ορισμένες επαγγελματικές ειδικότητες, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να απορροφηθούν στις συγκεκριμένες ειδικότητες άτομα που έχουν να επιδείξουν τους ανάλογους τίτλους σπουδών. Αποτέλεσμα αυτού του φαύλου κύκλου είναι η υποαπασχόληση ή η πλήρης απραξία νέων – ιδιαίτερα – ανθρώπων που δε βρίσκουν εργασία ανάλογη του τίτλου σπουδών και των προσόντων τους.

- **Αιτίες** του συγκεκριμένου προβλήματος μπορεί να είναι:

- Ο ελλιπής επαγγελματικός προσανατολισμός.
- Η έλλειψη αξιοκρατίας στην κατάληψη θέσεων εργασίας (άτομα που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας παρακάμπτοντας τις νόμιμες διαδικασίες → «ρουσφέτι», νεποτισμός).
- Η αντιπαραγωγική δομή της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας (η απορρόφηση νέων με πανεπιστημιακό τίτλο σπουδών γίνεται με πολύ αργούς ρυθμούς).
- Οι κατεστημένες κοινωνικές αντιλήψεις (σύμφωνα μ' αυτές το πτυχίο θεωρείται μέσο απόκτησης κύρους, κοινωνικής καταξίωσης και πλούτου).
- Οι επικρατούσες αντιλήψεις σχετικά με τη *χειρωνακτική* και την *πνευματική* εργασία.

- Οι **τρόποι αντιμετώπισης** του προβλήματος σχετίζονται άμεσα με τις αιτίες που το προκαλούν:

- Αυτογνωσία νέων (κάθε άνθρωπος οφείλει να ξεκαθαρίζει τι επιθυμεί, τι μπορεί και τι θέλει να κάνει → συνειδητοποίηση των ικανοτήτων, των κλίσεων, των δεξιοτήτων και των φιλοδοξιών).
- Καλύτερος επαγγελματικός προσανατολισμός.
- Αξιοκρατικά κριτήρια για την κατάληψη των θέσεων εργασίας.
- Αλλαγές στις οικονομικές δομές (→ δημιουργία νέων θέσεων εργασίας).
- Καταπολέμηση των κοινωνικών προκαταλήψεων για τη φύση της εργασίας.

- Στην αρχή της νέας χιλιετίας το πρόβλημα της πληθώρας πτυχιούχων και της ανεργίας μοιάζει με *ωρολογιακή βόμβα* στα θεμέλια της κοινωνίας μας. Γι' αυτό είναι επιτακτική η άμεση αντιμετώπιση του προβλήματος με βάση τις προϋποθέσεις που τέθηκαν παραπάνω και με την αρμονική συνεργασία όλων των αρμοδίων φορέων.

A4. ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

- Οι άνθρωποι, καθώς είναι ενταγμένοι σ' ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, δραστηριοποιούνται σε πολλούς διαφορετικούς τομείς· ένας απ' τους σημαντικότερους είναι ο τομέας της εργασίας.

- Η εργασία ως κοινωνική δραστηριότητα **βοηθά** τους ανθρώπους, διότι:

- Ικανοποιεί τις υλικές (τροφή, ένδυση, κ.τ.λ.) και τις πνευματικές ανάγκες.
- Αναπτύσσει τις σωματικές και διανοητικές ικανότητες.
- Καταξιώνει κοινωνικά.
- Καλλιεργεί κάποιες αρετές, όπως η επιμονή, το θάρρος, η εντιμότητα, ο σεβασμός, η συνεργασία, κ.τ.λ.
- Συντελεί αποφασιστικά στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.
- Προάγει τον υλικό και τον πνευματικό πολιτισμό.

- Ωστόσο, μια από τις μεγαλύτερες μάστιγες της εποχής μας είναι η *ανεργία*, που πλήττει κυρίως τους νέους. Τα **αίτια** του προβλήματος:

- Η ταχεία εκβιομηχάνιση (→ μηχανές αντικαθιστούν τους ανθρώπους).
- Η λογική της μεγιστοποίησης των κερδών και του περιορισμού των δαπανών (→ απολύσεις εργαζομένων, περικοπές στους μισθούς, κ.τ.λ.).
- Τα αποσπασματικά και ατελέσφορα μέτρα που λαμβάνει η Πολιτεία.
- Η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση του προβλήματος.

- Οι **συνέπειες** είναι ιδιαίτερα σοβαρές:

- Οικονομική δυσπραγία, ανασφάλεια, άγχος, έλλειψη αυτοπεποίθησης.
- Απομόνωση, περιθωριοποίηση ανέργων ανθρώπων.
- Αντικοινωνική συμπεριφορά και κοινωνικά προβλήματα: κλοπές, βία, χρήση αλκοόλ, κ.τ.λ.

- Οι **τρόποι αντιμετώπισης**:

- Αρτιότερη εφαρμογή του μαθήματος του επαγγελματικού προσανατολισμού στα πλαίσια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης → οι νέοι πρέπει να ενημερώνονται για τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας.
- Ριζική και άμεση αντιμετώπιση ορισμένων νοσηρών φαινομένων: ευνοιοκρατία (= «ρουσφέτι»), πολυθεσία.

- Συνεχής επιμόρφωση των νέων ανέργων πάνω στα δεδομένα που διαμορφώνονται κάθε φορά στην αγορά εργασίας.
- Μείωση των ορίων συνταξιοδότησης.
- Μείωση του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας, χωρίς μείωση των αποδοχών των εργαζομένων.

- Με τη συνεργασία κράτους και πολιτών και με την εφαρμογή μακροπρόθεσμων προγραμμάτων είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί το μείζον πρόβλημα της ανεργίας. Και η αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος θα επιτρέψει την αξιοποίηση όλων των κοινωνικών και παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας και θα οδηγήσει στην εύρυθμη λειτουργία του συνόλου.

ΘΕΜΑ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

Α1. ΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΑ

- Μέσα σ' έναν κόσμο όπου οι αλλαγές είναι ραγδαίες και οι ισορροπίες παραμένουν εύθραυστες, η χώρα μας, η Ελλάδα, κατέχει μια *καίρια* θέση. Γεωγραφικά, πολιτικά και πολιτιστικά βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Αυτή η *νευραλγική* θέση της εξασφαλίζει ένα μεγάλο προνόμιο, αλλά ταυτόχρονα την επιφορτίζει και μ' ένα εξίσου μεγάλο καθήκον: να αποτελεί το *συνδετικό κρίκο* ανάμεσα στη Δύση και την Εγγύς Ανατολή.

- Μέσα σ' αυτό το πολιτικό πλαίσιο η χώρα μας οφείλει να διαδραματίσει έναν *ενεργό ρόλο*, όχι ως ανεξάρτητη δύναμη – αυτό μοιάζει ανέφικτο – αλλά ως μέλος ενός ευρύτερου οργανισμού, της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα ήδη απ' το 1979 υπέβαλε αίτηση ένταξης στην τότε ΕΟΚ (= *Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα*) και σήμερα αποτελεί ενεργό μέλος της *Ευρωπαϊκής Ένωσης*.

- Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι ο *προσανατολισμός* της χώρας μας θα πρέπει να είναι *ευρωπαϊκός*, διότι αυτό επιτάσσουν οι συνθήκες που τείνουν να διαμορφωθούν σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα βασικότερα επιχειρήματα των υποστηρικτών αυτής της άποψης:

- Οι εξελίξεις σε πολιτικό, οικονομικό, τεχνολογικό επίπεδο είναι τόσο ραγδαίες, που η Ελλάδα, αν παραμείνει απομονωμένη και περιχαρακωμένη, θα *μαραζώσει* οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά.
- Η Ευρώπη αποτελεί *εγγύηση* για την πολιτική, πνευματική και εθνική ελευθερία της χώρας μας.
- Η (οικονομικά, πολιτικά, στρατιωτικά) *ισχυρή* Ευρώπη μπορεί να αποτελέσει σε παγκόσμιο επίπεδο *παράγοντα* εξισορρόπησης και *εξομάλυνσης* των όποιων διαφορών ανάμεσα σε τρίτα κράτη· κατ' επέκταση ένας τέτοιος ρόλος την καθιστά *εγγυητή* της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας.
- Η Ενωμένη Ευρώπη είναι ο *διακρατικός οργανισμός* που μπορεί να επιτύχει την *οικονομική ανάπτυξη* και να αντιμετωπίσει φλέγοντα προβλήματα (π.χ. ανεργία)· μ' αυτό τον τρόπο, και το βιοτικό επίπεδο στις χώρες μέλη θα βελτιωθεί αλλά και παγκοσμίως θα αμβλυνθούν οι διαφορές ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες και τις χώρες του «*τρίτου κόσμου*».
- Η *ισχυρή* Ευρώπη – αντιμαχόμενη το ρατσισμό και τις προκαταλήψεις – αποτελεί *εγγύηση* για την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εμπέδωση της ελευθερίας και της Δημοκρατίας.
- Η Ευρωπαϊκή *ενοποίηση* προάγει και τον πολιτισμό, καθώς ενθαρρύνει τις σχετικές πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται στις χώρες μέλη· έτσι – και με την άρση των συνοριακών περιορισμών – μπορεί να επιτύχει την ουσιαστική προσέγγιση ανάμεσα στους ανθρώπους που ζουν στα όριά της, και είναι δυνατόν να συντελέσει στην *καταπολέμηση* των προκαταλήψεων και των διαφορών· ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός θα αποτελέσει *μιαν αξιόλογη εναλλακτική λύση* και *μιαν απάντηση* στο «*αμερικάνικο όνειρο*» και στα καταναλωτικά πρότυπα ζωής που προβάλλονται και επιβάλλονται απ' την άλλη πλευρά του Ατλαντικού.
- Τέλος, η Ευρώπη μπορεί να *συμβάλλει ενεργά* στην *περαιτέρω ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας*, και ταυτόχρονα – αυτό είναι το σημαντικότερο – είναι σε θέση να *εγγυηθεί* τη χρήση και την αξιοποίηση των επιτευγμάτων της τεχνολογίας προς όφελος της ανθρωπότητας.

- Απ' την άλλη πλευρά όμως υπάρχουν και *άνθρωποι* που διατυπώνουν τις *επιφυλάξεις* τους για το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη θέση της Ελλάδας μέσα σ' αυτή. Τα επιχειρήματά τους σε γενικές γραμμές είναι τα εξής:

- Η Ευρώπη *δεν έχει την πολιτική βούληση και τη δύναμη* για να αποτελέσει το αντίβαρο στις επιδιώξεις και την πολιτική πρακτική των ΗΠΑ· έτσι δεν μπορεί να αποτελέσει *εγγύηση* για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια.
- Επιπλέον, η χώρα μας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης *κινδυνεύει να γίνει ούραγος* και απλός θεατής στις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις που προωθούν τα ισχυρά δυτικοευρωπαϊκά κράτη· αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να *μεγαλώσει το χάσμα* ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και τις υπό ανάπτυξη χώρες της Ένωσης.
- Τέλος, *υπάρχει ο κίνδυνος της πολιτισμικής ισοπέδωσης*: μέσα σε μια Ευρώπη όπου θα ακούγεται η «*φωνή*» των ισχυρών, *κινδυνεύει η εθνική μας υπόσταση, η γλώσσα, η ιστορία και ο πολιτισμός* μας (ή τουλάχιστον ένα μεγάλο κομμάτι του)· έτσι, αντί για την προσδοκώμενη πολυμορφία και πολυφωνία, μπορεί να *επιβληθεί μια 'πολιτισμική ομοιομορφία'* με βάση το δυτικοευρωπαϊκό σύστημα αξιών.

- Δεν είναι, ωστόσο, ορθό οι δικαιολογημένες ανησυχίες που εκφράστηκαν παραπάνω, να αποτελέσουν τροχοπέδη για τη χώρα μας. Η Ελλάδα με τη μακραίωνη ιστορία και την ανεκτίμητη πνευματική της παρακαταθήκη είναι σε θέση και την οντότητά της να διατηρήσει και το πολλαπλό της ρόλο να εκπληρώσει μέσα στα πλαίσια της Ευρώπης και του Κόσμου ολόκληρου.

A2. ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΥΠΟ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Πολλές φορές έχουν διερευνηθεί και αναλυθεί οι πιθανές συνέπειες του όλο και πιο πυκνού δικτύου επικοινωνιών, της όλο και πιο μεγάλης ποσότητας πληροφορίας, του αυξανόμενου πληθυσμού. Μια από τις συνέπειες είναι η δημιουργία ενός ενιαίου πολιτισμού, του «*πολιτισμού του Ενός Κόσμου*» [...].

Η πρόοδος, ξεκινώντας από την τωρινή σύσταση της κοινωνίας, με το συγκεχυμένο μείγμα στοιχείων χαρακτήρα φυλετικού, πολιτιστικού, μηχανικού, εθιμικού, δεν θα είναι η συνέπεια μιας σειράς ελαφρών τροποποιήσεων και αναπροσαρμογών. Ο προσεχής μετασχηματισμός προϋποθέτει περισσότερο ένα άλμα από το ένα επίπεδο στο άλλο. Αυτό θα είναι όμοιο με το ιστορικό και αποφασιστικό πήδημα, που πραγματοποίησε η νομαδική νεολιθική κοινότητα προς μια οργάνωση κράτους συγκεντρωμένου μέσα στο χωριό, ικανό να κυριαρχεί και να κατευθύνει όλη την κοιλάδα ενός ποταμού. Η εμφάνιση του νέου συστήματος φέρνει αλλαγές όχι μόνο στις λεπτομέρειες, αλλά στο σύνολο του επιπέδου.

Γιατί ο «*πολιτισμός του Ενός Κόσμου*» θα είναι αληθινά μια νέα εμφάνιση, που τα κύρια χαρακτηριστικά της θα ξεφεύγουν προφανώς από κάθε πρόβλεψη. Ο περιοδικός πίνακας των στοιχείων του Μεντελέγιεφ επέτρεψε να υπολογίσουμε όλες τις χημικές ιδιότητες του ραδίου, συμπεριλαμβανομένου και του ατομικού του βάρους, εκτός από την απρόβλεπτη ιδιότητά του, άγνωστη μέχρι τότε, τη ραδιενέργεια. Ποιος θα μπορούσε να προβλέψει το 1492 ότι η ανακάλυψη της Αμερικής από τους Ευρωπαίους θα οδηγούσε όχι στην σκλαβιά των ντόπιων ινδιάνων, αλλά στη μεταφορά χιλιάδων σκλάβων από μια μακρινή ήπειρο, σχεδόν ανεξερεύνητη, μέχρι τότε; Και ποιος μπορεί να μαντέψει αν το γεγονός της κατάργησης των εθνικών και φυλετικών φραγμών θα οδηγήσει σε ένα πιο μεγάλο μείγμα φυλών και πολιτισμών, όπως στη Χαβάη, ή αν θα στραφεί όλη η προσοχή, όπως συναντούμε συχνά, σε παλιές πολιτιστικές αξίες που είχαν άλλοτε χαθεί κάτω από την επιρροή του ιμπεριαλισμού;

Το μόνο πράγμα που μπορεί να πει κανείς προκαταβολικά σχετικά με την εμφάνιση της νέας μορφής, την αληθινή ανάδυση, είναι ότι το αποτέλεσμά της δεν μπορεί να προβλεφθεί. Στη νέα περίοδο που όλοι διαισθανόμαστε να αναδύεται, η αλλαγή του σχήματος της βάσης τροποποιεί ριζικά τη φύση των συστατικών στοιχείων από την ίδια την αλλαγή της θέσης τους μέσα στο επίπεδο του συνόλου, οι μεμονωμένες μεταλλάξεις γίνονται κυρίαρχες και οι δυνάμεις που δέσποζαν άλλοτε, γνωρίζουν τώρα την ήττα και την υποταγή [...].

A. Κ. Νάσιουτζικ, *Πολιτισμός του ενός κόσμου*

ΘΕΜΑ: ΗΘΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ

- Πολύ συχνά ακούμε ότι ο σύγχρονος άνθρωπος έχει χάσει την ηθική του υπόσταση. Εξαιτίας της επικράτησης του καταναλωτικού πνεύματος, οι ηθικές αξίες έχουν καταρρεύσει. Όμως τι εννοούμε με τον όρο «ηθικές αξίες»;

- Οι ηθικές αξίες είναι το σύστημα αξιών που περιλαμβάνει ό,τι στην πανανθρώπινη συνείδηση θεωρείται σωστό και ό,τι οδηγεί τους ανθρώπους στην αρετή. Ηθικές αξίες – έννοιες είναι:

- Η *ειλικρίνεια*: η σταθερή και μόνιμη επιλογή ενός ανθρώπου να αποφεύγει το ψέμα και την απάτη (τιμιότητα).
- Η *υπευθυνότητα*: η συνείδηση του χρέους και της ευθύνης που χαρακτηρίζει έναν άνθρωπο σε κάθε δραστηριότητά του (*ευσυνειδησία*).
- Ο *ανθρωπισμός*: ο σεβασμός απέναντι σε κάθε ανθρώπινη προσωπικότητα και η αλληλεγγύη ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας.
- Η *αυτάρκεια*: το αίσθημα της πληρότητας που απορρέει από την ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών· με την αυτάρκεια αποφεύγεται ο κίνδυνος της πλεονεξίας, της απληστίας και της υποταγής του ανθρώπου στο καταναλωτικό πνεύμα της εποχής.
- Η *αυτογνωσία – αυτοκριτική*: η προσπάθεια διερεύνησης της ψυχής· με την αυτογνωσία και την αυτοκριτική ο άνθρωπος αποκτά γνώση και σαφή εικόνα του εαυτού του, αναγνωρίζει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του, βελτιώνεται και αποκτά αυτοπεποίθηση – αυτοεκτίμηση.
- Η *αισιοδοξία*: η σταθερή πίστη του ανθρώπου στη θετική έκβαση των πραγμάτων· η αισιοδοξία, το ψυχικό σθένος και η αποφασιστικότητα βοηθούν τον άνθρωπο να διατηρεί ακμαίο το φρόνημά του μπροστά στις δυσκολίες και τις δοκιμασίες της ζωής.
- Η *δικαιοσύνη*: η συνειδητή επιλογή του ανθρώπου να συμμορφώνεται με τους κοινά αποδεκτούς νόμους· έτσι εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας.

- Συμπερασματικά, με τη βοήθεια των ηθικών αξιών ο άνθρωπος κατακτά την ψυχική του ελευθερία, βελτιώνεται ηθικά και συμβάλλει αποφασιστικά στην πρόοδο και την ευημερία του συνόλου.

ΘΕΜΑ: ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ

- Μέσα σ' ένα κοινωνικό σύνολο οι κανόνες δικαίου διασφαλίζουν την *ισονομία* και την *ενομία*. Η παραβίαση αυτών των κανόνων επιφέρει την *τιμωρία*. Μάλιστα, για τα *ιδιαίτερα σοβαρά κακούργηματα* είχε θεσπιστεί από την αρχαιότητα ακόμη, και ισχύει μέχρι σήμερα σε αρκετές χώρες του κόσμου, η αυστηρότερη απ' όλες τις ποινές, η *θανατική*.

- Οι προβληματισμοί για την αναγκαιότητα επιβολής ή όχι της *εσχάτης των ποινών* παραμένουν πάντα επίκαιροι και φαίνεται πως *διχάζουν* την κοινή γνώμη. Πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι *πρέπει να καταργηθεί*. Άλλοι τόσοι, όμως, είναι και εκείνοι που διατείνονται ότι *είναι αναγκαίο να εφαρμόζεται σε ορισμένες περιπτώσεις*.

- Τα επιχειρήματα όσων υποστηρίζουν την **κατάργηση της θανατικής ποινής**:

- Η θανατική ποινή σε καμιά περίπτωση *δεν αποτελεί πράξη σωφρονισμού και παραδειγματισμού, αλλά πράξη αντεκδίκησης και φυσικής εξόντωσης ενός ατόμου· μάλιστα σ' ορισμένες χώρες επιβάλλεται με κριτήρια πολιτικά, θρησκευτικά ή φυλετικά.*
- Το κοινό αίσθημα *αντιτίθεται στη βαναυσότητα* της συγκεκριμένης ποινής, που γυρίζει τον ανθρώπινο πολιτισμό σε σκοτεινές εποχές.
- Η θανατική ποινή *αναιρεί στην ουσία τη θεμελιώδη αρχή Δικαίου* όλων των πολιτισμένων κοινωνιών: το *απαραβίαστο της ανθρώπινης ζωής*.
- Η θανατική ποινή *αποτελεί τη μέγιστη ηθική και φυσική βλάβη* που μπορεί να υποστεί το άτομο από την πολιτεία: *ψυχολογική καταρράκωση, οδύνη, φυσικός πόνος.*
- Η θανατική ποινή *δεν αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα* για τέλεση αξιόποινων πράξεων, ούτε αποθαρρύνει επίδοξους παραβάτες του νόμου.
- Η θανατική ποινή *είναι ανελαστική*: δηλ. σε περίπτωση δικαστικής πλάνης δεν υπάρχει δυνατότητα επανόρθωσης.

- Τα επιχειρήματα όσων υποστηρίζουν τη **διατήρηση** (ή την επαναφορά) **της θανατικής ποινής**:

- Το κοινό αίσθημα σε ορισμένες – ιδιαίτερα σοβαρές – περιπτώσεις *απαιτεί την επιβολή της συγκεκριμένης ποινής*.
- Η θανατική ποινή *δεν αντιβαίνει ουσιαστικά στη θεμελιώδη αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης ζωής*: το Κράτος έχει το *έννομο δικαίωμα να αποφασίζει την επιβολή αυτής της ποινής* και το δικαίωμα αυτό *απορρέει από το επίσης έννομο δικαίωμά του να αυτοπροστατεύεται από κάποια ιδιαίτερα επικίνδυνα για τη δημόσια ασφάλεια άτομα*.
- Η ψυχική οδύνη κι ο φυσικός πόνος *δεν είναι αντίθετα με το Σύνταγμα*, ούτε ο θανατοποινίτης είναι ο *μοναδικός που αντιμετωπίζει παρόμοιες καταστάσεις* (π.χ. στην ίδια περίπου θέση βρίσκονται και όσοι πάσχουν από ανίατες ασθένειες).
- Η θανατική ποινή – όπως δείχνουν οι στατιστικές και η εμπειρία – *έχει ανασταλτικά αποτελέσματα στην τέλεση αξιόποινων πράξεων*.
- Το *ανεπανόρθωτο της θανατικής ποινής είναι ζήτημα ποσοτικού μεγέθους*, διότι κάθε ποινή που εκτελείται – εκτός απ' τις χρηματικές – *έχει ανεπανόρθωτα αποτελέσματα*· αυτό δε σημαίνει όμως ότι *πρέπει να καταργηθεί η θανατική ποινή*.

- Φαίνεται πως η αντιπαράθεση των υποστηρικτών και των πολέμιων της θανατικής ποινής δεν πρόκειται να τερματιστεί σύντομα. Ωστόσο, το *δίλημμα* ίσως είναι *πλασματικό*, και αυτό που μάλλον προέχει είναι να *προλαβαίνει η κοινωνία και να θεραπεύει τις νοσηρές καταστάσεις που δημιουργούν εγκληματίες και θανατοποινίτες*.

ΘΕΜΑ: ΘΕΣΜΟΙ

- **Θεσμοί** είναι οι σταθερές **κοινωνικές δομές και διαδικασίες** που καλύπτουν όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας (*οικογενειακοί, κοινωνικοί, πολιτικοί, πολιτιστικοί, οικονομικοί θεσμοί*). Μέσω των θεσμών η κοινωνία διασφαλίζει την οργάνωση και τη συνέχειά της, ενώ ταυτόχρονα επιχειρεί τη λύση των μόνιμων προβλημάτων της.

- Οι **σημαντικότεροι θεσμοί** που προάγουν τον άνθρωπο και συμβάλλουν στην (υλική, πνευματική, ηθική, κοινωνική, πολιτική) ολοκλήρωσή του:

- **Το Κράτος με το Σύνταγμα και τους Νόμους που κατοχυρώνουν το δημοκρατικό πολίτευμα:** α. διασφαλίζει κάθε μορφή ελευθερίας (δημοκρατική διοίκηση, ισονομία πολιτών, ίσες ευκαιρίες), β. στα πλαίσια του Κράτους το άτομο γίνεται πολιτικό ον, ενδιαφέρεται για τα κοινά.
- **Η οικογένεια:** α. εξασφαλίζει την υλική και ηθική προστασία των ατόμων, β. διασφαλίζει την αναπαραγωγή του είδους, γ. αναλαμβάνει ρόλο παιδαγωγικό για τους νέους ανθρώπους (μέσα στην οικογένεια διαμορφώνεται ο χαρακτήρας, ξεκινά η διαδικασία προετοιμασίας του νέου για την ένταξή του σε άλλες μορφές κοινωνικής ζωής), δ. ασκεί κοινωνικό έλεγχο, εξασφαλίζοντας έτσι η συμπεριφορά εκείνη που ανέχεται η κοινωνία.
- **Η εκπαίδευση:** α. αποβλέπει στην πνευματική – ηθική ολοκλήρωση του ανθρώπου, τη διάπλαση και καλλιέργεια των κοινωνικών γνωρισμάτων που συνθέτουν την ανθρώπινη ύπαρξη, β. παρέχει τη θεωρητική κατάρτιση του ανθρώπου και μια στάση ζωής, γ. καλλιεργεί το πνεύμα συλλογικότητας, δ. προσδιορίζει το περιεχόμενο της ελευθερίας του ατόμου, καλλιεργεί πνεύμα πειθαρχίας, ε. αναλαμβάνει την επαγγελματική προετοιμασία του νέου.
- **Η εργασία:** α. είναι αναγκαία για την κάλυψη προσωπικών και κοινωνικών αναγκών, β. συντελεί στην απόκτηση ανεξαρτησίας (χειραφέτηση του ανθρώπου και καταξίωσή του), γ. αποτελεί μέσο αυτοέκφρασης του ατόμου, δ. βοηθά την οικονομική δραστηριότητα και συντελεί στην οικονομική αυτοτέλεια της κοινωνίας.
- **Η πληροφόρηση:** α. είναι αποτέλεσμα της ανάγκης ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών, β. διευρύνει τον κοινωνικό διάλογο, γ. προασπίζει την αρχή της δημοκρατίας, δ. συντελεί στην πνευματικής και πολιτιστική αναβάθμιση των πολιτών.

- Οι περισσότεροι θεσμοί στις μέρες μας *αμφισβητούνται*, γιατί αδυνατούν να λειτουργήσουν ικανοποιητικά, να ανταποκριθούν στο σύνολο των αναγκών – προβλημάτων του σύγχρονου ανθρώπου:

- **Το πολίτευμα:** ο νεποτισμός, η ρουσφετολογία, ο συγκεντρωτισμός και η γραφειοκρατική πρακτική αποδυναμώνουν την αποτελεσματικότητα της πολιτικής πράξης και δημιουργούν κινδύνους απαξίωσης της πολιτικής.
- **Η οικογένεια:** α. πολλοί νέοι αρνούνται να αποδεχτούν την αναγκαιότητά της, β. η αυστηρότητα και ο αυταρχισμός των γονέων διευρύνει το χάσμα γενεών, γ. η οικογένεια συχνά γίνεται ανασταλτικός παράγοντας της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας των νέων.
- **Η εκπαίδευση:** α. οφθαλμοφανείς ανεπάρκειες στον τρόπο λειτουργίας και την αποτελεσματικότητα του σχολείου (ανούσια θεωρητικολογία, αδιαφορία για τη γνώση – το σχολείο ταυτίζεται με την πλήξη), β. δυσαρμονία στις σχέσεις δασκάλων – μαθητών (μειώνεται το κύρος του δασκάλου) και στις σχέσεις μαθητών μεταξύ τους (βαθμοθηρική – ανταγωνιστική συμπεριφορά).
- **Η εργασία:** α. ελλιπής κατάρτιση, β. ανεργία, γ. τυποποίηση – μηχανοποίηση (η εργασία παύει να είναι τρόπος αυτοέκφρασης και προσωπικής δημιουργίας).
- **Η πληροφόρηση:** α. διαπλοκή, κομματικοποίηση των ΜΜΕ, β. προπαγάνδα, γ. διασπορά ψευδών ειδήσεων.

- Παρά την όποια κρίση διέρχονται οι θεσμοί στις μέρες μας, **η συμβολή τους είναι κυρίως θετική**. Οι κυριότερες **θετικές** λειτουργίες των θεσμών:

- **Κοινωνικοποιούν** τα άτομα και τα βοηθούν να συνειδητοποιήσουν τις ευθύνες και τα δικαιώματα που έχουν.
- **Δραστηριοποιούν** τους πολίτες, ώστε να συμμετέχουν στις κοινές υποθέσεις.
- **Καλλιεργούν** τη συνεργασία και το ομαδικό πνεύμα.
- **Θέτουν τις βάσεις** πάνω στις οποίες ο άνθρωπος μπορεί να οργανώσει σωστά την προσωπική του ζωή. Σωστή οργάνωση της ζωής σημαίνει δημιουργία γερού κοινωνικού οικοδομήματος.

- **Καθορίζουν** τις ανθρωπίνες σχέσεις και εκδηλώσεις.
 - **Διασφαλίζουν** τα απαραίτητα δικαιώματα του ανθρώπου (ελευθερία, ζωή, δικαιοσύνη, ισότητα, ισονομία).
 - **Ενισχύουν** την κοινωνική συγκρότηση και συνοχή.
 - **Βοηθούν** στην παγίωση και διατήρηση ηρεμίας, τάξης, ασφάλειας.
- Δίπλα στις θετικές λειτουργίες των θεσμών, μπορούμε να εντοπίσουμε κι ορισμένες **αρνητικές**:
- Συχνά **περιορίζουν**, μέσα σε στενά και ασφυκτικά πλαίσια, τη συμπεριφορά των πολιτών.
 - Περιέχουν, κάποιοι παλιοί κυρίως θεσμοί, **συντηρητικά στοιχεία**, με αποτέλεσμα να εμποδίζουν την κοινωνική πρόοδο.
 - Τοποθετούν σε **αυστηρά «καλούπια»** τη συμπεριφορά των νέων που από τη φύση τους είναι αυθόρμητοι και γεμάτοι ενεργητικότητα.

ΘΕΜΑ: ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ – ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΖΗΤΗΜΑ

- Στους πολιτισμούς του παρελθόντος η γυναίκα – άλλοτε λιγότερο κι άλλοτε περισσότερο – βρισκόταν σε μειονεκτική θέση. Παγιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις και στερεότυπα την εγκλώβιζαν μέσα σε πολύ συγκεκριμένους τομείς δραστηριότητας (τεκνοποίηση, ανατροφή των παιδιών, φροντίδα του νοικοκυριού). Οι υποχρεώσεις ήταν πάντοτε περισσότερες απ' τα δικαιώματα και κάθε παρέκκλιση απ' τους τυπικούς τρόπους συμπεριφοράς επέφερε την κοινωνική κατακραυγή.

- Ωστόσο ύστερα από σκληρούς αγώνες – ιδίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αι. και τις πρώτες του 20^{ου} αι. – το γυναικείο κίνημα (φεμινισμός) κατάφερε να βελτιώσει σταδιακά τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία. Συγκεκριμένα, **οι κατακτήσεις του γυναικείου κινήματος** θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα εξής:

- Νομική κατοχύρωση της *ισότητας* των δύο φύλων.
- Νομική κατοχύρωση του δικαιώματος του «*εκλέγειν*» και «*εκλέγεσθαι*».
- Δυναμική *είσοδος* της γυναίκας στην αγορά εργασίας.
- Κατοχύρωση του δικαιώματος για *μόρφωση* και *επιστημονική κατάρτιση*.
- Αναθέωση του *οικογενειακού δικαίου* και *αναδιανομή των ευθυνών* μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας.

- Παρά τη σαφή πρόοδο που έχει επιτευχθεί, σε πολλές περιπτώσεις οι παραπάνω κατακτήσεις κινδυνεύουν να παραμείνουν «*κενά σχήματα λόγου*». Αυτό το γεγονός οδηγεί αρκετούς στη διαπίστωση ότι ακόμη και οι – θεωρητικά προοδευτικές – δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες εξακολουθούν στην ουσία να παραμένουν **ανδροκρατούμενες**. Υπέρ αυτής της άποψης συνηγορούν κι ορισμένα στοιχεία:

- Η γυναίκα δε συμμετέχει *αντιπροσωπευτικά* στα όργανα λήψης αποφάσεων και άσκησης εξουσίας.
- Εξακολουθεί να *μειονεκτεί* στον τομέα της εργασίας και των εργασιακών ευκαιριών / δικαιωμάτων (= μικρότερες αμοιβές, βραδύτερη επαγγελματική εξέλιξη σε σχέση με τον άνδρα)· συχνά, μάλιστα, στο χώρο της εργασίας πέφτει θύμα σεξουαλικών παρενοχλήσεων.
- Αρκετές φορές *εξαναγκάζεται* να θυσιάσει τις *επιστημονικές* ή *επαγγελματικές της φιλοδοξίες*, για να αφοσιωθεί στη φροντίδα του νοικοκυριού και στην ανατροφή των παιδιών.
- Προβάλλεται *υποτιμητικά* απ' τα ΜΜΕ και – κυρίως – απ' τη διαφήμιση (συνήθως η διαφήμιση παρουσιάζει τη γυναίκα είτε ως «*ιδανικό*» καταναλωτή είτε ως «*αντικείμενο πόθου*»).
- Σε αρκετές περιπτώσεις γίνεται αποδέκτης *σωματικής* ή *ψυχολογικής βίας* στο χώρο της οικογένειας και – γενικά – της κοινωνίας.

- Λαμβάνοντας κανείς υπόψη του όλες τις παραπάνω παραμέτρους θα μπορούσε να συμπεράνει ότι οι προσπάθειες για την κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων είναι αξιοσημείωτες και τα αποτελέσματα εντυπωσιακά. Εντούτοις, *απαιτείται η καταβολή ακόμη περισσότερων προσπαθειών και η αμοιβαία συνεννόηση*. Μ' αυτό τον τρόπο θα καταστεί δυνατό να αρθούν τα όποια εμπόδια και να διασφαλιστεί η πλήρης και πραγματική ισότητα των δύο φύλων.

ΘΕΜΑ: ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

- Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του κοινωνικό – πολιτικό ον. Επιδιώκει, δηλαδή, να ζει ενταγμένος σ' ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, μέσα στο οποίο αναπτύσσει τη δραστηριότητά του. Σημαντική ώθηση στη δραστηριοποίησή του διαδραματίζουν τα *κίνητρα*.

- Λέγοντας κίνητρα εννοούμε συνήθως οικονομικές παροχές και ηθικές διακρίσεις (π.χ. έπαινοι, βραβεύσεις, χρηματικά έπαθλα, κ.τ.λ.), που έχουν καταστεί στην εποχή μας θεσμός και είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την αύξηση της παραγωγικότητας και τη γενικότερη ανάπτυξη. Τα κίνητρα εντοπίζονται κυρίως στις οικονομικές δραστηριότητες, αλλά δε λείπουν και από άλλους χώρους· στο σχολείο, στον αθλητισμό, στις επιστήμες και τις τέχνες καθιερώνονται έπαθλα και ποικίλες αμοιβές για όσους δείχνουν ιδιαίτερο ζήλο και πετυχαίνουν σημαντικές επιδόσεις.

- Σχετικά, όμως, με τη σκοπιμότητα των κινήτρων και την αναγκαιότητα της ύπαρξής τους έχουν διατυπωθεί δύο διαφορετικές απόψεις:

- Σύμφωνα με την **πρώτη άποψη**, τα κίνητρα: **α.** ενθαρρύνουν τη δημιουργική δραστηριότητα των ατόμων και των ομάδων, **β.** αφυπνίζουν και ενεργοποιούν τις πνευματικές και σωματικές δυνάμεις, **γ.** καλλιεργούν το πνεύμα της άμιλλας και της συνεργασίας, **δ.** συμβάλλουν στην ατομική και κοινωνική πρόοδο. Αντίθετα, η έλλειψή τους οδηγεί στην αδιαφορία, την αποτελμάτωση και τη στασιμότητα.
- Σύμφωνα με τη **δεύτερη άποψη**, τα κίνητρα αποτελούν συνήθως τον αυτοσκοπό στις προσπάθειες ενός ανθρώπου· έτσι, η επίτευξη κάποιου στόχου εξαρτάται άμεσα από την υπόσχεση για κάποιο χρηματικό έπαθλο ή έπαινο ή βράβευση. Έτσι προκύπτει η διαπίστωση ότι τα κίνητρα αποτελούν σε αρκετές περιπτώσεις αιτίες αντικοινωνικής συμπεριφοράς: εγωισμός, ματαιοδοξία, φθόνος, κολακεία, αθέμιτος ανταγωνισμός. Δυστυχώς, τέτοιου είδους συμπεριφορές μπορούν να ανιχνευθούν στο σχολείο, την εργασία και γενικά στην κοινωνία.

- Ωστόσο, αν εξετάσει κανείς το πρόβλημα πιο προσεκτικά, θα διαπιστώσει ότι τα κίνητρα από μόνα τους ούτε συμβάλλουν στη δραστηριοποίηση των ανθρώπων ούτε, όμως, ευθύνονται και για την όποια αντικοινωνική συμπεριφορά. Όλα εξαρτώνται από τον ίδιο τον άνθρωπο, το πνευματικό του υπόβαθρο και τη παιδεία του. Ένας «παιδευμένος» άνθρωπος αντιμετωπίζει τα κίνητρα ως ένα επιπλέον έναυσμα για δράση και όχι ως αυτοσκοπό για τις προσπάθειές του.

ΘΕΜΑ: ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ

- Ο άνθρωπος, ως κοινωνικό ον, επιδιώκει να ζει και να δραστηριοποιείται μέσα σ' ένα κοινωνικό σύνολο. Πολλές φορές, μάλιστα, στις επιλογές, στις αποφάσεις και στις ενέργειές του επηρεάζεται καθοριστικά από την κοινή γνώμη. **Κοινή γνώμη** μπορούμε να πούμε ότι είναι η *συνισταμένη των απόψεων του συνόλου* πάνω σε θέματα ευρύτερου κοινωνικού ενδιαφέροντος.

- Η κοινή γνώμη:

- Καταδικάζει και στιγματίζει αποκλίνουσες συμπεριφορές.
- Επιβραβεύει, επαινεί και αναδεικνύει όσους ενεργούν σύμφωνα με τις υποδείξεις της ή ανταποκρίνονται στις προσδοκίες της.
- Ασκεί έλεγχο στην εκάστοτε πολιτική εξουσία και στα δημόσια πρόσωπα.

- Όπως τονίστηκε παραπάνω, η κοινή γνώμη επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές, τις ενέργειες και τη γενικότερη συμπεριφορά ενός ατόμου. Το άτομο, δηλαδή, επιδιώκοντας να γίνει αποδεκτό από το σύνολο, αναγκάζεται να συμμορφώνεται με τις υποδείξεις της «συλλογικής βούλησης» και με τον κώδικα συμπεριφοράς που αυτή επιβάλλει.

- Όπως όμως η κοινή γνώμη επηρεάζει και διαμορφώνει τη συμπεριφορά άλλων, έτσι και η ίδια **επηρεάζεται και διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση κάποιων παραγόντων:**

- *ΜΜΕ, διαφήμιση:* προβάλλουν πρότυπα, τάσεις, ιδεολογίες, αντιλήψεις.
- *Πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες:* κόμματα, πολιτικά πρόσωπα, οικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν και προσπαθούν σε αρκετές περιπτώσεις να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη.
- *Πνευματικοί άνθρωποι:* υποδεικνύουν τα λάθη, δίνουν κατευθύνσεις, ευαισθητοποιούν.
- *Παιδεία / πνευματικό – πολιτιστικό υπόβαθρο:* η πνευματική καλλιέργεια και το γενικότερο μορφωτικό επίπεδο επηρεάζει τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και επιτρέπει ή παρακαλύει τη χειραγωγή της από άλλους παράγοντες.

- Σήμερα, εξαιτίας της μεγάλης δύναμης των ΜΜΕ και της προπαγανδιστικής τακτικής των πολιτικών ελλοχεύει πάντα ένας σοβαρός κίνδυνος: η κοινή γνώμη μπορεί να κατευθύνεται, να επηρεάζεται και να χειραγωγείται, με αποτέλεσμα να επιβάλλει μονοδιάστατους και ισοπεδωτικούς τρόπους συμπεριφοράς σ' όλα τα μέλη μιας κοινωνίας. Γι' αυτό κι ο καθένας από εμάς – ως άτομο – οφείλει να τοποθετείται κριτικά απέναντι σ' εκείνες τις επιταγές και τις αντιλήψεις της κοινής γνώμης που είναι πλέον *παρωχημένες* και *ανεδαφικές*.

ΘΕΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

- Ο άνθρωπος αισθάνεται γενικά την ανάγκη να ζει μέσα σ' ένα συγκροτημένο κοινωνικό σύνολο. Και απ' τη στιγμή που γεννιέται, αρχίζει αυτή η διαδικασία ένταξης που ονομάζεται **κοινωνικοποίηση**. Κοινωνικοποίηση, επομένως, είναι η εκμάθηση, η αφομοίωση και η «εσωτερίκευση» των πολιτισμικών στοιχείων, των αξιών και των κανόνων που εκφράζουν μια δεδομένη κοινωνία ή ομάδα.

- Με την **κοινωνικοποίηση** επιτυγχάνεται ένας **διπλός στόχος**:

- Ο άνθρωπος – ως κοινωνική μονάδα – αποκτά όλες εκείνες τις *προϋποθέσεις* που του διασφαλίζουν την ομαλή του ένταξη στην κοινωνία.
- Η ίδια η κοινωνία αποκτά *ομοιογένεια* και διατηρεί τη *συννοχή* της, εφόσον αποτελείται από ανθρώπους που έχουν «εσωτερικεύσει» τις ίδιες – σε γενικές γραμμές – αξίες, ιδανικά και πρότυπα.

- Η κοινωνικοποίηση συντελείται με τη συμβολή των **φορέων κοινωνικοποίησης**, των θεσμοποιημένων και των μη θεσμοποιημένων. **Θεσμοποιημένοι** φορείς θεωρούνται: η *οικογένεια*, η *παιδεία*, το *κράτος* και η *θρησκεία*. **Μη θεσμοποιημένοι** φορείς θεωρούνται: οι *συντροφικές συνομηλικών*, η *εργασία*, τα *ΜΜΕ*, η «*γειτονιά*», οι *αθλητικές ή άλλου είδους οργανώσεις*.

- Η επίδραση των **μη θεσμοποιημένων φορέων κοινωνικοποίησης** μπορεί να συντελέσει αποφασιστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του ατόμου· αυτή η επίδραση *κυμαίνεται ανάλογα με τη συχνότητα και την ένταση της επικοινωνίας που έχει το άτομο μαζί τους, αλλά εξαρτάται και από την αποτελεσματικότητα της επιρροής που ασκούν οι κύριοι – θεσμοποιημένοι φορείς κοινωνικοποίησης*. Με αυτήν την έννοια μπορούν να ερμηνευθούν πολλές από τις αντιθέσεις που παρατηρούνται ανάμεσα σε διαφορετικές γενιές: η *τάση των νέων για διαφοροποίηση και η απόκλισή τους από το κοινωνικό κατεστημένο συνδέεται άμεσα με τη συμμετοχή τους σε νεοσύστατες ομάδες και οργανώσεις, τομείς από τους οποίους οι μεγαλύτεροι ζουν συνήθως απομονωμένοι και επομένως ανεπηρέαστοι*.

- Ιδιαίτερα κρίσιμη για τη διαδικασία ένταξης του ατόμου στην κοινωνία είναι η *φάση της ενηλικίωσης*. Είναι κρίσιμη, γιατί στη φάση αυτή το άτομο κάνει *επιλογές ιδεολογικές, επιλογές μονιμότερων συντρόφων, επιλογές επαγγελματικές κ.λ.π.* Ταυτόχρονα στη φάση αυτή ολοκληρώνεται η *αποδέσμευσή του από το ιδιαίτερα προστατευτικό οικογενειακό περιβάλλον και η πρώτη συνάντησή του με τη συλλογική κοινωνία*. Ακριβώς γι' αυτό, στη φάση αυτή αυξάνει ο συντελεστής *ανασφάλειας και αβεβαιότητας* του ατόμου, ενώ παράλληλα γεννιούνται έντονα ερωτήματα και αμφισβητήσεις.

- Το πρόβλημα είναι ότι στη φάση της ενηλικίωσης τα άτομα περνούν από μια περίοδο *σχετικής ανευθυνότητας σε μια περίοδο ανάληψης ευρύτερων κοινωνικών ευθυνών*, όπου τα κριτήρια καταξίωσης είναι λιγότερο ή περισσότερο αντικειμενικά και δεν υπάρχει πάντα το στοιχείο του προστατευτισμού και της αποδοχής, όπως υπάρχει στα πλαίσια της οικογένειας.

- Έτσι, αν μέχρι τη φάση της ενηλικίωσης τα άτομα δεν έχουν προετοιμασθεί για να αντιμετωπίσουν τη νέα πραγματικότητα και, ιδιαίτερα, αν δεν έχουν αντιληφθεί ότι στη ζωή δεν έχουν μόνο *δικαιώματα*, αλλά και *υποχρεώσεις* απέναντι στον εαυτό τους και στο κοινωνικό σύνολο, είναι φυσικό να έχουν **προβλήματα προσαρμογής**. Κατά τη φάση της ενηλικίωσης, επομένως, είναι πιθανόν να εμφανιστούν τα περισσότερα προβλήματα προσαρμογής, τα οποία μπορεί να οδηγήσουν ακόμη και σε αποτυχία ένταξης.

- Οι **αιτίες** για τις δυσκολίες προσαρμογής και κοινωνικοποίησης ενός νέου ατόμου πρέπει να αναζητηθούν στον *ψυχισμό και την ψυχολογία των νέων γενικά, καθώς και στο ίδιο το κοινωνικό περιβάλλον*. Πιο συγκεκριμένα **αιτίες που δυσχεραίνουν την ομαλή ένταξη** είναι:

- Οι *ιδιαιτερότητες των νέων*: αυθορμητισμός, παρορμητική συμπεριφορά, επιπολαιότητα, απειρία, ανασφάλεια, κ.ά.
- Η *αρνητική στάση των πρεσβυτέρων*: αυταρχισμός, αποθάρρυνση, εξοντωτική κριτική.
- Τα *σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα*: κρίση του θεσμού της οικογένειας, αλλοτρίωση, μοναξιά, υποβαθμισμένη ποιότητα ζωής, ανεργία, προβολή υλιστικών και καταναλωτικών προτύπων, κ.ά.

- Οι **συνέπειες** από την αποτυχία κοινωνικοποίησης είναι ιδιαίτερα σοβαρές:

- Για το άτομο: κυνισμός, καιροσκοπισμός, ατομισμός, ωφελιμισμός, άρνηση του υφιστάμενου κοινωνικού συστήματος, εθελούσια και συνειδητή απομόνωση, αδιαφορία για τα κοινωνικά δρώμενα, «φυγή» απ' την πραγματικότητα, ψυχικές νόσοι.
- Για την κοινωνία: δημιουργία «περιθωριακών ομάδων», βία, εγκληματικότητα, ναρκωτικά, ακραίοι τρόποι συμπεριφοράς.

- Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, τα προβλήματα που παρουσιάζονται κατά τη φάση της κοινωνικοποίησης είναι πολύ σοβαρά και εγκυμονούν κινδύνους για τους νέους και για την κοινωνία· γι' αυτό και είναι απαραίτητη η δραστική αντιμετώπισή τους. Πρώτα απ' όλα οι ίδιοι οι νέοι οφείλουν να έχουν αγωνιστική διάθεση και θέληση για συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα. Κατά δεύτερο λόγο, οι πρεσβύτεροι και η πολιτεία πρέπει να σέβονται τους νέους και τις ιδιαιτερότητές τους, να ασκούν καλοπροαίρετη κριτική, να ενθαρρύνουν, να υποστηρίζουν και – κυρίως – να συνεργάζονται.

ΘΕΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΚΟΜΦΟΡΜΙΣΜΟΣ – ΜΑΖΟΠΟΙΗΣΗ

- Οι άνθρωποι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι κοινωνικά όντα, πράγμα που σημαίνει ότι επιδιώκουν την ένταξή τους μέσα σ' ένα ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Κατά την ένταξή τους προσαρμόζονται στις προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου· η προσαρμογή αυτή βασίζεται στην αποδοχή ευρέως παραδεκτών κοινωνικών προτύπων συμπεριφοράς, τα οποία αποτελούν τη βασική προϋπόθεση της κοινωνικής συνοχής.

- Από τη στιγμή λοιπόν που υπάρχει η αποδοχή των βασικών κανόνων και θεμελιωδών προτύπων, τίθεται το βασικό ερώτημα: ποια είναι τα περιθώρια απόκλισης, αντενέργειας και ατομικής ανεξαρτησίας ή, με άλλα λόγια, με ποιο τρόπο διατηρείται και διασώζεται η ατομική ιδιομορφία μέσα στη διαδικασία προσαρμογής και υποταγής στους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες;

- Οπωσδήποτε, το ισχύον πλαίσιο αξιών και κανόνων συμπεριφοράς ασκεί μια καθοριστική πίεση στο άτομο και ρυθμίζει ως ένα βαθμό τον τρόπο σκέψης και δράσης του. Η συμμόρφωση με το «κοινωνικά παραδεκτό» δεν πηγάζει τόσο από το φόβο της κύρωσης, όσο απ' τον κίνδυνο της κοινωνικής απόρριψης. Ο φόβος της αποβολής απ' το κοινωνικό σύνολο ή το ενδεχόμενο της περιθωριοποίησης αποτελούν τα μεγάλα «όπλα» πειθαναγκασμού και πειθάρχησης στις ανθρωπίνες κοινωνίες.

- Όμως η προσαρμογή δεν είναι ταυτόσημη με την ομοιομορφοποίηση. Η ομοιομορφοποίηση οδηγεί στην πλήρη απορρόφηση του ατόμου απ' το σύνολο και στην εξαφάνιση κάθε ατομικής ιδιαιτερότητας. Αντίθετα η προσαρμογή αφήνει όρια ελαστικότητας, τα οποία επιτρέπουν το σεβασμό των ατομικών ιδιαιτεροτήτων.

- Έτσι λοιπόν η ένταξη και η προσαρμογή του ατόμου μέσα στην κοινωνία έχει αναμφισβήτητα τις θετικές της παραμέτρους:

- Καλλιεργεί, ενισχύει, επιβάλλει το σεβασμό, τη δικαιοσύνη, την ελευθερία. Προασπίζει και κατοχυρώνει την ατομική ελευθερία μέσα από τους θεμιτούς περιορισμούς.
- Η ομάδα καλύπτει συναισθηματικά το άτομο, σπάει τα στεγανά, καταργεί τη μοναξιά.
- Οι άνθρωποι λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους, αλληλοβοηθούνται, και μέσω της αλληλεγγύης προάγεται και το άτομο και η κοινωνία.
- Προωθείται η φιλία και η συνεργασία. Αντιμετωπίζονται καλύτερα τα προβλήματα.
- Ο πολιτισμός είναι προϊόν συλλογικής δράσης, δε δημιουργείται πολιτισμός δίχως τη συνύπαρξη και συνεργασία των ανθρώπων.
- Ο άνθρωπος ξεκομμένος από την ομάδα δε μπορεί να ολοκληρωθεί σαν ψυχική και πνευματική οντότητα.

- Αντίθετα, η ομοιομορφοποίηση (κοινωνικός κομφορμισμός) «θολώνει την όραση, δένει τη σκέψη, μηχανοποιεί τη συμπεριφορά». Συγκεκριμένα:

- Η κοινωνία επιβάλλει στο άτομο στερεότυπα, τυποποιημένες συμπεριφορές, προκαταλήψεις, βάζοντάς του μ' αυτό τον τρόπο παρωπίδες. Το άτομο που γαλουχείται μ' αυτά τα δεδομένα έχει μάθει να τα θεωρεί φυσιολογικά και αυτονόητα. Τα δέχεται, πολλές φορές, ως αξίωμα, δε ζητά αποδείξεις.
- Η έμφυτη τάση μίμησης κάνει τον άνθρωπο να συμμορφώνεται μ' αυτό που του υποδεικνύει η ομάδα, και να το ακολουθεί. Έτσι, σε αρκετές περιπτώσεις το πλήθος εμποδίζει την «όραση», στενεύει το οπτικό πεδίο του ατόμου, το αποπροσανατολίζει.
- Επιπλέον, η παντοδυναμία της εικόνας και των Μέσων Ενημέρωσης είναι σε θέση – με την υποβολή και την προπαγάνδα – να πείσει πως «το μαύρο είναι άσπρο». Η κοινωνικοποίηση είναι και «κανονικοποίηση», όταν απουσιάζει η κριτική αντίσταση του δέκτη. Η κοινωνία – το οργανωμένο πλήθος – ορίζει το κανονικό, το αποδεκτό και το ορθό.
- Η ανάγκη κύρους, γοήτρου και κοινωνικής αποδοχής οδηγεί συχνά το άτομο στην άκριτη αποδοχή κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς (= η δύναμη της «κοινής γνώμης»). Η άρνηση του ατόμου ν' ακολουθήσει το πλήθος το οδηγεί στην περιθωριοποίηση, πράγμα που είναι δυσβάστακτο.
- Το ένστικτο της αγέλης, η ψυχολογία της μάζας, συχνά εξαφανίζει τον άνθρωπο ως ατομική συνείδηση. Το άτομο χάνεται στο πλήθος, ισοπεδώνεται.
- Ο κομφορμισμός είναι συμβιβασμός που «ανακουφίζει», γιατί γλιτώνει το άτομο από την πρωτοβουλία και του προσφέρει έτοιμες λύσεις. Έτσι όμως το καθιστά ανίκανο να σκέφτεται και να κρίνει, το μετατρέπει σε υποχείριο.

- Επομένως, η ομοιομορφοποίηση και ο κοινωνικός κομφορμισμός είναι μια μορφή (πνευματικής) δουλείας, συχνά συνειδητή και εθελούσια. Μια τέτοια στάση ζωής όμως αντίκειται στην ανθρώπινη φύση και στο δικαίωμα της διαφορετικότητας. Όσο απαραίτητη είναι η κοινωνικοποίηση και η προσαρμογή, άλλο τόσο απευκταία είναι η ομοιομορφοποίηση και η ισοπέδωση της ατομικής συνείδησης.

ΘΕΜΑ: ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ

- **Λαϊκότητα:** αυθεντική και ειλικρινής έκφραση του λαού που αντιστοιχεί στο γνήσιο χαρακτήρα και τις αξίες του και εξυπηρετεί τα πραγματικά μακροπρόθεσμα συμφέροντά του. Στο χώρο της πολιτικής, ο όρος λαϊκότητα εκφράζει τη συμμετοχή του λαού στα πολιτικά πράγματα και στην άσκηση της εξουσίας.

- **Λαϊκισμός:** επιφανειακή και υστερόβουλη μίμηση του τρόπου ζωής, της γλώσσας, των συνηθειών και της συμπεριφοράς του απλού λαού. Η μίμηση αυτή περιορίζεται στα εξωτερικά γνωρίσματα, τους τύπους και στοχεύει στην εξασφάλιση της εύνοιας του λαού και τη δημιουργία θετικού κλίματος στην κοινή γνώμη. Με αυτή την έννοια ο λαϊκισμός συνδέεται με τη δημαγωγία και την προπαγάνδα. Επομένως, ο λαϊκισμός είναι κατ' επίφαση λαϊκότητα. Επικαλείται το λαό, αλλά στην πραγματικότητα στρέφεται ενάντια στα συμφέροντά του, αφού υιοθετεί απόψεις δημοφιλείς, αλλά μακροπρόθεσμα καταστροφικές. Η ανάπτυξη του στην πολιτική ζωή οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην περιορισμένη συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο βίο.

- Ο λαϊκισμός εκπορεύεται κυρίως από το χώρο της πολιτικής, των μέσων ενημέρωσης και της διαφήμισης και συνδέεται με την εξυπηρέτηση μικροπολιτικών ή οικονομικών συμφερόντων. Στόχος είναι ο προσεταιρισμός της κοινής γνώμης με δημαγωγικές μεθόδους και πρακτικές χειραγώγησης:

- **Ανεδαφικές υποσχέσεις** που στοχεύουν στην εκμετάλλευση των προσδοκιών και των αναγκών του πολίτη για ψηφοθηρικούς λόγους και ενισχύονται από την απουσία παιδείας και την ελλιπή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά.
- **Κολακεία αρνητικών λαϊκών συμπεριφορών.** Ο λαϊκιστής πολιτικός, επιδιώκοντας να γίνει αρεστός, δε διστάζει να επικροτήσει την αγένεια και την έλλειψη πολιτισμού.
- Υποστήριξη τυχοδιωκτικής και φιλοπόλεμης πολιτικής, αποβλέποντας στην εκμετάλλευση του εθνικού φρονήματος του λαού και της εθνικής υπερηφάνειας (πατριδοκαπηλία).
- **Μίμηση καθημερινών συνηθειών και λαϊκών προτιμήσεων** στη γλώσσα, τον αθλητισμό, την ενδυμασία και τις καθημερινές ασχολίες του μέσου ανθρώπου. Έτσι, ο λαϊκιστής προβάλλει την εικόνα ενός ανθρώπου που βρίσκεται κοντά στο λαό και αποτελεί μέρος του.
- **Αβασάνιστη καταγγελία και διαβολή ανθρώπων,** που ξεχωρίζουν στον τομέα τους, ως εχθρών του λαού, προδοτών, ανήθικων, καταχραστών κ.λπ. Η τακτική αυτή πολλές φορές καταλήγει σε επίθεση στην ιδιωτική ζωή του αντιπάλου και σε λασπολογία.
- **Προβολή και αξιοποίηση στερεότυπων αντιλήψεων και απλουστεύσεων** που είναι διαδεδομένες στο λαό και οδηγούν σε προκαταλήψεις και φανατισμό.
- **Δημιουργία πελατειακών σχέσεων** και προώθηση των αξιώσεων των «ημετέρων». Η παραβίαση της αρχής της αξιοκρατίας και του νόμου παρουσιάζεται ως ικανοποίηση των «λαϊκών» αιτημάτων.
- **Επιδοκιμασία αδυναμιών και αρνητικών συμπεριφορών του καταναλωτή** (επίδειξη, σνομπισμός, επιπολαιότητα κ.λπ.) από τη διαφήμιση, με στόχο το κέρδος.
- **Μετατροπή της ανθρώπινης δυστυχίας σε τηλεοπτικό θέαμα** και προβολή εκπομπών χαμηλής ποιότητας που αποβλέπουν στην αύξηση της τηλεθέασης, αλλά δικαιολογούνται με την επίκληση του λαϊκού ενδιαφέροντος.
- **Κολακεία της υποβαθμισμένης αισθητικής** και της άκριτης μίμησης ευτελών συμπεριφορών ή εφήμερων «αστέρων» του θεάματος, ως αποτέλεσμα της εμπορευματοποίησης της τέχνης.

- Τα φαινόμενα λαϊκισμού στο χώρο της πολιτικής και του πολιτισμού συνιστούν εκδηλώσεις οπισθοδρόμησης και αποτελμάτωσης και αναστέλλουν τον εκσυγχρονισμό και την πρόοδο των κοινωνιών. Έτσι, οι **συνέπειες** είναι οδυνηρές:

- Αποπροσανατολίζεται η κοινή γνώμη, η οποία δίνει έμφαση στο «φαίνεσθαι» και όχι στο «είναι», με συνέπεια την εξαπάτηση του ατόμου (πολίτη, καταναλωτή, θεατή κ.λπ.).
- Υπονομεύεται η δημοκρατία, εφόσον ο πολίτης δεν είναι κριτικά σκεπτόμενος, αλλά χειραγωγείται και κατευθύνεται, ενώ υποβαθμίζεται η ποιότητα της πολιτικής ζωής με την κυριαρχία της δημαγωγίας και του φανατισμού.
- Πλήττεται το εθνικό και συλλογικό συμφέρον, επειδή οι προσωπικές και κομματικές επιδιώξεις καθορίζουν τη στάση των πολιτικών.
- Ενισχύεται η διαφθορά και η αναξιοκρατία, με συνέπεια τον παραμερισμό των πραγματικά ικανών.

- Παραβλέπονται και διαιωνίζονται τα σημαντικά προβλήματα, αφού η επίλυσή τους πολλές φορές απαιτεί μέτρα μη δημοφιλή, τα οποία ο λαϊκιστής πολιτικός δεν είναι διατεθειμένος να λάβει, επειδή υπολογίζει το «πολιτικό κόστος».
- Υποβαθμίζονται τα αισθητικά κριτήρια και εμπορευματοποιείται ο λαϊκός πολιτισμός με αποτέλεσμα την πολιτιστική υποβάθμιση της κοινωνίας.

- Η **αντιμετώπιση** του λαϊκισμού συνδέεται με την πνευματική και πολιτική ωρίμανση του ατόμου – πολίτη και την αναβάθμιση του επιπέδου της πολιτικής και πολιτιστικής ζωής της κοινωνίας. Γι' αυτό απαιτείται:

- Διαμόρφωση μιας κοινωνίας ενεργών και σκεπτόμενων πολιτών. Ο πολιτικοποιημένος άνθρωπος έχει τα απαιτούμενα εφόδια, για να κατανοεί τις προθέσεις και τις σκοπιμότητες, να αντιμετωπίζει με σκεπτικισμό και κριτική διάθεση τις πληροφορίες και τα συνθήματα και να αντιστέκεται στην κολακεία και τη δημαγωγία.
- Αναβάθμιση της ποιότητας της πολιτικής ζωής και ενίσχυση της δημοκρατίας. Η δημοκρατία χρειάζεται πολιτικούς οι οποίοι στηρίζονται στο επιχείρημα και όχι στο σύνθημα, στη συνέπεια έργων και λόγων, σε ένα πρόγραμμα αρχών με αποτελεσματικές και δημιουργικές προτάσεις που μπορούν να επιλύσουν τα προβλήματα του πολίτη.
- Παροχή ποιοτικής ψυχαγωγίας και πληροφόρησης. Οι άνθρωποι του τύπου και κυρίως της τηλεόρασης μπορούν να αναδειχθούν σε μηχανισμό ελέγχου, αποκάλυψης και αποδοκιμασίας του λαϊκισμού και ταυτόχρονα σε συντελεστές προστασίας του ανύποπτου πολίτη – δέκτη.
- Έλεγχος της εξουσίας για φαινόμενα διαφθοράς, αλαζονείας και δημαγωγίας. Η δημοκρατική κοινή γνώμη πρέπει να αξιολογεί, να επιβραβεύει ή να στιγματίζει πολιτικές συμπεριφορές και να προστατεύει το δημόσιο συμφέρον.
- Παιδεία με στόχο τον κριτικά σκεπτόμενο και δημοκρατικό πολίτη. Το σχολείο οφείλει να προετοιμάσει το νέο για την αντιμετώπιση του δημαγωγικού και λαϊκιστικού λόγου, εξασφαλίζοντας τη σωστή πολιτικοποίησή του και τη διαμόρφωση πολιτικών κριτηρίων.

ΘΕΜΑ: ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Α1. ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ – ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

- Σε μια πραγματικά δημοκρατική κοινωνία η πληροφόρηση πρέπει να είναι αντικειμενική, να μην αποσιωπά σημαντικά γεγονότα ούτε να προβάλλει επουσιώδη κι ασήμαντα συμβάντα. Όταν όμως η πληροφόρηση είναι κατευθυνόμενη και η παρουσίαση των γεγονότων επιλεκτική, τότε μάλλον βρισκόμαστε στην περιοχή της παραπληροφόρησης – προπαγάνδας. Προπαγάνδα μπορούμε να ονομάσουμε τη σκόπιμη διάδοση παραποιημένων ή ψεύτικων ειδήσεων· προφανής στόχος είναι η χειραγώγηση και η παραπλάνηση της κοινής γνώμης.

- Η – με επιστημονικό τρόπο – παραπληροφόρηση αποτελούσε και αποτελεί πάγια τακτική δικτατορικών καθεστώτων. Δυστυχώς όμως ακόμη και στα δημοκρατικά καθεστώτα ακολουθείται η ίδια τακτική, αυτή τη φορά με εμπνευστές κάποιους οικονομικούς μεγιστάνες και πολιτικούς κύκλους. Πιο συγκεκριμένα παράγοντες που προκαλούν την παραπληροφόρηση είναι:

- Η εξάρτηση των ΜΜΕ από οικονομικά κέντρα εξουσίας (αυτά – στην προσπάθειά τους να προωθήσουν τα συμφέροντά τους – χαλκεύουν και παραποιούν ειδήσεις).
- Ο διακριτικός (σε δημοκρατικά καθεστώτα) ή απροκάλυπτος (σε δικτατορικά καθεστώτα) έλεγχος των ΜΜΕ απ’ την εκάστοτε πολιτική εξουσία (μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις η διαπλοκή οικονομικών και πολιτικών κέντρων εξουσίας αποτελεί θανάσιμη απειλή για την ελευθερία του τύπου).
- Η εμπορευματοποίηση της ενημέρωσης (στο βωμό της «αποκλειστικότητας» θυσιάζονται η εγκυρότητα και η υπευθυνότητα στη μετάδοση της είδησης, ενώ αποθεώνονται οι προσπάθειες εντυπωσιασμού, η προχειρότητα, η επιφανειακή ενημέρωση, η συγκινησιακή – σε βαθμό χυδαιότητας – παρουσίαση κάποιων θεμάτων).
- Ο «κιτρινισμός» των ΜΜΕ (σε αρκετές περιπτώσεις αθώοι άνθρωποι έγιναν βορά των αδηφάγων ΜΜΕ).

- Βεβαίως, οι παραπάνω παράγοντες δε θα ήταν τόσο απειλητικοί αν δε συνδυαζόταν απ’ τη μια με την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών προπαγάνδας κι απ’ την άλλη με την άγνοια και την αδιαφορία της κοινής γνώμης. Η παθητικότητα, επομένως, και η αδράνεια της κοινής γνώμης καθιστούν το πρόβλημα της παραπληροφόρησης ιδιαίτερα οξύ και τις συνέπειές του ανυπολόγιστα σοβαρές, διότι με τους μηχανισμούς παραπληροφόρησης – προπαγάνδας:

- Υποβαθμίζονται σοβαρά θέματα και προβάλλονται τα ασήμαντα κι ανάξια λόγου.
- Χειραγωγούνται οι άνθρωποι και διαμορφώνουν στρεβλή άποψη για την πραγματικότητα (αμβλύνεται η κριτική τους ικανότητα και εξασθενούν τα ανταντακλαστικά τους).
- Καλλιεργούνται οι προκαταλήψεις, ο φανατισμός και – σε τελική ανάλυση – η βία.
- Σπιλώνονται συνειδήσεις και στιγματίζονται ολόκληρες ομάδες ανθρώπων.

- Οι συνέπειες του προβλήματος καταδεικνύουν τη σοβαρότητά του αλλά και την αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την αντιμετώπισή του. Προς αυτή την κατεύθυνση θετικό βήμα θα αποτελούσε η ευαισθητοποίηση όλων των ανθρώπων και η συνειδητή αντίδρασή τους, με στόχο την άρση της «δικτατορίας» των ΜΜΕ.

Α2. ΜΜΕ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

- Τα ΜΜΕ τελειοποιούνται συνεχώς αξιοποιώντας όλες τις εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας και των τηλεπικοινωνιών (ψηφιακή τηλεόραση, διαδίκτυο, κ.τ.λ.).

- Σύμφωνα με μια άποψη η υπερτελειοποίηση των ΜΜΕ κατοχυρώνει την ελευθερία, διότι τα ΜΜΕ:

- Παρέχουν πολλές δυνατότητες πληροφόρησης (πλουραλισμός).
- Εκμηδενίζουν τις αποστάσεις και το χρόνο.
- Φέρνουν σε επαφή ανθρώπους απ’ τις πιο μακρινές περιοχές του πλανήτη, καταπολεμώντας μ’ αυτό τον τρόπο τις προκαταλήψεις και τη μισαλλοδοξία.
- Συμβάλλουν στη διακίνηση και την προβολή ιδεών και απόψεων, προωθώντας έτσι το διάλογο και την επίλυση προβλημάτων σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.
- Αποκαλύπτουν την πολυδιάστατη αλήθεια και διευκολύνουν την πρόσβαση στη γνώση.
- Ελέγχουν την εξουσία και αποκαλύπτουν τυχόν αυθαιρεσίες της.
- Ευαισθητοποιούν την κοινή γνώμη.

- Σύμφωνα όμως με άλλη άποψη η υπερτελειοποίηση των ΜΜΕ **προβάλλει ως απειλή νέας δουλείας**, διότι τα ΜΜΕ:

- Γίνονται *όργανα προπαγάνδας και παραπληροφόρησης* σε παγκόσμιο επίπεδο, εξυπηρετώντας πολιτικά – οικονομικά συμφέροντα.
- Προβάλλουν έναν *ομοιόμορφο τρόπο ζωής που βασίζεται σε καταναλωτικά πρότυπα*, οδηγώντας μ' αυτό τον τρόπο στην ομοιομορφία και τον *κοινωνικό κομφορμισμό*.
- Αποκτούν *υπερεθνική ισχύ* και επηρεάζουν ακόμη και την πολιτική εθνικών κυβερνήσεων σε ορισμένες περιπτώσεις.
- Προβάλλουν αφενός μια *ζοφερή πραγματικότητα*, όπου κυριαρχούν η βία, οι συγκρούσεις, ο θάνατος και τα ανθρώπινα δράματα, αφετέρου μια «*ανάλαφρη*» εκδοχή της ζωής όπου κυριαρχούν η μόδα, ο πλούτος, τα σκάνδαλα επωνύμων κ.ά. Έτσι δημιουργούν ένα κλίμα φοβίας, ανασφάλειας, χαύνωσης και αδιαφορίας για τα σοβαρά πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα.
- Χειραγωγούν και κατευθύνουν την κοινή γνώμη.
- Προβάλλουν *επουσιώδη θέματα* και έτσι απομακρύνουν την κοινή γνώμη απ' τα φλέγοντα προβλήματά της.
- Αμβλύνουν την κριτική ικανότητα των ανθρώπων, οδηγώντας τους έτσι στην *παθητικοποίηση* και στην ατροφία της ψυχής και του πνεύματος.

ΘΕΜΑ: ΜΕΣΣΙΑΝΙΣΜΟΣ

Α. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Ο μεσσιανισμός, λέξη και όρος εβραϊκής προέλευσης που έχει περάσει και στις άλλες γλώσσες, εκφράζει τη διαδεδομένη στους λαούς προσδοκία του ερχομού ενός λυτρωτή και αναμορφωτή της ανθρωπότητας, ενός Μεσσία. Ο μεσσιανισμός στηρίζεται στην πίστη μιας ριζικής ανατροπής της υπάρχουσας κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής δομής. Μ' αυτή την ανατροπή θ' αποκατασταθούν οι εύθραυστες ισορροπίες και θα γίνει η ειρήνη, η ευτυχία και η υλική άνεση κοινό κτήμα όλης της ανθρωπότητας.

- Ο μεσσιανισμός ως ιδεολογία και στάση ζωής, αν και ξεκίνησε απ' το χώρο της θρησκείας, σήμερα μπορεί να ανιχνευθεί σ' όλους σχεδόν τους τομείς της κοινωνίας:

- Στο χώρο της πολιτικής: σε περιόδους κρίσεων και αναταραχής ο λαός αναμένει ως σωτήρα και λυτρωτή έναν χαρισματικό ηγέτη, ο οποίος θα βγάλει τη χώρα απ' το αδιέξοδο.
- Στο χώρο της τεχνολογίας και της επιστήμης (τεχνολογικός μεσσιανισμός): η λύτρωση απ' όλα τα δεινά αναμένεται πλέον όχι από κάποιον προικισμένο ηγέτη, αλλά από την τεχνολογία, η οποία υποτίθεται ότι θα επιλύσει όλα τα προβλήματα και θα προσφέρει στον άνθρωπο όλα τα αγαθά (ακόμη και την αθανασία!).
- Στο χώρο του αθλητισμού: η προσδοκία έλευσης του ταλαντούχου και χαρισματικού αθλητή που θα βγάλει από την ανυποληψία την ομάδα ή και τη χώρα ολόκληρη, προκαλεί ρίγη ενθουσιασμού και συγκίνησης στη φίλαθλη κοινή γνώμη. Μ' αυτό τον τρόπο ο ενεργητικός φίλαθλος μετατρέπεται σε αφιονισμένο οπαδό, ο οποίος φτάνει στο σημείο να «αποθεώνει» και να «προσκυνά» τα ινδάλματα που στήνουν μπροστά του οι μηχανισμοί προπαγάνδας και χειραγώγησης (ΜΜΕ).
- Στο χώρο της τέχνης: η αναμονή του μεγαλοφυούς και προικισμένου καλλιτέχνη, που θα εκφράσει τους πόθους και τα πάθη του κάθε ανθρώπου, λειτουργεί παραπλανητικά και καθησυχαστικά, καθώς οι περισσότεροι αρκούνται στην παθητική «κατανάλωση» προϊόντων υποκειμενικού υποκειμενικού, ενώ, ταυτόχρονα, θεοποιούν «ινδάλματα» που κατασκευάζονται έντεχνα από τα ΜΜΕ.

- Έχει παρατηρηθεί πως η εμφάνιση και η διάδοση μεσσιανικών αντιλήψεων συνδέεται συνήθως με την κρίση των δημοκρατικών θεσμών, την όξυνση κάποιων χρόνιων κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων (π.χ. ανεργία, βία, εγκληματικότητα, πόλεμοι, κοινωνικές αναταραχές, λαϊκισμός, κ.τ.λ.), την παρακμή των ηθικών αξιών (δικαιοσύνη, παρησία, ανδρεία, σωφροσύνη, κ.τ.λ.), τη μαζοποίηση, την αλλοτρίωση και τον κοινωνικό κομφορμισμό.

- Όταν επενεργούν και συνδυάζονται οι παραπάνω συνθήκες, τα αποτελέσματα είναι συχνά οδυνηρά:

- Οι άνθρωποι συνθλίβονται υπό το βάρος των καταστάσεων, χάνουν την αυτοπεποίθησή τους και την εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους, στο δημοκρατικό πολίτευμα και στην αξία της προσωπικότητας του κάθε ατόμου.
- Άνθρωποι που δεν πιστεύουν στις ικανότητες και τις αξίες τους, γίνονται υποχείρια της προπαγάνδας, βρίσκουν συχνά καταφύγιο σε ομάδες που πρεσβεύουν αντιλήψεις μεσσιανικές και εσχατολογικές, ενστερνίζονται αυτές τις αντιλήψεις και γίνονται πειθήνια όργανα του εκάστοτε «ηγέτη» κι «αρχηγού».
- Αυτή την κατάσταση την εκμεταλλεύονται συνήθως κάποιοι επιτήδειοι και καιροσκόποι, οι οποίοι – με όπλα την προπαγάνδα και τον έλεγχο των ΜΜΕ – κατακυριεύουν τα πλήθη και αυτοπροβάλλονται ως «σωτήρες» και «λυτρωτές».

- Το «αντίδοτο» απέναντι σε κάθε είδους μεσσιανικές αντιλήψεις και ιδεολογίες είναι η ορθή παιδεία. Αυτή «μορφώνει» τον άνθρωπο, τον οδηγεί στην αυτογνωσία και στο σεβασμό των άλλων, στην πίστη ότι τα κοινά και μείζονα προβλήματα αντιμετωπίζονται από κοινού. Άλλωστε, καμιά «χαρισματική» και «προικισμένη» προσωπικότητα δεν μπορεί να δρα περισσότερο αποτελεσματικά από το σύνολο ανθρώπων πεπαιδευμένων κι ελεύθερων στην ψυχή.

ΘΕΜΑ: ΜΝΗΜΕΙΑ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ – ΜΟΥΣΕΙΑ

Α1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Με τον όρο «μνημεία» εννοούμε τα υλικά εκείνα δημιουργήματα παλαιότερων πολιτισμικών περιόδων που έχουν ξεχωριστή ιστορική ή και καλλιτεχνική αξία εφόσον είτε φανερώνουν το επίπεδο ανάπτυξης και τα αισθητικά κριτήρια μιας συγκεκριμένης εποχής είτε με το κάλλος και την καλλιτεχνική αρτιότητά τους αναδεικνύονται σε έργα που συγκινούν διαχρονικά τόσο τους ανθρώπους του τόπου όπου βρίσκονται όσο και τους ανθρώπους κάθε άλλης χώρας.

- Πρόκειται, ειδικότερα, για μεμονωμένα κτίσματα ή σύνολα κτισμάτων, που έχουν διασωθεί και διατηρηθεί από προηγούμενη ιστορική στιγμή και παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον.

- Με τον όρο μνημείο, πάντως, δηλώνουμε, επίσης, και το οικοδόμημα, τη στήλη, το άγαλμα ή όποιας άλλης μορφής γλυπτό, το οποίο δημιουργείται προς τιμήν και ανάμνηση προσώπου που έχει πεθάνει ή σημαντικού γεγονότος.

- Η **ιδιαιτέρη σημασία** των μνημείων:

- **Πηγή ιστορικών γνώσεων – Πληρέστερη κατανόηση της ιστορικής περιόδου στην οποία ανήκουν:** πέρα από τις ειδικές γνώσεις και πληροφορίες που αντλούν οι επιστήμονες μέσα από την ενδελεχή μελέτη των μνημείων, ακόμη κι ο απλός επισκέπτης μπορεί να αποκομίσει σημαντικές γνώσεις μέσα από την επαφή του με αυτά. Ένα μνημείο, είτε έχει θρησκευτικό χαρακτήρα, όπως είναι οι ναοί, είτε σχετίζεται με την κοσμική εξουσία, όπως είναι ένα ανάκτορο, είτε σχετίζεται με την τέχνη και τον πολιτισμό, όπως είναι για παράδειγμα το Ωδείο του Ηρώδου του Αττικού, επιτρέπει στον επισκέπτη να αντιληφθεί το επίπεδο τεχνογνωσίας των ανθρώπων που το δημιούργησαν, το μέγεθος της οικονομικής δαπάνης που απαιτήθηκε, τα αισθητικά κριτήρια της εποχής, αλλά και την αξία που αναγνώριζαν οι άνθρωποι εκείνης της εποχής στους θεούς, στους βασιλείς, στην τέχνη και στην πολιτεία τους εν γένει. Ο επισκέπτης ενός μνημείου, ακόμη κι αν έχει προηγουμένως μελετήσει τα σχετικά ιστορικά στοιχεία, μόνο όταν το αντικρίζει από κοντά μπορεί να εκτιμήσει την πραγματική του αξία και να συνειδητοποιήσει την έκταση των εργασιών που χρειάστηκαν για τη δημιουργία του. Έτσι, η άμεση αυτή επαφή με το μνημείο προσφέρει ουσιαστική κατανόηση του χώρου και της λειτουργικότητάς του, της αισθητικής αξίας του μνημείου, αλλά και του μεγέθους του, κατά τρόπο που η απλή παράθεση πληροφοριών σ' ένα βιβλίο δεν θα μπορούσε ποτέ να προσφέρει.
- **Ενίσχυση του ενδιαφέροντος για την ιστορία του τόπου:** ο επισκέπτης ενός μνημείου, ερχόμενος σ' επαφή με τη δημιουργικότητα και τις τεχνικές ικανότητες ανθρώπων που έζησαν εκατοντάδες ή και χιλιάδες χρόνια πριν, εμπνέεται από τη δυναμική τους και συχνά επιθυμεί να μελετήσει διεξοδικότερα τις ιστορικές και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά την περίοδο δημιουργίας του εκάστοτε μνημείου. Αποκτά πιο ουσιαστικό ενδιαφέρον για την ιστορία του τόπου του και για τις εξελίξεις εκείνες που επέτρεψαν στους προγόνους του να φτάσουν σ' ένα τόσο υψηλό οικονομικό και πνευματικό επίπεδο, ώστε να είναι σε θέση να φτιάχνουν έργα που εντυπωσιάζουν ακόμη και σήμερα με την αρχιτεκτονική και αισθητική τους αρτιότητα.
- Προκύπτει επί της ουσίας μια ξεχωριστή αξία διασύνδεση ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν, καθώς τα μνημεία αυτά φανερώνουν αφενός τις πνευματικές κορυφώσεις περασμένων ιστορικών περιόδων, που κάποτε μοιάζουν δυσεπίτευκτες ακόμη και για τα σημερινά δεδομένα τεχνογνωσίας και υλικοτεχνικής υποδομής, κι αφετέρου αποτελούν ένα διαρκές κάλεσμα προς τους ανθρώπους του παρόντος να διεκδικήσουν μια νέα ανοδική πορεία για τον τόπο και τη χώρα τους.
- **Διατήρηση και ισχυροποίηση της εθνικής συνείδησης:** τα μνημεία ενός τόπου και κυρίως εκείνα που συνδέονται με τις πολύ παλαιότερες ιστορικές περιόδους ενός έθνους αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες της πορείας και της δυναμικής ενός λαού. Όποιες κι αν είναι οι συνθήκες του παρόντος, τα μνημεία υπενθυμίζουν συνεχώς την εξελικτική δύναμη του έθνους και τα μεγάλα του επιτεύγματα. Επιτρέπουν σε κάθε νέο μέλος της πολιτείας να αποκτά συναίσθηση της σημαντικής ιστορικής πορείας που έχει διανύσει το έθνος του, και του προσφέρουν, έτσι, πεποίθηση και πίστη στις δημιουργικές δυνάμεις του λαού στον οποίο ανήκει.
- **Τα μνημεία κάθε τόπου αποτελούν μέρος της παγκόσμιας κληρονομιάς:** πολλά από τα μνημεία του ελληνικού χώρου ανήκουν στα καλύτερα παραδείγματα της δημιουργικής ευφυΐας του ανθρώπου. Αποτελούν τεκμήρια μιας σημαντικής ανταλλαγής ανθρώπινων αξιών και παρέχουν μια μοναδική ή

τουλάχιστον εξαιρετική μαρτυρία μιας πολιτισμικής παράδοσης ή ενός πολιτισμού που ζει ακόμα. Είναι άμεσα συνδεδεμένα με σημαντικά στάδια της ανθρώπινης ιστορίας και για το λόγο αυτό έχουν εξέχουσα οικουμενική αξία και αποτελούν τμήμα της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Τα μνημεία, επομένως, αν και εύλογα αποτελούν πηγή εθνικής υπερηφάνειας, δεν παύουν εντούτοις ν' ανήκουν στο σύνολο της ανθρωπότητας, εφόσον οι αξίες που εκπροσωπούν, η ιστορική τους διαδρομή, ο συμβολικός τους χαρακτήρας και η καλλιτεχνική τους αξία, λειτουργούν ως δεσμοί συνοχής για όλους τους ανθρώπους και ως διαρκές κάλεσμα για ειρηνική συνύπαρξη.

- **Πηγές αισθητικής απόλαυσης και αγωγής:** τα μνημεία προσφέρουν στους επισκέπτες τους μια ιδιαίτερη αισθητική εμπειρία, καθώς αποτελούν συνήθως έργα υψηλής τεχνικής και αισθητικής αρτιότητας. Σε αντίθεση με τα συνήθη κτίσματα ενός αστικού τοπίου, τα μνημεία παλαιότερων ιστορικών περιόδων έχουν τη δική τους ταυτότητα που αντανακλά τελείως διαφορετικές αντιλήψεις για τη λειτουργικότητα, το μέγεθος και τη συνολική εικόνα ενός οικοδομήματος.
- **Προσέλκυση τουριστών:** τα μνημεία, όπως και πολλοί αρχαιολογικοί χώροι, αποτελούν ισχυρούς τουριστικούς πόλους, καθώς άνθρωποι απ' όλο τον κόσμο θέλουν να δουν και να θαυμάσουν από κοντά δημιουργήματα και έργα τέχνης που έχουν τεράστια ιστορική και καλλιτεχνική αξία. Αυτό σημαίνει πως η σωστή και συστηματική προβολή αυτών των μνημείων μπορεί να προσφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη για τη χώρα, μιας και οδηγεί στη σταθερή προσέλκυση εκατοντάδων χιλιάδων τουριστών σε ετήσια βάση.

- Ο οφειλόμενος σεβασμός απέναντι στα μνημεία:

- Με δεδομένη την ιδιαίτερη αξία που έχουν τα διάφορα ιστορικά μνημεία, είναι εύλογη η υποχρέωση της πολιτείας, αλλά και των πολιτών, να τα αντιμετωπίζουν με τον αναγκαίο σεβασμό. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως θα πρέπει να υπάρχει **η κατάλληλη μέριμνα για τη συντήρησή τους, για την αποκατάσταση ζημιών ή φθορών** που έχουν προκληθεί σε αυτά, καθώς και για την καλύτερη δυνατή προβολή τους. Εντούτοις, σε μια χώρα όπως είναι η Ελλάδα, όπου υπάρχουν πάρα πολλά μνημεία, παρατηρείται μια παράδοξη στάση αδιαφορίας απέναντι σ' αυτά τα πολύτιμα έργα της πολιτισμικής και ιστορικής μας παράδοσης. Έτσι, ενώ τα μνημεία εκείνα που αξιοποιούνται σε τουριστικό επίπεδο, λαμβάνουν, ως ένα βαθμό, την αναγκαία φροντίδα, εκείνα τα μνημεία που δεν έχουν αναδειχθεί τουριστικά, έρχονται αντιμέτωπα με την παραμέληση και φθείρονται ταχύτερα από το αναμενόμενο, εφόσον δεν υπάρχει το αναγκαίο ενδιαφέρον για τη συντήρησή τους.
- Την ευθύνη για τη συντήρηση των μνημείων, αλλά και για την κατάλληλη φροντίδα του περιβάλλοντα χώρου στον οποίο βρίσκονται αυτά, ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη δυνατή ανάδειξή τους, την έχει το κράτος, γεγονός που εξηγεί την εικόνα αδιαφορίας και παραμέλησης που διαπιστώνουμε σε αυτόν τον τομέα. Με την προσφιλή αιτιολογία των οικονομικών προβλημάτων το κράτος επιχειρεί να εξηγήσει τις ελλείψεις που εντοπίζονται στο αναγκαίο προσωπικό για τη φύλαξη, συντήρηση και γενικότερη προβολή των μνημείων, χωρίς ωστόσο να γίνονται πλήρως αντιληπτές από την πλευρά των υπευθύνων οι συνέπειες που έχει η παραμέληση των μνημείων και η οικονομική ζημία που προκύπτει από την ελλιπή αξιοποίησή τους.

- Προτάσεις για τη διασφάλιση μιας ποιοτικής επαφής με τα μνημεία:

- Η **επαφή των πολιτών** και ιδίως των νέων ανθρώπων με τα μνημεία του πολιτισμού μας δεν θα πρέπει να περιορίζεται σε τυπικές επισκέψεις στο πλαίσιο κάποιας εκπαιδευτικής εκδρομής, αλλά θα πρέπει να αποκτά τον χαρακτήρα μιας ουσιαστικότερης γνωριμίας, προκειμένου να προκύπτει και το αναγκαίο αίσθημα σεβασμού και εκτίμησης απέναντι στα εξέχουσας σημασίας αυτά οικοδομήματα και έργα τέχνης. Ζητούμενο είναι οι πολίτες της χώρας, από μικρή ήδη ηλικία, να κατανοούν πλήρως πως τα ιστορικά αυτά μνημεία έχουν ανεκτίμητη αξία και πως αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής μας ταυτότητας, και να φροντίζουν έτσι με την ενεργή στάση τους για την προστασία και την ορθή προβολή τους.
- **Ιστορική μελέτη των μνημείων:** προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν την αξία που έχουν τα διασωθέντα μνημεία που υπάρχουν διάσπαρτα σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο και να αποκτήσουν τον επιδιωκόμενο σεβασμό απέναντι σε αυτά -έστω κι αν ορισμένα δεν είναι πια άρτια και δεν εμπνέουν το δέος που ενέπνεαν στην αρχική τους μορφή-, είναι σημαντικό να διερευνάται επαρκώς τόσο η λειτουργικότητά τους όσο και η στενή διασύνδεση με την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της εποχής. Η γνωριμία μ' έναν ναό της αρχαιότητας, για παράδειγμα, θα πρέπει να αναδεικνύει την ιδιαίτερη βαρύτητα του θρησκευτικού συναισθήματος για τους πολίτες εκείνης της περιόδου, και, άρα, το πόσο κεντρικό ρόλο διαδραμάτιζε στη ζωή τους η απόδοση τιμών στους θεούς. Θα πρέπει, συνάμα, να γίνεται

κατανοητό πως η κατασκευή κάθε μνημείου φανερώνει το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης που είχε επιτευχθεί, αλλά και το επίπεδο τεχνογνωσίας, όπως και πιθανές πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις με άλλους λαούς. Ενώ, για τα κορυφαία μνημεία του ελληνισμού, είναι αναγκαία η διερεύνηση της ιστορικής πορείας τους: της μακροχρόνιας προσπάθειας για την κατασκευή τους, τις πιθανές φθορές ή καταστροφές και τις προσπάθειες ανακατασκευής και διαφύλαξής τους. Χρειάζεται, δηλαδή, μια σε βάθος μελέτη του κάθε μνημείου, ώστε οι μαθητές να κατανοούν αφενός την ιδιαίτερη αξία τους κι αφετέρου πως η διατήρηση των μνημείων δεν είναι αποτέλεσμα τυχαίων συγκυριών, αλλά συνειδητού σεβασμού από τους ανθρώπους όλων των προηγούμενων χρόνων, που κατανοούσαν την αξία του έργου που είχαν απέναντί τους.

- **Επισκέψεις στα μνημεία και στους αρχαιολογικούς χώρους:** το πιο αποτελεσματικό μέσο για τη συνειδητοποίηση της ιδιαιτερότητας ενός μνημείου είναι η δια ζώσης επαφή με αυτό. Επαφή, βέβαια, που θα πρέπει να γίνεται όχι με τη λογική ενός βιαστικού περάσματος, αλλά με την προοπτική να διαπιστωθούν όλα όσα έχουν ήδη αναλυθεί και παρουσιαστεί στο πλαίσιο του μαθήματος. Η επίσκεψη σ' ένα μνημείο δεν θα πρέπει να γίνεται χωρίς να έχει προηγηθεί μια ουσιαστική παρουσίαση καίριων πληροφοριών για τη δημιουργία και το ρόλο του στη ζωή των ανθρώπων της εποχής του.
- **Βιωματική επαφή με τα μνημεία:** πολλαπλά ωφέλιμη για την κατανόηση της αξίας ενός μνημείου και για τη βύθιση του σεβασμού προς αυτό είναι η παροχή δυνατότητας στους νέους ανθρώπους να κινηθούν σε αυτό και να το «χρησιμοποιήσουν» σύμφωνα με το σκοπό κατασκευής του. Μια μαθητική θεατρική παράσταση σ' ένα αρχαίο θέατρο είναι η ιδανική ευκαιρία για να αντιληφθούν οι μαθητές το πώς η δόμησή του εξυπηρετεί τις ανάγκες της ακουστικής, καθώς και να αισθανθούν την ξεχωριστή συγκίνηση που προκαλεί η επίγνωση πως κινούνται και δρουν σ' ένα χώρο που έχει υποδεχτεί στο παρελθόν τη διδασκαλία σημαντικών δραματικών έργων.
- **Ερευνητικές εργασίες:** είναι σημαντικό να αξιοποιείται η επωφελής για τους μαθητές ενεργητική συμμετοχή στην αναζήτηση της γνώσης μέσα από την ανάθεση ερευνητικών εργασιών σε σχέση με τα σημαντικά μνημεία της χώρας ή της περιοχής όπου διαμένουν. Οι μαθητές θα έχουν έτσι τόσο την ευκαιρία να έρθουν σ' επαφή με πλήθος πληροφοριών για το μνημείο που μελετούν όσο και να συνειδητοποιήσουν τις ποικίλες πτυχές υπό το πρίσμα των οποίων εξετάζεται ένα μνημείο (σε ποια ιστορική περίοδο κατασκευάστηκε, ποιες ήταν οι τεχνικές προδιαγραφές του, το πιθανό κόστος κατασκευής, ο σκοπός που εξυπηρετούσε, η σημασία που είχε για τους ανθρώπους της εποχής, ο αντίκτυπος του μνημείου σε μεταγενέστερες περιόδους κ.ά.).

- Η **συνεισφορά** της πολιτείας είναι καίριας σημασίας για την πληρέστερη δυνατή επαφή των πολιτών με τα διάφορα μνημεία είναι φυσικά η ορθή δράση της πολιτείας που έχει την ευθύνη για τη διαφύλαξη και την ανάδειξή τους. Έτσι, η πολιτεία οφείλει:

- να διασφαλίζει πως τα μνημεία μπορούν να δέχονται επισκέπτες, να είναι δηλαδή επισκέψιμα, χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ασφάλεια των ανθρώπων ή των μνημείων.
- να είναι συντηρημένα και φυλασσόμενα, και φυσικά να υπάρχουν στον περιβάλλοντα χώρο οι αναγκαίες υποδομές για την υποδοχή επισκεπτών.
- να λαμβάνει κάθε μέτρο για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντα χώρου, ώστε να αναδεικνύεται το κάλλος του μνημείου, χωρίς αυτό να υπονομεύεται από την παραμέληση του γύρω χώρου ή τυχόν ακαλαίσθητες γειτνιαζουσες κατασκευές.
- να μεριμνά για την κατάλληλη προβολή των μνημείων, φροντίζοντας όχι μόνο το ίδιο το μνημείο αλλά και το χώρο γύρω από αυτό.
- να προωθεί την προβολή των μνημείων μέσω του διαδικτύου με σχετικές πληροφοριακές ιστοσελίδες, όπου το κοινό αφενός θα βρίσκει τις αναγκαίες πληροφορίες κι αφετέρου θα παρακινείται από την ποιότητα της παρουσίασης προκειμένου να επισκεφτεί από κοντά τα επιμέρους μνημεία.
- να πραγματοποιούνται υπό την εποπτεία των Δήμων τιμητικές εκδηλώσεις για τα μνημεία του κάθε τόπου, όπως και περιηγήσεις σε αυτά με τη συνδρομή έμπειρων ξεναγών, ώστε οι πολίτες να λαμβάνουν ουσιαστική ενημέρωση και να κατανοούν πληρέστερα την αξία του κάθε μνημείου.

A2. ΜΟΥΣΕΙΑ

- Εξίσου σημαντικά για τη γνωριμία με το παρελθόν και τις αξιοσημείωτες επιτεύξεις προηγούμενων ιστορικών περιόδων είναι και τα εκθέματα που φιλοξενούνται στα διάφορα μουσεία της χώρας. Ποικίλα έργα τέχνης και αντικείμενα που φανερώνουν την αισθητική αντίληψη, τις δεξιότητες και την τεχνική πρόοδο του παρελθόντος, φέρνουν τους επισκέπτες σ' επαφή με διάφορες εκφάνσεις του καθημερινού βίου,

της θρησκευτικότητας, του στρατιωτικού εξοπλισμού και της γενικότερης δράσης των ανθρώπων που έζησαν σε προγενέστερες περιόδους.

- Αν και σε σύγκριση με τα μνημεία πρόκειται για έργα πολύ μικρότερης κλίμακας, το πλήθος των πληροφοριών που αντλούνται από αυτά είναι εντυπωσιακός. Το κέρδος, επομένως, που προκύπτει από την επαφή με τα έργα αυτά είναι δεδομένο, γι' αυτό και θα πρέπει να λαμβάνεται, όπως και στην περίπτωση των μνημείων, αντίστοιχη μέριμνα από τους φορείς εκπαίδευσης, προκειμένου οι νέοι να επισκέπτονται τα μουσεία και να αποκτούν ενεργό ενδιαφέρον για τα έργα που φιλοξενούνται σε αυτά.

ΘΕΜΑ: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

- Η **οικογένεια** δεν είναι ένας απλός κοινωνικός θεσμός. Είναι **θεσμός** διαχρονικός, που όσο κι αν άλλαξε ή προσαρμόστηκε στις ανάγκες της εκάστοτε εποχής, παραμένει το κύτταρο της κοινωνικής ζωής, το φυτώριο όπου μέσα του δημιουργείται και εξελίσσεται η ανθρώπινη ύπαρξη. Ως οικογένεια νοείται μια ομάδα από άτομα που ζουν κατά βάση κάτω από την ίδια στέγη και συνδέονται με βιολογικούς και νομικούς δεσμούς.

- Η **σημασία του θεσμού της οικογένειας** είναι πολύ μεγάλη:

- Έχει πιστοποιηθεί, ότι ο άνθρωπος ακόμη και με τη μορφή του αγέννητου εμβρύου, δέχεται μηνύματα και επιρροές από τον εξωτερικό κόσμο.
- Η οικογένεια αποτελεί το πρώτο περιβάλλον, το πρώτο κοινωνικό σχήμα με το οποίο έρχεται σ' επαφή ο άνθρωπος ακόμη και πριν γεννηθεί. Επιστημονικές παρατηρήσεις έχουν αποδείξει πως μητέρες που συνομιλούσαν τρυφερά με το έμβρυο κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, γέννησαν παιδιά που μεγαλώνοντας διαμόρφωναν χαρακτήρες σταθερούς, ήπιους και γεμάτους αυτοπεποίθηση. Αντίθετα, μητέρες με κακή ζωή ή και έλλειψη ενδιαφέροντος για την εγκυμοσύνη τους, έβγαλαν παιδιά που εμφάνισαν νευρώσεις, ανασφάλειες ακόμα και εγκληματικές τάσεις.
- Αναλογιζόμενοι ότι ο όρος προσωπικότητα σημαίνει τον άνθρωπο με τις ατομικά διαμορφωμένες παραγωγικές, διανοητικές, πολιτικές και συναισθηματικές ικανότητες και ιδιότητές τους, τον επιτυχή δηλαδή συνδυασμό των σωματικών δυνάμεων και ηθικοπνευματικών, νοητικών και συναισθηματικών στοιχείων, καταλαβαίνουμε πως μόνον η οικογένεια είναι εκείνη που θα δώσει τα πρώτα ερεθίσματα για την ανάπτυξη αυτών των στοιχείων.
- Απαραίτητα επίσης στοιχεία για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού είναι η στοργή, η αγάπη και η ασφάλεια. Το νήπιο που εξελίσσεται ψυχοπνευματικά έχει ανάγκη από τα παραπάνω στοιχεία σε όλη τη διάρκεια της εξέλιξής του, για την ομαλή του ανάπτυξη.
- Το οικογενειακό περιβάλλον είναι εκείνο, όπου μέσα του το άτομο θ' αρχίσει να καλλιεργεί τις νοητικές του λειτουργίες: αντίληψη, παρατηρητικότητα, φαντασία, μνήμη, κρίση.
- Το νέο άτομο έχει τις προσωπικές του καταβολές, κλίσεις, προδιαθέσεις. Η οικογενειακή ατμόσφαιρα θα παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο για το αν θα ανασυρθούν στην επιφάνεια και θα καλλιεργηθούν αυτές οι κλίσεις ή αν θα κατασταλούν.
- Η οικογένεια ευθύνεται για την μετάδοση μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας ή κοσμοθεωρίας.
- Μεγάλο ρόλο κατέχει η οικογένεια και στο θέμα της κοινωνικοποίησης. Από κει ο άνθρωπος θα αντλήσει τους πρώτους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς. Θα μάθει ν' αξιολογεί τον εαυτό του αλλά και να αξιολογείται. Θ' αρχίσει να κρίνει τις δυνάμεις του και θα μάθει ν' αγωνίζεται, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του.
- Η οικογένεια – σ' αυτό παίζει σημαντικό ρόλο η ηθική και πνευματική της στάθμη –θα διδάξει στο παιδί τη γλώσσα και τα εκφραστικά μέσα με τα οποία θα επικοινωνεί με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνικής ομάδας.
- Επίσης, ασκεί καθοριστικό ρόλο στο νεαρό άτομο ως προς τη χάραξη των στόχων του και την έκταση και τα όρια της φιλοδοξίας του σε προσωπικό – επαγγελματικό τομέα

- Σήμερα, ωστόσο, η **οικογένεια περνά σοβαρή κρίση**, γιατί:

- Οι ανάγκες της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας οι ποικίλες ανέσεις των μεγάλων πόλεων και το ευδαιμονιστικό πνεύμα της εποχής, έφεραν ριζικές αλλαγές στον τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου, ενώ οδήγησαν σε σταδιακή εγκατάλειψη του παραδοσιακού τρόπου ζωής.
- Από τη στιγμή που τα φύλα εξισώθηκαν και τόσο ο άντρας όσο και η γυναίκα εργάζονται σκληρά έξω από το σπίτι, άλλα πρόσωπα ή φορείς (ιδιωτικοί ή δημόσιοι) ασχολούνται με τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.
- Αλλά και στον ελεύθερο ακόμη χρόνο τους οι γονείς, πάλι δεν προλαβαίνουν ν' ασχοληθούν όσο θα 'πρεπε με την ανατροφή των παιδιών, καθώς τρέχουν να προλάβουν άλλες, δευτερεύουσες ασχολίες. Κι έτσι, το κοινό οικογενειακό τραπέζι ατονεί, και τις κοινές συζητήσεις αντικαθιστά ο μονόλογος της τηλεόρασης.
- Το κύμα της αμφισβήτησης των παραδοσιακών αξιών, οι νέοι που επιζητούν διαρκώς και μεγαλύτερες ελευθερίες, η έλλειψη σεβασμού, όλα αυτά απομυθοποιούν τους γονείς και το παραδοσιακό οικογενειακό πνεύμα.

- Πολλά ζευγάρια σήμερα φτάνουν στο γάμο και τη δημιουργία οικογένειας χωρίς προηγούμενη και ώριμη σκέψη, στοιχείο που συμβάλλει κατά πολύ στην κρίση.
- Οι **επιπτώσεις της κρίσης στο θεσμό της οικογένειας**, τόσο στα άτομα, όσο και στην κοινωνία, είναι ιδιαίτερα οδυνηρές:
- Αλματώδης αύξηση των διαζυγίων.
 - Διάλυση της ενότητας των μελών της οικογένειας.
 - Παιδιά με προβληματική συμπεριφορά, είτε γιατί μεγαλώνουν σε παιδικούς σταθμούς ή με τις γιαγιάδες και οι επιρροές που δέχονται τα διχάζουν, είτε γιατί μεγαλώνουν με τον έναν από τους δύο γονείς και γεμίζουν ανασφάλειες και ψυχολογικά τραύματα. Κατά συνέπεια, τα άτομα αυτά θα έχουν προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής και θα αδυνατούν να κατανοήσουν τις βασικές κοινωνικές αρχές, που άλλωστε πηγάζουν από την οικογένεια.
 - Ο περιορισμός της γονεϊκής ευθύνης στην κάλυψη των οικονομικών αναγκών του παιδιού αποστερεί την αγάπη, τη συμπαράσταση και την ενθάρρυνση που αποτελούν τις βαθύτερες ανάγκες του παιδιού.
 - Οι ενοχές των γονιών εξαιτίας της απουσίας τους από τις ζωές των παιδιών ωθούν συχνά σε υπέρμετρη ελαστικότητα και παροχή ανεξέλεγκτης ελευθερίας στα παιδιά, με αποτέλεσμα να χάνεται το μέτρο και η ισορροπία στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας.
 - Επικρατεί σύγκρουση ρόλων (ειδικά στις γυναίκες που είναι ταυτόχρονα εργαζόμενες, σύζυγοι, μητέρες και νοικοκυρές) με αποτέλεσμα τη δημιουργία πολύ αρνητικού κλίματος μέσα στην οικογένεια.
 - Παρατηρείται αύξηση στη χρήση ναρκωτικών ουσιών από τους νέους, αλλά και γενικότερη έξαρση της παραβατικότητας και επιθετικότητάς τους
- Καθίσταται, επομένως, επιτακτική η **προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης** και η προστασία του θεσμού της οικογένειας. Μερικές προτάσεις προς αυτή την κατεύθυνση:
- Ισοτίμη γονεϊκή ευθύνη, συνυπευθυνότητα στην ανατροφή των παιδιών, ισόρροπος καταμερισμός των υποχρεώσεων μέσα στην οικογένεια.
 - Διάλογος και διάθεση κατανόησης για την άρση των διαφορών.
 - Εξασφάλιση χρόνου για συζήτηση και ενίσχυση της οικογενειακής ζωής.
 - Ενδιαφέρον για τις βαθύτερες ανάγκες των παιδιών, καθώς ο ρόλος των γονέων δεν εξαντλείται στην κάλυψη των υλικών αναγκών τους.
 - Προώθηση της οικογενειακής αγωγής στα πλαίσια του σχολείου.
 - Συνδρομή της πολιτείας, ώστε οι γονείς να μπορούν να ανταποκριθούν ισορροπημένα στις επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις.
 - Επέκταση των προνομίων και των επιδομάτων για τους εργαζόμενους γονείς.
 - Συγκρότηση θεσμών για τη στήριξη της οικογένειας, όπως ο θεσμός του οικογενειακού συμβούλου.
 - Μέτρα κοινωνικής πολιτικής για τη στήριξη των άπορων και πολύτεκνων οικογενειών.
 - Ωριμότητα, σύνεση, αυτογνωσία και υπευθυνότητα σε κάθε ζευγάρι που αποφασίζει να δημιουργήσει οικογένεια.
 - Ενίσχυση της σχέσης γονέων και εκπαιδευτικών για τη διαμόρφωση υγιούς προσωπικότητας του παιδιού.

ΘΕΜΑ: ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ

- Η κοινωνία ως οργανωμένο σύνολο στηρίζει τη λειτουργία της στο πολίτευμα, που ανάλογα με την ποιότητα και τους όρους του, συμβάλλει στην πρόοδο του συνόλου. Αντίθετα, το ολοκληρωτικό πολίτευμα αντικατοπτρίζει μια «κοινωνία, στην οποία η μυστική αστυνομία και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης εξασφαλίζουν την υπακοή, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διατηρήσει, επί πολύ, ενότητα σκοπού μεταξύ των μελών της».

- **Ολοκληρωτισμός:** Πρόκειται για το καθεστώς εκείνο που υποτάσσει τους πολλούς στη θέληση των ολίγων ή του ενός. Επιβάλλεται αυθαίρετα και λειτουργεί ανελεύθερα και καταπιεστικά, αφού περιορίζει τα αναφαίρετα δικαιώματα των ατόμων.

- Τα **χαρακτηριστικά** των ολοκληρωτικών καθεστώτων:

- Παροχή «άρτου και θεάματος».
- Πολιτική του «διαίρει και βασίλευε».
- Μαζοποίηση του λαού.
- Χρήση εξελιγμένων μηχανισμών προπαγάνδας.
- Αμοιβαία καχυποψία μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων.
- Αυθαίρετη θέσπιση νόμων ή καταστρατήγηση του συντάγματος.
- Νομιμοποίηση της κοινωνικής ανισότητας.
- Αυστηρή αστυνόμευση
- Έλεγχος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, μονοφωνία, λογοκρισία.
- Περιχαρκαωμένη παιδεία χαμηλής ποιότητας.

- Τα **αίτια επιβολής** ολοκληρωτικών καθεστώτων:

- Οι τάσεις αρχομανίας συχνά ωθούν φιλόδοξους ηγέτες ή ισχυρές κοινωνικές ομάδες να διεκδικούν την εξουσία, επιβάλλοντας τις απαιτήσεις τους στη λαϊκή βούληση.
- Η κατάληψη της εξουσίας με αυθαίρετο τρόπο υποκινείται από άτομα ή σύνολα που επιδιώκουν να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους ή να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη σε βάρος του συλλογικού συμφέροντος.
- Η κατάχρηση της εξουσίας υπέρ του ενός ή των ολίγων εξασφαλίζει, εκτός από οικονομική άνεση, και άμεση ικανοποίηση όλων των επιθυμιών τους, ενώ ταυτόχρονα τους απαλλάσσει από υποχρεώσεις και υποταγή σε κανόνες.
- Αρκετές φορές τα ολοκληρωτικά καθεστάτα ενισχύονται και ενθαρρύνονται από δόλιες κυβερνήσεις άλλων γειτονικών κρατών, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνουν εξυπηρέτηση των επεκτατικών βλέψεών τους.
- Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του λαού αποτελεί το κατάλληλο έδαφος για να αναπτυχθούν και να καρποφορήσουν τα ολοκληρωτικά καθεστάτα.
- Η ιδεολογική σύγχυση και η κατάργηση κάθε μέτρου και ορίου εκτρέφει έναν αόρατο ολοκληρωτισμό που ασκείται από μηχανισμούς προπαγάνδας.
- Η αδιαφορία για τα κοινά που συνεπάγεται ο υλιστικός τρόπος ζωής, ενισχύει την επιβολή ολοκληρωτικών καθεστώτων.
- Η κρίση που διέρχονται οι δημοκρατικοί θεσμοί δίνει τη δυνατότητα σε επίδοξους «τυράννους» να παρουσιάζουν ως ενδεικνυόμενη τη «λύση» του ολοκληρωτισμού.

- Οι **συνέπειες** του ολοκληρωτισμού:

- **Στον πολιτικό τομέα:** δεν υπάρχει διάκριση εξουσιών με αποτέλεσμα να γίνεται κατάχρηση εξουσίας υπέρ του ενός ή των ολίγων και σε βάρος των πολλών, με άξονα ιδιοτελή συμφέροντα. Η εξουσία ασκείται συγκεντρωτικά, δεν πηγάζει από το λαό και επιβάλλεται μία κυρίαρχη ιδεολογία. Έτσι, ο πολίτης χειραγωγείται και χάνει την πολιτική του ελευθερία, αφού δεν έχει πολιτικές επιλογές.
- **Στον κοινωνικό τομέα:** η εξουσία, χρησιμοποιώντας μεθόδους πειθαναγκασμού, ενδυναμώνει αντιθέσεις και ανισότητες, με αποτέλεσμα να οξύνονται φαινόμενα βίας που παραβιάζουν κατάφορα την ελευθερία των πολιτών.

- **Στον οικονομικό τομέα:** οι λίγοι έχουν τον οικονομικό έλεγχο, ρυθμίζουν την παραγωγή και τη διακίνηση των αγαθών, ασκώντας αυστηρό παρεμβατισμό στην οικονομική δραστηριότητα. Συνακόλουθα, το σύνολο καταδικάζεται σε ανέχεια, χαμηλούς μισθούς, εξαντλητικές συνθήκες εργασίας.
- **Στον ηθικό τομέα:** κυριαρχούν εθνικιστικές και σοβινιστικές ιδεολογίες που στην πραγματικότητα αμβλύνουν την εθνική συνοχή και συνείδηση, αφού διαστρεβλώνουν την ιστορία και προετοιμάζουν την υποταγή και την εξάρτηση σε όσους υποστηρίζουν τους «τυράννους».
- **Στο διεθνικό τομέα:** ενισχύονται οι εθνικοί ανταγωνισμοί και η αντιπαλότητα μεταξύ λαών ή εθνών, με αποτέλεσμα να υποσκάπτονται τα θεμέλια της ειρήνης και της συνεργασίας.
- **Στον ηθικό τομέα:** υποδαυλίζονται τα πάθη και οι ανθρώπινες αδυναμίες, ενισχύεται η ιδιοτέλεια και εδραιώνονται προκαταλήψεις και στερεοτυπικές αντιλήψεις, ώστε ο πολίτης να χαλαρώνει ηθικά και να μην αντιλαμβάνεται το ρόλο του.
- **Στον πνευματικό τομέα:** ο ολοκληρωτισμός καλλιεργεί την πνευματική υποδούλωση, καταστρέφει κάθε φρόνηση και αμβλύνει τη νοητική και κριτική ικανότητα, με αποτέλεσμα το άτομο να γίνεται έρμαιο κάθε είδους επιρροής και επίδρασης, αφού υποβάλλεται εύκολα και χάνει τη δύναμη της σκέψης του.
- **Στον πολιτιστικό τομέα:** παρατηρείται οπισθοδρόμηση και στασιμότητα. Η τέχνη εμπορευματοποιείται ή στρατεύεται για να προπαγανδίσει τις επιδιώξεις των «δικτατόρων». Αντίστοιχα, η επιστήμη και η τεχνολογία ενισχύονται στο βαθμό που τα πορίσματά τους συντελούν στην ολοκληρωτική άσκηση της εξουσίας, με αποτέλεσμα να γίνονται «πολύτιμο όπλο» των ολίγων στην προσπάθειά τους να χειραγωγήσουν τους πολλούς. Αντίθετα, η πρωτότυπη πνευματική δημιουργία διώκεται και αντιμετωπίζει κάθε είδους απαγορεύσεις και λογοκρισία.

- Η **αντιμετώπιση** του προβλήματος: απάντηση στον ολοκληρωτισμό αποτελεί η ενίσχυση και η εδραίωση της δημοκρατίας, όχι μόνο ως πολιτειακού συστήματος αλλά και ως τρόπου ζωής. Συγκεκριμένα, επιβάλλεται:

- Κοινωνικός – πολιτικός προβληματισμός που προϋποθέτει σωστή ενημέρωση και διάλογο.
- Ελεύθερη έκφραση και ανταλλαγή απόψεων.
- Δημιουργία στέρας και πολυδιάστατης πολιτικής – πολιτιστικής κουλτούρας.
- Εκπαίδευση που να παρέχει ευκαιρίες για πολύπλευρη γνώση και να προωθεί το διάλογο, την έρευνα, την κριτική.
- Εξοικείωση του πολίτη με τις υγιείς – δημοκρατικές πολιτικές διαδικασίες.
- Εκδημοκρατισμός του πολιτεύματος και ενεργητική συμμετοχή του πολίτη στα κοινά.

- Γί αυτό είναι επιτακτικό το αίτημα ν' αξιοποιήσουμε τους δημοκρατικούς θεσμούς, προκειμένου να μην κινδυνεύσουμε από κάθε μορφή αυταρχισμού (ορατή ή αόρατη), η οποία είναι σε θέση να συντελέσει στην οπισθοδρόμηση του πολιτισμού.

ΘΕΜΑ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ – ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΣΜΟΣ

- Ζούμε σε μια εποχή που τα πάντα είναι ρευστά: τα σύνορα των εθνικών κρατών υποχωρούν, οι ιδέες, οι αξίες και τα πρότυπα διαχέονται παντού με τη βοήθεια των ΜΜΕ και των τηλεπικοινωνιών. Ο πλανήτης έχει γίνει ένα «παγκόσμιο χωριό». Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες άρχισε την τελευταία δεκαετία να χρησιμοποιείται ευρύτατα ένας νέος όρος για να περιγράψει την κατάσταση που διαμορφώνεται: **παγκοσμιοποίηση** ή – σύμφωνα με άλλους – **οικουμενισμός**.

- Ο όρος «παγκοσμιοποίηση» είναι διφορούμενος, αόριστος και περιλαμβάνει τα πάντα. Σύμφωνα με μια άποψη το κίνημα της παγκοσμιοποίησης – ενισχυμένο και από τα επιτεύγματα της τεχνολογίας – επιδιώκει να ενώσει τους ανθρώπους κάτω από μια ενιαία ηθική και πολιτική συνείδηση, βασισμένο σε αρχές γενικά παραδεκτές. Σύμφωνα, όμως, με μια άλλη άποψη το κίνημα της παγκοσμιοποίησης μετατρέπει τους ανθρώπους και τους λαούς σε καταναλωτικές μάζες, *ισοπεδώνοντας* τις όποιες πολιτισμικές ιδιαιτερότητες προς όφελος των ισχυρών κρατών και των οικονομικών κολοσσών.

- Η παγκοσμιοποίηση λοιπόν, όπως φαίνεται κι απ' τα παραπάνω, είναι έννοια ασαφής, με πολλούς υποστηρικτές αλλά κι εξίσου πολλούς πολέμιους, ενώ ένα σημαντικό μέρος της κοινής γνώμης αποφεύγει να τοποθετηθεί επί του θέματος.

- Οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης τονίζουν τα **θετικά** της:

- **Στην οικονομία, την ανάπτυξη και την απασχόληση:** με τις νέες συνθήκες η παραγωγικότητα αυξάνεται και οι διεθνοποιημένες επενδύσεις δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας· η απελευθέρωση του παγκοσμίου εμπορίου και οι εισροές ξένων κεφαλαίων σε τρίτες χώρες φέρνουν την άνοδο του βιοτικού επιπέδου· η ελεύθερη αγορά και ο εμπορικός ανταγωνισμός κρατούν χαμηλά τις τιμές των προϊόντων και τα κάνουν πιο προσιτά σε περισσότερους ανθρώπους – καταναλωτές.
- **Στην πολιτική και τις διακρατικές σχέσεις:** η οικονομική ολοκλήρωση προχωρά πολύ πιο γρήγορα απ' την πολιτική ολοκλήρωση· διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο διασφαλίζουν την παγκόσμια οικονομική και – κατ' επέκταση – πολιτική σταθερότητα: στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο οι χώρες ανταλλάσσουν κεφάλαια, τεχνογνωσία, τεχνολογία, εξειδικευμένη εργασία και πολιτικές πρακτικές.
- **Στις επικοινωνίες:** η εξάπλωση των τεχνολογιών και της πληροφορικής έφερε πιο κοντά τους ανθρώπους του παγκοσμιοποιημένου πλανήτη· με την αλματώδη ανάπτυξη του διαδικτύου (internet) και γενικά των τηλεπικοινωνιών ολόένα και περισσότεροι άνθρωποι από τα πιο απομακρυσμένα μέρη του κόσμου έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν μεταξύ τους.
- **Στον πολιτισμό:** με τις δυνατότητες που μας παρέχουν σήμερα οι τηλεπικοινωνίες είναι δυνατή η ανταλλαγή απόψεων με ανθρώπους από τα πιο μακρινά μέρη του πλανήτη, η προβολή των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων, η εξοικείωση με το «διαφορετικό», η άρση των προκαταλήψεων και η καταπολέμηση του ρατσισμού.
- **Στην κοινωνία:** στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία ολόένα και περισσότεροι άνθρωποι ταξιδεύουν σε κάθε γωνιά του πλανήτη για εξεύρεση εργασίας· με την κατάργηση του προστατευτισμού, οι ανοιχτές αγορές δημιουργούν ανοιχτές κοινωνίες· η προσωπική αξία, οι γνώσεις και οι ικανότητες επιβραβεύονται ταχύτερα από κάθε άλλη εποχή και οι ευκαιρίες για όλους τους πολίτες είναι περισσότερες.
- **Στο περιβάλλον:** στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία η προστασία του περιβάλλοντος γίνεται παγκόσμια προτεραιότητα, αφού τα περισσότερα προβλήματα του περιβάλλοντος δεν αντιμετωπίζονται ως τοπικά αλλά ως παγκόσμια· τόσο με τη διάσκεψη του Ρίο όσο και με τη διάσκεψη του Κιότο και πρόσφατα του Γιοχάνεσμπουργκ προέκυψε μια σχεδόν ομόφωνη παγκόσμια συναίνεση για το χειρισμό των περιβαλλοντικών κρίσεων.
- **Στην παιδεία – μόρφωση:** η κινητικότητα διδασκόντων και διδασκομένων, η εύκολη πρόσβαση στο διαδίκτυο, η «εξ αποστάσεως» εκπαίδευση (= ανοιχτά πανεπιστήμια) παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες για μόρφωση και κατάρτιση.

- Αντίθετα, οι πολέμιοι της παγκοσμιοποίησης τονίζουν τα **αρνητικά** της:

- **Στην οικονομία, την ανάπτυξη, και την απασχόληση:** απ' τα πλεονεκτήματα της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας επωφελούνται περισσότερο οι πολυεθνικές επιχειρήσεις παρά τα εθνικά κράτη· εκατομμύρια εργαζομένων χάνουν τις δουλειές τους λόγω των φθηνών εισαγωγών ή της

μεταφοράς επιχειρήσεων σε χώρες όπου υπάρχει φθηνότερο εργατικό δυναμικό· έτσι η απειλή των εργοδοτών να μεταφέρουν τις επιχειρήσεις τους στο εξωτερικό, και οι «αναλώσιμοι» μετανάστες, που είναι διατεθειμένοι να δουλέψουν με πολύ λίγες απαιτήσεις, περιορίζουν τις διεκδικήσεις και τις αμοιβές των εργαζομένων.

- **Στην πολιτική και τις διακρατικές σχέσεις:** οι υπό ανάπτυξη χώρες βρίσκονται κάτω από την άμεση ή έμμεση επιρροή των ανεπτυγμένων χωρών· δικτατορίες και αυταρχικά καθεστώτα εγκαθιδρύονται σε χώρες του «τρίτου κόσμου» με τη συνεπικουρία σκοτεινών υπερεθνικών οργανισμών που υπαγορεύουν τη θέληση των ανεπτυγμένων χωρών στις αναπτυσσόμενες· επιπλέον, η ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων και προϊόντων δε σημαίνει πως αυτή η ελευθερία περιορίζεται μόνο στα «καλά πράγματα»: η πτώση των συνόρων διευκολύνει το λαθρεμπόριο όπλων και ναρκωτικών και ευνοεί τη διάδοση επιδημιών· επίσης η παγκοσμιοποίηση της εγκληματικότητας οδηγεί στην παγκοσμιοποίηση της αστυνόμευσης, η οποία απειλεί τις ατομικές ελευθερίες.
- **Στις επικοινωνίες:** αντί να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των βιομηχανικών και των αναπτυσσόμενων χωρών, μεγαλώνει και βαθαίνει· για παράδειγμα, εκατομμύρια Αφρικανοί δεν έχουν καμιά πρόσβαση σε τηλέφωνο, ενώ πολλοί από αυτούς θα ζήσουν και θα πεθάνουν χωρίς να κάνουν ποτέ στη ζωή τους ούτε ένα τηλεφώνημα.
- **Στον πολιτισμό:** η αόριστη υπόσχεση μιας «πλανητικής κοινότητας» απειλεί τις περιφερειακές κουλτούρες του κόσμου με ισοπεδωτικά πρότυπα ζωής, τα οποία προβάλλονται απ' τις ΗΠΑ και τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες· η πολιτιστική ομοιογένεια βρίσκεται προ των θυρών για τα αναπτυσσόμενα κράτη, και ο κίνδυνος εξαφάνισης γλωσσών, πολιτισμών και τοπικών παραδόσεων είναι περισσότερο εμφανής από ποτέ.
- **Στην κοινωνία:** ο περιορισμένος κρατικός παρεμβατισμός πλήττει κυρίως τις φτωχότερες τάξεις που δεν είναι σε θέση να «αγοράσουν» παιδεία, υγεία, συντάξεις· η εισαγόμενη εργασία και τα φθηνά εργατικά χέρια – σε συνδυασμό με την απουσία του Κράτους Πρόνοιας – δημιουργούν συνθήκες αποκλεισμού ολόκληρων κοινωνικών ομάδων, με αποτέλεσμα την αναταραχή και την άνοδο ακραίων ιδεολογιών.
- **Στο περιβάλλον:** η μείωση του κόστους παραγωγής και η συνακόλουθη αύξηση του κέρδους οδηγούν πολλές χώρες στο να δίνουν προτεραιότητα στην οικονομική ανάπτυξη παρά στην προστασία του περιβάλλοντος· δυστυχώς, δεν υπάρχει σήμερα ένας διεθνής οργανισμός που να μπορεί να επιβάλλει παγκόσμιους κανόνες για την προστασία του περιβάλλοντος.
- **Στην παιδεία – μόρφωση:** οι οικονομικές και κοινωνικές – ταξικές ανισότητες αναιρούν στην πράξη τις διακηρύξεις για δωρεάν παιδεία και για ίσες ευκαιρίες στη μόρφωση· ο πλούτος κατά κανόνα διαδραματίζει και σ' αυτήν την περίπτωση καθοριστικό ρόλο: στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν υπάρχει οργανωμένη και δωρεάν παιδεία, ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες ανθεί η ιδιωτική εκπαίδευση.

- Τελικά το ερώτημα παραμένει· η παγκοσμιοποίηση είναι ευλογία ή κατάρα; Οι μελλοντικές εξελίξεις ίσως δώσουν μίαν απάντηση. Το βέβαιο όμως είναι ότι σε εποχές σαν κι αυτές που ζούμε, είναι απαραίτητη η πνευματική εγρήγορση και η κριτική στάση απέναντι στα τεκταινόμενα. Οι απλουστευτικές επευφημίες υπέρ της παγκοσμιοποίησης ή οι εύκολοι αφορισμοί εναντίον της δε βοηθούν στην ψύχραιμη θέαση και κατανόηση των εξελίξεων.

ΘΕΜΑ: ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Α1. ΠΑΙΔΕΙΑ: ΟΡΙΣΜΟΣ

- Ο όρος **παιδεία**, λόγω της ευρύτητάς του, επιδέχεται πολλούς και διαφορετικούς ορισμούς. Οι διαφορές αφορούν κυρίως τις μεθόδους και το περιεχόμενο της παιδείας. Πέρα από αυτό, όμως, μπορούμε να θεωρήσουμε ως αποδεκτούς τους παρακάτω ορισμούς:

- α.** Παιδεία είναι ένα **σύστημα αγωγής**, που έχει σαν σκοπό να διαμορφώσει προσωπικότητες αυθύπαρκτες, ανεξάρτητες και ολοκληρωμένες, ικανές να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της συλλογικής ζωής. Δηλαδή, η παιδεία απέχει από κάθε χρησιμοθηρία και ωφελιμισμό.
- β.** Η παιδεία είναι το **κληροδοτούμενο από γενεά σε γενεά κεφάλαιο των πνευματικών αγαθών**, που σχηματίζεται μέσα στην ιστορία και από την ιστορία, με τον ατομικό και συλλογικό μόχθο του ανθρώπου (Ε. Παπανούτσος).
- γ.** Παιδεία είναι η **πνευματική και ηθική αγωγή των νέων**. Η διάπλαση των διανοητικών δυνάμεων και του χαρακτήρα, ιδιαίτερα με την παροχή συστηματικής μόρφωσης στα σχολεία και στα άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών UNESCO).
- δ.** Παιδεία είναι η **διαδικασία μεταλαμπάδευσης των πνευματικών κατακτήσεων από τη μια γενεά στην άλλη**.

Α2. ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Οι **στόχοι** της Παιδείας:

α. Διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου: διαμόρφωση πεποιθήσεων, στάσεων, αξιών, οργάνωση της ζωής του ανθρώπου. Αυτό πετυχαίνεται με την πνευματική καλλιέργεια, που σημαίνει την κατάρτιση του ανθρώπου από άποψη γνώσεων. Οι γνώσεις αυτές αφορούν:

- Τον **εσωτερικό κόσμο** του ανθρώπου (αυτογνωσία). Με την αυτογνωσία ο άνθρωπος συνειδητοποιεί και μέσα από την αυτοκριτική τις δυνάμεις και τις αδυναμίες του, τα προτερήματα και τα ελαττώματα. Έτσι, απομακρύνεται από την αλαζονεία και τον εγωκεντρισμό, ενώ αντίθετα αποκτά αυτοέλεγχο, αυτοπειθαρχία και αυτοκυριαρχία. Με αυτόν τον τρόπο πετυχαίνει την πνευματική ολοκλήρωση και ηθική τελειώσή του.
- Το **εξωτερικό περιβάλλον**, το οποίο διακρίνεται σε φυσικό και κοινωνικό. Ο άνθρωπος αποκτώντας γνώσεις για το φυσικό περιβάλλον το απομυθοποιεί και το βλέπει με τις πραγματικές του διαστάσεις. Από την άλλη πλευρά εξοικειώνεται με τον κοινωνικό χώρο, μαθαίνει τους μηχανισμούς λειτουργίας των κοινωνικών δομών, τις σχέσεις που διέπουν τους ανθρώπους μεταξύ τους και με αυτό τον τρόπο εντάσσεται ομαλά μέσα σ' αυτόν. Γενικά, θα λέγαμε πως η παιδεία δίνει μια σαφή εικόνα στο άτομο του υποκειμενικού και αντικειμενικού χώρου με τη βοήθεια των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών.

β. Καλλιέργεια της λογικής, της κριτικής ικανότητας και του προβληματισμού: με τη βοήθεια της παιδείας ο άνθρωπος μαθαίνει να χρησιμοποιεί τη λογική του και επομένως απομακρύνεται από το μύθο, την πλάνη και την προκατάληψη. Αντίθετα, οδηγείται στον ορθό λόγο, στην επιστημονική γνώση, στην αλήθεια και αντικειμενικότητα. Έτσι αποφεύγει τον κίνδυνο να μετατραπεί σε ετερόφωτη προσωπικότητα. Απεναντίας μεταβάλλεται σε υπεύθυνη, συνειδητοποιημένη ύπαρξη, που έχει άμεση αντίληψη των κοινωνικών καταστάσεων και υποβάλλει σε βασανιστικό έλεγχο τις αποφάσεις του. Το γεγονός αυτό είναι δυνατόν να τον οδηγήσει στην εσωτερική απελευθέρωση. Η δημοκρατική παιδεία μπορεί να προβληματίσει και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους, ώστε να συμμετέχουν με ενεργό τρόπο στα κοινά. Ακόμη, με την καλλιέργεια του διαλόγου βοηθά τους ανθρώπους να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες και να τους απομακρύνει από το φανατισμό και το δογματισμό. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, κυρίως στη σημερινή εποχή, στην οποία επικρατεί σε όλα σχεδόν τα επίπεδα μια ιδεολογική σύγχυση και κυριαρχεί ο φανατισμός.

γ. Ευαισθητοποίηση του ανθρώπου: είναι απαραίτητη, λόγω της τυποποίησης και μηχανοποίησης της σύγχρονης εποχής. Η παιδεία βοηθά στον εξευγενισμό της ψυχής του ανθρώπου. Οδηγεί στη σύλληψη και γεύση της ομορφιάς της ζωής. Καλλιεργεί και μέσω της τέχνης το ωραίο, το ιδεώδες, το υψηλό και οδηγεί στην ολοκλήρωση της πνευματικής καλλιέργειας και στην καθολική αντίληψη της ζωής. Με αυτόν τον τρόπο πετυχαίνεται ο ψυχικός εξευγενισμός του ανθρώπου και ταυτόχρονα έρχεται σε επαφή με αιώνιες και αναλλοίωτες αξίες, όπως η εσωτερική ελευθερία, η εντιμότητα, η αλληλεγγύη, η αγάπη, ο αλτρουισμός

και η αλληλοβοήθεια. Έτσι, ο άνθρωπος είναι σε θέση να επιλέξει ανάμεσα στο δίκαιο και στο άδικο, στην ομορφιά και στην ασχήμια, στην αλήθεια και στο ψέμα και να οδηγηθεί σε μια συνειδητοποιημένη ηθική πράξη. Σε αντίθετη περίπτωση οδηγείται στη μονομέρεια, και στον παρωπιδισμό.

δ. Κοινωνικοποίηση του ανθρώπου: ο άνθρωπος με τη βοήθεια της παιδείας εντάσσεται στην κοινωνία. Με λίγα λόγια εντάσσεται στις οικονομικές διαδικασίες, στις πολιτικές διαδικασίες και στις πολιτιστικές διαδικασίες. Η ένταξη του ατόμου στις οικονομικές διαδικασίες πετυχαίνεται με τον ορθό επαγγελματικό προσανατολισμό και την ειδική κατάρτιση. Με αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος πετυχαίνει την οικονομική του χειραφέτηση και έτσι, αργότερα δεν είναι αναγκασμένος στη ζωή του να κάνει συμβιβασμούς και παραχωρήσεις σε βάρος της συνείδησης και αξιοπρέπειάς του. Η ένταξη του ατόμου στις πολιτικές διαδικασίες σημαίνει ταυτόχρονα και πολιτικοποίησή του, όχι όμως κομματικοποίησή του. Ξεπερνώντας τον ατομικισμό του, συμμετέχει στις «κοινές» υποθέσεις του κράτους και συνεργάζεται στενά με τους συνανθρώπους του για την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν. Τέλος, ο άνθρωπος με την ένταξη του στις πολιτιστικές διαδικασίες, γίνεται μέτοχος των εξελίξεων στο χώρο των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών. Έτσι, γίνεται δέκτης κουλτούρας και μπορεί να αναλάβει τη μεταλαμπάδευση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη νέα γενιά.

A3. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Η παιδεία για να μπορέσει πραγματικά να διαμορφώσει ανθρώπους ολοκληρωμένους πρέπει να πληροί μια σειρά από προϋποθέσεις:

- Στροφή προς τον **ανθρωπισμό** (ανθρωπιστική ή ουμανιστική παιδεία): ο άνθρωπος θα πρέπει να διακρίνεται από ορισμένα ιδανικά και αξίες που διασώζουν την ανθρωπιά του και καλλιεργούν τον εσωτερικό του κόσμο. Αυτές είναι οι αξίες της αγάπης, δικαιοσύνης, αλληλεγγύης, εντιμότητας, αλληλοβοήθειας, αυτοθυσίας για το συνάνθρωπο, ελευθερίας, αξιοπρέπειας και ευθύνης για την πρόοδο του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.
- Καλλιέργεια της **λογικής, κριτικής ικανότητας** και του προβληματισμού πάνω σε σημαντικά σύγχρονα προβλήματα: ο άνθρωπος σήμερα, πέρα από την αναμφισβήτητη επιστημονική πρόοδο, είναι επιρρεπής – όπως και σε παλαιότερες εποχές – στο φανατισμό, στο δογματισμό και στην παθητική υιοθέτηση μηνυμάτων, χωρίς να έχει προηγηθεί η κριτική επεξεργασία τους. Η παιδεία λοιπόν, θα πρέπει να δώσει στον άνθρωπο τις κατάλληλες γνώσεις – εφόδια, ώστε να γίνει πραγματικά ελεύθερος και ανεξάρτητος. Μόνο με την καλλιέργεια του ορθού λόγου, της κριτικής ικανότητας και του προβληματισμού είναι δυνατόν ο άνθρωπος ν' απαλλαγεί από προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες που οδηγούν σε πνευματικό λήθαργο.
- **Ευαισθητοποίηση των ανθρώπων:** στη σημερινή εποχή, εποχή έντονης τυποποίησης και μηχανοποίησης, επιβάλλεται η ευαισθητοποίηση του ατόμου. Η ηθική καλλιέργεια μπορεί ν' αποτελέσει τρόπο αντιμετώπισης της ανηθικότητας που διαποτίζει όλους τους τομείς της κοινωνίας.
- Δημιουργία ανθρώπων με **ήθος**, με **συνέπεια**, με **υπευθυνότητα**, των οποίων ο τρόπος ζωής θα βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με τον τρόπο σκέψης.
- Μετάδοση **ουσιαστικών γνώσεων** που θα βοηθήσουν το άτομο όχι μόνο στο επιστημονικό ή επαγγελματικό έργο του, αλλά και στους υπόλοιπους τομείς της ζωής του.
- Συμβολή στην **ομαλή κοινωνικοποίηση** των ατόμων και ιδιαίτερα των νέων. Χρέος της παιδείας, λοιπόν, είναι η καλλιέργεια κοινωνικής συνείδησης. Η κοινωνικοποίηση των ατόμων πραγματοποιείται με την: **α.** ένταξή τους στις οικονομικές διαδικασίες, **β.** στις πολιτικές διαδικασίες, **γ.** στις πολιτιστικές διαδικασίες.

A4. ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Οι **σημαντικότεροι φορείς** της παιδείας είναι οι εξής:

- **Η οικογένεια:** δίνει στο παιδί τις απαραίτητες βάσεις, τις πρώτες γνώσεις, καλλιεργεί την κρίση του και του παρέχει πρότυπα συμπεριφοράς. Μέσα στο περιβάλλον της οικογένειας το παιδί θα κάνει τις πρώτες προσπάθειες να συνειδητοποιήσει το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον που το περιβάλλει. Η οικογένεια λοιπόν, σημαδεύει το παιδί όσον αφορά την καλλιέργεια της προσωπικότητάς του. Εδώ βρίσκεται και η υποχρέωση των γονέων να δημιουργήσουν το απαραίτητο κλίμα γύρω από το παιδί, το οποίο θα λειτουργήσει θετικά, όχι μόνο για τα πρώτα παιδευτικά βήματά του, αλλά και για τη μετέπειτα ζωή του.

- **Το σχολείο:** είναι ο πρώτος κοινωνικός χώρος του παιδιού έξω από το γνωστό οικογενειακό του περιβάλλον. Το σχολείο με τη συστηματική αγωγή και τη μετάδοση γνώσεων είναι δυνατό να οδηγήσει το παιδί στην πνευματική και ηθική του ολοκλήρωση. Μέσα στο σχολείο το νεαρό άτομο μαθαίνει τους κανόνες του ομαδικού «παιχνιδιού». Με άλλα λόγια μαθαίνει να ζει μ' άλλα άτομα και γενικά να λειτουργεί ως μέλος ενός ευρύτερου συνόλου. Από την άλλη πλευρά το σχολείο συντελεί στον επαγγελματικό προσανατολισμό του παιδιού. Άρα, αποτελεί ένα σημαντικό φορέα κοινωνικοποίησης, συντελώντας στην ανάπτυξη του ανθρώπου και ως μέλους της κοινωνίας.
- **Οι κοινωνικές συναναστροφές:** πέρα από το σχολείο και την οικογένεια, σημαντικό ρόλο στην πορεία του ανθρώπου προς την πνευματική του ολοκλήρωση, παίζουν και οι κοινωνικές συναναστροφές. Σήμερα, ο νέος άνθρωπος έχει πολλές δυνατότητες να αναπτύξει σχέσεις φιλίας μέσα από διάφορους φορείς και θεσμούς, όπως είναι το σχολείο, τα κέντρα νεότητας, οι πολιτιστικοί σύλλογοι, ο εργασιακός χώρος. Οι συναναστροφές παρέχουν στον άνθρωπο πρότυπα συμπεριφοράς που βοηθούν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και στην οργάνωση του πνευματικού κόσμου.
- **Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.):** επηρεάζουν την ιδεολογία και γενικά τον τρόπο ζωής, κυρίως των νέων ανθρώπων, παρέχοντας ερεθίσματα. Το γεγονός αυτό διευκολύνεται και λόγω της αμεσότητας που διακρίνει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Φυσικά, ο θετικός ή αρνητικός προσανατολισμός του νέου εξαρτάται από την πολυφωνία και την ελευθεροτυπία που θα πρέπει να διακρίνει τα μέσα ηλεκτρονικής και γραπτής ενημέρωσης.

Α5. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Η παιδεία, ως πρωταρχικός θεσμός, αντανακλά όλες τις μεταβολές που σημειώνονται μέσα σε μια κοινωνία. Επομένως, μια κοινωνία σε κρίση, όπως είναι η σημερινή, δεν είναι δυνατό να μην επηρεάζει το χαρακτήρα της σύγχρονης παιδείας. **Η παρεχόμενη παιδεία λοιπόν διαστρεβλώνεται και αλλοιώνεται, όταν η κοινωνία από την οποία παράγεται, νοσεί.**

- Η παιδεία που παρέχεται στη σημερινή εποχή στους νέους ανθρώπους έχει περισσότερο χρησιμοθηρικό χαρακτήρα παρά παιδευτικό. Παρέχονται «στείρες» – αναφομοίωτες γνώσεις, που στην καλύτερη περίπτωση μπορεί να βοηθήσουν στην επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων. Με τον τρόπο αυτό, όμως, ο θεσμός της παιδείας οδηγείται σε αδιέξοδο, γιατί βασική επιδίωξή της δε μπορεί να είναι αποκλειστικά η δημιουργία εξειδικευμένων επιστημόνων και τεχνικών, χωρίς ταυτόχρονα να έχει επιτευχθεί και η ολόπλευρη καλλιέργεια του πνεύματός τους.

- Δεν έχουν ουσιαστική αξία οι γνώσεις, όταν αυτές δε συνοδεύονται από τη σωστή διάπλαση του ανθρώπινου ήθους και της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Επομένως, η παιδεία, ακολουθώντας τις επικρατούσες τάσεις της σύγχρονης εποχής, κρίνεται αναποτελεσματική και ανεπαρκής σε ό,τι αφορά την ουσιαστική βοήθεια που θα πρέπει να παρέχει στον άνθρωπο.

- **Οι φορείς της παιδείας σήμερα αντανακλούν την κρίση της σύγχρονης κοινωνίας.** Συγκεκριμένα:

- Η **οικογένεια** διέρχεται μια βαθιά κρίση με αποτέλεσμα να μην μπορεί να μεταδώσει τις αναγκαίες αξίες που κρίνονται απαραίτητες για την αντιμετώπιση των κινδύνων και προβλημάτων που υποκρύπτει η σύγχρονη κοινωνία.
- Το **σχολείο** και το εκπαιδευτικό σύστημα που αυτό εκπροσωπεί χωλαίνει, άμεση συνέπεια των κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες επιτελεί το έργο του. Πολλές φορές παρέχει «ξερές», γενικές και αναφομοίωτες γνώσεις. Δεν προβληματίζεται και δεν κεντρίζει τα ενδιαφέροντα των νέων, με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται ο στόχος και ο σκοπός λειτουργίας των διαφόρων βαθμίδων της εκπαίδευσης.
- Οι **κοινωνικές συναναστροφές** χαρακτηρίζονται από την απουσία δεσμών φιλίας, αλληλεγγύης και αγάπης. Οι ανθρώπινες σχέσεις είναι τυπικές, απρόσωπες, επιφανειακές. Ο άνθρωπος αποξενώνεται από τους συνανθρώπους του, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται έντονες ανταγωνιστικές τάσεις και να καλλιεργούνται πρότυπα ατομικισμού.
- Τέλος, τα **μέσα μαζικής ενημέρωσης** πολλές φορές παραπληροφορούν και διαστρεβλώνουν την κοινωνική πραγματικότητα, μετατρέποντας τους ανθρώπους σε παθητικούς δέκτες μηνυμάτων με απώτερους σκοπούς την ιδεολογική καθοδήγηση και την κατανάλωση υλικών αγαθών.

- Περισσότερο από κάθε εποχή, η δική μας χρειάζεται την παιδεία. Και αυτό γιατί η εποχή μας μαστίζεται από πλήθος προβλημάτων. Η βία, η απανθρωποίηση, η απόλυτη εξειδίκευση, οι φανατισμοί και οι πυρηνικοί εξοπλισμοί αποτελούν νοσηρά φαινόμενα: Μόνο μέσω μιας παιδείας ανθρωπιστικής, καθολικής είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν και να ξεπεραστούν.

B1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΟΡΙΣΜΟΣ

- Η εκπαίδευση με την ευρεία έννοια περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σκοπό την επίδραση με συγκεκριμένο τρόπο στη σκέψη, στο χαρακτήρα και στη σωματική αγωγή του ατόμου. Από τεχνικής πλευράς, με τη διαδικασία της εκπαίδευσης αποκτώνται συγκεκριμένες γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες και αξίες. **Η εκπαίδευση γίνεται με βάση συγκεκριμένες μεθόδους** (θεωρητική διδασκαλία, επίδειξη, ανάθεση εργασιών, πρακτική εξάσκηση, κ.τ.λ.), **σε ένα ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα και είναι οριοθετημένη χρονικά.**

- Η λέξη προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ρήμα «εκπαιδεύω» που σημαίνει ανατρέφω από παιδική ηλικία, μορφώνω, διαπαιδαγωγώ. Οι θεσμοθετημένες βαθμίδες εκπαίδευσης είναι: Πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Νηπιαγωγείο και Δημοτικό). Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο και Λύκειο). Τριτοβάθμια (Ανώτατη εκπαίδευση).

B2. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

- Το **σχολείο** (κυρίως εννοούμε την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) αποτελεί το σημαντικότερο φορέα παιδείας, καθώς παρέχει συστηματική εκπαίδευση στους ενδιαφερομένους απ' την παιδική ακόμη ηλικία. Ωστόσο, **στην εποχή μας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα οργάνωσης και δομής**, τα οποία είναι χρήσιμο να επισημάνουμε. Τα βασικά προβλήματα του σχολείου στις μέρες μας:

- **Αδυναμία να ανταποκριθεί στις αυξημένες απαιτήσεις της εποχής**, ανεπαρκής υλικοτεχνική υποδομή, καθυστέρηση στην αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, ελλιπής επιμόρφωση και κατάρτιση πολλών εκπαιδευτικών, απουσία μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και οργάνωσης.
- **Εξετασιοκεντρικός χαρακτήρας, χρησιμοθηρική αντιμετώπιση της γνώσης**, καλλιέργεια ανταγωνισμού και βαθμοθηρίας, μηχανική αποστήθιση έτοιμων γνώσεων, παραμέληση κριτικής ικανότητας, μετατροπή του Λυκείου σε προθάλαμο των ΑΕΙ και γενικότερα μετατροπή του σχολείου σε διαρκές εξεταστικό κέντρο, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί στους ευρύτερους παιδευτικούς του στόχους.
- **Αναντιστοιχία της εκπαίδευσης με τις ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας**, έλλειψη οργανωμένου επαγγελματικού προσανατολισμού, μαζικός προσανατολισμός των νέων στα ΑΕΙ με αποτέλεσμα το πλήθος των άνεργων πτυχιούχων, υποβάθμιση της αξίας των πτυχίων και της λειτουργίας των πανεπιστημίων, όξυνση των κοινωνικών προβλημάτων και διαιώνιση της χαμηλής παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία.
- **Η εκπαίδευση στην εποχή μας έχει αποκτήσει τεχνοκρατικό χαρακτήρα** και εγκαταλείπει τον ανθρωπιστικό προσανατολισμό. Η προσωπικότητα των νέων βάλλεται από τη μονομέρεια και τον πνευματικό ακρωτηριασμό, που καθίστανται τροχοπέδη στην πορεία ολοκλήρωσής τους.
- Κάποια σχολικά εγχειρίδια και προγράμματα σπουδών **δεν ανταποκρίνονται στα σύγχρονα επιτεύγματα και στις σύγχρονες παιδαγωγικές αντιλήψεις**, με αποτέλεσμα την παροχή τυποποιημένων ή επιστημονικά ξεπερασμένων γνώσεων.
- **Δεν δίνεται έμφαση στην προώθηση του διαλόγου**, στην ανάπτυξη όλων των δεξιοτήτων των μαθητών, στην καλλιέργεια του αισθητικού τους κριτηρίου, στη διαμόρφωση ηθικής στάσης, κοινωνικής – εθνικής και πολιτικής συνείδησης.

B3. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

- Όλα τα παραπάνω προβλήματα, σε συνάρτηση με άλλους κοινωνικούς παράγοντες βαρύνουσας σημασίας (π.χ. ΜΜΕ, διαφήμιση, προβαλλόμενα πρότυπα), **υποβαθμίζουν το σχολείο και το καθιστούν «κομπάρσο» στην όλη διαδικασία παροχής παιδείας – εκπαίδευσης.** Το σχολείο, όμως, είναι απαραίτητο σε μια κοινωνία που οι εξελίξεις είναι ραγδαίες και η γνώση είναι δύναμη: γι' αυτό και η κάθε κοινωνία θα πρέπει να οργανώνει το εκπαιδευτικό της σύστημα με βάση τις ανάγκες της, την ιστορία της και τις εξελίξεις (σε πολιτικό, οικονομικό, τεχνολογικό επίπεδο).

- Μερικές προτάσεις για την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό του σχολείου:

- **Απαγκίστρωση του σχολείου από τη χρησιμοθηρική αντίληψη**, αποσύνδεση από την ωφελιμιστική αντιμετώπιση της γνώσης, τη στείρα απομνημόνευση και το αγχωτικό πνεύμα των εξετάσεων. Ανάδειξη του σχολείου σε χώρο δημιουργικότητας και ανάδειξης της προσωπικότητας.
- **Χρήση των νέων τεχνολογιών** που παρέχουν απεριόριστες δυνατότητες μάθησης, εξοικείωση των μαθητών με τις νέες τεχνολογίες, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις υψηλές απαιτήσεις της τεχνολογικής εποχής μας. Παράλληλα εκπαίδευση των νέων στην αξιολόγηση, επιλογή και κατανόηση των πληροφοριών.
- **Αλλαγή του ρόλου του εκπαιδευτικού**, ώστε από απλός μεταδότης γνώσεων να μετατραπεί σε συντονιστή της μαθησιακής διαδικασίας. Οργάνωση της διδασκαλίας με τρόπους που να ενθαρρύνεται η πρωτοβουλία του μαθητή, έμφαση στη βιωματική μάθηση και όχι στην απομνημόνευση έτοιμων γνώσεων.
- **Ενίσχυση των φορέων επαγγελματικού προσανατολισμού των νέων** με λεπτομερή πληροφόρηση για τα κορεσμένα επαγγέλματα και τις επαγγελματικές προοπτικές, παροχή δυνατοτήτων στους νέους, ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σ' ένα ανταγωνιστικό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.
- **Εισαγωγή νέων μαθημάτων** με αναφορές σε σύγχρονα θέματα και προσαρμογή των σχολικών βιβλίων στις απαιτήσεις που επιβάλλει η ευρωπαϊκή ενοποίηση και η επαφή με διαφορετικές κουλτούρες, γλώσσες, θρησκείες, κ.τ.λ.: προβολή της ευρωπαϊκής ταυτότητας και απαλοιφή των στερεοτύπων με στόχο την αποδοχή της διαφορετικότητας.
- **Ανάδειξη της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας κάθε λαού**, αλλά και των στοιχείων που συνδέουν τους λαούς μεταξύ τους.
- Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να συμβάλλει στη **διαμόρφωση μιας παιδείας ευρύτερης και ανθρωπιστικής**, που θα δημιουργεί πομπούς γνώσης, ήθους και ζωής και προσωπικότητες κριτικά σκεπτόμενες, με αυτογνωσία και σεβασμό.

- Πολλές φορές στο παρελθόν έγιναν προσπάθειες – και συνεχίζουν να γίνονται – για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της παιδείας. Στην πράξη, όμως, αποδείχθηκε πως οι περισσότερες προσπάθειες ήταν αντικρουόμενες με προγενέστερες ή ασύμβατες με τα κοινωνικά δεδομένα· γι' αυτό και εκφυλίστηκαν γρήγορα κι απέμειναν «κενό γράμμα». Ωστόσο, και παρά τις μέχρι τώρα ατελέσφορες προσπάθειες, η αναβάθμιση της παιδείας θα πρέπει να αποτελεί μόνιμο στόχο μιας κοινωνίας που φιλοδοξεί να υπερβεί τις όποιες δυσκολίες και να οραματίζεται με αισιοδοξία το μέλλον.

Γ. Η ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

- Χαρακτηριστικά της εποχής μας είναι η επιδίωξη της επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης, η τάση για κατανάλωση υλικών αγαθών και η περιφρόνηση των ηθικών και πνευματικών αξιών. Ο προσανατολισμός αυτός όχι μόνο δεν έφερε την ολοκλήρωση και την ευτυχία στον άνθρωπο, αλλά τον απογύμνωσε εσωτερικά και πολλαπλασίασε τους κινδύνους που τον απειλούν.

- Έτσι για πρώτη φορά αμφισβητείται τόσο έντονα η αξία της επιστήμης και της τεχνικής. Βάλλονται ακόμη και από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές τους. Κατανοείται σιγά – σιγά από όλους πως δεν είναι δυνατό να αγνοούνται ατιμωρητί τα δικαιώματα της ψυχής και του πνεύματος. Η παραμέληση της ανθρωπιστικής παιδείας δημιουργεί κενό. Και το χειρότερο, αυξάνει τις δυσκολίες ομαλής συμβίωσης και πολλαπλασιάζει τους κινδύνους καταστροφής από την κακή χρήση της τεράστιας υλικής δύναμης.

- Έργο της παιδείας, επομένως, είναι η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου: νοητική ανάπτυξη, αυξημένη ευαισθησία, στερεή ηθικότητα· όλα αυτά σε αρμονική ισορροπία είναι οι απαιτήσεις και οι προσδοκίες του σύγχρονου ανθρώπου από μια σωστή εκπαίδευση. Η εκπαίδευση έχει ανθρωπιστικό χαρακτήρα, όταν: **α.** φέρνει σε επαφή το νέο με την ομορφιά, την αλήθεια, την αρετή, αξίες που είναι αποκρυσταλλωμένες στα έργα λόγου και τέχνης, **β.** επιδιώκει την αισθητική καλλιέργεια, **γ.** εξευγενίζει την ψυχή, **δ.** εκλεπτύνει τα αισθήματα, **ε.** ενδιαφέρεται για τη διαμόρφωση βασικών ηθικών αρετών (αγάπης, δικαιοσύνης, καλοσύνης), **στ.** ενισχύει την πίστη στην αξία του ανθρώπου και την αγάπη προς την ελευθερία, **ζ.** βελτιώνει τη συμπεριφορά προς όλους, **η.** δίνει τα μέσα για σωστή ιεράρχηση στόχων, για επιλογή των μέσων, για φιλοσοφική θεώρηση πάνω στο νόημα της ζωής και στην πορεία του ανθρώπου και **θ.** βοηθάει να κατανοήσουμε την ιστορική μας πορεία, να γνωρίσουμε την εξέλιξη και τη

λειτουργία της κοινωνίας, να αποκτήσουμε αυτογνωσία και συνείδηση του ρόλου που καλούμαστε να διαδραματίσουμε.

- Αυτά δε σημαίνουν περιφρόνηση ή άρνηση της αξίας των επιστημονικών και των τεχνολογικών επιτευγμάτων. Αυτά εξασφαλίζουν τους υλικούς όρους της ζωής, απομακρύνουν την ανάγκη, το φόβο και τον πόνο. Από αυτήν την άποψη έχουν σαφώς ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Εκείνο που ελέγχεται είναι ο μονοδιάστατος προσανατολισμός του σύγχρονου ανθρώπου.

- Αίτημα της εποχής μας είναι η εξισορρόπηση ανάμεσα στις κατευθύνσεις και τα ενδιαφέροντά μας. Η πνευματικότητα, η καλαισθησία, η ψυχική ευγένεια και η ηθικότητα μπορούν – και επιβάλλεται – να βρουν τη θέση τους ως αξίες σ' έναν κόσμο που επιθυμεί και πραγματικά χρειάζεται τις επιστημονικές κατακτήσεις και τις πρακτικές εφαρμογές.

Δ. Η ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ - ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

- Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως οι σπουδές εξ αποστάσεως έρχονται, ως ένα βαθμό, ως απάντηση σε ορισμένες κρίσιμες ανάγκες της πολλαπλά απαιτητικής σύγχρονης κοινωνίας. **Η συνεχής εξέλιξη της τεχνολογίας κι οι διαρκείς αλλαγές στην αγορά εργασίας εγείρουν τη σαφή απαίτηση για την ύπαρξη όχι μόνο κατάλληλα εξειδικευμένου προσωπικού, αλλά και προσωπικού πρόθυμου να αποκτήσει νέες δεξιότητες σε οποιαδήποτε ηλικία κι αν βρίσκεται.**

- Προκειμένου να αποσοβηθεί ο κίνδυνος της ανεργίας και προκειμένου οι διάφορες εταιρίες να έχουν στη διάθεσή τους απολύτως καταρτισμένο προσωπικό, **οι εργαζόμενοι οφείλουν είτε να ανανεώνουν μέσα από επιμορφώσεις τις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους, είτε να αναπροσαρμόζουν παλαιότερους σχεδιασμούς τους και να αποκτούν νέα εργασιακά εφόδια.**

- Η έννοια της δια βίου μάθησης αφορά, λοιπόν, είτε την **προσωπική θέληση του ατόμου** να εμπλουτίζει διαρκώς τις γνώσεις του σε μια προσπάθεια να παραμένει ενήμερος σε σχέση με τις εξελίξεις στο χώρο της επιστήμης, είτε την **ανάγκη διατήρησης της ανταγωνιστικότητάς του** προκειμένου να αντεπεξεέλθει στις ολοένα και μεγαλύτερες απαιτήσεις που παρουσιάζονται στην αγορά εργασίας.

- **Η επιδίωξη της γνώσης και της μάθησης αποτελεί ύψιστο ιδανικό και δικαίωμα για κάθε άνθρωπο είτε αυτός κατάφερε να σπουδάσει στα νεανικά του χρόνια είτε όχι.** Η ηλικία δεν θα πρέπει να θεωρείται αποτρεπτικός παράγοντας για τη διεκδίκηση αυτού του δικαιώματος, σε όποια φάση της ζωής του κι αν βρίσκεται κανείς. Είναι, άρα, θεμιτό να μην ταυτίζονται οι άνθρωποι τις σπουδές με τη νεανική ηλικία, και να αξιοποιούν τις δυνατότητες που τους παρέχουν προγράμματα, όπως είναι αυτό των σπουδών εξ αποστάσεως, προκειμένου είτε να συμπληρώνουν είτε να διευρύνουν τις γνώσεις τους. Είναι, άλλωστε, μόνο μέσω της συνεχούς επαφής με τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα, εφικτή η επιθυμητή ενίσχυση της κριτικής ικανότητας του ατόμου και η διατήρηση της δημιουργικής του στάσης απέναντι στη ζωή.

- Το οξύτατο πρόβλημα της ανεργίας, όπως και η αδυναμία πολλών ανθρώπων να διασφαλίσουν μια εργασία που να τους προσφέρει ουσιαστικές προοπτικές ανέλιξης, μπορούν να αντιμετωπιστούν, ως ένα βαθμό, είτε μέσα από την απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων είτε μέσα από την κατάρτιση σ' ένα πιο σύγχρονο επαγγελματικό αντικείμενο που έχει αυξημένη ζήτηση στην αγορά εργασίας. Είναι ίσως δύσκολη διαδικασία για έναν άνθρωπο που έχει ήδη σπουδάσει στα νεανικά του χρόνια ένα συγκεκριμένο αντικείμενο να συμβιβαστεί με την ιδέα πως οι σπουδές του αυτές δεν μπορούν να του διασφαλίσουν μια αξιοπρεπή διαβίωση. Έχει, εντούτοις, τη δυνατότητα, έστω και σε κάπως μεγαλύτερη ηλικία, να επιλέξει ένα πιο σύγχρονο αντικείμενο σπουδών και να αποκτήσει εκείνες τις γνώσεις και δεξιότητες που θα του προσφέρουν διαφορετικές, αλλά πιο αποδοτικές επαγγελματικές ευκαιρίες. **Αυτή είναι, άλλωστε, η ουσία της δια βίου μάθησης: η δυνατότητα που προσφέρεται στο άτομο να μη μένει στάσιμο και να μην εγκλωβίζεται σε λανθασμένες επιλογές της νεότητάς του.** Κάθε στιγμή είναι κατάλληλη για μια πλήρη αναθεώρηση των επιδιώξεών του και για μια καίρια αναπροσαρμογή των σχεδιασμών του. Αν η επαγγελματική επιλογή της νεότητας δεν οδηγεί στην επιθυμητή επαγγελματική αποκατάσταση, μπορεί να προχωρήσει σε μια τελείως διαφορετική κατεύθυνση μαθαίνοντας κάτι νέο.

- Αναγκαία, βέβαια, είναι η υιοθέτηση μιας θετικής αντίληψης απέναντι στη συνεχιζόμενη κατάρτιση ακόμη και για τα άτομα που έχουν ήδη αποκατασταθεί επαγγελματικά, καθώς τους δίνεται η ευκαιρία να ανανεώνουν τις γνώσεις τους, να παρακολουθούν πιο στενά τις εξελίξεις στον τομέα τους και να διευρύνουν τις ικανότητές τους, ώστε να παραμένουν διαρκώς ανταγωνιστικοί και επαρκείς απέναντι σε οποιαδήποτε πρόκληση εμφανίζεται στο αντικείμενο της επαγγελματικής τους ενασχόλησης.

- **Ζητούμενο δεν είναι ο εφησυχασμός, αλλά η συνεχής εξέλιξη, ώστε το άτομο να θεωρείται και να είναι όσο πιο αποτελεσματικό μπορεί στο εργασιακό του αντικείμενο.** Η πιθανότητα, άλλωστε, να θεωρηθεί από ένα σημείο και μετά ανεπαρκές για τα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί και, άρα, να αντικατασταθεί από κάποιον με περισσότερες σχετικές γνώσεις, είναι πάντοτε υπαρκτή.

- Είναι σημαντικό, επομένως, ήδη από τα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης οι νέοι να αποκτούν μια **θετική στάση απέναντι στη μάθηση** και να την αντιλαμβάνονται ως μια απολύτως ευεργετική και ωφέλιμη γι' αυτούς διαδικασία, κι όχι ως έναν ανεπιθύμητο εξαναγκασμό. Μόνον έτσι θα διατηρούν μέσα τους άσβηστη την επιθυμία για νέες και περισσότερες γνώσεις, και θα είναι πρόθυμοι σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής τους να επανέρχονται σε μια κατάσταση μαθητείας, ώστε να αποκτούν συνέχεια επιπλέον γνώσεις και δεξιότητες.

- Είναι δίχως άλλο καταστροφική για το άτομο η αρνητική επαφή με τις διαδικασίες εκπαίδευσης, εφόσον του προκαλείται μια διάθεση αποστροφής απέναντι σ' εκείνο ακριβώς το μέσο που μπορεί να το οδηγήσει όχι μόνο στην προσωπική ολοκλήρωση και στην πληρέστερη εφικτή ανάπτυξη των δεξιοτήτων του, αλλά και στην απόκτηση και συνεχιζόμενη επιθυμίας πρόσκτησης όλων εκείνων των γνώσεων που θα του προσφέρουν την τόσο αναγκαία επαγγελματική αποκατάσταση και εξέλιξη.

- **Η θετική στάση απέναντι στη δια βίου μάθηση επηρεάζεται σαφώς από τις εμπειρίες που αποκτά το άτομο στα χρόνια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αλλά βασίζεται επίσης και στην προσωπική του προδιάθεση απέναντι στη γνώση.** Αν το άτομο έχει ισχυρή θέληση για μάθηση, αυτομόρφωση και συνεχή πνευματική και επαγγελματική εξέλιξη, θα βρει πάντοτε τρόπους και λύσεις για να διεκδικήσει αυτό το δικαίωμα, εκεί που οποιοσδήποτε άλλος θα έβρισκε δικαιολογίες και προφάσεις για να αιτιολογήσει τη δική του απροθυμία να αποκτήσει νέα εφόδια.

- Η τεχνολογία εξελίσσεται διαρκώς, το πλήθος των γνώσεων αυξάνεται και διευρύνεται με ταχύτατους ρυθμούς, τα εργασιακά εφόδια και προσόντα που βρίσκουν ανταπόκριση στην αγορά εργασίας αλλάζουν συνεχώς κι οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις είναι αδιάκοπες. Η μόνη δυνατότητα του ατόμου να παραμένει σε επαφή με το υπό διαρκή ανανέωση αυτό πλαίσιο είναι η θετική του στάση απέναντι στη δια βίου μάθηση και η επιθυμία του να αποκτά συνεχώς νέες γνώσεις, προκειμένου να μην αφήνει τις εξελίξεις στους διάφορους τομείς να το προσπερνούν.

E. Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αξιοποιούνται **οι δυνατότητες που παρέχονται από την εξέλιξη της τεχνολογίας και του διαδικτύου**, ώστε να προσφέρεται η δυνατότητα στους ενδιαφερόμενους να πραγματοποιούν τις σπουδές, την επιμόρφωση ή την κατάρτισή τους, χωρίς να απαιτείται η φυσική τους παρουσία στο χώρο του πανεπιστημίου ή του φορέα που διενεργεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

- Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση μπορεί να είναι είτε «**σύγχρονη**», με τον εκπαιδευόμενο να παρακολουθεί, αν και από απόσταση, σε πραγματικό χρόνο την παράδοση του μαθήματος από τον διδάσκοντα, είτε «**ασύγχρονη**», που είναι και το συνηθέστερο, με τον εκπαιδευόμενο να έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει ελεύθερα το πρόγραμμα μελέτης και ενασχόλησης με το αντικείμενο των σπουδών του. Στην «ασύγχρονη» εξ αποστάσεως εκπαίδευση ο εκπαιδευόμενος καλείται να λάβει μια πιο ενεργητική στάση απέναντι στην αναζήτηση της γνώσης, εφόσον προγραμματίζει ο ίδιος τη μελέτη του διδακτικού υλικού που του παρέχεται.

- Οι σπουδές εξ αποστάσεως καλύπτουν ένα ευρύ εκπαιδευτικό φάσμα, καθώς παρέχουν προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές, διδακτορικό δίπλωμα, επιμορφώσεις, αλλά και επαγγελματική κατάρτιση σε εξειδικευμένους τομείς.

- Τα **πλεονεκτήματα** της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης:

- Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δίνει την ευκαιρία σε άτομα οποιασδήποτε ηλικίας να σπουδάσουν, χωρίς να χρειάζεται να παρακολουθούν δια ζώσης παραδόσεις μαθημάτων. Έτσι, ενήλικες που εργάζονται κι έχουν οικογενειακές υποχρεώσεις μπορούν να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους και να προγραμματίσουν οι ίδιοι την πορεία των σπουδών τους. Ο σπουδαστής δεν επιβαρύνεται με έξοδα διαβίωσης στον τόπο όπου βρίσκεται το πανεπιστήμιο, όπως συμβαίνει στις παραδοσιακές σπουδές. Μπορεί να πραγματοποιήσει τις σπουδές του από την περιοχή που διαμένει, όπου κι αν είναι αυτή, χωρίς να επηρεάζεται το καθημερινό του πρόγραμμα, με υποχρεωτικές παρακολουθήσεις μαθημάτων και συνεχείς μετακινήσεις.
- Η δυνατότητα πραγματοποίησης των σπουδών δεν συνδέεται με εξετάσεις εισαγωγής, όπως γίνεται στις παραδοσιακές σπουδές. Έτσι, άτομα που δεν κατόρθωσαν να εισαχθούν σε κάποια σχολή μέσω των Πανελλαδικών Εξετάσεων, μπορούν να λάβουν πτυχίο παρακολουθώντας κάποιο εξ αποστάσεως πρόγραμμα σπουδών.
- Η Ανοικτή Εκπαίδευση που πραγματοποιείται με τις εξ αποστάσεως σπουδές επιτρέπει σε κάθε άνθρωπο να διευρύνει τις γνώσεις του, χωρίς να εμποδίζεται από τις τρέχουσες συνθήκες της ζωής του, όπως είναι η κοινωνική θέση, η επαγγελματική απασχόληση, η ηλικία κ.ά. Αντιστοίχως, αυτού του είδους η εκπαίδευση είναι προσιτή ακόμη και σε άτομα που λόγω αντικοινωνικότητας ή έντονης εσωστρέφειας δυσκολεύονται να συνυπάρξουν με τους συμφοιτητές τους, όπως κατ' ανάγκη συμβαίνει στα παραδοσιακά πανεπιστήμια, κι ακόμη περισσότερο, είναι προσιτή και σε άτομα που αντιμετωπίζουν κάποιου είδους αναπηρία (σωματική ή ψυχική). Πρόκειται, λοιπόν, για έναν πλήρη εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης, εφόσον παρέχει τη δυνατότητα σπουδών σε κάθε πιθανό ενδιαφερόμενο.
- Η εκπαιδευτική διαδικασία στις εξ αποστάσεως σπουδές εξατομικεύεται, δίνοντας σε κάθε σπουδαστή τη δυνατότητα να την προσαρμόσει στο δικό του πρόγραμμα και στους δικούς του ρυθμούς. Ο σπουδαστής καλείται, συνάμα, να ενεργοποιήσει περισσότερο τις δικές του δυνάμεις, εφόσον δεν έχει τη δυνατότητα διαρκούς επικοινωνίας με τον καθηγητή για να επιλύει τις απορίες του.
- Ο καθηγητής παύει να αποτελεί τη μόνη πηγή γνώσης κι ο σπουδαστής έχει την ευκαιρία να αξιοποιήσει πληρέστερα τις πολλαπλές δυνατότητες που του παρέχει η ελεύθερη πρόσβαση σε ποικίλες πηγές πληροφοριών μέσω του διαδικτύου.
- Οι εξ αποστάσεως σπουδές προσφέρουν μια εξαιρετική ευκαιρία σε εργαζόμενους να ενισχύσουν τα επαγγελματικά τους προσόντα μέσα από νέες επιμορφώσεις ή πιο εξειδικευμένες γνώσεις, και να καταστούν έτσι πιο ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας και πιο αποδοτικοί στο εργασιακό τους αντικείμενο. Οι επιμορφώσεις αυτές, μάλιστα, έχουν συχνά διάρκεια λίγων μόνο μηνών, γεγονός που σημαίνει πως αποτελούν έναν εύκολο τρόπο ενίσχυσης των προσόντων του κάθε ατόμου.
- Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές σπουδές που απευθύνονται σε ορισμένο αριθμό σπουδαστών κάθε έτος, οι εξ αποστάσεως σπουδές παρέχουν την αντίστοιχη ευκαιρία σ' ένα πολύ μεγαλύτερο αριθμό ατόμων.

- Τα **μειονεκτήματα** των σπουδών εξ αποστάσεως:

- Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση επειδή ακριβώς είναι ανοιχτή σ' ένα πολύ μεγαλύτερο αριθμό σπουδαστών ενέχει τον κίνδυνο της παροχής υποτιμημένων πτυχίων. Η ιδιωτική κυρίως αγορά εργασίας είναι δύσπιστη απέναντι σε πτυχία και βεβαιώσεις σπουδών που έχουν αποκτηθεί με σπουδές εξ αποστάσεως, εφόσον μια τέτοια δυνατότητα είναι προσιτή στον καθένα, χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια διαδικασία επιλογής των συμμετεχόντων μέσα από απαιτητικές εξετάσεις.
- Στις σπουδές εξ αποστάσεως είναι προφανής ο κίνδυνος της εμπορευματοποίησης της εκπαίδευσης, εφόσον για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα η προσφορά μαθημάτων, και κατ' επέκταση πτυχίων, σε όσο περισσότερους ενδιαφερόμενους γίνεται αποτελεί μια σημαντική πηγή εσόδων. Το κόστος, άλλωστε, αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητο.
- Η απουσία επαφής με τους συμφοιτητές, όπως κι η απουσία άμεσης αλληλεπίδρασης με τους διδάσκοντες, στερούν από τις σπουδές εξ αποστάσεως σημαντικά στοιχεία της κοινωνικής διάστασης που ενυπάρχουν συνήθως στην παραδοσιακή εμπειρία των σπουδών. Στο πλαίσιο των

παραδοσιακών σπουδών ο φοιτητής κοινωνικοποιείται, σφυρηλατεί σχέσεις ζωής, που θα του φανούν πιθανώς ιδιαίτερες ωφέλιμες στο μέλλον, βιώνει από κοντά τις πολιτικές αναζητήσεις και τους κοινωνικούς προβληματισμούς των συμφοιτητών του και αποκτά έτσι μια πληρέστερη εμπειρία που του προσφέρει οφέλη σε πολλούς τομείς, πέρα από το στενό αντικείμενο των σπουδών του. Όλα αυτά τα στοιχεία απουσιάζουν από τις σπουδές εξ αποστάσεως, καθιστώντας τις λιγότερο ωφέλιμες σε κοινωνικό επίπεδο.

ΘΕΜΑ: ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Α1. ΠΑΡΑΔΟΣΗ

- Κάθε λαός – ακόμη και ο πιο βραχύβιος – έχει τις ρίζες του και την παράδοσή του. Είναι, επομένως, σπουδαίο το νόημα της παράδοσης, γιατί όσο κι αν αναφέρεται στο παρελθόν, μπορεί και διαμορφώνει την πορεία του μέλλοντος. Αυτό σημαίνει πως οι αξίες του παρελθόντος θεμελιώνουν τη ζωή και παρέχουν το μέτρο για την εκτίμηση του παρόντος. Η παράδοση, δηλαδή, είναι το θεμέλιο της εθνικής και κοινωνικής υπόστασης ενός λαού, είναι οι «ρίζες» του. Ειδικά για τον ελληνικό λαό, με τη μακραίωνη και πολυτάραχη ιστορία του, η παράδοση είναι αναγκαίο να γίνει ένα σταθερό «σημείο αναφοράς».

- Παράδοση σημαίνει οτιδήποτε μεταβιβάζεται σε ένα λαό, είτε με τη δράση είτε με τον προφορικό ή το γραπτό λόγο. Έτσι, μεταφέρονται από γενιά σε γενιά οι σκέψεις, οι ιδέες, τα ήθη, τα έθιμα και οι τρόποι συμπεριφοράς των ανθρώπων κάθε εποχής και κάθε κοινωνίας στους μεταγενέστερους. Παράδοση είναι ο βιωμένος χρόνος, η πολυποίκιλη ηθική και πνευματική εξέλιξη ενός λαού, που δημιουργεί ένα ενιαίο πολιτισμικό σύνολο, το οποίο αποτελεί, ταυτόχρονα, έναν συντελεστή διαφοροποίησης ενός εθνικού πολιτισμού από άλλους.

- Η σημασία της παράδοσης για το άτομο:

- Βοηθά το άτομο να μην ξεχνά τις ρίζες του, άρα να αποκτά βαθύτερη αυτογνωσία και έτσι να διαγράφει καλύτερα το μέλλον του.
- Προσφέρει εθνική αυτοσυνειδησία, με αποτέλεσμα να μπορεί το άτομο να προασπίσει καλύτερα τις αξίες του έθνους του αλλά και να μπορεί να σεβαστεί τις αξίες άλλων λαών.
- Εξανθρωπίζει τον άνθρωπο, τον κάνει πιο αγνό, αφού τον φέρνει πιο κοντά στη φύση του.
- Δημιουργώντας την αίσθηση της συνέχειας στη σύγχρονη αγχωτική πραγματικότητα, απαλλάσσει τον άνθρωπο από υπαρξιακά ερωτηματικά και του δημιουργεί εσωτερικές σταθερές, άρα και μια πιο καλά δομημένη προσωπικότητα.
- Φέρνει πιο κοντά τις γενιές, με αποτέλεσμα να υπάρχει καλύτερη επικοινωνία ανάμεσα σε νεότερους και πρεσβύτερους.
- Στη σημερινή κοινωνία της ατομικότητας και της μοναξιάς, δημιουργεί στο άτομο την αίσθηση της κοινωνικής συμμετοχής και την διάθεση να ανήκει κάπου.

- Η σημασία της παράδοσης για την κοινωνία:

- Συσπειρώνει το λαό και τον τονώνει ηθικά, γιατί του προσφέρει το ηθικό έρεισμα και την αισιοδοξία να αντιμετωπίσει με σθένος κάθε πιθανή επιβολή εχθρών.
- Αποτελεί το θεμέλιο της εθνικής συνέχειας (είναι γνωστή η προσφορά της ορθόδοξης παράδοσης και των Ελληνικών παραδόσεων στα ζοφερά χρόνια της Τουρκοκρατίας).
- Αποτελεί μια συμφιλιακή στάση ζωής, μια στάση που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ειρηνική συνύπαρξη όχι μόνο των ίδιων των μελών του έθνους, αλλά και όλων των εθνών.
- Βοηθά στην αποφυγή λαθών του παρελθόντος (η παράδοση αποτελεί στην ουσία την εμπειρία του παρελθόντος που φωτίζει το δρόμο του μέλλοντος).
- Είναι ένα γερό υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίζονται οι τέχνες, οι επιστήμες και, γενικότερα, οι γνώσεις (πολιτισμική εξέλιξη).

- Τρόποι για να επιτευχθεί η δημιουργική αφομοίωση της παράδοσης σήμερα:

- Η οικογένεια, ως ο σπουδαιότερος φορέας διαπαιδαγώγησης, επιβάλλεται να αντιμετωπίζει την παράδοση με σεβασμό και να δείχνει ότι χωρίς τη μνήμη του παρελθόντος είναι αδύνατον να οικοδομηθεί το μέλλον.
- Το σχολείο και κάθε φορέας εκπαίδευσης οφείλει να βασίζεται στη δυναμική της παράδοσης, να την αναγνωρίζει ως πρωταρχικό φορέα εκπαίδευσης και συνοχής, ώστε να τη μεταλαμπαδεύει στους νεότερους.
- Γενικότερα, η Παιδεία με ανθρωπιστική κατεύθυνση – μέσα σε ένα κλίμα επιβουλής και εξωτερικών απειλών – μπορεί να προωθήσει τις διαχρονικές αξίες της παράδοσης και να ενισχύσει την εθνική ταυτότητα του λαού.
- Η Πολιτεία έχει το χρέος να στηρίζει το έργο του σχολείου καταρχήν (να παρέχει, δηλαδή, κίνητρα στους νέους μέσα από πολιτιστικούς φορείς, ώστε να ασχολούνται δημιουργικά με την παράδοση).

- Τα Μ.Μ.Ε. πρέπει – μεταξύ άλλων – να προβάλλουν και την εθνική παράδοση, ώστε να μην κυριαρχούν μόνο τα ξενόφερτα πρότυπα και ο στείρος μιμητισμός· τα Μ.Μ.Ε. σήμερα – επειδή ακριβώς ασκούν μεγάλη επιρροή, κυρίως στους νέους – έχουν να επιτελέσουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση της εξοικείωσης των ανθρώπων με την παράδοση.
- Η πνευματική ηγεσία, τέλος, έχει χρέος να προσφέρει στο λαό όλες εκείνες τις ζωντανές μνήμες της ιστορίας του, που θα τον εμψυχώσουν ηθικά.

- Η **στάση του σύγχρονου ανθρώπου** απέναντι στην παράδοση:

- Κάποιοι είναι «ευλαβικά» προσηλωμένοι στην παράδοση· ορισμένα στοιχεία της παράδοσης όμως παύουν να ανταποκρίνονται στις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και δικαιολογημένα τίθενται στο περιθώριο (☉ γίνονται «μουσειακά είδη»)· η εμμονή, επομένως, κάποιων ανθρώπων σε στοιχεία της παράδοσης ξεπερασμένα και παρωχημένα είναι συνήθως δείγμα συντηρητισμού και – ενδεχομένως – πνευματικής ακαμψίας.
- Αντίθετα, κάποιοι άλλοι απορρίπτουν συνολικά την παράδοση· κι αυτή η στάση ζωής όμως δεν είναι σωστή, διότι ορισμένα στοιχεία της παράδοσης εξακολουθούν να εκφράζουν τους ανθρώπους της σημερινής εποχής και να γίνονται ευρέως αποδεκτά (πρόκειται κυρίως για ηθικές αξίες και στοιχεία της πνευματικής παράδοσης που δοκιμάστηκαν στο χρόνο και αποδείχτηκαν άφθαρτα και διαχρονικά)· επομένως, η συνολική απόρριψη της παράδοσης εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους και για τα άτομα και για τους λαούς: τα άτομα κινδυνεύουν να απολέσουν την ιστορική τους μνήμη και τη δυνατότητα να αυτοπροσδιορίζονται, ενώ οι λαοί διατρέχουν τον κίνδυνο να αφανιστούν μέσα στη χοάνη του παγκόσμιου πολιτισμού.
- Συμπερασματικά: ούτε η άγνη προγονοπληξία ούτε η συνολική απόρριψη του παρελθόντος είναι ενδεδειγμένοι τρόποι προσέγγισης της παράδοσης· αυτό που τελικά ενδείκνυται είναι η **δημιουργική αφομοίωση** όλων εκείνων των στοιχείων της παράδοσης που εξακολουθούν να εκφράζουν και να συγκινούν τους ανθρώπους της σημερινής εποχής.

A2. ΘΕΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

- Για τον όρο «πολιτισμός» έχουν δοθεί πάρα πολλές ερμηνείες. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε μία από αυτές: *πολιτισμός είναι η καλλιέργεια και πραγμάτωση ορισμένων αξιών από μια ομάδα ανθρώπων και η παράδοση αυτών των αξιών στους μεταγενέστερους για την περαιτέρω προαγωγή τους*. Τον πολιτισμό απαρτίζουν όλες οι πνευματικές, ηθικές και τεχνικές πρόοδοι των ανθρώπων από την πρωτόγονη απλή – κοινωνία ως τη σύγχρονη – πολύπλοκη παγκόσμια οικογένεια. Οι τεχνικές πρόοδοι, η ηθική, η θρησκεία, η εκπαίδευση, τα γράμματα και η τέχνη, όπως διατηρούνται και καλλιεργούνται σήμερα, αποτελούν το σύγχρονο πολιτισμό.

- Τον πολιτισμό τον διακρίνουμε σε **υλικό** και **πνευματικό**. Για το δεύτερο χρησιμοποιείται και ο όρος *κουλτούρα*. Ο όρος αυτός σημαίνει τη σύνθετη εκείνη ολότητα που περικλείει τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο, τα έθιμα και όλες τις άλλες ικανότητες και συνήθειες που αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας. Η κουλτούρα ενός λαού δεν είναι ανεξάρτητη από το επίπεδο οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξής του.

- Ο σύγχρονος πολιτισμός μπορεί να καυχιέται ότι συντέλεσε στην απαλλαγή του ανθρώπου από πολλά προβλήματα και συνάμα ότι πρόσφερε πλήθος ανέσεων που κάνουν τη ζωή πιο εύκολη και λιγότερο επίπονη. Από την άλλη πλευρά όμως, ποικίλα είναι και τα προβλήματα που δημιούργησε στον άνθρωπο, με αποτέλεσμα πολλοί να μιλούν για την κρίση ή για την παρακμή του πολιτισμού μας. Ουσιαστικά πρόκειται για τη διάσταση που παρατηρείται ανάμεσα στον υλικό (τεχνικό) και τον πνευματικό πολιτισμό. Ο πρώτος φαίνεται να προχωρά με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, ενώ ο δεύτερος παραμένει στάσιμος ή οπισθοδρομεί.

- Η **θετική συμβολή** του πολιτισμού μας μπορεί να ανιχνευθεί στα εξής σημεία:

- Η επιστήμη και η πρακτική εφαρμογή της, η τεχνολογία, αναπτύχθηκαν σε τέτοιο βαθμό που επέλυσαν πολυποίκιλα προβλήματα. Ο άνθρωπος κατόρθωσε να ερμηνεύσει τα φυσικά φαινόμενα, να τα θέσει υπό τον έλεγχό του και να απελευθερωθεί σε μεγάλο βαθμό από τη φυσική εξάρτησή.
- Η εφεύρεση της μηχανής άνοιξε νέους ορίζοντες στις ανθρώπινες δυνατότητες, αφού πλέον ο άνθρωπος συρρίκνωσε το μόχθο του, απαλλάχτηκε από την επίπονη χειρωνακτική εργασία, διεύρυνε τον ελεύθερο χρόνο του.

- Η βιομηχανία γνωρίζει εκπληκτική ανάπτυξη, η παραγωγή έχει αυξηθεί, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προϊόντα με χαμηλό κόστος, τα οποία όλοι μπορούν ν' αποκτήσουν.
- Η πρόοδος της ιατρικής περιορίσε τη θνησιμότητα, καταπολέμησε ασθένειες και αύξησε το μέσο όρο ζωής.
- Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η ικανοποιητική αντιμετώπιση των υλικών αναγκών.
- Επιπλέον, ο άνθρωπος προήγαγε τη σκέψη του, όξυνε την κρίση του και διεύρυνε τους πνευματικούς του ορίζοντες: η γνώση έγινε πλέον δύναμη στα χέρια του και έπαψε να είναι προνόμιο μόνο ορισμένων αυθεντιών ή μιας περιορισμένης ομάδας εκλεκτών.
- Τα ανθρώπινα δικαιώματα κατοχυρώθηκαν, ενώ επιτεύχθηκε ο εκδημοκρατισμός των κοινωνιών: ο λαός πέρασε στο προσκήνιο της ιστορίας, η πολιτική διακυβέρνηση έπαψε να αποτελεί κτήμα ορισμένων χαρισματικών ηγετών ή κάποιων σκοτεινών κέντρων εξουσίας.
- Ο άνθρωπος, τέλος, ξέφυγε από τα όρια του πλανήτη του, εξερευνά το σύμπαν αναζητώντας διαφορετικές μορφές ζωής και επεκτείνοντας εκεί την κυριαρχία του.

- Όπως διαπιστώνει και ο Κ. Τσιρόπουλος: «πολιτισμός πλάθεται μονάχα, όταν όλες οι δυνάμεις του κόσμου ισορροπήσουν και συνεργαστούν αρμονικά μεταξύ τους. Η ισορροπία αυτή έχει καταλυθεί κι η κατάλυση έγινε κοινή συνείδηση τα τελευταία μεταπολεμικά χρόνια, ακόμη και στον τόπο μας που κατοικείται από τόσο νωθρά πνεύματα. Παρουσιάζεται σ' ολόκληρο τον κόσμο μια σαφής προαγωγή της τεχνικής και μια αναμφισβήτητη καθίζηση της πνευματικής ζωής. Δυτικός και Ανατολικός κόσμος ζουν παγιδευμένοι από την καταναλωτική κοινωνία και ο άνθρωπος αισθάνεται να εξανεμίζεται η ιερότητά του μέσα στο φαύλο κύκλο της παραγωγής – διαφήμισης νέων πλασματικών αναγκών. Από γεννήτορας πολιτισμού μεταμορφώνεται σε μια καταναλωτική μηχανή. Η καθημερινή ζωή αποκτά την αναιδεια της υλοφροσύνης, τα μέτρα του πνεύματος έχουν θραυστεί και ο πολιτισμός ως εξανθρώπιση του ανθρώπου δε βιώνεται πια από τους λαούς. Αντί για την καλλιέργεια του ήθους έχουμε καλλιέργεια της γνώσης...».

- Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη, επομένως, ο σύγχρονος πολιτισμός απομυθοποίησε αξίες και ιδανικά, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να βρίσκεται αντιμέτωπος μ' ένα έντονο υπαρξιακό κενό, που εκφράζεται με την απουσία σκοπών και προσανατολισμών. Έτσι **τα προβλήματα που δημιουργεί ο σύγχρονος πολιτισμός** ανιχνεύονται στα εξής σημεία:

- Ο άνθρωπος στράφηκε μονομερώς προς την τεχνολογική ανάπτυξη παραγνωρίζοντας τις ψυχικές του ανάγκες και αδιαφορώντας για το πνεύμα του.
- Η υπέρβαση του μέτρου τον οδήγησε στον καταναλωτισμό, στον υλικό ευδαιμονισμό: σκοπός της ζωής είναι πλέον η προσπάθεια για το «έχειν» και όχι για το «είναι».
- Η υπέρβαση του μέτρου τον οδήγησε, επιπλέον, στην αλαζονεία, την ανεδαφικότητα την υπερβολή και την έλλειψη σεβασμού για το φυσικό και κοινωνικό περίγυρο.
- Η αλόγιστη και κερδοσκοπική επέμβασή του στη φύση προκάλεσε οικολογική καταστροφή, γεγονός που πιστοποιείται από την εξάντληση των φυσικών πόρων, αλλά και από τη μόλυνση και την ανατροπή των φυσικών ισορροπιών.
- Οι γνώσεις της επιστήμης και τα τεχνολογικά επιτεύγματα, έχοντας ξεφύγει από κάθε κοινωνικό έλεγχο, κινδυνεύουν να μετατραπούν σε δυνάμεις εξανδραποδιστικές και καταστροφικές για τον άνθρωπο.
- Ο μονοδιάστατος χαρακτήρας της γνώσης, η εξειδίκευση, επέφερε την πνευματική μονομέρεια, περιορίσε τον ανθρώπινο νου, σύνθλιψε τη φαντασία και τη δημιουργικότητα.
- Η παθητική συσσώρευση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα προκάλεσε αλλοτριωτικά φαινόμενα: ο άνθρωπος απομακρύνθηκε από το φυσικό περιβάλλον, εγκλωβίστηκε σε ακατάλληλες κατοικίες, στερήθηκε την ανθρώπινη επικοινωνία.
- Η ταχύτατη εξέλιξη του πολιτισμού στέρησε από τον άνθρωπο τη δυνατότητα μιας φυσιολογικής προσαρμογής στο διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό περίγυρο· αποτέλεσμα αυτού είναι η ένταση, η ανασφάλεια, η αβεβαιότητα, αφού τίποτα πλέον δεν είναι σταθερό.
- Η επίταση των αισθημάτων του ανταγωνισμού, της επιβολής και της εμπάθειας είχε ως αποτέλεσμα την εξασθένηση εννοιών όπως η αλληλεγγύη και η κοινωνικότητα.
- Τα φαινόμενα κοινωνικής παθολογείας, όπως η βία και η εγκληματικότητα, αντί να περιοριστούν, διογκώνονται αλλάζοντας μορφές εκδήλωσης· τα ψυχολογικά προβλήματα, οι νευρώσεις, το άγχος, τα υπαρξιακά αδιέξοδα είναι το τίμημα που πληρώνει ο άνθρωπος μπροστά σε μια επίπλαστη πρόοδο.

- Τέλος, ο άνθρωπος – αποπροσανατολισμένος από τις πραγματικές του ανάγκες κι ενταγμένος στο καταναλωτικό σύστημα – μετατρέπεται σε απρόσωπη μονάδα, αδυνατεί να συμμετέχει ενεργά στις αποφάσεις που τον αφορούν, ετεροκαθορίζεται και χειραγωγείται.

- Ο σύγχρονος πολιτισμός σίγουρα έχει να παρουσιάσει εκπληκτικά αποτελέσματα. Οι εξελίξεις στον επιστημονικό και τεχνολογικό τομέα σημειώνονται με ραγδαίο ρυθμό. Το βιοτικό επίπεδο διαρκώς βελτιώνεται. Αυτά, όμως, δε σημαίνουν ότι ο σύγχρονος άνθρωπος εξασφάλισε και την ποιότητα στη ζωή του. Η ουσία της ανθρώπινης ζωής, η ψυχοπνευματική καλλιέργεια, απωθείται στο περιθώριο· ο άνθρωπος μην πιστεύοντας σε αξίες και ιδανικά, χάνεται στο «παράλογο» της ύπαρξής του.

- Η λύση σίγουρα δε βρίσκεται στην καταστροφή του σύγχρονου πολιτισμού ή στην απάρνηση της εξέλιξης. Πρόκειται για ουτοπική και ανεφάρμοστη προοπτική. Εξάλλου, ο σύγχρονος πολιτισμός δεν είναι μόνο φορέας αρνητικών καταστάσεων. Από την άλλη πλευρά, η πνευματική και ηθική κρίση του σύγχρονου πολιτισμού μπορεί να αιτιολογηθεί ως απόρροια της μεταβατικής περιόδου την οποία διανύουμε. Είναι, ίσως, το τίμημα που καλούμαστε να καταβάλλουμε, καθώς βρισκόμαστε στο κατώφλι μιας νέας ιστορικής διαδικασίας.

A3. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

- Στη σημερινή εποχή η εντυπωσιακή εξέλιξη της τεχνολογίας και η αλματώδης εξάπλωση των τηλεπικοινωνιακών δικτύων κατέστησαν εύκολη τη διακίνηση ιδεών και αντιλήψεων· η γη έγινε ένα «παγκόσμιο χωριό». Οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες ανάμεσα στους λαούς φαίνεται πως αμβλύνονται και κυριαρχεί η τάση διαμόρφωσης ενός «παγκόσμιου πολιτισμού». Η οικουμενικότητα του πολιτισμού ως σύνθημα βρίσκει μεγάλη απήχηση (π.χ. η «Ενωμένη Ευρώπη»).

- Κάποιοι, όμως, επισημαίνουν ότι η οικουμενικότητα δεν είναι τίποτε περισσότερο παρά ένα πρόσχημα για την πολιτιστική διείσδυση («πολιτιστικός ιμπεριαλισμός») των ισχυρών χωρών σε ασθενέστερες. Σ' αυτή την περίπτωση, για μια μικρή χώρα είναι ορατός ο κίνδυνος της πολιτιστικής αλλοτρίωσης και της απώλειας της εθνικής ταυτότητας. Πώς μπορούν, επομένως, να αντιδράσουν οι μικρότερες χώρες μπροστά στο ισοπεδωτικό φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης;

- Οπωσδήποτε, δεν είναι λύση η περιχαράκωση μιας χώρας και η απόρριψη κάθε ξενόφερτης επιρροής. Μια τέτοια αντίδραση θα έχει δυσάρεστες συνέπειες: απομόνωση της χώρας από τις διεθνείς εξελίξεις, οικονομική, πολιτική και πνευματική οπισθοδρόμηση.

- Επομένως, στις συνθήκες που διαμορφώνονται σήμερα το ζητούμενο είναι ένας λαός να μπορεί να διαφυλάσσει την εθνική του κουλτούρα και την ιστορία και ταυτόχρονα να συμμετέχει ισότιμα και να διαμορφώνει τον παγκόσμιο πολιτισμό. Κι αυτό μπορεί να το επιτύχει ένας λαός με την **παιδεία**, η οποία αφενός θα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής, αφετέρου θα αξιοποιεί και θα καλλιεργεί όλα τα ζωντανά στοιχεία της παράδοσης.

ΘΕΜΑ: ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ – ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΣ

Α1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Είναι γεγονός ότι η σύγχρονη κρίση – με τις ποικίλες εκφάνσεις της – επαναφέρει στο προσκήνιο το αίτημα για την ενεργητική συμμετοχή των διανοουμένων στην προσπάθεια υπέρβασης αυτής της κρίσης. Το αίτημα πηγάζει από τη θέση της διανόησης και από τη δυνατότητά της να στοχάζεται διαυγέστερα, ορθότερα και να υποδεικνύει λύσεις εκεί όπου ο μέσος άνθρωπος αδρανεί, συμβιβάζεται, βρίσκεται σε σύγχυση μέσα σ' έναν ορυμαγδό αντικρουόμενων ερεθισμάτων.

- Ταυτόχρονα, όμως με το αίτημα για μια ενεργό συμμετοχή των διανοουμένων στα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας, διατυπώνονται και απόψεις που αφορούν τον παθητικό ρόλο των διανοουμένων σήμερα. Σύμφωνα μ' αυτές τις απόψεις οι διανοούμενοι, ακολουθώντας το γενικότερο κλίμα της ιδιώτευσης και του καιροσκοπισμού, εθελουφλούν μπροστά στα κακώς κείμενα.

- Χωρίς να είναι εντελώς αβάσιμες αυτές οι αιτιάσεις, αγνοούν κάποιες **σημαντικές παραμέτρους που φωτίζουν καλύτερα αυτή τη «σιωπή» ή το «συμβιβασμό» των διανοουμένων**. Συγκεκριμένα:

- Οι διανοούμενοι ζουν, σκέπτονται και εργάζονται μέσα στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κοινωνίας: είναι λογικό, λοιπόν, ως ένα σημείο, η εκάστοτε κοινωνική κρίση – κατά συνέπεια και η σημερινή – να επηρεάζει τη στάση της διανόησης.
- Ζούμε στην εποχή της κατάρρευσης των ιδεολογιών, της απουσίας οραμάτων, της έλλειψης ιδανικών, σκοπών και κατευθύνσεων. Μέσα σ' αυτό το «νεφέλωμα» είναι αναπόφευκτο η διανόηση να κατακερματίζεται, να παραπαίει, να αδυνατεί να παράγει έναν συνολικά απελευθερωτικό λόγο.
- Ακόμη, οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων μετέβαλαν ριζικά τη «φυσιογνωμία» της διανόησης, όπως αυτή τη γνωρίζαμε έως τώρα: έτσι η σχετικά ομοιογενής και συνεκτική παραδοσιακή διανόηση παραχώρησε τη θέση της σε πολλές υποομάδες που αντιστοιχούν στην έντονη διαφοροποίηση και πολυπλοκότητα της βιομηχανικής κοινωνίας.
- Από την άλλη πλευρά, οι εξελίξεις στο χώρο της τεχνικής και της επιστήμης κατέστησαν απαραίτητη την εξειδίκευση σε επιμέρους τομείς του επιστητού και συνάμα έκαναν σχεδόν αδύνατη την καθολική διατύπωση προτάσεων ζωής και κωδίκων συμπεριφοράς.

- Όλες αυτές οι παράμετροι που σημειώθηκαν δεν ακυρώνουν βέβαια το αίτημα – απαίτηση από τους διανοούμενους να παρέμβουν δυναμικότερα, ο καθένας έστω στο δικό του τομέα, στηλιτεύοντας τα κακώς κείμενα. Χωρίς να αποδίδεται στους διανοούμενους κάποιος μεσσιανικός προορισμός, αυτοί έχουν χρέος να παράγουν το έργο τους μέσα σε ηθικά πλαίσια, να εστιάζουν την προσοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα και να διέπεται η δράση τους από την αγάπη για τον άνθρωπο.

- Ποιος όμως πρέπει να είναι ο ρόλος της διανόησης στο παρόν; Τι επιβάλλεται να κάνει και τι όχι;

- Ο διανοούμενος πρέπει να υπερβεί τη σφαίρα της ειδικεύσεως και να γίνει πολίτης του κόσμου τούτου.
- Οι διανοούμενοι δεν πρέπει να λειτουργούν ως «κάστα» αποκομμένη από το λαό και τα προβλήματά του, αρκούμενοι σε μια στείρα φιλάρεσκη στάση, που ως στόχο έχει τη διαφοροποίηση και την αποστασιοποίηση από τον «χύδην όχλο»: πρόκειται για μια «ελιτίστικη» στάση που όμως δεν είναι γόνιμη και δημιουργική, ενώ ταυτόχρονα αφήνει τους πολλούς στο έλεος των κατευθυνόμενων τρόπων ζωής.
- Το γεγονός όμως αυτό δε σημαίνει ότι ο διανοούμενος θα υποταχθεί σε οποιοδήποτε «στρατευμένη» ιδεολογία ή ότι θα καταφύγει σ' έναν ισοπεδωτικό και λαϊκίστικο λόγο· σ' αυτή την περίπτωση ο διανοούμενος, πέρα απ' το γεγονός ότι προδίδει την ίδια την αποστολή του, που είναι η παραγωγή ανεξάρτητης σκέψης, μπορεί να συναινέσει στην εμφάνιση ολοκληρωτικών φαινομένων, πράγμα άλλωστε που έγινε από αρκετούς διανοούμενους στο παρελθόν με οδυνηρότατα αποτελέσματα. Ο διανοούμενος, μ' άλλα λόγια, οφείλει να υπερασπίζει την πολλαπλότητα της αλήθειας και την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας.
- Ακόμη, οι διανοούμενοι πρέπει να είναι σε θέση να προτείνουν έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής, να διατυπώνουν ένα απελευθερωτικό μελλοντικό πρόσταγμα, να υποδεικνύουν την υπέρβαση από την υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων.
- Επίσης, απέναντι στην ιδεολογική κηδεμονία που ασκούν στις μάζες τα Μέσα Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, οι διανοούμενοι καλούνται να αρθρώσουν έναν άλλο λόγο.

- Από την άλλη πλευρά, σε μια εποχή που οι ριζοσπαστικές ιδεολογίες καταρρέουν, η διάνοηση έχει χρέος να μην ταυτιστεί με τα συμφέροντα της κυρίαρχης ιδεολογίας, να μη συμπορευτεί μαζί της νομιμοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα κοινωνικά προβλήματα που παρατηρούνται γύρω μας· διαφορετικά, η ανεργία, οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες θα διαιωνίζονται, οδηγώντας σε εξαθλίωση ή σε περιθωριοποίηση ένα τμήμα του κοινωνικού συνόλου.
- Η συμπεριφορά του διανοούμενου πρέπει να έχει ένα ήθος, μια συνέπεια, μια ειλικρίνεια που να συνάδουν με τη φύση του έργου που επιτελεί. Είναι γεγονός βέβαια ότι η εποχή μας αναστέλλει την απόκτηση αυτών των ιδιοτήτων. Όμως, αν δε δώσει το παράδειγμα ο διανοούμενος, ο άνθρωπος του πνεύματος, ποιος τελικά θα προσφέρει δημιουργικά πρότυπα σε μια νεολαία που σπαράζει στο κενό και στα αδιέξοδα;

- Η συγκυρία είναι κάτι παραπάνω από αρνητική σ' ό,τι αφορά στην παρουσία μιας υγιούς και δημιουργικής διάνοησης. Είναι φυσικό οι διανοούμενοι να παρασύρονται από τη λαίλαπα της κρίσης και της διαφθοράς που μαστίζει τη σύγχρονη κοινωνία. Από την άλλη πλευρά, οι εξελίξεις στο χώρο της τεχνικής και της επιστήμης επιτάσσουν την προσήλωση σ' έναν και μοναδικό τομέα του επιστητού.

- Εξίσου όμως επιτακτική είναι και η ανάγκη για την παρουσία γόνιμων προτύπων ζωής. Επιβάλλεται κάποιος άνθρωπος να ορθώσει το ανάστημά τους σ' αυτόν τον κυκεώνα των προβλημάτων, μέσα στον οποίο η ανθρώπινη αξιοπρέπεια υποβαθμίζεται. Αυτοί οι άνθρωποι δεν μπορεί να είναι άλλοι από τους διανοούμενους. Όπως επισημαίνει καίρια ο Β. Φίλιας: «Υπάρχουν πολλών μορφών βαριά χρέη απέναντι στον άνθρωπο και την κοινωνία· το βαρύτερο πάντως, είναι εκείνο του διανοούμενου. Του διανοούμενου, γιατί αυτός εξ ορισμού και κατ' επάγγελμα οφείλει να σκέφτεται, και να σκέφτεται όχι στο επίπεδο των άμεσων δεδομένων, αλλά αναζητώντας το βάθος, 'τας των πραγμάτων αιτίας'. Αναγκαία, ίσως όσο καμιά άλλη η αποστολή αυτή, δίνει και τον αλάθητο δείκτη της ποιότητας, του βαθμού συνειδητότητας και της ωριμότητας ενός συγκεκριμένου κοινωνικού σώματος...».

ΘΕΜΑ: ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

- Η παγίωση των δημοκρατικών καθεστώτων σε όλα τα αναπτυγμένα κράτη θεωρήθηκε ότι εξασφάλισε την κατοχύρωση των ατομικών και κοινωνικών ελευθεριών. Όμως η δημοκρατία εξακολουθεί να απειλείται στην πράξη από τις ολοένα και πιο τελειοποιημένες μορφές προπαγάνδας και κινδυνεύει να καταστεί τυπική. Σύμφωνα με το Νόαμ Τσόμσκι: «Στη δημοκρατία η προπαγάνδα είναι ό,τι το ρόπαλο για ένα ολοκληρωτικό καθεστώς».

- Η **προπαγάνδα** είναι μια συστηματική προσπάθεια που αποσκοπεί στη διάδοση ιδεών, αρχών, απόψεων και πολιτικών θεωριών με το λόγο, τον τύπο ή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ώστε να επηρεαστεί η σκέψη, οι ενέργειες και οι αποφάσεις των δεκτών. Αρχικά η προπαγάνδα είχε θρησκευτικό χαρακτήρα. Μεταγενέστερα έλαβε πολιτική έννοια από καθεστώτα, κόμματα, οργανωμένα συμφέροντα.

- Τα **συστατικά στοιχεία** της προπαγάνδας:

- Ο **πομπός** (= η πηγή προπαγάνδας) που καθορίζει τη μορφή και την έκταση της προπαγάνδας.
- Το **μήνυμα** που μεταδίδεται.
- Τα **τεχνικά μέσα** που χρησιμοποιούνται.
- Ο **δέκτης** στον οποίο απευθύνεται το μήνυμα.

- Τα **είδη** της προπαγάνδας:

- Θρησκευτική προπαγάνδα ή προσηλυτισμός.
- Πολιτική προπαγάνδα.
- Εμπορική προπαγάνδα ή διαφήμιση.

- Τα **μέσα** της προπαγάνδας:

- Έντυπα (αφίσες, φέιγ – βολάν, προκηρύξεις).
- ΜΜΕ (ηλεκτρονικά, έντυπα).
- Διαλέξεις, κηρύγματα.
- Ελεγχόμενη Παιδεία.
- Ελεγχόμενη Τέχνη.

- Οι **τεχνικές** της προπαγάνδας:

- Εθισμός, επανάληψη, πλύση εγκεφάλου.
- Κινδυνολογία, ψευδολογία, υπερβολή και παραποίηση της αλήθειας.
- Συνθηματολογία, λασπολογία, προσωπολατρεία.
- Υποβολή (απευθύνεται στο υποσυνείδητο και όχι στη λογική).

- Η **δύναμη** της προπαγάνδας:

- Η επιστημονική γνώση της *Κοινωνικής Ψυχολογίας* επιτρέπει στον προπαγανδιστή να αντιλαμβάνεται καλύτερα το ρόλο του στην προπαγανδιστική διαδικασία και να βελτιώνει την αποτελεσματικότητα της δουλειάς του, υποδεικνύοντας συγκεκριμένες τεχνικές χειραγώγησης – παραπλάνησης, προκειμένου μια ορισμένη αλήθεια να γίνει πιο πειστική και αποδεκτή από το ακροατήριο.
- Η προπαγάνδα χρησιμοποιεί **τεχνικά μέσα** που έχουν πληθύνει και εκσυγχρονιστεί. Το σπουδαιότερο απ' αυτά είναι η τηλεόραση, διότι επιδρά στο συναίσθημα συνδυάζοντας ήχο και εικόνα, και παρουσιάζει το γεγονός τη στιγμή που συμβαίνει, με αποτέλεσμα να συντελεί στη μαζοποίηση της σκέψης και της συμπεριφοράς.
- Η προπαγάνδα **απευθύνεται σε συγκεκριμένο ακροατήριο** και εναρμονίζεται με τη διανοητική και ψυχολογική του κατάσταση, τις εμπειρίες, τις ανάγκες του, το μορφωτικό του επίπεδο, το βαθμό πολιτικοποίησης και συμμετοχής του στα κοινά.
- Η **αλλοτρίωση** προκαλεί στον άνθρωπο αισθήματα ανασφάλειας, μοναξιάς και περιθωριοποίησης και του δημιουργεί την ανάγκη να εντάσσεται σε ετερόκλητες ομάδες. Η ψυχολογία της ένταξης έχει την ικανότητα να μετατρέπει το λαό σε φανατισμένη μάζα.
- Η **γενικευμένη κρίση**, η έλλειψη ιδανικών και η αδιαφορία για τα κοινά οδηγούν στην προσκόλληση σε κάποιον ηγέτη, πολιτικό ή θρησκευτικό.

- Οι **συνέπειες** της προπαγάνδας:

- Το άτομο χάνει την υπόστασή του, η κρίση ατροφεί και οι πράξεις του χαρακτηρίζονται από φανατισμό, μισαλλοδοξία, δογματισμό. Η ιδιαιτερότητα ισοπεδώνεται από την ομοιογένεια.
- Το πνεύμα αποστραγγίζεται, η ψυχική επαφή τυποποιείται και παρεμποδίζεται η ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Αντίθετα, δημιουργείται μεταξύ τους το δέσιμο του κοπαδιού, που υπακούει τυφλά στον προπαγανδιστή.
- Η προπαγάνδα εξασφαλίζει στον άνθρωπο έναν εύσημο τρόπο για «φυγή» από τα αρνητικά βιώματα της κοινωνικής πραγματικότητας σ' ένα χώρο ψευδαίσθησης και αυταπάτης.
- Η προπαγάνδα εκμεταλλεύεται τη μιμητική τάση των νέων και τους οδηγεί στη λατρεία της βίας και στην υιοθέτηση του αμοραλισμού, ως στάση ζωής.
- Ισοπεδώνεται κάθε ιδιαιτερότητα και προωθείται η μαζική κοινωνία ετεροκατευθυνόμενων κι απρόσωπων όντων.
- Αδρανεί κάθε προσπάθεια αλλαγής, εξεύρεσης λύσεων και βελτίωσης, με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται η κατεστημένη τάξη πραγμάτων που εξυπηρετεί τα συμφέροντα των επιτήδειων προπαγανδιστών.
- Οξύνονται τα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας, όπως η εγκληματικότητα, ο ρατσισμός, ο χουλιγκανισμός.
- Συνακόλουθα, τα παθογενή φαινόμενα ενισχύουν τις κοινωνικές συγκρούσεις, προκαλώντας διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και διατάραξη της κοινωνικής συνοχής.
- Προβάλλεται ο κομφορμισμός ως ιδανική βιοθεωρία και γενικεύεται η αλλοτρίωση του ατόμου όχι μόνο από τον εαυτό του αλλά και από τους άλλους ανθρώπους. Ο μαζάνθρωπος είναι ο «ερημίτης των μεγαλουπόλεων».
- Υπονομεύεται ο δημοκρατικός χαρακτήρας του πολιτεύματος, εφόσον η προπαγάνδα επιτρέπει σε κόμματα και πρόσωπα να λειτουργούν αυταρχικά και ευνοεί την ανάδειξη λαοπρόβλητων ηγετών που παρασύρουν το λαό σε ανάρμοστες ενέργειες.
- Το εκλογικό δικαίωμα εμπορευματοποιείται, καλλιεργούνται οι πελατειακές σχέσεις μεταξύ πολίτη και εξουσίας, ενώ ταυτόχρονα η τηλεόραση είναι εκείνη που καθιερώνει ηγέτες και ιδεολογίες.
- Η τέχνη μαζικοποιείται και εμπορευματοποιείται, ενώ η πολιτιστική βιομηχανία επιβάλλει στο δημιουργό τέτοια κριτήρια που τον καθιστούν παραγωγό προϊόντων μαζικής κουλτούρας.

- Για να απαλλαγεί ο άνθρωπος από την προπαγάνδα οφείλει πρωταρχικά να συνειδητοποιήσει το βαθμό εξάρτησής του απ' αυτή και στη συνέχεια έχει χρέος να σπάσει τα δεσμά της χειραγώγησης. Έτσι, θα διαμορφώσει την προσωπικότητά του μέσα σ' ένα ελεύθερο περιβάλλον και θα αποκτήσει αυτενέργεια και αίσθημα ευθύνης απέναντι στους άλλους

ΘΕΜΑ: ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

- Ο ρατσισμός ως ιδεολογία και πρακτική είναι ένα διαχρονικό πρόβλημα (π.χ. καθεστώς δουλείας, εξόντωση αλλοθρήσκων, κ.ά.) κι έχει γίνει η αιτία για ανεπίτρεπτες διακρίσεις και μαζικές εξοντώσεις ανθρώπων. Στην εποχή μας, παρά τις αξιοσημείωτες προόδους (π.χ. Χάρτης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Διεθνής Αμνηστία, κ.ά.), το πρόβλημα του ρατσισμού επανακάμπει με διάφορες μορφές: φυλετικός / θρησκευτικός / κοινωνικός ρατσισμός, εθνικισμός, φανατισμός, πολιτικές διακρίσεις. Ρατσισμός θεωρείται η μεροληπτική αντιμετώπιση ατόμων και ομάδων, η οποία καταστρατηγεί κάθε έννοια ισότητας.

- Τα **αίτια** του ρατσισμού:

- Η **έκπτωση των ηθικών αξιών** (= αλληλεγγύη, δικαιοσύνη, ανθρωπισμός, κ.ά.), η αδιαφορία για το συνάνθρωπο (= αλλοτρίωση) και η κυριαρχία του υλιστικού μοντέλου ζωής.
- Τα **σύγχρονα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα**: ανεργία, οικονομική ανέχεια, λαθρομετανάστευση, ξενοφοβία.
- Το **χαμηλό πνευματικό επίπεδο** και η πνευματική στενότητα των ανθρώπων (→ αυτή η κατάσταση ευνοεί τη διάδοση κάθε είδους ρατσιστικών αντιλήψεων).
- Η **μισαλλοδοξία** και η εμπάθεια για ό,τι είναι διαφορετικό.
- Τα **συμπλέγματα ανωτερότητας ή κατωτερότητας** και οι προκαταλήψεις σε βάρος των «άλλων» (π.χ. διακρίσεις σε βάρος γυναικών, μαύρων, αναπήρων, κ.ά.).
- Το **έμφυτο πάθος** και ο **πόθος** των ανθρώπων για επιβολή, κυριαρχία και εκμετάλλευση των υπολοίπων (→ παράδειγμα αποτελούν τα συμφέροντα που προωθούνται από πολιτικούς και οικονομικούς κύκλους σε βάρος ανθρώπων, κοινωνιών και ολόκληρων λαών).
- Η **αναβίωση** του φασισμού, του εθνικισμού, του σωβινισμού και του θρησκευτικού φανατισμού σε πολλές χώρες του κόσμου.

- Όλες οι αιτίες που επισημάνθηκαν παραπάνω έχουν άμεση σχέση μεταξύ τους και, καθώς συνδυάζονται, καθιστούν το πρόβλημα του ρατσισμού ιδιαίτερα οξύ. Ανάλογες όμως με τη σοβαρότητα του προβλήματος είναι και οι **πολλαπλές του συνέπειες**:

- **Εκβαρβαρισμός** και **αποκτήνωση** των ανθρώπων (→ ο ρατσισμός έχει ολέθριες συνέπειες: φανατίζει, αμβλύνει την κριτική ικανότητα, οδηγεί σε ακραίες και βίαιες συμπεριφορές).
- **Καταπάτηση** των δικαιωμάτων του Ανθρώπου (→ οι κάθε είδους διακρίσεις αναιρούν κάθε έννοια δικαίου).
- **Δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων** (→ η άνιση μεταχείριση και οι κοινωνικές προκαταλήψεις έχουν ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση ή τη στυγνή εκμετάλλευση ατόμων και ομάδων).
- **Δυσλειτουργία** του κοινωνικού συνόλου: κοινωνική πόλωση, συγκρούσεις, εγκληματικότητα, βία, φανατισμός, μίσος, έλλειψη κοινωνικής συνοχής, αδυναμία συνεννόησης και συνεργασίας για την ειρηνική επίλυση των όποιων διαφορών.

- Το πρόβλημα του ρατσισμού τείνει να πάρει διαστάσεις χιονοστιβάδας, και γι' αυτό είναι απαραίτητο να δρομολογηθούν άμεσα κάποιοι **τρόποι αντιμετώπισης** του. Αυτοί οι τρόποι μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

- **Ανθρωπιστική παιδεία** (→ η παιδεία καταπολεμά τις προκαταλήψεις και το φόβο απέναντι στο «διαφορετικό», ενώ ταυτόχρονα διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες και οδηγεί στην αυτογνωσία και στην εξοικείωση με το «διαφορετικό»).
- **Εναισθητοποίηση** των ανθρώπων πάνω στο συγκεκριμένο πρόβλημα (→ ό,τι είναι «διαφορετικό» δεν είναι αναγκαστικά και κατώτερο ή απειλητικό).
- **Κινητοποίηση** διακρατικών οργανισμών (π.χ. ΟΗΕ, Διεθνής Αμνηστία).
- **Προβολή** του προβλήματος απ' τα ΜΜΕ και απ' τους ανθρώπους του πνεύματος.
- **Θέσπιση, κατοχύρωση και αυστηρή εφαρμογή των νόμων** που αφορούν την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

- Είναι φανερό πως η αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί **συντονισμένη προσπάθεια** σε παγκόσμια κλίμακα. Αν ωστόσο αδιαφορήσουμε τώρα για το πρόβλημα, στο άμεσο μάλλον θα εισπράξουμε στο πολλαπλάσιο τις οδυνηρές του συνέπειες.

ΘΕΜΑ: ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΜΟΣ – ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

- Ο άνθρωπος, ως κοινωνική οντότητα, επιδιώκει μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο, στο οποίο ζει, να πραγματοποιεί τους στόχους και τις επιδιώξεις του. Σ' αυτή την προσπάθειά του έχει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο δρόμους: το συναγωνισμό και τον ανταγωνισμό.

- Ο **συναγωνισμός** είναι η προσπάθεια – συνεργασία δύο ή περισσότερων ανθρώπων για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Σ' αυτή τη δοκιμασία αναπτύσσονται οι πιο γνήσιες και οι πιο δημιουργικές δυνάμεις του ανθρώπου: ευγενής άμιλλα, ευθύτητα, εντιμότητα, επιμονή, πειθαρχία, αλληλοσεβασμός, εργατικότητα, πρωτοβουλία, εποικοδομητικός διάλογος. Στόχος – πρώτα απ' όλα – είναι το κοινό συμφέρον, και αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι η έντιμη και συνειδητή προσπάθεια ακόμη και σε περίπτωση αποτυχίας.

- Ο **ανταγωνισμός**, από την άλλη, είναι η προσπάθεια πραγματοποίησης κάποιων στόχων με ιδιοτελή κίνητρα: πλεονεξία, ατομικισμός, φθόνος, ματαιοδοξία. Σ' αυτή την περίπτωση χρησιμοποιούνται αθέμιτα μέσα. Στόχος είναι η προσωπική – κυρίως – προβολή και καταξίωση, ενώ αυτό που προέχει είναι το αποτέλεσμα («ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»).

- Στη σημερινή κοινωνία φαίνεται πως επικρατεί κυρίως το πνεύμα του ανταγωνισμού. Πολλοί μάλιστα υποστηρίζουν ότι ο συναγωνισμός και η συνεργασία «υποτάσσουν» το άτομο στο σύνολο και αναστέλλουν την εξέλιξη – ανάδειξή του. Οι **αιτίες** για τις οποίες επικρατούν σήμερα τέτοιου είδους απόψεις είναι οι εξής:

- Η **κατάρρευση των ηθικών αξιών** και τα **προβαλλόμενα πρότυπα**: επικράτησε ο αμοραλισμός, η καιροσκοπία και το πνεύμα του ατομικισμού.
- Η **ιεράρχηση των προτεραιοτήτων** του σύγχρονου ανθρώπου: πρώτη και μόνη επιδίωξη είναι το χρήμα και οι οικονομικές απολαβές· ο πλουτισμός – με οποιοδήποτε κόστος – έγινε αυτοσκοπός, απ' τη στιγμή που η οικονομική ευμάρεια συνδέεται άμεσα με την κοινωνική αναγνώριση.
- Η **οικογένεια** και το **σχολείο**: μέσα σ' αυτούς τους πρώτους πυρήνες κοινωνικής ζωής το παιδί «διδάσκεται» τον ανταγωνισμό, καθώς ως υπέρτατος στόχος προβάλλεται η κατάκτηση της «πρωτιάς».
- Τα **σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα**: η οικονομική κρίση, η ανεργία, η ανασφάλεια και η αλλοτρίωση σε συνδυασμό με την αναξιοκρατία και το νεποτισμό (= ευνοιοκρατία) υποθάλλουν το ανταγωνιστικό πνεύμα της εποχής μας.

- Οι **συνέπειες** από την επικράτηση του ανταγωνιστικού πνεύματος είναι ορατές σε κάθε τομέα της ζωής (στην οικογένεια, στο σχολείο, στην εργασία, στις κοινωνικές συναλλαγές):

- Επικρατεί η **εχθρότητα**, η **δυσπιστία**, η **αντιπαλότητα**, και το **άγχος**.
- Ο κοινωνικός ιστός **χαλαρώνει** (αλλοτρίωση, αδιαφορία για τον συνάνθρωπο, κ.τ.λ.).
- Αποδυναμώνεται το **πνεύμα συλλογικότητας** (επικρατεί το ατομικιστικό ιδεώδες).

- Απ' όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ο **ανταγωνισμός αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα** για την κοινωνική πρόοδο και την ευημερία του συνόλου. Αντίθετα, ο **συναγωνισμός – συνεργασία είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για το ατομικό και κοινωνικό συμφέρον**. Κι αυτό συμβαίνει διότι ο συναγωνισμός:

- Εντείνει τις **συλλογικές προσπάθειες** και οδηγεί πολλές φορές στην **επίτευξη αξιοθαύμαστων έργων**.
- Καταπολεμά τη νωθρότητα, την ηττοπάθεια και τη μαλθακότητα, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την **άμιλλα**, την **αυτενέργεια** και την **πρωτοβουλία**.
- Διδάσκει το **σεβασμό** προς τους άλλους ανθρώπους.
- Βοηθά τους ανθρώπους να **συνειδητοποιήσουν** την ευθύνη και την κοινωνική τους αποστολή (το **συλλογικό συμφέρον τίθεται πάνω από το ατομικό**).

- Τα **ευεργετικά αποτελέσματα του συναγωνισμού – συνεργασίας** είναι ορατά και στα ίδια τα άτομα αλλά και σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής:

- **Άτομα**: κοινωνικοποιούνται με ομαλό τρόπο και ολοκληρώνονται ως προσωπικότητες.
- **Εκπαίδευση – σχολείο**: προάγεται η γνώση, αναπτύσσεται ο εποικοδομητικός λόγος, καλλιεργείται η ευγενής άμιλλα και ενισχύεται το πνεύμα της συλλογικότητας.
- **Αθλητισμός**: καλλιεργείται το πνεύμα της ομαδικότητας και αναπτύσσεται το γνήσιο αθλητικό ιδεώδες.

- *Πολιτισμός – επιστήμη*: ο τεράστιος όγκος των γνώσεων επιβάλλει τον καταμερισμό, την εξειδίκευση και τη συνεργασία ανάμεσα στους επιστήμονες.

- Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε ότι ο αθέμιτος ανταγωνισμός, που επικρατεί στις μέρες μας, μπορεί να ευνοεί τους βραχυπρόθεσμους στόχους του ανθρώπου, μακροπρόθεσμα όμως έχει οδυνηρές συνέπειες: *αντιπαλότητα, εχθρότητα, αλλοτρίωση, πνευματική ένδεια*. Γι' αυτό το λόγο η μόνη επιλογή είναι ο συναγωνισμός και η ευγενής άμιλλα, διότι μόνο μ' αυτό τον τρόπο είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν τα δισεπίλυτα προβλήματα που ταλανίζουν το σύγχρονο άνθρωπο.

ΘΕΜΑ: ΤΕΧΝΗ

Α1. ΜΟΡΦΕΣ ΤΕΧΝΗΣ

- Πλαστικές / εικαστικές / τέχνες του χώρου: η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η ζωγραφική και οι διακοσμητικές τέχνες (ταπητουργία, υαλουργία, κεραμική, βιβλιοδετική, κ.ά.).
- Μουσικές / τονικές ή τέχνες του χρόνου: η ποίηση, η μουσική.
- Μιμικές / κινητικές: όρχηση, θέατρο και στις μέρες μας ο κινηματογράφος.

Α2. Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- Μια άποψη θεωρεί πως η Τέχνη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη θρησκεία (και πρώτα –πρώτα με τη μαγεία) αφού αρχικά η κοινωνική ζωή δεν ξεχώριζε από αυτή· τα πρώτα πράγματα που θέλησε ο άνθρωπος να κατασκευάσει καλλιτεχνικά ήταν τα αντικείμενα λατρείας.
- Σταδιακά η Τέχνη αποκόπτεται από τη μαγεία, κατόπιν από τη θρησκεία και εκφράζει σπουδαίες πλευρές της κοινωνικής ζωής, δηλαδή τον πόλεμο, την εργασία, τη σχέση με τη φύση, τον έρωτα, την οικογένεια· η πρωτόγονη Τέχνη κατευθύνει την πρακτική δραστηριότητα των ανθρώπων (ζωγραφίες ζώων με οδηγίες για το κυνήγι, χοροί – αναπαραστάσεις του μαζέματος της τροφής, του ψαρέματος, του κυνηγιού, χοροί προετοιμασίας για τον πόλεμο)· με την Τέχνη προσπάθησε ο άνθρωπος να ερμηνεύσει βιωματικά τα φυσικά και κοινωνικά φαινόμενα αλλά και να λυτρωθεί από της υπαρξιακές του αγωνίες (γέννηση, θάνατος προέλευση του κόσμου).
- Η Τέχνη ικανοποιούσε την ανάγκη κάθε κοινωνικής ομάδας να αποκτήσει ενιαία συνείδηση των ηθικοπολιτικών αξιών που ρύθμιζαν τη συλλογική ζωή και εξασφάλιζαν την ομοιογένεια και τη συνοχή του κοινωνικού συνόλου.

Α3. ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- «**Η Τέχνη για την Τέχνη**»: η Τέχνη δεν μπορεί να υπηρετεί άλλη αξία, παρά μόνο την αξία του Ωραίου. Εκεί που ο σκοπός της Τέχνης παύει να είναι το Ωραίο, εκεί παύει να αποτελεί και Τέχνη. Η Τέχνη είναι αυτόνομη, αποτελεί αυθύπαρκτη αξία που «μολύνεται» από την επαφή με την καθημερινότητα. Χαρακτηριστικά της είναι η επιδίωξη ενός άψογου αισθητικά αποτελέσματος, η προσήλωση στη μορφή και η ουδέτερη θέση – αδιαφορία του καλλιτέχνη για το κοινό και τα μεγάλα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα του καιρού και του τόπου του. Το καλλιτεχνικό έργο αποτελεί έκφραση της ατομικότητας και της ψυχολογίας του καλλιτέχνη.

- Ωστόσο, η Τέχνη δεν είναι ανεξάρτητη, εφ' όσον ο καλλιτέχνης αποτελεί κομμάτι αναπόσπαστο του κοινωνικού συνόλου στο οποίο ζει και δεν μπορεί παρά να αντανakλά έστω και έμμεσα την περιρρέουσα ατμόσφαιρα (δηλ. δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τους κοινωνικούς ή πολιτικούς συσχετισμούς με το καλλιτεχνικό δημιούργημα).

- «**Στρατευμένη Τέχνη**»: η Τέχνη πρέπει να υπηρετεί σκοπούς, ιδέες ή ιδεολογίες. Η στρατευση της τέχνης γενικότερα αναφέρεται σε κάθε λογής σκοπούς (κοινωνικούς, θρησκευτικούς...). Το καλλιτεχνικό δημιούργημα που δεν αναφέρεται στα προβλήματα της ζωής είναι άχρηστο. Το δόγμα «η Τέχνη για την Τέχνη» απομονώνει την Τέχνη από το κοινωνικό σύνολο και την ίδια τη ζωή. Το να είναι ο καλλιτέχνης φορέας μιας ιδεολογίας, μιας πίστης την οποία να εκφράζει μέσα από τα έργα του, είναι απολύτως αποδεκτό εφ' όσον διατηρεί την πνευματική και κοινωνική ελευθερία του και πληροί τους κανόνες της αισθητικής. Άλλωστε, με την πλατιά έννοια του όρου – δηλ. ως υπηρετήση υψηλών στόχων – η Τέχνη όλων των εποχών μπορεί να θεωρηθεί στρατευμένη, π.χ. μια βυζαντινή αγιογραφία ή ένα κλέφτικο τραγούδι ήταν για την εποχή τους «στρατευμένα». Όταν όμως ο καλλιτέχνης εξαναγκάζεται να υπηρετήσει μία συγκεκριμένη σκοπιμότητα, τότε η τέχνη μετατρέπεται σε φτηνή προπαγάνδα, στείρα πολιτικολογία, συνθηματολογία.

Α4. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

- Ικανοποιεί την εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου για προσωπική δημιουργία, για συμβολική αναπαράσταση της πραγματικότητας.
- Απελευθερώνει τον ψυχικό μας κόσμο εκφράζοντας συναισθήματα και αποφέρει αισθητική συγκίνηση.
- Συντελεί στην ψυχική αποφόρτιση («κάθαρση») και εκτόνωση τόσο του δημιουργού όσο και του κοινού, προσφέρει γαλήνη και ευδαιμονία.

- Απελευθερώνει από το άγχος, τις αγωνίες και τα προβλήματα, λυτρώνει από τα πάθη, απαλύνει τον ανθρώπινο πόνο, παρηγορεί, αποδεσμεύει από πιέσεις, απομακρύνει τον άνθρωπο από την πεζή καθημερινότητα.
- Συμβάλλει στην πνευματική καλλιέργεια και την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ατόμου.
- Διαπαιδαγωγεί αναπτύσσοντας τις αιώνιες αισθητικές αξίες (δηλ. κάλλος, μέτρο, αρμονία, συμμετρία, ισορροπία, λιτότητα) ή και αναδεικνύει νέες.
- Προβάλλει υψηλά ιδεώδη και πρότυπα, ψυχαγωγεί και τέρπει.
- Προβληματίζει, στιγματίζει άμεσα ή έμμεσα κοινωνικά προβλήματα, ευαισθητοποιεί και ενεργοποιεί την κοινή γνώμη (δηλ. συντελεί στον εξανθρωπισμό της κοινωνίας).
- Συντελεί στη δημιουργία συλλογικής συνείδησης.
- Καθιστά εφικτή την επικοινωνία σε παγκόσμιο επίπεδο (δηλ. η τέχνη χρησιμοποιεί γλώσσα κοινή, κατανοητή σε όλα τα έθνη προωθώντας τη συναδέλφωση και την αλληλεγγύη).
- Αποτελεί κριτήριο αξιολόγησης κάθε πολιτισμού και στοιχείο της εθνικής ταυτότητας κάθε λαού· σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την κρίση των αξιών και των ιδανικών και από τον άκρατο καταναλωτισμό, η επαφή με την καλλιτεχνική δημιουργία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πολυπόθητη ποιότητα ζωής.

A5. ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

- Το κοινό στερείται της στοιχειώδους παιδείας προκειμένου να κατανοήσει την Τέχνη (δηλ. προτιμά την εύκολη διασκέδαση από την ψυχαγωγία που προσφέρει η Τέχνη· εξάλλου, στο χώρο της εκπαίδευσης δεν καλλιεργούνται οι καλλιτεχνικές τάσεις των νέων).
- Η υποβάθμιση της φαντασίας του σύγχρονου ανθρώπου, η έλλειψη ευαισθησίας (που ενισχύεται και από την απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση), είναι γεγονότα που του προκαλούν ψυχική στειρότητα.
- Η υποβάθμιση των ψυχικών και πνευματικών αξιών: ο άνθρωπος αποπροσανατολίζεται, απομακρύνεται από την Τέχνη, έχει εκπέσει στη συνείδηση των πολιτών η αξία του καλλιτέχνη.
- Η εμπορευματοποίηση της Τέχνης μέσα στα πλαίσια του σύγχρονου τεχνοκρατικού πνεύματος και του στείρου ορθολογισμού (δηλ. ως μοναδική αξία προβάλλει η χρησιμοθηρία των πάντων: η Τέχνη καθίσταται καταναλωτικό προϊόν, επένδυση για πλούσιους και εκκεντρικούς συλλέκτες).

ΘΕΜΑ: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Α1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- **Τουρισμός:** η προσωρινή μετακίνηση ατόμων ή ομάδων από τον τόπο διαμονής τους σε άλλες περιοχές (της χώρας ή του εξωτερικού), με στόχο την επίσκεψη αξιοθέατων και γενικότερα την αναψυχή ή κάποιο ειδικό σκοπό.

- Συνεκδοχικά η οργανωμένη προσπάθεια που διεξάγεται από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς (τουριστικά γραφεία) για την προσέλκυση τουριστών σε χώρα ή περιοχή ή τη ρύθμιση όλων των λεπτομερειών για τη μετακίνηση τουριστών.

- Ο τουρισμός αποτελεί μια ιδιαίτερα επικερδή δραστηριότητα για τη χώρα μας και απαιτεί την ύπαρξη και εύρυθμη λειτουργία σημαντικών υποδομών, καθώς για την ομαλή πραγματοποίησή του συνδράμουν τουριστικά γραφεία, ξενοδοχειακές μονάδες ή άλλου είδους χώροι φιλοξενίας, αεροπορικές και ναυτιλιακές εταιρείες κ.λπ.

- Η ανάπτυξη του τουρισμού **οφείλεται** στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου που επιτεύχθηκε χάρη στην οικονομική ανάπτυξη που γνώρισαν πολλές χώρες, αλλά και στις νέες συνθήκες που δημιούργησε η εξέλιξη στους διάφορους τομείς της τεχνολογίας. Ειδικότερα:

- Η εκπληκτική βελτίωση των μέσων μεταφοράς και η ταχύτατη πια μετακίνηση από το ένα μέρος στο άλλο, σε συνδυασμό με την τελειοποίηση των μέσων επικοινωνίας, που καθιστούν ακόμη πιο γρήγορη και απρόσκοπτη την οργάνωση των ταξιδιών, έχουν άρει δυσκολίες του παρελθόντος κι έχουν ανοίξει το δρόμο στις συχνές μετακινήσεις των ατόμων.
- Η συστηματική οργάνωση των αναγκαίων για τον τουρισμό υποδομών (ξενοδοχείων, τουριστικών γραφείων, συχνότερες αεροπορικές ανταποκρίσεις), έχουν καταστήσει, όχι μόνο προσβάσιμες, αλλά και έτοιμες για τη φιλοξενία τουριστών πλήθος περιοχών ανά τον κόσμο.
- Η αύξηση του βιοτικού επιπέδου και κατ' επέκταση η αισθητή βελτίωση της οικονομικής κατάστασης πολλών πολιτών, έχει δώσει σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των ανεπτυγμένων κοινωνιών τη δυνατότητα να πραγματοποιούν πολυήμερα ταξίδια εντός και εκτός των συνόρων της χώρας τους.
- Η αποδέσμευση από την ανάγκη συνεχούς εργασίας χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας και των μέσων παραγωγής, έφερε σταδιακά και τη συνειδητοποίηση της αξίας που έχουν για το άτομο τα ταξίδια σε άλλες χώρες, όπως άλλωστε και η ευκαιρία ξεκούρασης και αναψυχής. Οι διακοπές προσφέρουν μια εξαιρετική ευκαιρία εκτόνωσης και ψυχικής χαλάρωσης που επιτρέπει στο άτομο να επιστρέφει στην εργασία του ανανεωμένο και με πολύ καλύτερη διάθεση και ενεργητικότητα.

- Η **ανάπτυξη του τουρισμού** επιτυγχάνεται μέσα από τη συστηματική και ολοκληρωμένη προσπάθεια βελτίωσης του συνόλου των ακόλουθων βασικών παραγόντων σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος. Ειδικότερα:

- Η **προσβασιμότητα** μιας περιοχής καθιστά αποτελεσματικότερη την προσφορά υπηρεσιών προς τους επισκέπτες, διευκολύνοντας την προσέγγιση του τουριστικού προϊόντος.
- Η φύση αποτελεί τον κύριο πόλο έλξης προς τους επισκέπτες, μέσα από τον πλούτο και την ποικιλία της, συνεπικουρούμενη από έντονα πολιτισμικά στοιχεία που να διατηρούν σε μεγάλο βαθμό την αυθεντικότητά τους. Βέβαια η θελκτικότητα κάθε περιοχής συνδέεται άμεσα τόσο με τεχνικές υποδομές, όσο και με υποστηρικτικές δομές ανάδειξής τους.
- Οι **παρεχόμενες τουριστικές υπηρεσίες** εστιάζονται στη λειτουργία κυρίως υποστηρικτικών δομών, όπως τουριστικά γραφεία, κέντρα ενημέρωσης και πληροφόρησης κλπ., αλλά και του συνόλου των απαραίτητων υποδομών με σαφείς όρους ποιότητας μέσα από υψηλές προδιαγραφές άνεσης, αξιοπιστίας, συμπεριφοράς και διαρκούς βελτιστοποίησης του τελικού αποτελέσματος. Η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών αποτελεί ίσως το καλύτερο μέσο διαφήμισης κάθε περιοχής, καθώς και προϋπόθεση επανάληψης της επίσκεψης.
- Οι **δραστηριότητες** (περιηγήσεις, δεξιότητες, ενεργητικότητα, άθληση) που μπορεί να αναπτύξει ο επισκέπτης σε μία περιοχή αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του συνολικού τουριστικού της προϊόντος. Η ποικιλομορφία και η συμπληρωματικότητά τους συμβάλλουν καθοριστικά τόσο στην προσέλκυση των επισκεπτών, όσο και στην παράταση του χρόνου παραμονής τους και κατά συνέπεια στην αύξηση της

σχετικής τους δαπάνης. Άλλωστε η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου καθ' όλη τη διάρκεια του έτους αποτελεί βασικό ζητούμενο.

- Τα καταλύματα καθώς και οι προδιαγραφές που τα χαρακτηρίζουν (αρχιτεκτονική, διαρρύθμιση, προσφερόμενες ανέσεις) συμβάλλουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση μιας οπτικής εικόνας για το ανθρωπογενές - δομημένο περιβάλλον κάθε περιοχής. Παράλληλα καθορίζουν κατά πολύ το προφίλ του «αγοραστικού κοινού» στο οποίο απευθύνονται, αποδίδοντας τα ανωτέρω χαρακτηριστικά μέσω της τιμολογιακής τους πολιτικής.
- Η οργανωμένη και συστηματική προβολή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος επιτυγχάνεται μέσα από τη διοργάνωση αντίστοιχων δραστηριοτήτων-εκδηλώσεων, τη σύσταση σχετικών υπηρεσιών και υποδομών, καθώς και την παραγωγή του κατάλληλου ενημερωτικού υλικού.
- Η έννοια του περιβάλλοντος με την ευρύτερη έννοια συμπεριλαμβάνει εκτός των γεωγραφικών περιοχών ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και κάλλους στοιχεία που αφορούν αισθητικές παρεμβάσεις, δράσεις προστασίας και διαφύλαξης, καθώς και ανάλογες πρωτοβουλίες ανάδειξης και διαμόρφωσης περιοχών.

- **Ζητούμενα** για την ορθή ανάπτυξη του τουρισμού:

- Καθιέρωση υψηλών προδιαγραφών (standards) παροχής υπηρεσιών, με παράλληλη στροφή της τουριστικής πολιτικής πωλήσεων στη φιλοσοφία του ανταγωνισμού ποιότητας και όχι ανταγωνισμού της τιμής, ο οποίος αποτέλεσε βασικό λόγο υποβάθμισης συνολικά του τουριστικού προϊόντος.
- Προσέλκυση τουριστών – επισκεπτών υψηλής εισοδηματικής στάθμης που θα αποφέρει σημαντικά εισοδηματικά οφέλη αλλά και θα λειτουργήσει ενισχυτικά προς τη συνολική βελτίωση της τουριστικής εικόνας
- Αξιοποίηση του συνολικού τουριστικού αποθέματος με εμπλουτισμό του που πηγάζει από την ιστορία και τον πολιτισμό, αλλά και από το πλούσιο φυσικό περιβάλλον.
- Αξιοποίηση κατά κύριο λόγο των τουριστικών πόρων των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της περιφέρειας όπου ο περιβαλλοντικός και πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να έχει ευρύ πεδίο ανάπτυξης.
- Συστηματική επιδίωξη, παράλληλη με την ανάπτυξη του τουρισμού, αποτελεί η ενίσχυση ορισμένων κλάδων της μεταποίησης (π.χ. τρόφιμα) και στήριξη των υπαρχόντων γευσιγνωστικών εκδηλώσεων (αναφορικά π.χ. με τυροκομικά, κρασιά, τοπική κουζίνα κλπ.) αλλά και τη διοργάνωση νέων, μέσα από συνδυασμένες ενέργειες (π.χ. δωρεάν διανομή από ειδικά διαμορφωμένα κιόσκια διαφημιστικών συσκευασιών τοπικών προϊόντων) ειδικά κατά τη διάρκεια διεξαγωγής εκδηλώσεων μαζικής προσέλευσης, που αποτελούν θύλακες οικονομικής δραστηριότητας για την κάθε περιοχή.
- Προστασία του περιβάλλοντος και αξιοποίηση της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της κάθε περιοχής.
- Η διεύρυνση των επιλογών εναλλακτικού τουρισμού, αλλά και των γενικότερων επιλογών για τους επισκέπτες της χώρας, με τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών, όπως: συνεδριακά κέντρα, υδροθεραπευτήρια, γήπεδα (π.χ. mini football, golf), πισίνες, πίστες αναρρίχησης, χώροι αεραθλητισμού, παγοδρόμια, σκοπευτήρια, ιππικοί όμιλοι, υδάτινα πάρκα (water parks), rafting κλπ. Εκμάθηση σπορ (ιππασία, σκι, κολύμπι, αναρρίχηση, αεραθλητισμός).
- Η ανάδειξη του συνόλου των τουριστικών πόρων με έμφαση στις ήπιες - εναλλακτικές μορφές τουρισμού που αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την τουριστική πολιτική που θα πρέπει να εφαρμοστεί στις μη κορεσμένες τουριστικά περιοχές της περιφέρειας και οι οποίες στη μεγαλύτερή τους πλειοψηφία εντοπίζονται στην ενδοχώρα (ορεινές - μειονεκτικές περιοχές).

- Οι απειλές που μπορούν να εμποδίσουν την αναπτυξιακή προσπάθεια του τουριστικού τομέα εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στο εξωτερικό περιβάλλον με την αστάθεια στα κοινωνικοοικονομικά μεγέθη των γειτονικών περιοχών και στην πιθανή αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ομοειδών προϊόντων και υπηρεσιών από αυτές αλλά και στο εσωτερικό περιβάλλον με την υιοθέτηση ευκαιριακών αναπτυξιακών πρακτικών «γρήγορου κέρδους» και κατά συνέπεια βλαπτικών προς τη συνολική προσπάθεια της ορθολογικής τουριστικής ανάπτυξης.

- **Λόγοι ανάπτυξης** του τουρισμού στην Ελλάδα:

- Η Ελλάδα λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής της θέσης και διαμόρφωσης αποτελεί έναν ιδανικό τουριστικό προορισμό, καθώς συνδυάζει το θερμό μεσογειακό κλίμα, που προσφέρει σταθερή καλοκαιρία κατά τους θερινούς μήνες, αλλά και σχετικά ήπιους χειμώνες, με την ομορφιά του τοπίου τόσο στα εκατοντάδες νησιά όσο και στους ηπειρωτικούς προορισμούς.

- Η ξεχωριστή *ιστορία* της χώρας με τα ένδοξα μνημεία πολιτισμού αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης, μιας και πολλοί είναι εκείνοι που θέλουν να θαυμάσουν από κοντά τα ιστορικά μνημεία, αλλά και να αισθανθούν την ιδιαίτερη ποιότητα αυτού του τόπου που γέννησε τόσο σημαντικά πρόσωπα του παγκόσμιου πνεύματος. Είναι, άλλωστε, τέτοια η αξία των αρχαίων Ελλήνων δημιουργών, ώστε στις περισσότερες χώρες του κόσμου τα έργα του Ομήρου, του Αριστοτέλη, του Θουκυδίδη κ.ά. δίνουν καθημερινά αφορμές, στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της επιστήμης γενικότερα, να μνημονεύεται και να τιμάται η χώρα μας.
- Η ελληνική οικονομία έχει επενδύσει σε σημαντικό βαθμό στον τουριστικό τομέα έχοντας έτσι διαμορφώσει ήδη τις αναγκαίες υποδομές και προσφέροντας στους τουρίστες μια αξιόλογη εμπειρία αναψυχής. Η εμπειρία, άρα, των Ελλήνων στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών και οι υπάρχουσες δομές, επιτρέπουν στη χώρα να είναι εξαιρετικά ανταγωνιστική σε σχέση με άλλους τουριστικούς προορισμούς γειτονικών χωρών.
- Η φιλερηνική στάση της χώρας και η ποιότητα του πολιτισμού της – σύγχρονου και αρχαίου – δημιουργούν ένα θετικό κλίμα απέναντί της σε παγκόσμιο επίπεδο, γεγονός που επιτρέπει τη συχνά θετική προβολή της -κυρίως βέβαια για τη φυσική ομορφιά των νησιών και το κάλλος των μνημείων-, που αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαφήμισης.

- Τα **οφέλη** του τουρισμού για τη χώρα:

- Ο τουρισμός αποτελεί σημαντικότερη πηγή οικονομικών εσόδων για τη χώρα, στηρίζοντας επί της ουσίας όχι μόνο τις αμιγώς τουριστικές επιχειρήσεις, αλλά και την τοπική οικονομία και τις μικρές τοπικές επιχειρήσεις των τουριστικών περιοχών, προσφέροντας χιλιάδες θέσεις εργασίας. Υπ' αυτή την έννοια μπορεί να αναγνωριστεί πως η μεγάλη επένδυση που έχει γίνει στον τομέα αυτό έχει αποφέρει αξιοσημείωτη απόδοση.
- Επιτρέπει την άμεση επικοινωνία με πολίτες άλλων εθνοτήτων που έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά και να εκτιμήσουν την ηθική ποιότητα των Ελλήνων, τις ιδιαιτερότητες του μεσογειακού τρόπου ζωής, την ομορφιά του τόπου και των ανθρώπων, και να μεταφέρουν αυτές τις εντυπώσεις στους συμπολίτες τους διευρύνοντας έτσι τη θετική εικόνα της χώρας. Πρόκειται, συνάμα, για μια ήπια και υπό ευνοϊκές συνθήκες συνάντηση πολιτισμών που λειτουργεί αμφίδρομα ως μέσο γνωριμίας και αλληλοεκτίμησης. Οι Έλληνες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν τους τρόπους άλλων εθνοτήτων κι εκείνοι με τη σειρά τους έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τον ελληνικό τρόπο ζωής και αντίληψης.

- Η **θετική προσφορά** του τουρισμού στον άνθρωπο:

- Με τον τουρισμό το άτομο έχει την ευκαιρία να απομακρυνθεί για λίγο από τη σταθερή ρουτίνα του και να ανανεωθεί έτσι ψυχικά, γνωρίζοντας παράλληλα νέους τόπους και νέους ανθρώπους. Ιδίως, μάλιστα, ο τουρισμός σε άλλες χώρες του επιτρέπει να έρθει σε επαφή μ' έναν διαφορετικό τρόπο ζωής κι ένα διαφορετικό πολιτισμό, γεγονός που συνιστά καίριο έναυσμα δια τη διεύρυνση των πνευματικών του οριζώντων. Το άτομο ερχόμενο σ' επαφή με άλλες εθνότητες, που δεν είχε μέχρι τότε την ευκαιρία να γνωρίσει, έχει τη δυνατότητα να εκτιμήσει τις ιδιαίτερες ποιότητες τους και να αποβάλει κατ' αυτό τον τρόπο πιθανές προκαταλήψεις ή λανθασμένες εντυπώσεις που είχε γι' αυτούς. Προκύπτει, έτσι, μια πολιτισμική επικοινωνία ιδιαίτερας σημαντικής για την απομάκρυνση ρατσιστικών αντιλήψεων.
- Η πιο άμεση, πάντως, προσφορά του τουρισμού είναι ακριβώς η δυνατότητα διαφυγής από την καθημερινότητα, η χαλάρωση και η απόκτηση νέων εμπειριών, προκειμένου η επιστροφή στην εργασιακή ρουτίνα να γίνει με πλήρως ανανεωμένη διάθεση. Το άτομο επιστρέφει από τις διακοπές του αισθανόμενο πως είδε και γνώρισε νέους τόπους, και πως έζησε πρωτόγνωρες καταστάσεις που πλούτισαν τον πνευματικό και τον ψυχικό του κόσμο.

- Οι **αρνητικές επιπτώσεις** του τουρισμού στη χώρα μας:

- Η έντονη τουριστική ανάπτυξη της χώρας, παρά το γεγονός ότι ενισχύει σημαντικά τα οικονομικά μεγέθη, ενέχει ορισμένες δυσμενείς επιπτώσεις, καθώς εμπορευματοποιεί πολιτιστικά στοιχεία του τόπου, εξωθεί τους πολίτες σε ευκαιριακές απόπειρες εκμετάλλευσης του τουριστικού ρεύματος και συνάμα τους απομακρύνει από άλλες πιο σταθερές παραγωγικές επιλογές. Ειδικότερα:
- Σε πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός γίνεται αντιληπτός ως μια εύκολη πηγή εσόδων και αντιμετωπίζεται επομένως ευκαιριακά, με τη λογική της εκμετάλλευσης, χωρίς σεβασμό απέναντι στους επισκέπτες της χώρας. Προκύπτει, έτσι, μια κακή νοοτροπία που ενισχύει την απληστία και τη διάθεση γρήγορου

πλουτισμού. Είναι, όμως, σαφές πως τέτοιου είδους τακτικές δυσφημούν τη χώρα, καθώς προκαλούν αρνητικές εντυπώσεις για την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών. Ενώ, συνάμα, οι πολίτες που βλέπουν τον τουρισμό ως μέσο εκμετάλλευσης, τείνουν να εγκαταλείπουν άλλες, πιο επίμοχθες ίσως, αλλά πιο ουσιαστικές δραστηριότητες για χάρη του εύκολου κέρδους.

- Ένα εμφανές σύμπτωμα, άλλωστε, της ελληνικής οικονομίας είναι το γεγονός πως έχει ενισχυθεί υπέρμετρα ο τομέας της παροχής υπηρεσιών εις βάρος άλλων πηγών οικονομικής ανάπτυξης, όπως είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία και η βιομηχανία. Ο τουρισμός μοιάζει ως προτιμότερη και πιο κερδοφόρα επένδυση, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί μια επιλογή που ενέχει σημαντικό ρίσκο, εφόσον οποιαδήποτε οικονομική επιδείνωση σε διεθνές επίπεδο μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τις αφίξεις τουριστών.
- Για χάρη της τουριστικής ανάπτυξης παρατηρούνται συχνά δραστικές επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον, καθώς η δημιουργία των απαραίτητων υποδομών γίνεται εις βάρος της αρμονίας του φυσικού χώρου. Γεγονός το οποίο γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό σε παραλιακούς χώρους, όπου και επικεντρώνεται περισσότερο το ενδιαφέρον των επενδυτών.
- Προκειμένου οι τουριστικές περιοχές να είναι πιο συμβατές με τις συνήθειες των τουριστών προκύπτει μια τάση αποβολής της πολιτισμικής τους ιδιαιτερότητας. Ενώ στοιχεία χαρακτηριστικά της παράδοσής τους εμπορευματοποιούνται και γίνονται προϊόν για κατανάλωση από τους τουρίστες. Μια έλλειψη σεβασμού, δηλαδή, απέναντι στον πολιτισμικό χαρακτήρα της κάθε περιοχής, που δεν τιμά τους κατοίκους τους, αφού μοιάζουν να είναι πρόθυμοι να «ξεπουλήσουν» ακόμη και βασικά στοιχεία της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους.

- **Τρόποι αντιμετώπισης** των αρνητικών επιδράσεων του τουρισμού:

- Ένα σημαντικό βήμα ώστε οι παρεχόμενες τουριστικές υπηρεσίες να διατηρούν τη ζητούμενη ποιότητα και να μη βασίζονται σε μια κερδοσκοπική διάθεση εκμετάλλευσης των τουριστών είναι οι έλεγχοι από τα αρμόδια όργανα προκειμένου να αποτρέπονται φαινόμενα αισχροκέρδειας. Συνάμα, θα πρέπει να υπάρχει εκείνος ο σχεδιασμός ανάπτυξης των αναγκαιών υποδομών, ώστε ο τομέας του τουρισμού να εκσυγχρονίζεται διαρκώς και να καλύπτει κατά τρόπο ανταγωνιστικό τις απαιτήσεις των επισκεπτών της χώρας. Οι άρτιες υποδομές και η ανάλογη κατάρτιση του προσωπικού που απασχολείται στις τουριστικές υπηρεσίες μπορούν να διασφαλίσουν τη διατήρηση υψηλού επιπέδου στην προσφερόμενη στους τουρίστες εμπειρία των διακοπών τους.
- Προκειμένου η ενασχόληση με τον τουρισμό να μην εξαρτάται μόνο από τους επισκέπτες της θερινής περιόδου, θα πρέπει να υπάρξει ο κατάλληλος σχεδιασμός για την ανάπτυξη και του χειμερινού τουρισμού, που θα βασίζεται σε άλλες δραστηριότητες και όχι κατ' ανάγκη στις θαλάσσιες, όπως γίνεται το καλοκαίρι. Η διασφάλιση μιας πιο ήπιας χειμερινής τουριστικής περιόδου, πέρα από τα έσοδα που θα προσφέρει, επιβαρύνει λιγότερο το περιβάλλον και προσφέρει στους επισκέπτες τη δυνατότητα να γνωρίσουν και περιοχές της ηπειρωτικής χώρας, για τις οποίες δεν υπάρχει ενδιαφέρον κατά τους θερινούς μήνες.
- Αντιστοίχως, βέβαια, θα πρέπει να δοθεί έμφαση και σε άλλους σημαντικούς τομείς της οικονομικής ανάπτυξης, ώστε η χώρα να μην εξαρτά την οικονομική της απόδοση από έναν τόσο ευμετάβλητο κλάδο, όπως είναι ο τουρισμός.
- Ιδιαίτερη σημασία έχει η μέριμνα για τη διαφύλαξη του παραδοσιακού ύφους κάθε περιοχής από την αλλοίωση που επιφέρουν οι δίχως σχέδιο παρεμβάσεις στο φυσικό και αστικό περιβάλλον. Η επιθυμία κέρδους δεν θα πρέπει να είναι ισχυρότερη από την ανάγκη να διατηρηθεί η ομορφιά περιοχών ιστορικού ενδιαφέροντος, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος μιας σαρωτικής εξομοίωσης που θα καταστήσει όλες τις τουριστικές περιοχές κακέκτυπα κάποιου ξενόφερτου προτύπου.
- Τα ιστορικά μνημεία, οι παραδοσιακοί συνοικισμοί και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας κάθε περιοχής θα πρέπει να προφυλάσσονται τόσο από τις οικοδομικές παρεμβάσεις στο όνομα της τουριστικής ανάπτυξης, όσο και από τη μόλυνση που είναι συχνό απότοκο των πολυάριθμων επισκεπτών.
- Οι κάτοικοι των ιστορικών περιοχών θα πρέπει να αντιμετωπίζουν με σεβασμό την παράδοσή τους και να διαφυλάττουν τα στοιχεία εκείνα που προσδίδουν μοναδικότητα στον τόπο τους. Το οικονομικό κέρδος είναι βέβαια σημαντικό, αλλά δεν θα πρέπει να τους εξωθεί στην εμπορευματοποίηση της ίδιας τους της ταυτότητας.

Α2. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι μια καινούρια φιλοσοφία στον τομέα του τουρισμού και περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού, οι οποίες προσελκύουν τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα. Ως εναλλακτικές μορφές τουρισμού θεωρούνται αυτές πέραν του μαζικού τουρισμού, οι οποίες *επιδιώκουν την αποφυγή αρνητικών και τη δημιουργία θετικών κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων*. Παρουσιάζει τα ακόλουθα **χαρακτηριστικά**:

- Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων.
- Αποφυγή των κλασσικών τουριστικών πρακτικών του μαζικού τουρισμού.
- Αλληλεπίδραση του ανθρώπου με τα πολιτιστικά μνημεία.
- Στήριξη αγροτικών περιοχών.
- Επίλυση του προβλήματος της εποχικότητας του τουρισμού.

- Η **κεντρική ιδέα** του εναλλακτικού τουρισμού είναι:

- Η μικρής κλίμακας, ελεγχόμενη και ρυθμιζόμενη ανάπτυξη.
- Η ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική - ανεξάρτητη βάση ή σε μικρή κλίμακα.
- Η έμφαση στην απόκτηση εμπειριών για τις τοπικές κουλτούρες και στη διατήρηση των παραδοσιακών αξιών.

- Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται όλο και πιο συστηματικά οι ειδικές μορφές τουρισμού, που προσφέρουν τη δυνατότητα στους ταξιδιώτες να εμπλουτίσουν τις δραστηριότητές τους και με προγράμματα εξειδικευμένων δράσεων, όπως είναι ο θεραπευτικός – ιαματικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός κ.λπ. Έτσι, η χώρα αρχίζει να αποτελεί πλέον έναν προσφιλή τουριστικό προορισμό όχι μόνο για διακοπές «κλασσικού τύπου», αλλά και για όσους επιθυμούν να πραγματοποιήσουν *εναλλακτικές διακοπές, αναζητώντας εκτός από την ξεκούραση και την απόλαυση των αξιοθέατων της χώρας και τη μοναδική εμπειρία, που προσφέρουν η φύση και τα «προϊόντα» της, ο θρησκευτικός πολιτισμός της αλλά και οι εξειδικευμένες υποδομές της ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας*. Οι **εναλλακτικές μορφές τουρισμού** είναι πολλές και ενημερωτικά αναφέρονται ορισμένες από τις κυρίες μορφές:

- **Οικοτουρισμός:** η ανάπτυξη του οικοτουρισμού αποδίδεται και συναρτάται με ορισμένα προβλήματα που δημιούργησε η αύξηση και κυρίως ο τρόπος ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού, προβλήματα κυρίως περιβαλλοντικής και κοινωνικής – πολιτιστικής υποβάθμισης περιοχών ή χωρών, αλλά και άνισης κατανομής του προκαλούμενου οικονομικού οφέλους. Η αυξανόμενη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του πληθυσμού, γενικά ή της τουριστικής αγοράς ειδικότερα και οι στόχοι για μια βιώσιμη και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη που επιδιώκουν διάφοροι τομείς (διεθνείς, κρατικοί, επιχειρηματικοί) θεωρούνται οι κύριοι προωθητικοί παράγοντες του οικοτουρισμού. Γενικά, ο οικοτουρισμός ορίζεται ως μια περιβαλλοντικά υπεύθυνη ταξιδιωτική δραστηριότητα, σε σχετικά άθικτες φυσικές περιοχές, με στόχο την απόλαυση και γνωριμία των φυσικών αλλά και ενταγμένων στο φυσικό περιβάλλον, αγαθών. Οντας μια περιορισμένων περιβαλλοντικών επιπτώσεων δραστηριότητα – ή μη καταναλωτική – ο οικοτουρισμός εκτός του ότι προσφέρει ευχαρίστηση, γνώσεις και εμπειρίες στον επισκέπτη, διατηρεί και ενισχύει την ευημερία των τοπικών κοινοτήτων, που θεωρούνται αναπόσπαστο τμήμα μιας τέτοιας δραστηριότητας και αναπτυξιακής διαδικασίας. Άλλες έννοιες όπως ο τουρισμός φύσεως ή φυσιολατρικός και ο περιβαλλοντικός τουρισμός σχετίζονται με τον οικοτουρισμό και κατά συνέπεια με τον αγροτουρισμό. Αυτές οι μορφές εστιάζονται σε δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής που χρησιμοποιούν πόρους με ειδικά φυσικά χαρακτηριστικά όπως γιο παράδειγμα χιόνι, θάλασσα, αέρα ή δραστηριότητες συλλεκτικού χαρακτήρα (κυνήγι – σουβενίρ), με διάφορους βαθμούς επίδρασης στο περιβάλλον. Σ' ορισμένες χώρες της Ευρώπης υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις του οικοτουρισμού που συναρτώνται με προσπάθειες που έγιναν την τελευταία δεκαετία και επικεντρώνονται στην αναβάθμιση του αναπτυξιακού μοντέλου μαζικού τουρισμού και στην προώθηση πολιτικών αειφορικής ανάπτυξης (κυρίως σε μεσογειακές χώρες) και σε ορισμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κυρίως αγροτουρισμού.
- **Αγροτουρισμός:** ο αγροτουρισμός αναπτύσσεται, όπως υποδηλώνει το όνομα του κυρίως σε αγροτικές περιοχές της χώρας και σχετίζεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες της περιοχής. Ο Αγροτουρισμός στην Ελλάδα δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη στο επίπεδο των κεντροευρωπαϊκών χωρών, όπου τεράστια αγροκτήματα λειτουργούν κυρίως για την φιλοξενία επισκεπτών, αλλά έχουν γίνει ήδη κάποιες φιλότιμες προσπάθειες και υπάρχουν ενθαρρυντικά σημάδια για την περαιτέρω πορεία.

- **Τουρισμός περιπέτειας:** εκτός από τους μακρινούς προορισμούς που δεν αφορούν τις ευρωπαϊκές αγροτικές περιοχές, η Μεσόγειος αντιπροσωπεύει σημαντικό μέρος μιας αγοράς που καλύπτει πολλές κατηγορίες προϊόντων και διαιρείται όλο και περισσότερο σε ειδικούς τομείς (*εκδρομές, extreme δραστηριότητες, φυσιολατρικός αθλητισμός κ.λπ.*). Ο «μακρινός περίπατος», συνιστώσα του τουρισμού περιπέτειας, δεν αποτελεί από μόνος του τουριστικό προϊόν. Είναι ένας τρόπος πρόσβασης στη φύση, στην ύπαιθρο, στην ανακάλυψη. Μπορεί να είναι αθλητικός μακρινός περίπατος, Μακρινός περίπατος όπου δεσπόζει το πολιτισμικό στοιχείο, Μακρινός περίπατος περιπέτειας σε περιοχές σχετικά ανεξερεύνητες ή απομακρυσμένες, «Ευχάριστος» περίπατος, που απευθύνεται στο ευρύ κοινό, με μεταφορά, άνετα καταλύματα και γαστρονομικές εμπειρίες, «Ελεύθερος» μακρινός περίπατος για το μεμονωμένο τουρίστα χωρίς συνοδεία, κ.λπ. Σε αυτή τη μορφή τουρισμού μπορούν να συμπεριληφθούν και άλλες εναλλακτικές μορφές όπως ο περιηγητικός, ο ορειβατικός και ο αναρριχητικός τουρισμός. Για την ανάπτυξη αυτών των μορφών είναι απαραίτητη η δημιουργία κατάλληλης υποδομής. Για παράδειγμα είναι αναγκαία η ύπαρξη και βελτίωση μονοπατιών προσπέλασης και διαδρομών, καταφυγίων, ορειβατικών κέντρων καθώς και καταλυμάτων. Απαραίτητη επίσης είναι η αναβάθμιση των υπολοίπων υπηρεσιών όπως ιατρεία κ.τ.λ. Ακόμα προτεραιότητα πρέπει να δοθεί και στη βελτίωση των επαρχιακών δικτύων.
- **Τουρισμός άγριας φύσης:** μια άλλη μορφή που βασίζεται στην προσφορά στους τουρίστες ευκαιριών παρατήρησης και απόκτησης εμπειριών σε περιοχές με άγρια πανίδα είναι και ο τουρισμός άγριας πανίδας & χλωρίδας (*wildlife tourism*). Η μορφή αυτή συναρτάται μ' ορισμένες δραστηριότητες και άλλων μορφών τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός και ο τουρισμός περιπέτειας, καθώς και συγκεκριμένες δραστηριότητες που σχετίζονται με την άγρια φύση και την απόκτηση εμπειριών σχετικά με την χλωρίδα και την πανίδα. Στο εν λόγω πλαίσιο εντάσσονται ορισμένα κίνητρα τουριστών όπως *νατουραλιστικά* (απόλαυση της φύσης / άγριας φύσης), *οικολογικά* (ενδιαφέρον για περιβαλλοντική προστασία), *ανθρωπολογικά / μοραλιστικά* (στοργή και φροντίδα για τα ζώα), *επιστημονικά* (ενδιαφέρον για τα είδη χλωρίδας και πανίδας), αλλά και *υλιστικά / κυριαρχικά* (χρήση ζώων για διασκέδαση, ελεγχόμενο κυνήγι, κ.λπ.).
- **Πολιτιστικός τουρισμός:** είναι η ιδανική μορφή τουρισμού για όσους επιθυμούν να ανακαλύψουν και να μάθουν για την κουλτούρα και τον πολιτισμό διαφόρων περιοχών, να λαμβάνουν ενεργά μέρος σε σεμινάρια και εργαστήρια, καθώς και γνώση της παραδοσιακής τέχνης – βυζαντινή ζωγραφική, φωτογραφία, κεραμική, γλυπτά, τοιχογραφίες, μουσικά όργανα, κ.λπ. Αυτός ο προσανατολισμός προορίζεται για δυναμικούς χώρους που έχουν μια εξαιρετική πολιτιστική κληρονομιά. Για τις περισσότερες περιοχές, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μόνο ένα στοιχείο μιας ευρύτερης έννοιας στην οποία εντάσσονται άλλες δραστηριότητες όπως μακρινοί περίπατοι, φυσιολατρικός αθλητισμός κ.λπ. Πρόκειται μάλλον για τη δημιουργία ενός πολιτιστικού περιβάλλοντος που βασίζεται στην τοπική ταυτότητα, χωρίς ωστόσο να απομονώνεται σε μια ιστορική και γεωγραφική περιγραφή, η οποία μετατρέπει την περιοχή σε επισκέψιμο μουσείο.
- **Αρχαιολογικός τουρισμός:** η Ελλάδα είναι ιδανική για την ανάπτυξη αρχαιολογικού τουρισμού και ήδη στους παγκοσμίως γνωστούς αρχαιολογικούς και ιστορικούς της χώρους (Ακρόπολη, Δελφοί, Επίδαυρος, Βεργίνα, Φαιστός, Κνωσός, κ.λπ.) συρρέει πλήθος επισκεπτών.
- **Θρησκευτικός τουρισμός:** ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ελληνικής τουριστικής κίνησης και αφορά την επίσκεψη σε θρησκευτικούς τόπους λατρείας, όπως μοναστήρια και εκκλησίες. Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια, τα μοναστήρια, με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή και μακράιωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία. Ο θρησκευτικός τουρισμός αφορά κυρίως ευσεβείς περιηγητές, φιλέρευνους τουρίστες, αλλά και θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, οι οποίοι, μέσα από πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, έρχονται σε επαφή με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας.
- **Γεωλογικός τουρισμός – Γεωτουρισμός:** ο γεωτουρισμός θεωρείται μια νέα μορφή πολιτιστικού – περιβαλλοντικού τουρισμού, που μπορεί να αναπτυχθεί σε περιοχές που διαθέτουν σημαντικά γεωλογικά μνημεία (π.χ. σπήλαια), τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλο προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος. Κύριος στόχος του είναι η σύνδεση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος με τη γεωλογική κληρονομιά κάθε τόπου, τα πολιτιστικά μνημεία και τις παραδόσεις του.

- **Ορειβατικός τουρισμός:** ο ορειβατικός τουρισμός έχει ακριβώς την ίδια έννοια με την ορειβασία. Σήμερα αυτή η μορφή τουρισμού προσελκύει ολοένα και περισσότερους τουρίστες που νοιάζονται για τη φυσική τους κατάσταση και επιδιώκουν μια πιο ουσιαστική επαφή με την φύση. Σίγουρα δε μπορεί να συγκριθεί με μια απλή πεζοπορία ή ένα περίπατο στο δάσος, καθώς είναι πολύ πιο απαιτητική και χρειάζεται καλή φυσική κατάσταση. Όσοι θέλουν να ασχοληθούν με τον ορειβατικό τουρισμό, έχουν και επιμέρους επιλογές: Το άθλημα του αλпинισμού, τη δύσκολη ορειβασία πάνω σε βουνά καλυμμένα με χιόνια ή παγετώνες που χρειάζεται και επιπρόσθετο εξοπλισμό για να μπορέσετε να ανταπεξέλθετε και το άθλημα των αναρριχήσεων πάνω σε αιχμηρές κορυφές, απότομους βράχους, σε απότομα τοιχώματα φαραγγιών. Όσοι αγαπούν τη φύση σίγουρα θα αποζημιωθούν με τον καλύτερο τρόπο επιλέγοντας τον ορειβατικό τουρισμό. Ανεξάρτητα από την εποχή, χειμώνα ή και καλοκαίρι, τα πανέμορφα τοπία, η ποικιλία της χλωρίδας και της πανίδας, ο καθαρός αέρας και οι ποικιλίες διαδρομών που σας προσφέρει η Ελλάδα, θα τους ανταμείψουν για την επιλογή τους.
- **Οινοτουρισμός:** ο οινοτουρισμός ευνοεί την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και την ενδυνάμωση – ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας και των ιδιαίτερων ποιοτικών χαρακτηριστικών που συνθέτουν την εικόνα μιας περιφέρειας. Ο παραγωγός εντάσσεται και λειτουργεί στο ευρύτερο δίκτυο της τοπικής οικονομίας, βρίσκει εναλλακτικούς τρόπους στήριξης του εισοδήματός του και απαντήσεις σε πιεστικά διλήμματα που τίθενται σε καιρούς σκληρού παγκόσμιου ανταγωνισμού. Ένα οργανωμένο και ποιοτικά διαρθρωμένο οινοτουριστικό πρόγραμμα μπορεί να λειτουργήσει ως ασπίδα για περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους από βίαιες περιβαλλοντικές επιθέσεις.
- **Ορεινός τουρισμός:** ο ορεινός τουρισμός, ο οποίος παρουσιάζει και ορισμένες ομοιότητες με τον τουρισμό χειμερινών σπορ, δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης και αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, που εκδηλώνεται σε ορεινές περιοχές των χωρών υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τουρισμό. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων που δένουν με το φυσικό περιβάλλον και διαθέτουν όσο το δυνατόν περισσότερους συμπληρωματικούς χώρους, όπως εστιατόρια, μπαρ, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής, κ.λπ. Οι περιοχές όπου αναπτύσσονται τέτοιες δραστηριότητες, θα πρέπει να εξυπηρετούνται συγκοινωνιακά όσον το δυνατόν πληρέστερα και καλύτερα.
- **Αθλητικός τουρισμός αναψυχής:** ο αθλητικός τουρισμός αναψυχής συνδέεται με όλες τις μορφές ενεργητικής και παθητικής συμμετοχής σε αθλητικές εκδηλώσεις. Η συμμετοχή μπορεί να είναι τυχαία ή και οργανωμένη, μπορεί να πραγματοποιείται για επιχειρηματικούς σκοπούς ή και για άλλους λόγους. Χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: α) ενεργή συμμετοχή σε αθλητικές εκδηλώσεις ή διαγωνισμούς, όπως το γκολφ, τένις, ποδόσφαιρο, μπάσκετ, κωπηλασία κ.λπ. β) παρακολούθηση αθλητικών γεγονότων τοπικής ή και μεγαλύτερης κλίμακας, όπως ευρωπαϊκών και παγκοσμίων κυπέλλων και πρωταθλημάτων, Ολυμπιακών Αγώνων και μεγάλων διεθνών τουρνουά.
- **Θαλάσσιος και καταδυτικός τουρισμός:** ο θαλάσσιος τουρισμός περιλαμβάνει ένα εύρος δραστηριοτήτων με επίκεντρο τη θάλασσα (ιστιοπλοΐα, ναύλωση σκαφών, ταξίδια με κρουαζιέρες κ.τ.λ.). Σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται και ο καταδυτικός τουρισμός, ο οποίος αρχίζει να αναπτύσσεται ραγδαία στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση των καταδύσεων.
- **Γαστρονομικός τουρισμός:** ο γαστρονομικός τουρισμός είναι μια νέα τάση η οποία άρχισε να γιγαντώνεται την τελευταία δεκαετία. Οι επισκέπτες δεν αρκούνται μόνο στο να δοκιμάσουν την ποικιλία των τοπικών εδεσμάτων, αλλά επιθυμούν να εντρυφήσουν και στον τρόπο παρασκευής των διαφόρων συνταγών. Έτσι οργανώνονται εργαστήρια μαγειρικής, επιδείξεις παρασκευής παραδοσιακών εδεσμάτων, βραδιές γευσιγνωσίας, και άλλες εκδηλώσεις σχετικές με τη τοπική γευστική παράδοση. Στην Ελλάδα ο γαστρονομικός τουρισμός έχει ξεκινήσει από μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος με την πάροδο του χρόνου.
- **Εκπαιδευτικός τουρισμός:** ο εκπαιδευτικός τουρισμός απευθύνεται κυρίως στους νέους. Βασικός σκοπός είναι εκμάθηση (επαγγελματική κατάρτιση του ταξιδιώτη, απόκτηση ειδικών γνώσεων, απόκτηση νέων εμπειριών). Πολλοί νέοι, ιδιαίτερα φοιτητές, συνδυάζουν διακοπές και εντρυφήση σε κάποιο από τα αντικείμενα των σπουδών τους, όπως κλασικές σπουδές, αρχιτεκτονική κ.λπ.
- **Συνεδριακός τουρισμός:** ο συνεδριακός τουρισμός αναφέρεται σε προορισμούς άμεσα συνδεδεμένους με την οργάνωση και συμμετοχή σε συνέδρια, σεμινάρια και εκθέσεις. Τα τελευταία χρόνια, ο συνεδριακός τουρισμός αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς και αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα της τουριστικής αγοράς σε διεθνές επίπεδο.
- **Θεραπευτικός – Ιαματικός τουρισμός:** η φύση εκτός από σπάνια τοπία και ιδιαίτερες φυσικές ομορφιές, «χάρισε» στην Ελλάδα και πηγές με σημαντικές θεραπευτικές ιδιότητες. Τα ιαματικά λουτρά

αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας, είτε λόγω της παρουσίας δραστικών συστατικών. Τα νερά αυτά χαρακτηρίζονται ως μεταλλικά εξαιτίας της θερμοκρασίας ή της γενικής τους χημικής σύστασης. Εκτός από τις ψυχρές μεταλλικές πηγές υπάρχουν και οι θερμοπηγές, με τις οποίες οικοδομήθηκε ένας κλάδος θεραπευτικής αγωγής, η ιαματική υδροθεραπεία (θερμαλισμός). Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου.

- Σε γενικές γραμμές (εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις) οι μορφές αυτές δεν μπορούν να αντικαταστήσουν το μαζικό τουρισμό, με την έννοια του παραθαλάσσιου μαζικού τουρισμού. Ωστόσο δρουν συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλοντας, κατά κύριο λόγο, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών της περιφέρειας.

Πηγή: <http://www.travellersgreece.com/gr>

ΘΕΜΑ: ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ - ΔΟΓΜΑΤΙΣΜΟΣ

- Ο φανατισμός αποτελεί ένα από τα πιο ανησυχητικά φαινόμενα της εποχής μας κυριαρχεί σε όλες σχεδόν τις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής. Τον συναντούμε στους οπαδούς θρησκευτικών δόγματων και πολιτικών ιδεολογιών, στους υποστηρικτές κάποιων προσώπων ή καταστάσεων, ακόμη και στους οπαδούς των αθλητικών συλλόγων.

- Φανατισμός υπήρξε βέβαια σε όλες τις εποχές. Είναι γνωστά σε όλους τα ανατριχιαστικά εγκλήματα, που διαπράχθηκαν σε διάφορες εποχές από φανατικούς οπαδούς κάποιου θρησκευτικού δόγματος ή πολιτικού κόμματος. Θα περίμενε όμως κανείς σήμερα, με την εξέλιξη του πολιτισμού και την πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου πως το κακό θα περιοριζόταν. Αντ' αυτού, όμως, διαπιστώνουμε καθημερινά να επεκτείνεται και να κυριεύει τις μάζες σε βαθμό ανησυχητικό. Και το χειρότερο είναι ότι αντιμετωπίζουν το φαινόμενο, όσοι τουλάχιστον διατηρούν ακόμη τη νηφαλιότητά τους, ως απλοί θεατές· στην καλύτερη περίπτωση ακούγονται από υπεύθυνα πρόσωπα της κοινωνίας μας εξορκισμοί του κακού και επισημαίνονται οι τραγικές συνέπειες στις οποίες μπορεί να μας οδηγήσει.

- Όλα αυτά όμως δε συμβάλλουν στην εξεύρεση κάποιας λύσης. Εκείνο που χρειάζεται πρώτα απ' όλα είναι να ερευνηθούν οι **βαθύτερες αιτίες** που γεννούν, τρέφουν και ενισχύουν το φανατισμό:

- Υπόβαθρο του φανατισμού είναι τις περισσότερες φορές ο **δογματισμός**, η τυφλή και αβασάνιστη πίστη σε κάποια αυθεντία, η βεβαιότητα ότι αυτό που πιστεύουμε είναι το μόνο ορθό. Συνήθως θύματα του φανατισμού είναι οι **νέοι** κι αυτό βέβαια έχει σχέση με την **ιδιοσυγκρασία τους**: είναι ενθουσιώδεις, παρορμητικοί, ευάλωτοι, αφελείς, ανώριμοι, άπειροι, και γι' αυτό ίσως υποτάσσονται σ' αυτό που θεωρούν ως μοναδική αλήθεια και το υπηρετούν δουλικά.
- Σύγχρονα **κοινωνικά προβλήματα** υποδαυλίζουν σε μεγάλο βαθμό το φανατισμό. Η ανεπαρκής παιδεία, οι προκαταλήψεις, η κρίση ηθικών αξιών, η κατάρρευση ιδεολογιών και η έλλειψη κριτικής ικανότητας παγιδεύουν πολλούς ανθρώπους στα «πλοκάμια» του φανατισμού.
- Δεν αποκλείεται να φτάσει κανείς στο φανατισμό και από **υπερβολικό ενδιαφέρον** και αγάπη· αυτή μας κάνει να αφοσιωθούμε σε ένα πρόσωπο ή σε μια ιδεολογία ή ακόμη και σε μια αθλητική ομάδα (για παράδειγμα, ο φανατικός φίλαθλος υποφέρει και σκοτώνεται για την αγαπημένη ομάδα του).
- Τις περισσότερες φορές όμως ο φανατισμός είναι **κατευθυνόμενος** (πλύση εγκεφάλου): καλλιεργείται και υποκινείται έντεχνα από ορισμένα πρόσωπα ή από ορισμένα κέντρα εξουσίας, για να προκληθεί κοινωνικός σάλος και οξύτητα και για να καταστεί δυνατή η προώθηση των καταχθόνιων σχεδίων τους.

- Ο φανατισμός, με όποια μορφή κι αν εμφανίζεται και όποιος και αν είναι ο λόγος που τον γέννησε, είναι παντού και πάντοτε επικίνδυνος. Γι' αυτό και οι **συνέπειες** του προβλήματος είναι ιδιαίτερα σοβαρές:

- Οι φανατισμένοι **δυναμιτίζουν** σε κάθε ευκαιρία την ήρεμη κοινωνική ζωή και προκαλούν **αναταραχή** με απρόβλεπτες και ανεξέλεγκτες κάθε φορά συνέπειες.
- Ο φανατισμός είναι η **πιο επικίνδυνη εκδήλωση των πολιτικών παθών**: είναι αδύνατος ο ήρεμος πολιτικός βίος, αν λείπει η μετριοπάθεια, ο διάλογος και η κατανόηση της θέσης των άλλων.
- Ο φανατικός στην **εξαλλοσύνη** του και στην **τύφλωσή** του **δεν μπορεί να ελέγξει τη συμπεριφορά** του· γίνεται **απάνθρωπος, ωμός, επιθετικός** (αποθηριώνεται, προκειμένου να «εξανθρωπίσει» τους άλλους: όσοι διαφωνούν πρέπει να εξοντωθούν).
- Η συμπεριφορά του φανατικού, κι όταν δε φτάνει στην εγκληματική ενέργεια, είναι **αποκρουστική**, διότι αγνοεί τους συμβιβασμούς και **επιμένει πεισματικά στις θέσεις του**, δε διευκολύνει την επικοινωνία με τους άλλους, το διάλογο και τη συνεργασία.
- Η τυφλή προσήλωση σε μια **ιδέα συσκοτίζει το νου του φανατισμένου** και δεν τον αφήνει να δει την πραγματικότητα: **άνθρωπος μισαλλόδοξος, στενόμυαλος και ισχυρογνώμων** δεν είναι σε θέση να σκεφτεί και άλλες απόψεις και να **απαλλαγεί** από τις **πλάνες** στις οποίες είναι βυθισμένος.

- Η **αντιμετώπιση** αυτής της «κοινωνικής αρρώστιας» πρέπει να είναι άμεση:

- Ο καθένας, αν φροντίσει να **αποκτήσει αυτοκυριαρχία** και αν μάθει να **χρησιμοποιεί την κρίση του**, θα μπορέσει να **προφυλαχθεί** από το φανατισμό και την πνευματική χειραγώγηση.
- Επιπλέον, η **πολιτεία** έχει χρέος να **προσφέρει τα μέσα για την άνοδο του πνευματικού επιπέδου όλων**· είναι ακόμη δική της ευθύνη να **εμποδίσει εκδηλώσεις και ενέργειες που πυροδοτούν το φανατισμό**.

- Σ' αυτό μπορεί να βοηθήσει καίρια η παιδεία: η πνευματική καλλιέργεια διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες, οξύνει την κριτική ικανότητα, εξευγενίζει τα ήθη, αντιμετωπίζει την ημιμάθεια και τις προκαταλήψεις.

- Τα προβλήματα της εποχής μας είναι αρκετά και δυσεπίλυτα· δε χρειάζεται να τα κάνουμε δυσκολότερα και να τα περιπλέκουμε με την αφροσύνη μας. Έτσι, λοιπόν, προβάλλει η απαίτηση για το υπεύθυνο άτομο να ασπάζεται ιδεολογίες και να αγωνίζεται για την επικράτησή τους· αλλά να το κάνει με ήρεμη σκέψη και αυτοκυριαρχία, μακριά από εμπάθειες και φανατισμούς. Ο αφανάτιστος άνθρωπος με την ευθυκρισία, τη νηφαλιότητα και τη σωφροσύνη μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση των προβλημάτων που ταλανίζουν την κοινωνία μας.

ΘΕΜΑ: ΦΥΣΗ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Α1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

- Το φυσικό περιβάλλον συνιστά όχι μόνο το χώρο μέσα στον οποίο κινούνται και διαβιούν οι άνθρωποι, αλλά και το χώρο από τον οποίο αντλούν πολύτιμους πόρους για την καθημερινή τους δράση και επιβίωση. Πολλοί θεωρούν το περιβάλλον σαν κάτι δεδομένο. Η πίεση όμως που ασκείται στους πεπερασμένους πόρους της Γης αυξάνεται με πρωτοφανείς ρυθμούς. Πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για τη μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση του κοινού, την αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων και την εξάλειψη κάθε είδους επιβλαβούς συμπεριφοράς που ευνοεί τη σπατάλη. Διαφορετικά, οι μελλοντικές γενιές θα στερηθούν τη νόμιμη κληρονομιά τους.

- Το περιβάλλον αντιμετωπίζει πλέον μερικές σοβαρές παγκόσμιες προκλήσεις, όπως η συνεχής αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, η διεύρυνση της μεσαίας τάξης που χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά κατανάλωσης, η ταχεία οικονομική ανάπτυξη των αναδυόμενων οικονομιών, η αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας και ο εντεινόμενος παγκόσμιος ανταγωνισμός για τους διαθέσιμους πόρους.

- **Προβλήματα** στο φυσικό περιβάλλον που οφείλονται στην ανθρώπινη δράση:

- **Παρεμβάσεις στο περιβάλλον και υπερεκμετάλλευση:** η αυξημένη βιομηχανική ανάπτυξη καθώς και η ανάγκη διαμόρφωσης του περιβάλλοντα χώρου, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες των κατοίκων μιας ευρύτερης περιοχής, έχουν ως αποτέλεσμα αφενός την εντατική άντληση φυσικών πόρων και αφετέρου τις εκτεταμένες τεχνικές παρεμβάσεις στο φυσικό χώρο, που προκαλούν την αλλοίωσή του. Ο τρόπος ζωής μας ασκεί τεράστια πίεση στον πλανήτη. Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, δωδεκαπλασιάστηκε παγκοσμίως η χρήση ορυκτών καυσίμων και εξορύχτηκαν 34 φορές περισσότεροι υλικοί πόροι. Η ζήτηση για τρόφιμα, ζωοτροφές και ίνες ενδέχεται να αυξηθεί κατά 70 % έως το 2050.
- **Υπερπληθυσμός:** η θεαματική αύξηση του πληθυσμού σε παγκόσμιο επίπεδο οδηγεί σε ολοένα και μεγαλύτερες ανάγκες κατανάλωσης πρώτων υλών και τροφίμων. Προκύπτει, έτσι, μια δίχως προηγούμενο απαίτηση ενίσχυσης των καλλιεργειών, της κτηνοτροφίας, του πόσιμου ύδατος, αλλά και της βιομηχανικής παραγωγής· στοιχεία που συνθέτουν ένα ασφυκτικό πλαίσιο για τις περιορισμένες δυνατότητες παροχής σημαντικών φυσικών πόρων. Η αύξηση του πληθυσμού και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου αυξάνουν τη ζήτηση και τις τιμές, αλλά συγχρόνως μειώνουν τους φυσικούς πόρους, όπως τα μέταλλα, τα ορυκτά και τα τρόφιμα, από τους ποίους εξαρτόμαστε. Κάθε μέρα, ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξάνεται κατά 200.000. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, μέχρι το τέλος της επόμενης δεκαετίας, 2 δισεκατομμύρια άτομα επιπλέον ενδέχεται να έχουν υιοθετήσει τις υψηλές καταναλωτικές συνήθειες της μεσαίας τάξης.
- **Άκριτη επιδίωξη οικονομικού κέρδους:** η βιομηχανική παραγωγή, αλλά και πλήθος άλλων δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στο οικονομικό κέρδος, πραγματοποιούνται συχνά χωρίς καμία μέριμνα ή με ελλιπή φροντίδα για τις επιπτώσεις στο περιβάλλον. Συνεπακόλουθο του ισχύοντος υπερκαταναλωτικού πνεύματος είναι η επιθυμία αυξημένης παραγωγής, έστω κι αν αυτή γίνεται με τη χρήση πολύτιμων πόρων για την παραγωγή δευτερεύουσας σημασίας προϊόντων, που δεν συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, αλλά ζημιώνουν – ανώφελα – το περιβάλλον. Θα πρέπει, άλλωστε, να λαμβάνεται υπόψη πως επιβάρυνση του περιβάλλοντος δεν προκύπτει μόνο λόγω της εκπομπής βιομηχανικών ρύπων, αλλά, πλέον, κυρίως μέσω της σπατάλης σημαντικών πόρων που δύσκολα αναπληρώνονται. Η αποτελεσματική χρήση των πόρων συνίσταται στην αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση πόρων. Βοηθά την οικονομία να επιτύχει περισσότερα με λιγότερα μέσα, μέσω της παραγωγής προϊόντων μεγαλύτερης αξίας με λιγότερες εισροές, της βιώσιμης χρήσης των πόρων και της ελαχιστοποίησης των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον.
- **Χημικά προϊόντα:** τα χημικά προϊόντα αποτελούν σημαντική συνιστώσα της καθημερινής μας ζωής. Ωστόσο, ορισμένα από αυτά μπορούν να βλάψουν σοβαρά την ανθρώπινη υγεία και άλλα θα μπορούσαν να είναι επικίνδυνα αν δεν χρησιμοποιηθούν σωστά. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι υπεύθυνες για την αξιολόγηση και τη διαχείριση των κινδύνων που απορρέουν από τα χημικά προϊόντα τα οποία χρησιμοποιούν ή πωλούν, καθώς και για την παροχή στους καταναλωτές κατάλληλων οδηγιών για την ασφαλή χρήση αυτών των προϊόντων.
- **Απόβλητα:** μόνο η οικονομία των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιεί 16 τόνους υλικών ανά άτομο ετησίως, εκ των οποίων 6 τόνοι απορρίπτονται ως απόβλητα και τα μισά από αυτά καταλήγουν σε χώρους υγειονομικής ταφής. Αν τα απόβλητα δεν είναι δυνατό να αποφευχθούν, θα πρέπει τουλάχιστον

να επαναχρησιμοποιούνται, να ανακυκλώνονται και να ανακτώνται τα υλικά τους που μπορεί να αποτελέσουν πολύτιμο πόρο.

- **Ατμοσφαιρική ρύπανση:** η ατμοσφαιρική ρύπανση αποτελεί μια από τις σοβαρότερες περιβαλλοντικές ανησυχίες και προκαλεί πολλούς πρόωρους θανάτους κάθε χρόνο. Το διοξείδιο του άνθρακα που προκύπτει από κάθε είδους καύση, οι εκπομπές μολύβδου λόγω της βιομηχανικής δραστηριότητας και της χρήσης οχημάτων παλαιού τύπου, η καύση ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ενέργειας, συνιστούν ενδεικτικές πηγές του έντονου και ιδιαίτερα επιβλαβούς προβλήματος της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.
- **Αύξηση υλοτομίας:** τα δάση υλοτομούνται με ανησυχητικούς ρυθμούς σε όλο τον κόσμο, προκαλώντας ιδιαίτερη ανησυχία για την προφανή μείωση ενός σημαντικού φυσικού πόρου κρίσιμου για την ομαλή λειτουργία του οικοσυστήματος.
- **Θόρυβος:** η ηχορύπανση προκαλεί διάφορα προβλήματα υγείας. Επίσης, βλάπτει την άγρια πανίδα και χλωρίδα. Ο θόρυβος, που προέρχεται από διάφορες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των αυτοκινήτων, των τρένων και των μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται σε εξωτερικούς χώρους, αν και δεν γίνεται συχνά αντιληπτός ως μείζον πρόβλημα του περιβάλλοντος επιβαρύνει ωστόσο σημαντικά το ήδη πολλαπλά ζημιωμένο φυσικό περιβάλλον.
- **Ελλιπή οικολογική συνείδηση και σπατάλη:** ελλείπει οικολογικής αγωγής και ανάλογης αίσθησης ευθύνης οι περισσότεροι πολίτες αδυνατούν να αντιληφθούν πόσο επιζήμια για το φυσικό περιβάλλον είναι η υπερκαταναλωτική διαβίωσή τους που βασίζεται στη δίχως λόγο σπατάλη προϊόντων (η παραγωγή των οποίων απαιτεί αφενός αξιοποίηση και άρα δαπάνη πρώτων υλών και αφετέρου επιβάρυνση του περιβάλλοντος μέσω της βιομηχανικής ρύπανσης).
- Είναι, επομένως, σημαντικό να γίνει κατανοητό πως μόνο με την ορθολογική χρήση και κατανάλωση φυσικών πόρων επιτυγχάνεται η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των οικοσυστημάτων μας, που παρέχουν τρόφιμα, πόσιμο νερό, πρώτες ύλες και πολλά άλλα οφέλη, η οποία με τη σειρά της συμβάλλει στην παραγωγικότητα και στην ποιότητα της ζωής μας, ενώ παράλληλα μειώνει το κόστος της δημόσιας υγείας.

- **Δράσεις για την αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος:**

- Βασικός στόχος είναι η βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, η προστασία της ανθρώπινης υγείας, η συνετή και ορθολογική χρήση φυσικών πόρων και η προώθηση διεθνών μέτρων για την αντιμετώπιση παγκόσμιων ή περιφερειακών περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Παλαιότερα, σε ό,τι αφορά το οικολογικό πρόβλημα, δινόταν έμφαση σε παραδοσιακά περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως η προστασία των ειδών και η μείωση της ρύπανσης με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα που αναπνέουμε και του νερού που πίνουμε. Σήμερα, ωστόσο, δίνεται έμφαση σε μια πιο συστηματική προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη τη διασύνδεση μεταξύ των διαφόρων ζητημάτων και την παγκόσμια διάστασή τους. Αυτό σημαίνει μετάβαση από την αποκατάσταση στην πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Συνεπώς, κι άλλοι τομείς, όπως η γεωργία, η ενέργεια, οι μεταφορές, η αλιεία, η περιφερειακή ανάπτυξη και η έρευνα θα πρέπει να λαμβάνουν πλήρως υπόψη τις περιβαλλοντικές συνέπειες των δράσεών τους.
- **Αξιοποίηση της αγοράς:** η αγορά είναι ένας αποτελεσματικός από την άποψη του κόστους τρόπος προστασίας και βελτίωσης του περιβάλλοντος και ελάφρυνσης της πίεσης που ασκείται στους σπάνιους πόρους. Οι φόροι και οι επιδοτήσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως κίνητρα ή αντικίνητρα για να παρακινηθούν οι επιχειρήσεις και οι καταναλωτές να επιλέγουν πιο οικολογικές μεθόδους παραγωγής και πιο οικολογικά προϊόντα. Πολλά από αυτά τα μέσα υπάρχουν ήδη, όπως τα τέλη για την κοπή δένδρων ή τη διάθεση των αποβλήτων.
- **Ενθάρρυνση της οικοκαινοτομίας:** η οικοκαινοτομία είναι κάθε μορφή καινοτομίας που στοχεύει ή καταλήγει σε σημαντική και σαφή πρόοδο προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης, μειώνοντας τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ενισχύοντας την ανθεκτικότητα στις περιβαλλοντικές πιέσεις και επιτυγχάνοντας μια πιο αποτελεσματική και υπεύθυνη χρήση των φυσικών πόρων. Ας σημειωθεί, ωστόσο, πως ενώ οι τομείς περιβαλλοντικής τεχνολογίας αποτελούν ήδη σημαντικό τμήμα της οικονομίας, εντούτοις, -με εξαίρεση τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας- η οικοκαινοτομία έχει διεισδύσει στις αγορές με σχετικά αργούς ρυθμούς.
- **Επιμονή στην εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος:** από τη δεκαετία του 1970, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εγκρίνει περισσότερες από 200 νομοθετικές πράξεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Η νομοθεσία όμως από μόνη της δεν έχει αξία αν δεν εφαρμόζεται και

δεν επιβάλλεται με τον σωστό τρόπο. Συνεπώς, ο στόχος σήμερα είναι η αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας που έχει εγκριθεί. Η μη εφαρμογή της νομοθεσίας έχει πολλές αρνητικές συνέπειες. Μπορεί να υπονομεύσει θεμελιώδεις περιβαλλοντικούς στόχους, να βλάψει τη δημόσια υγεία και να προκαλέσει την αβεβαιότητα του επιχειρηματικού κόσμου ως προς το ρυθμιστικό πλαίσιο, καθώς τα συμφωνηθέντα πρότυπα δεν εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο σε όλη την Ένωση.

- **Αύξηση της ευαισθητοποίησης:** ένα σημαντικό βήμα για την ενεργή προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών του πόρων είναι η ευαισθητοποίηση των πολιτών, ώστε μέσω των καταναλωτικών τους επιλογών και συνηθειών, να ενισχύσουν τις εταιρείες εκείνες που σέβονται το περιβάλλον και αντιστοίχως να απομακρυνθούν από τα προϊόντα εκείνα που το επιβαρύνουν. Θα πρέπει να καταστεί κοινή συνείδηση πως πρέπει να βασίσουμε την ευημερία και το υγιές περιβάλλον μας σε μια καινοτόμο και κυκλική οικονομία, όπου δεν γίνονται σπατάλες και όπου διασφαλίζεται η βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και η προστασία, αποτίμηση και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας με τρόπους που ενισχύουν την ανθεκτικότητα της κοινωνίας μας.
- **Ενεργοποίηση της Πολιτείας:** κρίσιμα ζητήματα, όπως είναι η διαχείριση και αξιοποίηση των απορριμμάτων μέσω της ανακύκλωσης, η προώθηση ανανεώσιμων μορφών ενέργειας, η υιοθέτηση τεχνολογιών που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον, η αναζήτηση διεθνούς συνεργασίας με απώτερο στόχο την έλλογη χρήση των φυσικών πόρων, αλλά και η συστηματική προφύλαξη του περιβάλλοντος από τις βιομηχανικές μονάδες που δεν λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα, συνιστούν μια σειρά ζητημάτων που απαιτούν τη μέριμνα της Πολιτείας.

- Μπορούν, βέβαια, να γίνουν ακόμη περισσότερα για να καταστεί το περιβάλλον πιο ανθεκτικό σε μελλοντικούς κινδύνους. Μπορούν να αξιοποιηθούν σύγχρονες πηγές πληροφοριών και τεχνολογίες, νέες μέθοδοι λογιστικής για τους πόρους, εδραιωμένη νοοτροπία πρόνοιας και προληπτικής δράσης όσον αφορά την αποκατάσταση των ζημιών στην πηγή, όπως και η εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει». Η διαχείριση του περιβάλλοντος μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματική με την ενίσχυση της παρακολούθησης του περιβάλλοντος και την υποβολή επικαιροποιημένων στοιχείων για περιβαλλοντικούς ρύπους και απόβλητα, μέσω της χρησιμοποίησης των πλέον αξιόπιστων διαθέσιμων πληροφοριών και τεχνολογιών αιχμής.

- **Θετική συνεισφορά** περιβάλλοντος:

- Άμεση **εξάρτηση** της ανθρώπινης διαβίωσης από το φυσικό περιβάλλον. Η αδιατάραχτη λειτουργία του περιβάλλοντος είναι αναγκαία όχι μόνο για την επιβίωση των ανθρώπων αλλά και για την καλή ποιότητα ζωής τους. Η σχέση ανθρώπων περιβάλλοντος είναι μια σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης, καθώς οτιδήποτε συμβαίνει στο περιβάλλον έχει αντίκτυπο στη ζωή των ανθρώπων κι αντιστρόφως η καθημερινή δράση των ανθρώπων έχει αντίκτυπο στο περιβάλλον.
- Σημαντική **επίδραση** του φυσικού περιβάλλοντος στην **ψυχολογία** του ανθρώπου. Ο άνθρωπος μπορεί να αντλήσει πολύτιμες στιγμές χαλάρωσης και γνήσιας ψυχαγωγίας από τις δραστηριότητες που σχετίζονται με το περιβάλλον. Ακόμη και η άθλησή του μπορεί να έχει καλύτερα αποτελέσματα, αν γίνεται στο φυσικό χώρο, όπως για παράδειγμα είναι το κολύμπι στη θάλασσα.
- Το φυσικό περιβάλλον **ενισχύει** την αισθητική καλλιέργεια των ανθρώπων. Το φυσικό περιβάλλον αποτελεί μια πηγή ύψιστου κάλλους που ενισχύει και ισχυροποιεί την καλαισθησία των ανθρώπων. Η συνεχής επαφή με το μουντό και αισθητικώς υποβαθμισμένο αστικό περιβάλλον στερεί από τους ανθρώπους μια ιδιαίτερη πηγή αισθητικής απόλαυσης που μόνο η φύση μπορεί να προσφέρει κατά τρόπο άρτιο.

- **Συνέπειες** μόλυνσης περιβάλλοντος

- Οι **συνέπειες** μιας οικολογικής καταστροφής ή ενός οικολογικού προβλήματος, όπως είναι η υπερθέρμανση του πλανήτη, λαμβάνουν σημαντικές εκτάσεις, διότι επηρεάζουν συνολικά την ομαλή διαδοχή των φυσικών φαινομένων, αλλά και την επιβίωση πολλών έμβιων όντων. Τα έντονα καιρικά φαινόμενα, οι περιόδους ξηρασίας ή οι έντονοι χιονιάδες αποτελούν άμεση απόρροια της διαταραχής που έχει προκύψει στο περιβάλλον από τη διαρκή μόλυνση που του προκαλεί η ανθρώπινη δραστηριότητα (π.χ. φαινόμενο του θερμοκηπίου).
- Αν η ατμόσφαιρα είναι μολυσμένη αυτό έχει **επιπτώσεις** όχι μόνο στους ανθρώπους (καρκινογενέσεις και άλλες παθήσεις του αναπνευστικού), αλλά και δυσμενή επίδραση στα υπόλοιπα ζώα και φυτά. Όπως υπονομεύεται η υγεία των ανθρώπων, έτσι μειώνεται και η ποιότητα ζωής των άλλων έμβιων

οργανισμών. Το πρόβλημα, μάλιστα, είναι πως οι διάφοροι χημικοί ρύποι μολύνουν ταυτόχρονα το έδαφος, το υπέδαφος, τη θάλασσα και την ατμόσφαιρα, επηρεάζοντας κάθε πτυχή του φυσικού περιβάλλοντος και κλονίζοντας δραστικά την ομαλή λειτουργία του.

- Στις συνέπειες του οικολογικού προβλήματος συμπεριλαμβάνεται και το γεγονός ότι δημιουργούνται σημαντικά προβλήματα στη μελλοντική άντληση αναγκαίων πόρων από αυτό, καθώς η συνεχιζόμενη καταστροφή του θέτει σε κίνδυνο τόσο τη δυνατότητα ανανέωσης φυσικών πόρων απαιτούμενων για τη διαβίωση των ανθρώπων, όπως είναι για παράδειγμα τα ψάρια που απειλούνται και από τη μόλυνση των θαλασσών και από την εντατική αλίευση, όσο και φυσικών πόρων αναγκαίων για την επιβίωση των ανθρώπων, όπως είναι τα δάση που αφανίζονται από την αδιάκοπη υλοτόμηση.

ΘΕΜΑ: ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ – ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

Α1. ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

- Στη σημερινή εποχή οι γρήγοροι ρυθμοί ζωής έχουν ολέθριες συνέπειες για τον άνθρωπο: άγχος και πίεση. Την μοναδική ίσως δυνατότητα για χαλάρωση, ξεκούραση και ανάκτηση δυνάμεων την προσφέρει ο «ελεύθερος χρόνος». Γι' αυτό και είναι πολύ σημαντική υπόθεση η σωστή αξιοποίησή του.

- Στις μέρες μας βέβαια οι δυνατότητες αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου είναι πολλές, καθώς και τα μέσα ψυχαγωγίας που προσφέρονται στο σύγχρονο άνθρωπο είναι επίσης πάρα πολλά. Οι περισσότεροι όμως – και κυρίως οι νέοι – προτιμούν τρόπους διασκέδασης που, αντί να τους ψυχαγωγούν πραγματικά, τους εξαντλούν και τους φθείρουν.

- Οι περισσότεροι, λοιπόν, διαθέτουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε **μορφές νόθης ψυχαγωγίας**:

- Τηλεόραση, ηλεκτρονικά παιχνίδια (= παθητική θέαση και καταιγισμός από εικόνες που καταδυναστεύουν την ψυχή και χειραγωγούν το μυαλό).
- Γήπεδα και νυχτερινοί χώροι διασκέδασης (= προσφέρονται κυρίως για εκτόνωση ή ενδεχομένως για επίδειξη).
- Τυχερά παιχνίδια, εθισμός σε ναρκωτικές ουσίες, οινόποσία (= ψευδεπίγραφοι τρόποι διασκέδασης που οδηγούν στην απώλεια της αυτοκυριαρχίας).

- Γιατί όμως οι άνθρωποι στρέφονται σε μορφές νόθης ψυχαγωγίας; Οι **αιτίες** του φαινομένου μπορεί να είναι οι εξής:

- Οι άνθρωποι επιδιώκουν διασκεδάσεις εύκολες κι ανώδυνες, διασκεδάσεις που προσφέρουν άμεση και συνήθως πρόσκαιρη ευχαρίστηση.
- Οι συγκεκριμένοι τρόποι νόθης ψυχαγωγίας προβάλλονται συνεχώς, με αποτέλεσμα να διαμορφώνουν τα πρότυπα συμπεριφοράς ακόμη και στον τομέα της διασκέδασης.
- Ο μιμητισμός, η μόδα και η αδυναμία προσέγγισης άλλων μορφών διασκέδασης οδηγούν πολλούς στη νόθη ψυχαγωγία.
- Τέλος, η ανασφάλεια, η κατάρρευση των ηθικών αξιών, το άγχος και η μοναξιά πολλές φορές οδηγούν σε εκδηλώσεις εκτόνωσης, που καμιά σχέση δεν έχουν με τη γνήσια ψυχαγωγία.

- Οι **συνέπειες** απ' τη στροφή των ανθρώπων στη νόθη ψυχαγωγία:

- Σπατάλη χρόνου, φθορά σωματικών και πνευματικών δυνάμεων.
- Υποδούλωση στις αδυναμίες και τα πάθη, ηθική διαφθορά.
- Αποτυχία πραγμάτωσης των στόχων της γνήσιας ψυχαγωγίας: αντί για την αναζωογόνηση, την ψυχική ανάταση, τη μόρφωση και την αισθητική καλλιέργεια έρχονται η καταπόνηση της ψυχής και του μυαλού, η αποχαύνωση και η αδιαφορία για άλλες αξίες λόγου δραστηριότητες.

- Δε λείπουν, όμως, και εκείνοι οι άνθρωποι που διαθέτουν διαφορετικά τον ελεύθερο χρόνο τους, σε **μορφές γνήσιας ψυχαγωγίας**:

- Αθλητισμός, παιχνίδια που απαιτούν κίνηση και δεξιότητα.
- Εκδρομές και ταξίδια (= επαφή με τη φύση και γνωριμία άλλων πολιτισμών).
- Ενασχόληση με την τέχνη (= αισθητική καλλιέργεια).
- Φιλικές συντροφίες (= ανάπτυξη του αισθήματος της κοινωνικότητας).
- Μελέτη βιβλίων (= διάνοιξη καινούριων οριζόντων).

- Βέβαια, οι μορφές γνήσιας ψυχαγωγίας προϋποθέτουν κάποιο πνευματικό επίπεδο και εσωτερική καλλιέργεια. Δυστυχώς, όμως, δεν είναι πάντοτε προσιτές στον καθένα είτε για λόγους οικονομικούς, είτε λόγω έλλειψης υποδομών (π.χ. πολλοί άνθρωποι που ζουν στην επαρχία δεν έχουν εύκολη πρόσβαση σε χώρους γνήσιας ψυχαγωγίας, όπως π.χ. αθλητικοί χώροι, βιβλιοθήκες, θέατρα, κ.τ.λ.).

- Η γνήσια ψυχαγωγία αναμφισβήτητα έχει **ευεργετικά αποτελέσματα** στο σώμα και την ψυχή του ανθρώπου. Γι' αυτό, ευθύνη και καθήκον της πολιτείας είναι να καταστήσει προσιτή σ' όλους τη γνήσια ψυχαγωγία, δημιουργώντας τις κατάλληλες υποδομές. Από κει και πέρα, ο ίδιος ο άνθρωπος – και ιδιαίτερα ο νέος – έχει την αποκλειστική ευθύνη για τους τρόπους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου του.

A2. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ

- Ο άνθρωπος με αγώνες και μεγάλες θυσίες κατόρθωσε να θεσμοθετηθεί υπέρ του η έννοια του ελεύθερου χρόνου σε σχέση με τις ώρες εργασίας και παρ' όλους τους αγώνες του σήμερα διαπιστώνουμε πως αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα σε σχέση μ' αυτόν. Με τον όρο ελεύθερο χρόνο εννοούμε το χρόνο στη διάρκεια του οποίου ο άνθρωπος αναπληρώνει τις σωματικές, πνευματικές και ψυχικές δυνάμεις, που απώλεσε τις ώρες της εργασίας, και ολοκληρώνει την προσωπικότητά του.

- Η σημασία του ελεύθερου χρόνου είχε εκτιμηθεί ήδη από την αρχαιότητα, καθώς ο Αριστοτέλης πίστευε πως ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι το τέλος της εργασίας, αλλά ότι η εργασία είναι το τέλος του ελεύθερου χρόνου. Ωστόσο ήταν αντίθετος σ' έναν ελεύθερο χρόνο που θα παρέμενε αναξιοποίητος.

- Στη σύγχρονη εποχή η ραγδαία ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, η ιλιγγιώδης πρόοδος των επιστημών, η εισαγωγή των αυτόματων ηλεκτρονικών μηχανών στην παραγωγική διαδικασία από τη μια και από την άλλη, οι επίμονες διεκδικήσεις των εργαζομένων, ο περιορισμός των ημερήσιων και εβδομαδιαίων ωρών εργασίας, η καθιέρωση της εξαήμερης και αργότερα της πενθήμερης εβδομάδας εργασίας, η καθιέρωση και σταδιακή επέκταση της ετήσιας άδειας με αποδοχές, αποτέλεσαν τους βασικούς λόγους για την προοδευτική αύξηση του ελεύθερου χρόνου.

A3. ΕΛΛΕΙΨΗ / ΚΑΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

- Παρά την αύξηση του διαθέσιμου χρόνου τα τελευταία χρόνια και τον πολλαπλασιασμό των εναλλακτικών λύσεων για την αξιοποίησή του, εμφανίστηκε το φαινόμενο άλλοι να τον εκμεταλλεύονται χωρίς ίχνος δημιουργικότητας για το πνεύμα και την προσωπικότητά τους, ενώ άλλοι να έχουν οργανώσει με τέτοιο τρόπο τη ζωή τους ώστε να μην τους απομένει καθόλου ελεύθερος χρόνος.

- Αρχικά, είναι ανάγκη να επισημάνουμε πως ο περιορισμός του ελεύθερου χρόνου οφείλεται τόσο στην **αύξηση του εργασίμου χρόνου**, όσο και στην αντίστοιχη **αύξηση του «νεκρού» χρόνου, του χρόνου μετάβασης από τον χώρο εργασίας στην κατοικία του εργαζομένου**, καθώς και **εξαιτίας του χρόνου που διαθέτει ο άνθρωπος για την επανάκτηση των βιολογικών του δυνάμεων**. Η μείωση αυτή μπορεί να αποδοθεί σε υπερωρίες, σε υπερεργασία και δεύτερη απασχόληση λόγω ανεπαρκών αποδοχών από την πρώτη εργασία, σε σύνθετα εργασιακά καθήκοντα, στο θεσμό της μερικής απασχόλησης και του ελαστικού ωραρίου, σε επαγγέλματα κοπιαστικά που απατούν πολλές ώρες ανάπαυσης για ανάκτηση δυνάμεων.

- Επίσης, οφείλουμε να κάνουμε ιδιαίτερο λόγο για τις **εργαζόμενες γυναίκες**. Η **ανάληψη πολλαπλών και συχνά αλληλοσυγκρουόμενων ρόλων** κάτω από τις παρούσες συνθήκες, συχνά **εξανεμίζει τον ελεύθερο χρόνο τους**. Για το γεγονός αυτό ευθύνεται το ότι οι γυναίκες επωμίζονται υψηλό βάρος εργασίας τόσο στο σπίτι, όσο και στον εργασιακό χώρο, αφού οι παραδοσιακές οικιακές εργασίες παραμένουν δική τους ευθύνη.

- Επιπλέον η **μορφή της σύγχρονης εργασίας έχει αποβάλλει το δημιουργικό της χαρακτήρα**. Η εξειδίκευση και ο αυτοματισμός μετέτρεψαν τον άνθρωπο από υποκείμενο της παραγωγικής διαδικασίας σε απλό εξάρτημα δευτερεύουσας σημασίας. Η εργασία του πλέον είναι ένα σύνολο από μονότονες και ρυθμικές κινήσεις που καταπονούν τον άνθρωπο σωματικά και ψυχικά. Έτσι το άτομο αποκτά την ανάγκη να εκτονωθεί, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο ευεργετικά και δημιουργικά για το πνεύμα του. Η εκτόνωση αυτή πραγματοποιείται μέσα από ψυχοφθόρες διαδικασίες.

- Επιπρόσθετα, η **ανταγωνιστική βάση της εργασίας, που εκφράζεται μέσα από την αγωνιώδη προσπάθεια για επαγγελματική ανέλιξη και σταδιοδρομία**, απαιτεί την κατανάλωση χρόνου για την εργασία και εκτός εργασιακού χώρου. Ο άνθρωπος αδυνατεί να εκτιμήσει την αξία του ελεύθερου χρόνου, τον οποίο θεωρεί σαν πηγή πλήξης και ανίας.

- Η **εμπορευματοποίηση της προσφερόμενης ψυχαγωγίας μετατρέπει τον ελεύθερο χρόνο σε καταναλωτικό αγαθό**. Η δημιουργία της πολιτιστικής βιομηχανίας, που κύριο γνώρισμά της αποτελεί η μαζική κουλτούρα, επινοήθηκε για να πληρώσει τον ελεύθερο χρόνο του ανθρώπου. Ο εμπορικός ελεύθερος χρόνος έρχεται να καλύψει την οχληρότητα της καθημερινής ζωής, τα προβλήματα επιβίωσης, την αγωνία του ατόμου για το μέλλον, την αίσθηση της αποξένωσης.

- Επιπλέον, καθίσταται αναγκαίο να επισημάνουμε πως ζούμε σε μιαν εποχή που χαρακτηρίζεται από **το τέλος των ιδεολογιών και από μια πλήρη έκπτωση των ηθικών παραδοσιακών αξιών**. Το άτομο έχει χάσει τα μέτρα και τα σταθμά που θα τον οδηγήσουν στην ορθή και ωφέλιμη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου της ζωής του. **Η σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία δημιούργησε τη δική της ιδεολογία, που παράγει τα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, τον καταναλωτισμό**. Ο σύγχρονος άνθρωπος πλέον αναγκάζεται να εργάζεται για να ικανοποιήσει όχι μόνο τις πραγματικές υλικές ανάγκες της ζωής του, αλλά και τις τεχνητές ή φανταστικές που επιβάλλονται από τη διαφήμιση και τις κυρίαρχες αντιλήψεις σχετικά με την κοινωνική καταξίωση. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι άνθρωποι χωρίς να το συνειδητοποιούν ζουν για να εργάζονται και όχι το αντίστροφο.

A4. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

- Η δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου (θα πρέπει να) αποτελεί βασική προτεραιότητα για κάθε άνθρωπο. Συγκεκριμένα:

- Το άτομο οφείλει να **αποκαταστήσει τις διαπροσωπικές σχέσεις του, την επικοινωνία και την επαφή με τους συνανθρώπους του, να αναπτύξει την κοινωνικότητά του**. Έτσι ο ελεύθερος χρόνος θα καταστεί μια δημιουργική ενασχόληση με τον συνάνθρωπο και ένα μέσο για την γεφύρωση των διαφορών και την επίτευξη της κοινωνικής ομαλότητας και ευρυσθμίας.

- Ο ελεύθερος χρόνος θα πρέπει να αξιοποιείται με την ενασχόληση του ατόμου με τα κοινά και τη συμβολή του στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Το άτομο οφείλει να ευαισθητοποιηθεί πάνω σε σημαντικά παθογενή φαινόμενα της εποχής όπως τα ναρκωτικά, η βία, το πρόβλημα της μετανάστευσης, και να προσφέρει αρωγή στα πληγέντα άτομα.

- Επιπρόσθετα, η ενασχόληση του ατόμου με τις τέχνες, τα γράμματα θα συμβάλει στην ηθικοπνευματική ανάπτυξή του, στην όξυνση της κριτικής του ικανότητας, στην ανάπτυξη της ευαισθησίας, της καλαισθησίας και της αντιληπτικής του ικανότητας. Έτσι το άτομο θα καταστεί υγιές και οργανικό μέλος της κοινωνίας.

A5. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

- Βασικές προϋποθέσεις για τη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου μπορεί να είναι:

- **Η επανεκτίμηση και σωστή ιεράρχηση των πραγματικών αναγκών, η διάκριση των επίπλαστων από τις σημαντικές και ουσιώδεις ανάγκες** θα συμβάλει στην μείωση των ορών εργασίας, θα βοηθήσει στην εξοικονόμηση ελεύθερου χρόνου και στην ορθή αξιολόγησή του. Κάτι τέτοιο όμως προϋποθέτει τη λήψη ανθρωπιστικής καθολικής παιδείας που θα αποβλέπει στη δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με πνευματικό υπόβαθρο και σταθερές ηθικές αξίες.
- **Ο σωστός επαγγελματικός προσανατολισμός θα βοηθήσει το άτομο να επιλέξει ορθά την επαγγελματική του κατεύθυνση**. Έτσι το επάγγελμά του θα τον καλύπτει ψυχικά και ηθικά και θα ικανοποιεί την δημιουργική τάση του. Δεν θα καθίσταται λοιπόν χώρος δουλείας και καταναγκασμού για το άτομο, αλλά δημιουργικής έκφρασης και ανάπτυξης των οριζόντων της φαντασίας και της κρίσης του.
- **Η ανάγκη της πολιτιστικής αναβάθμισης της κοινωνίας καθίσταται επιτακτική**, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να απαγκιστρωθεί ο σύγχρονος άνθρωπος από τα θεάματα του συρμού, από τα προϊόντα υποκοιλτούρας που απογυμνώνουν την ψυχή και το πνεύμα του και τον αποπροσανατολίζουν.

- Τελικά, καταλήγουμε στη διαπίστωση πως ο ελεύθερος χρόνος είναι απαραίτητος για τη ζωή, την γαλήνη, την πνευματική ηρεμία και ευτυχία του σύγχρονου ανθρώπου. Ωστόσο είναι ανάγκη να επαναπροσδιορίσουμε τις προτεραιότητες που θέτουμε ώστε να μπορέσουμε να τον αξιοποιήσουμε δημιουργικά και να συμβάλει στην πνευματική και ηθική μας ανέλιξη.